

หยิ่งรัก... ผลิตใบ

เสริมสร้างพลังชุมชนท้องถิ่น
สู่สันติภาพชายแดนใต้

โครงการสนับสนุนชุมชนท้องถิ่น
เพื่อฟื้นฟูชายแดนภาคใต้ (ช.ช.ต.)

หยิ่งรัก... ผลิบ

เสริมสร้างพลังชุมชนท้องถิ่น
สู่สันติภาพชายแดนใต้

ชื่อหนังสือ	หยั่งราก...ผลิบา : เสริมสร้างพลังชุมชนท้องถิ่นสู่สันติภาพชายแดนใต้
ผู้เขียน	พิภูล สิทธิประเสริฐกุล จิตต์ปักษิษฐ์ บัตรประโคน
บรรณาธิการ	อาภรณ์ จันท์สมวงศ์ นุชนาฏ จันทวิเศษ สมเกียรติ พิทักษ์กมลพร
ปกและรูปเล่ม	หนูเพียร แสนอินทร์ ปิยนาก ประยูร
จัดพิมพ์โดย	โครงการสนับสนุนชุมชนท้องถิ่นเพื่อฟื้นฟูชายแดนภาคใต้ (ช.ช.ต.) สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา เลขที่ 693 ถ.บำรุงเมือง เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพฯ 10100 โทรศัพท์ 0-2621-7810-2 โทรสาร 0-2621-8042 Home page : http://www.ldinet.org
พิมพ์ครั้งที่ 1	เมษายน 2556
จำนวนพิมพ์	5,500 เล่ม
พิมพ์ที่	สนิทพรันต์ตั้งแอนด์พับลิชซิ่ง จำกัด
ISBN	978-616-91527-6-7

ธนาคารโลก

คำนำ

หยิ่งราก...ผลใบ : เสริมสร้างพลังชุมชนท้องถิ่นสู่สันติภาพชายแดนใต้ เป็นงานร้อยเรียงประสบการณ์และบทเรียนของชาวบ้าน 26 ชุมชนในจังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส ที่ร่วมดำเนินงานพัฒนาชุมชนของตน ภายใต้โครงการสนับสนุนชุมชนท้องถิ่นเพื่อฟื้นฟูชายแดนภาคใต้ (ช.ช.ต.) ซึ่งเป็นความร่วมมือระหว่าง สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา (LDI) ธนาคารโลก และกระทรวงการคลัง อันเป็นส่วนองงานสนับสนุนทุนพัฒนาชุมชน (Block grant facility) ที่ใช้กระบวนการ CDD (Community Driven Development) เป็นแนวทางการดำเนินงาน มุ่งสนับสนุนให้ชุมชนดำเนินกิจกรรมเพื่อฟื้นฟูและพัฒนาชุมชนบนพื้นฐานกระบวนการมีส่วนร่วมและตามความต้องการ โดยชุมชนเป็นผู้ขับเคลื่อน อันจะช่วยเสริมสร้างทุนทางสังคมของชุมชน ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญที่จะนำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชนระดับฐานราก ความสงบสุขในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ และเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันให้กับผู้คน ชุมชน และท้องถิ่น ที่ต้องเผชิญกับสถานการณ์ในพื้นที่ความขัดแย้ง

เนื้อหาของหนังสือเล่มนี้ แบ่งเป็น 3 ส่วนหลัก ส่วนแรกเป็นบทเกริ่นนำ เพื่อชี้ให้เห็นเป้าหมาย กระบวนการงานพัฒนาที่ขับเคลื่อนโดยชุมชน ตลอดจนผลการดำเนินงานในภาพรวม ส่วนที่ 2 เป็นการบอกเล่าประสบการณ์และบทเรียนการพัฒนาของ 26 ชุมชนพอสังเขป และส่วนสุดท้าย เป็นบทสังเคราะห์ความรู้จากการดำเนินงานสนับสนุนทุนพัฒนาชุมชน

ประสบการณ์และบทเรียนดังกล่าว คงจะช่วยสร้างแรงบันดาลใจให้กับชุมชนท้องถิ่นต่าง ๆ ทั้งในจังหวัดชายแดนภาคใต้และพื้นที่อื่น ๆ ที่กำลังเผชิญปัญหา ความท้าทาย จากสถานการณ์ต่าง ๆ ที่ไม่จำกัดเพียงในพื้นที่ความขัดแย้ง และกำลังแสวงหาทางเลือกในงานพัฒนา ขณะเดียวกันก็ช่วยชี้บ่งแนวทางสำหรับผู้สนับสนุนงานพัฒนาในการดำเนินงานที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต ความต้องการของชุมชน และทำให้เกิดความยั่งยืนอันเป็นผลมาจากการพัฒนาที่มุ่งสร้างเสริมทักษะ ประสบการณ์และความเชื่อมั่นให้เกิดขึ้นกับชาวบ้าน ซึ่งเป็นเจ้าของบ้านตัวจริง

สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา

สารบัญ

คำนำ	3
สารบัญ	4
ทุนพัฒนาชุมชน... ชุมชนพัฒนาทุน	5
27 ชุมชนบนปลายด้ามขวาน กับประสบการณ์และบทเรียน การพัฒนาด้วยกระบวนการ CDD	13
• ปัตตานี	14
• ยะลา	72
• นราธิวาส	122
เสริมสร้างพลังชุมชนท้องถิ่นสู่สันติภาพชายแดนใต้ : บทเรียนจาก โครงการ ช.ช.ต.	180
ชุมชนและพื้นที่ที่เข้าร่วมโครงการ	189
ผู้เอื้อเพื่อประสบการณ์และบทเรียน	190

ทุนพัฒนาชุมชน ... ชุมชนพัฒนาทุน

“...เรามั่นใจในความโปร่งใส เพราะมีใบเสร็จ มีบัญชีการเงินมาแสดง ถ้าไม่มีใบเสร็จเป็นหลักฐาน ก็ไม่รู้จะตอบอย่างไร...”

“พวกเราทำแล้วทำจริง อยากให้เห็นว่าโครงการที่ลงมามีการต่อยอด เดินไปเรื่อยๆ ไม่อยากให้ลงแล้วชะงักหยุด พอทำเสร็จใช้งานไม่ได้...”

“...กระบวนการนี้สอนเราหลายอย่าง การพัฒนาโครงการจะต้องทำอย่างรอบคอบ ทำมาจากข้อมูลรอบด้าน วิเคราะห์ปัญหาชุมชนได้ แท้จริง ทำแล้วคุ้มค่า เกิดประโยชน์กับส่วนรวม...”

นี่คือเสียงสะท้อนบางส่วนที่บ่งบอกถึงความมั่นใจ ความมุ่งมั่น และมองเห็นประโยชน์จากกระบวนการมีส่วนร่วมของชาวบ้านที่เข้าร่วมโครงการสนับสนุนชุมชนท้องถิ่นเพื่อฟื้นฟูชายแดนภาคใต้ (ช.ช.ต.) และได้ผ่านประสบการณ์ในการดำเนินโครงการพัฒนาของชุมชน เพื่อชุมชน ที่ขับเคลื่อนโดยชุมชนเอง โดยได้รับการหนุนเสริมในส่วนของทุนสนับสนุนการพัฒนาชุมชน ซึ่งให้กับหมู่บ้าน เพื่อมุ่งเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยตรง ด้วยการสนับสนุนกระบวนการพัฒนาบนความต้องการและการร่วมคิดร่วมทำของชุมชน หรือการพัฒนาที่ขับเคลื่อนโดยชุมชน (Community Driven Development: CDD) รวมทั้งให้เป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างความไว้วางใจ ระหว่างชาวบ้านในชุมชนเดียวกัน ระหว่างชุมชนกับชุมชน และระหว่างชุมชนกับรัฐ ตลอดจนเป็นเครื่องมือพัฒนากลไกการทำงานพัฒนาในระดับชุมชนท้องถิ่น ผ่านการมีส่วนร่วมและลงมือทำด้วยตนเอง ซึ่งจะช่วยสร้างทักษะประสบการณ์ การเรียนรู้ และเป็นหลักประกันได้ถึงการพัฒนาที่สามารถตอบสนองความต้องการและความจำเป็นของคนในชุมชนอย่างแท้จริง

ที่มา และความเชื่อพื้นฐานของโครงการ ช.ช.ถ.

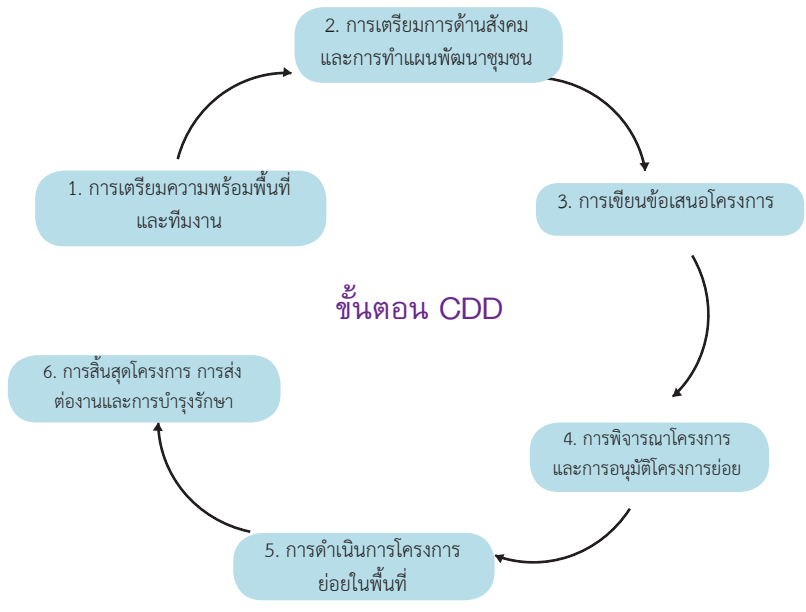
สถานการณ์ความไม่สงบใน 3 จังหวัดชายแดนใต้ ส่งผลให้ความไว้วางใจระหว่างผู้คนในทุกภาคส่วนของพื้นที่ลดน้อยถอยลง อีกทั้งยังส่งผลต่อผู้คนในสังคมโดยรวม ขณะที่ชุมชนท้องถิ่นและประชาสังคมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ยังไม่มีพลังพอที่จะมีบทบาทถ่วงดุลกับผู้นิยมใช้ความรุนแรงแก้ปัญหา ทั้งฝ่ายก่อการและฝ่ายความมั่นคง แต่การทำงานที่ผ่านมา ทำให้เห็นว่า นักพัฒนาและผู้นำการเปลี่ยนแปลงในระดับชุมชนท้องถิ่นและภาคประชาสังคมชายแดนใต้ จะเป็นผู้มีส่วนสำคัญต่อการแก้ปัญหาความไม่สงบที่เกิดขึ้นโดยการฟื้นฟูเยียวยา และพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวบ้าน ตลอดจนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของพื้นที่ในระยะยาว จึงเห็นถึงความจำเป็นในการสนับสนุนบทบาทของชุมชนท้องถิ่นและภาคประชาสังคม ในการฟื้นฟูสร้างสันติภาพในพื้นที่ชายแดนใต้ ซึ่งเป้าหมายสำคัญที่นอกเหนือไปจากการหนุนเสริมพัฒนาคุณภาพชีวิตทางด้านเศรษฐกิจสังคมแล้ว ก็คือการพัฒนาคนผ่านกระบวนการทำงานพัฒนา เพื่อจะเป็นกำลังของชุมชนท้องถิ่นและสังคมของพื้นที่ต่อไป โดยตระหนักว่า การพัฒนาดังกล่าวเป็นงานเชิงคุณภาพที่ต้องใช้ระยะเวลา ต้องการการลงทุนลงแรงอย่างอดทนเสียตั้งแต่วันนี้ เพื่อหวังผลเป็นความยั่งยืนในระยะยาว

โครงการฯ มีเป้าหมายในการ 1) เสริมสร้างความไว้วางใจระหว่างชาวบ้านในชุมชนเดียวกัน ระหว่างชุมชน และระหว่างชุมชนกับรัฐในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนใต้ 2) เสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน องค์กร เครือข่ายประชาสังคม 3) สร้างและพัฒนานักพัฒนาท้องถิ่นรุ่นใหม่ แกนนำชุมชน แกนนำประชาสังคมในจังหวัดชายแดนใต้ และ 4) สร้างความรู้จากปฏิบัติการชุมชน ท้องถิ่น และประชาสังคมที่เข้มแข็ง เพื่อการเรียนรู้และขยายผล นำไปสู่การสนับสนุนงานพัฒนาและแก้ปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้อย่างมีประสิทธิภาพ

ทั้งนี้องค์ประกอบของโครงการฯ ประกอบด้วยงาน 4 ส่วน ได้แก่ (1) ทุนสนับสนุนการพัฒนาชุมชน (Block Grant Facility in Community-Driven Development: BG) (2) กองทุนส่งเสริมความร่วมมือฟื้นฟูและพัฒนาประชาสังคม (Peace-building Partnership Fund: PPF) (3) การพัฒนาศักยภาพคนทำงานและแกนนำ และ (4) การจัดการความรู้และสื่อสารสาธารณะ

กระบวนการงานพัฒนาที่ขับเคลื่อนโดยชุมชน

การสนับสนุนกระบวนการพัฒนามาบนความต้องการและการร่วมคิดร่วมทำของชุมชนดังกล่าว ดำเนินการอย่างเป็นขั้นเป็นตอนตามกระบวนการ CDD (ดังแสดงในแผนภาพที่ 1) โดยเริ่มจากการค้นหาอาสาสมัครและแกนนำชาวบ้านเข้าร่วมเวทีที่แจ้งทำความเข้าใจในเป้าหมาย วัตถุประสงค์ของโครงการฯ และประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นกับชุมชน โดยเฉพาะในขั้นตอนที่ 2 การเตรียมการด้านสังคมและการทำแผนพัฒนาชุมชน เป็นขั้นตอนที่ให้ความสำคัญกับกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชนบนพื้นฐานของข้อมูล หัวใจสำคัญที่ช่วยให้มองเห็นปัญหา ความต้องการ ตลอดจนทุนและศักยภาพของชุมชนที่จะนำมาใช้ในการพัฒนา อีกทั้งช่วยให้มองเห็นทิศทางหรือเกิดการวางแผนพัฒนาชุมชนร่วมกันต่อไป

แผนภาพที่ 1 แสดงขั้นตอนกระบวนการ CDD

กระบวนการศึกษาวิเคราะห์ชุมชน เริ่มจากการทำความเข้าใจระบบชุมชน หรือการแตกกรอบคิดในการศึกษาชุมชน ซึ่งจะช่วยให้เห็นองค์ประกอบที่เป็น เนื้อหาของชุมชน ที่แบ่งเป็น 4 ด้านสำคัญ ได้แก่ 1) ทรัพยากรของชุมชนและการ ใช้ประโยชน์ 2) การทำมาหากินและเศรษฐกิจของชุมชน 3) โครงสร้างทางสังคม ของชุมชน และ 4) ความสัมพันธ์ทางสังคม และทำให้ได้แนวคำถามในการเก็บ ข้อมูล หลังจากนั้นจึงทำการเก็บรวบรวมข้อมูลด้านต่างๆ นั้น นำมาจัดระบบ ทำการ วิเคราะห์-สังเคราะห์ หรือเรียกว่าทำให้อ่านชุมชนออก ช่วยให้เห็นประเด็นสำคัญ ที่เป็นโจทย์ในการพัฒนาของชุมชน แล้วนำมาจัดลำดับความสำคัญ จากนั้นจึงมี การพิจารณาลงลึกในแต่ละเรื่องมากขึ้น อาทิ ความสำคัญของปัญหาหรือสิ่งที่ ต้องการพัฒนา สิ่งที่จะทำใช้วิธีการใดบ้าง มีทุนหรือวัตถุดิบอยู่ที่ไหน ผู้มีส่วน ได้ส่วนเสียในเรื่องนั้นๆ คือใคร ใครจะช่วยสนับสนุนได้บ้าง งบประมาณที่ต้องใช้ เป็นต้น โดยหาข้อมูลมาประกอบ การพิจารณาในประเด็นเหล่านี้จะเป็นฐานในการ วิเคราะห์และตัดสินใจเลือกทำโครงการที่ชุมชนต้องการและมีความเป็นไปได้หรือ มีความพร้อมที่จะดำเนินการด้วย กระทั่งสุดท้ายคือการตัดสินใจ เลือกประเด็น เพื่อพัฒนาเป็นข้อเสนอโครงการของชุมชนร่วมกัน (ขั้นตอนที่ 3) นับว่าขั้นตอน กระบวนการส่วนนี้มีความสำคัญเพราะส่งผลต่อการดำเนินงานในขั้นต่อไป ใน ทางปฏิบัติจึงค่อนข้างใช้เวลาเพื่อสร้างการเรียนรู้ ทำความเข้าใจ และดำเนินการ อย่างพิถีพิถัน ต้องอาศัยความอดทนของอาสาสมัครและแกนนำชาวบ้านที่เข้าร่วม ต้องอาศัยการทำงานอย่างเข้มข้นของผู้ประสานงานพื้นที่และเจ้าหน้าที่โครงการฯ กว่าที่จะพัฒนาเป็นข้อเสนอโครงการ และเมื่อได้รับการพิจารณาอนุมัติโครงการ แล้ว หลังจากนั้นต้องอาศัยการทำงานของคณะทำงานชุมชนหรือคณะกรรมการ โครงการซึ่งได้รับการเลือกจากคนในชุมชน รับผิดชอบดำเนินงาน โดยโครงการฯ จัดให้มีระบบติดตามสนับสนุนกระบวนการที่เกิดขึ้นในระดับชุมชนจนบรรลุผล (ขั้นตอนที่ 5-6)

พื้นที่ และกลไกขับเคลื่อนการดำเนินงาน

ทั้งนี้จากการดำเนินงาน 3 ปี มีชุมชนและพื้นที่เป้าหมายเข้าร่วมโครงการฯ 7 ตำบล และ 2 เทศบาล จาก 8 อำเภอของ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ความไม่สงบที่เกิดขึ้น โดยในปีที่ 1 มีชุมชนเข้าร่วมดำเนินการนำร่อง 9 ชุมชน และขยายการดำเนินงานในปีที่ 2 อีก 18 ชุมชน (โปรดดูท้ายเอกสาร)

สำหรับกลไกขับเคลื่อนและสนับสนุนการดำเนินงาน แบ่งเป็น 2 ส่วน ได้แก่ 1) กลไกสนับสนุนระดับจังหวัด และ 2) กลไกระดับชุมชนท้องถิ่น กลไกระดับชุมชนท้องถิ่น มีบทบาทขับเคลื่อนกระบวนการในชุมชนทั้งหมด ได้แก่ อาสาสมัครชุมชน และคณะทำงานชุมชน อาสาสมัครชุมชนเป็นชาวบ้านที่เข้าร่วมกิจกรรมด้วยใจอาสา มีบทบาทในการศึกษารวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ชุมชน เลือกประเด็นพัฒนาส่วนคณะทำงานชุมชน (Village Implementing Committee) ส่วนใหญ่มาจากชาวบ้าน แกนนำชุมชนที่ไม่เป็นทางการ เป็นผู้รับผิดชอบการดำเนินงานตามข้อเสนอโครงการพัฒนาของชุมชนที่ได้รับการสนับสนุนในรูปคณะทำงานหรือคณะกรรมการ (committee) ทำหน้าที่บริหารงานร่วม ตัดสินใจร่วม และแก้ปัญหาพร้อมกันจนโครงการบรรลุเป้าหมายตามระยะเวลาที่กำหนด

ส่วนกลไกสนับสนุนระดับจังหวัด ได้แก่ เครือข่ายผู้ทรงคุณวุฒิ/ ผู้เชี่ยวชาญใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ และกลไกปฏิบัติงานพื้นที่ ซึ่งประกอบด้วย ผู้ประสานงานพื้นที่ ผู้ประสานงานจังหวัด (3 จังหวัด) และสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา (LDI) สำนักงานปัตตานี ที่ทำงานร่วมกันเป็นระบบสนับสนุนให้กับกลไกและกระบวนการเคลื่อนงานในระดับชุมชน โดยผู้ประสานงานพื้นที่มีบทบาทสนับสนุนกระบวนการติดตามสนับสนุนกิจกรรม และพัฒนาอาสาสมัครชาวบ้าน รวมทั้งสะท้อนผลการดำเนินงานจากระดับพื้นที่ ส่วนเครือข่ายผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้ประสานงานจังหวัด มีบทบาทในการพัฒนาศักยภาพ กระตุ้นหนุนเสริม ทั้งในเชิงแนวคิด แนวทางการทำงาน การบริหารจัดการการเงินและบัญชีระหว่างการดำเนินงานโครงการของชุมชน รวมทั้งให้คำปรึกษาแก่ผู้ประสานงานพื้นที่ ขณะที่สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา มีบทบาท

สนับสนุนการขับเคลื่อนงานในภาพรวมทั้งระบบ อาทิ การพัฒนาศักยภาพของ
ผู้ประสานงานพื้นที่ การชี้แนะแนวทางการทำงาน (Coaching) รวมทั้งการแลกเปลี่ยน
เรียนรู้ และเชื่อมโยงเครือข่าย

คุณภาพชุมชน... ชุมชนพัฒนาคุณ

ในระยะเวลา 3 ปี โครงการฯ ได้ให้การสนับสนุนโครงการพัฒนาในหมู่บ้าน
รวม 107 โครงการ มีผู้ได้รับประโยชน์จากโครงการทั้งสิ้น 16,667 คน คิดเป็น
ร้อยละ 61 ของประชากรในพื้นที่เป้าหมาย 27 ชุมชน ซึ่งประเภทโครงการที่มีการ
สนับสนุนมากที่สุด ได้แก่ กลุ่มอาชีพของผู้หญิง รองลงมา ได้แก่ โครงการด้าน
การเกษตร อาทิ โรงปุ๋ยอินทรีย์ โรงสีข้าว การเพาะปลูก โครงการร้านค้าชุมชนและ
กลุ่มออมทรัพย์ และโครงการประเภทโครงสร้างพื้นฐาน อาคาร สิ่งปลูกสร้าง ตาม
ลำดับ นอกจากนี้ประโยชน์ที่ชาวบ้าน ชุมชนได้รับโดยตรงจากผลของงานพัฒนาที่เป็น
รูปธรรมแล้ว ยังส่งผลเชิงบวกต่อเป้าหมายสำคัญของโครงการฯ ได้แก่ การเสริมสร้าง
ปฏิสัมพันธ์ ความไว้วางใจ โดยข้อมูลจากการสำรวจชี้ว่า คนในชุมชน ร้อยละ 73¹
มีความพึงพอใจต่อปฏิสัมพันธ์ที่ดีขึ้นระหว่างคนในชุมชนซึ่งเกิดจากการดำเนินงาน
โครงการ ร้อยละ 66 พึงพอใจต่อประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการ

ขณะเดียวกัน คณะทำงานชุมชนและแกนนำที่ไม่เป็นทางการ ที่มาจากคน
เล็กคนน้อยในชุมชน ก็ได้รับการพัฒนาหนุนเสริมศักยภาพเพิ่มขึ้น ผ่านกระบวนการ
ทำงานและการอบรม โดยพบว่า คณะทำงานชุมชนมีศักยภาพในด้านต่าง ๆ เพิ่มขึ้น²
ได้แก่ (1) การสร้างกระบวนการเรียนรู้และการเป็นผู้นำ ร้อยละ 57.4 (2) การ

1 สำรวจข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง 397 คน จากประชากรที่ได้รับประโยชน์ 16,667 คน เมื่อ
เมษายน 2555

2 สำรวจข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง 122 คน จากคณะทำงานชุมชน 420 คน เมื่อ
พฤษภาคม 2555

บริหารจัดการและการประสานงาน ร้อยละ 50 (3) การสร้างการมีส่วนร่วมในชุมชน และนอกชุมชน ร้อยละ 46.4 และ (4) การเขียนและทำรายงาน ร้อยละ 44.7 ทั้งหมดนี้เท่ากับว่า ได้สร้างคุณภาพของกลไกการพัฒนาในระดับชุมชน ซึ่งย่อมมีผลโดยตรงต่อคุณภาพชีวิต ความไว้วางใจ และความเชื่อมั่นต่อกันของผู้คนในชุมชนในทางที่ดีขึ้น จากที่เคยผิดหวังกับงานพัฒนาที่ผ่านมา มา เกิดคำถามถึงประสิทธิภาพและประสิทธิผล สร้างความไม่ไว้วางใจและความรู้สึกสิ้นหวังให้กับชาวบ้าน บทเรียนจากการสนับสนุนทุนพัฒนาชุมชน สะท้อนว่า กระบวนการทำงานที่เน้นการมีส่วนร่วม สามารถตอบสนองความต้องการได้ รวมทั้งการบริหารจัดการกิจกรรมและการเงินที่โปร่งใส สร้างความรับรู้ต่อสาธารณะอย่างสม่ำเสมอ ช่วยสร้างความไว้วางใจและความเชื่อมั่นของคนในชุมชน

นอกจากนี้ ผลจากการดำเนินงานชี้ให้เห็นว่า ชุมชนมีความเข้าใจและเชื่อมั่นในแนวทางกระบวนการพัฒนาที่ยืนอยู่บนความต้องการ และการร่วมคิดร่วมทำของชุมชน หรือกระบวนการ CDD โดยเห็นได้ว่า แกนนำชุมชนและคณะทำงานมีศักยภาพในการใช้กระบวนการ CDD ในการทำงานมากขึ้น ขณะเดียวกัน คณะทำงานชุมชนก็เป็นที่ยอมรับจากผู้นำทางการและหน่วยงานรัฐมากขึ้น สามารถประสานการทำงาน และได้รับการสนับสนุนงบประมาณและทรัพยากรในการทำกิจกรรม เท่ากับว่าแนวทางการดำเนินงานพัฒนาดังกล่าว ได้ช่วยกระตุ้นและเปิดช่องทางการทำงานระหว่างชาวบ้านกับหน่วยงานรัฐในพื้นที่มากขึ้น ที่สำคัญ คนในชุมชนด้วยตนเองเห็นถึงความมุ่งมั่น เอาจริงเอาจัง มีการทำงานต่อเนื่องและโปร่งใสของคณะทำงานชุมชน จึงเข้ามาร่วมกิจกรรมและสนับสนุนการดำเนินงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กลุ่มผู้หญิงเข้ามามีบทบาทในงานพัฒนาชุมชนมากขึ้น กระบวนการ CDD ทำให้ผู้หญิงได้แสดงความคิดเห็น แลกเปลี่ยนกับผู้นำและผู้ชายอย่างเปิดกว้างมากขึ้น การเข้าร่วมกิจกรรมและดำเนินงานโครงการ ช่วยเพิ่มพื้นที่การพูดคุย ปรึกษาหารือในเรื่องราวต่างๆ เกี่ยวกับครอบครัวและการดำเนินชีวิตของกลุ่มผู้หญิงในชุมชนมากขึ้น

...การสนับสนุน “ทุนพัฒนาชุมชน” ดังที่กล่าวมา มีส่วนช่วยให้ “ชุมชนพัฒนาทุน” ภายในขึ้นมา เป็นทุนของชีวิต ไม่ว่าทุนที่เป็นเงินตรา ทุนทรัพยากร ธรรมชาติ

และทรัพยากรอื่นๆ ทักษะความรู้/ ภูมิปัญญา และโดยเฉพาะอย่างยิ่งทุนทางสังคม ซึ่งเป็นเรื่องของระบบคุณค่า คุณธรรมต่างๆ ความไว้วางใจ ความเอื้ออาทรช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ซึ่งสะท้อนเป็นกฎเกณฑ์หรือวิถีปฏิบัติที่เชื่อมโยงร้อยรัดผู้คนให้สัมพันธ์กัน ให้แก้ปัญหา พัฒนาตนเอง ไม่เพียงรอรับความช่วยเหลือ และอยู่ร่วมกันเป็นพี่เป็นน้อง เป็นครอบครัว เป็นกลุ่ม เป็นชุมชน ไม่อยู่แบบตัวใครตัวมัน ทุนเหล่านี้ล้วนเป็นรากฐานหรือปัจจัยสำคัญที่เอื้อให้ชุมชนมีความเข้มแข็งทั้งในวันนี้และวันหน้า 🦋

27 ชุมชนบนปลายด้ามขวาน
กับประสบการณ์และบทเรียน
การพัฒนาด้วยกระบวนการ CDD

ปัตตานี

- ควนไนรี
- ซ้างให้ออก
- ตูปะ
- ทุ่งเค็จ
- บ้านลุ่ม
- ปาตาบาระ
- นาจาก
- บ้านใหม่
- พ่อมิ่ง

บ้านควนโนรี

น้ำใจกับน้ำท่วมที่ควนโนรี

ตลอดสองข้างทางเข้าหมู่บ้านควนโนรี มองอย่างไรก็ไม่เห็นลักษณะของ “ควน” หรือภูเขา มีแต่พื้นราบที่เป็นนาข้าว ส่วน “โนรี” เป็นชื่อนกชนิดหนึ่ง ที่แทบไม่มีหวังจะได้เห็น เพราะสภาพแวดล้อมเปลี่ยนแปลงไปมากตามการขยายตัวของบ้านเรือนและการทำมาหากินของผู้คน จากค้ำอกเกล้า ที่นี้เคยเป็นสวนส้มโอมาก่อน ปลูกกันเป็นแถวเป็นแนวสุดลูกหูลูกตา แต่ฤดูร้อนแล้งติดกันหลายปีทำให้สวนส้มโอล้มสลาย ดินที่เคยอุดมเปลี่ยนเป็นดินทราย

นับแต่อดีตชุมชนแห่งนี้ประกอบด้วย ชาวไทยพุทธและมุสลิมอาศัยอยู่ร่วมกัน ผู้ก่อตั้งหมู่บ้านคือโต๊ะคุณหรือเจ๊ะแตเสนาสนา ซึ่งนับถือศาสนาอิสลาม กับโต๊ะอิมหรือพ่ออิม คงนุมีดี ที่นับถือศาสนาพุทธ ทั้งสองเป็นเพื่อนและร่วมบุกเบิกหมู่บ้านมาด้วยกัน โต๊ะคุณปกครองชาวมุสลิมและโต๊ะอิมปกครองชาวพุทธ ปัจจุบันชุมชนแห่งนี้มีชาวมุสลิมอาศัยอยู่มากกว่าชาวพุทธ เมื่อปี 2547 เกิดเหตุการณ์ปะทะกันรุนแรงที่มีสียัดกรือเซะที่เรียก “เหตุการณ์ 28 เมษายน” มีชาวบ้านบางส่วนเสียชีวิตในครั้งนั้น ส่งผลให้ควนโนรี หมู่บ้านเล็กๆ ของจังหวัดปัตตานี เป็นที่รู้จัก พร้อมกับมีหน่วยงาน องค์กรต่าง ๆ เข้ามาช่วยเหลือ เยียวยา ครอบครัวยุติได้รับผลกระทบ

ที่สำคัญ จากเหตุการณ์รุนแรงที่เกิดขึ้น ส่งผลต่อความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ความเคลือบแคลง หวาดระแวงแผ่คลุมจิตใจ เกิดคำถามว่าเหตุใดคนที่เคยรู้จักกัน เลือกรากต่อสู้อันกลายเป็น “ผู้ก่อความไม่สงบ” แต่ยังมีคำตอบเรื่อยมา หมู่บ้านถูกระบุเป็นพื้นที่สีแดง อันหมายถึงพื้นที่เฝ้าระวังเหตุการณ์ ชีวิตของชาวบ้านที่นี่ไม่เหมือนเดิมอีกต่อไป และนี่ก็เป็นเงื่อนไขที่ท้าทายต่อการสร้างการมีส่วนร่วมในงานพัฒนาโดยผู้สนับสนุนจากภายนอก

ในขั้นเตรียมการและวางแผนเก็บข้อมูลเพื่อใช้วิเคราะห์ปัญหาและความต้องการของชุมชน หลังจากทำความเข้าใจกับอาสาสมัครชาวบ้านที่มาร่วมกันเก็บข้อมูลในประเด็นต่าง ๆ แล้ว จึงใช้วิธีตั้งวงพูดคุยกับชาวบ้านผู้ให้ข้อมูลหลักในแต่ละเรื่อง ผู้ประสานงานพื้นที่มอบหมายให้อาสาสมัครเป็นผู้นำพูดคุยและเก็บเกี่ยวข้อมูลตามแนวคำถามที่กำหนดไว้ แต่พอถึงเวลาจริง อาสาสมัครยังขาดความมั่นใจ ไม่กล้าพูดคุยกับผู้ให้ข้อมูลซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้นำชุมชน ทำให้ผู้ประสานงานพื้นที่ ต้องทำ

หน้าที่แทน แล้วให้อาสาสมัครเป็นผู้ช่วยบันทึกข้อมูล และหากมีข้อมูลตกหล่น ไม่ครบถ้วน ก็จะเป็นคนไปเก็บข้อมูลเพิ่มในภายหลัง ซึ่งบางครั้งทำให้พวกเขาต้องเผชิญกับคำถามของเพื่อนบ้านถึงวัตถุประสงค์ในการทำเช่นนี้ ทั้งนี้เพราะผลพวงจากสถานการณ์ความไม่สงบ มีผลต่อความสัมพันธ์ภายในชุมชน ชาวบ้านมีท่าทีระมัดระวังตัว ประกอบกับเคยมีประสบการณ์จากโครงการก่อนหน้านี้ ที่เรียกชาวบ้านไปประชุม แล้วพวกเขา รู้สึกว่าไม่ได้อะไรเลย

หากแต่เมื่อเข้าร่วมโครงการ ช.ช.ต. เป็นเงื่อนไขที่ทำให้เกิดการเรียนรู้และเกิดความเปลี่ยนแปลงขึ้นกับอาสาสมัคร จากที่เคยตั้งคำถามถึงประโยชน์ที่ตนจะได้รับ เช่น ค่าเดินทาง เมื่อต้องประชุมติดตาม และเก็บข้อมูลเพิ่มเติมภายหลัง ต่อมาก็ไม่ปรากฏอีก เมื่อได้เรียนรู้จากการทำงานร่วมกัน ทำให้เปลี่ยนความคิด หันมามองประโยชน์ส่วนรวม เกิดจิตอาสามากขึ้น และให้เวลาเข้าร่วมกิจกรรม เมื่อมองเห็นว่ามีเป้าหมายเพื่อให้ชาวบ้านส่วนใหญ่ได้ประโยชน์

อุปสรรคในการดำเนินงานสำหรับพื้นที่นี้ มีอยู่แทบตลอดเวลา ภายใต้บรรยากาศที่เต็มไปด้วยความหวาดระแวง ทุกครั้งที่จัดการประชุมจึงต้องประเมินสถานการณ์ในพื้นที่ร่วมไปด้วยเสมอ เพื่อความปลอดภัยและความสบายใจของทุกฝ่าย ทำให้การจัดเวทีวิเคราะห์ชุมชนต้องเลื่อนไปถึง 2 ครั้ง เนื่องจากเกิดเหตุการณ์ความรุนแรงในพื้นที่ใกล้เคียง ชาวบ้านอยู่ในภาวะหวาดกลัวและวิตกกังวล และความไม่แน่นอนที่เกิดขึ้นก็เป็นเหตุให้อาสาสมัครบางคนถอนตัวออกไป แต่เมื่อบรรยากาศผ่อนคลายลง พอที่จะดำเนินกิจกรรมได้ ก็ติดเรื่องสถานที่ที่จะประชุมร่วมกัน เพราะลักษณะหมู่บ้านที่แบ่งเป็นโซนย่อย 5 โซน แต่ละโซนก็ต้องการให้ไปจัดที่โซนของตนเอง แต่ปัญหานี้ลุล่วงไปได้เมื่อมาช่วยกันพิจารณาเงื่อนไขความเหมาะสมของสถานที่ เช่น สามารถรองรับผู้เข้าร่วมได้ประมาณ 50 คน มีผนังติดกระดาษ เป็นจุดศูนย์กลางที่ชาวบ้านแต่ละโซนเดินทางมาได้สะดวก ในที่สุดก็เห็นพ้องต้องกันให้ไปจัดที่โรงเรียนบ้านควนโนรี จากจุดนี้ทำให้เห็นว่า การที่ชุมชนถูกแบ่งเป็นโซนย่อยๆ เช่นนี้ ส่งผลต่อการดำเนินกิจกรรมการพัฒนาในภาพรวม ดังที่ผู้ประสานงานพื้นที่ให้ความเห็นว่า *โซนย่อยแบ่งคนออกเป็นกลุ่มต่าง ๆ กัน แต่ละกลุ่มมีความต้องการและปัญหาที่ไม่เหมือนกัน การหาข้อตกลงร่วมกันค่อนข้างยาก พื้นที่แต่ละโซนที่ห่างกันทำให้คนไม่ได้ไปมาหาสู่กัน ต่างคนต่างอยู่ ไม่ค่อยมีปฏิสัมพันธ์กัน...*

ผลจากการจัดเวทีวิเคราะห์ชุมชน ทำให้ได้ประเด็นที่ชาวบ้านควนโนรีต้องการพัฒนา รวม 4 ประเด็น ได้แก่ 1) การส่งเสริมอาชีพให้กลุ่มแม่บ้านที่ว่างจากการกรีดยาง 2) การปรับปรุงคุณภาพน้ำจากบ่อน้ำตื้น 3) การจัดการน้ำเพื่อให้

สามารถทำนาตามฤดูกาล และ 4) การอนุรักษ์และฟื้นฟูสัตว์น้ำในบึงธรรมชาติ สำหรับที่นี้ สตรีเป็นคนกลุ่มใหญ่ที่เข้าร่วมกิจกรรม ไม่ว่าจะการประชุม เก็บข้อมูล วิเคราะห์ชุมชน รวมถึงมีประสบการณ์ทำงานกลุ่มมาก่อน ดังนั้นเมื่อมองถึงความเป็นไปได้ และการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ทำให้ประเด็นที่กลุ่มสตรีเสนอ ได้รับเลือกให้ดำเนินการในปีแรก ได้แก่ กลุ่มสตรีทำขนมบ้านส้ม และกลุ่มสตรีตัดเย็บเสื้อผ้า บ้านป่าไร่

กลุ่มทำขนมเป็นกลุ่มที่ทำการผลิตมาก่อน การสนับสนุนจึงเป็นการต่อยอดงานเดิมของกลุ่ม เพื่อเสริมรายได้แก่สตรีในชุมชนที่มีเวลาว่างหลังทำงานหลัก ได้แก่ ใช้อุปกรณ์เพิ่มเติม ฝึกทำขนมหลากหลายชนิดขึ้น พัฒนาบรรจุภัณฑ์ให้สวยงามดูน่าซื้อ รวมทั้งการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับกลุ่มทำขนมที่ประสบความสำเร็จทางการตลาด ส่วนโครงการกลุ่มตัดเย็บเสื้อผ้าบ้านป่าไร่ มองเห็นความสำคัญในการสนับสนุนให้สตรีมีอาชีพเสริมเพิ่มรายได้เพื่อแก้ไขปัญหาการว่างงาน และการต้องออกไปรับจ้างทำงานต่างถิ่น แล้วฝากลูกหลานให้อยู่กับปู่ย่าตายายหรือทิ้งให้พี่น้องดูแลกันเอง ทำให้เด็กขาดการดูแลเอาใจใส่ที่เหมาะสมตามวัย สูญเสียเสียโอกาสที่พ่อแม่จะได้กลมเกลียวและปลูกฝังนิสัยที่ดีงาม งานนี้ได้รับการอนุเคราะห์จักรเย็บผ้าส่วนหนึ่งจาก อบต. ซึ่งมีการจัดซื้อในโครงการส่งเสริมอาชีพก่อนหน้านั้น แต่ถูกปล่อยทิ้งไม่ได้ใช้งาน ฟาริตะ เจาะเกาะบะ ประธานกลุ่มฯ บอกว่า สตรีในชุมชน พอเข้ากริดยางเสร็จแล้ว ก็ว่างทั้งวัน *เราไม่เคยทำโครงการอะไรมาก่อน ขอไปที่ไหนก็ไม่เคยได้รับ อยากทำกลุ่มเลยมาช่วยกันรวบรวมข้อมูลว่าจะทำอะไร ขอตัดเย็บเสื้อผ้า เพราะบางคนมีฝีมืออยู่แล้ว ใครทำไม่ได้ก็มาฝึก คนที่นั้นก็ชอบใส่เสื้อผ้าอยู่แล้ว แต่ไปเย็บที่อื่นแพง มาตัดกับกลุ่มนี้จะถูกกว่าด้วย*

สำหรับกลุ่มทำขนม เนื่องจากไม่สามารถขยายสมาชิกได้ เหลือคนที่ทำจริง เฉพาะที่เคยอยู่ในกลุ่มเดียวกันมาก่อนเพียงไม่กี่คน จึงไม่มีการสนับสนุนการดำเนินงานต่อไปถัดมา ส่วนกลุ่มสตรีตัดเย็บเสื้อผ้าบ้านป่าไร่ ได้ส่งเสริมให้มีการพัฒนาทักษะการตัดเย็บ ทั้งผู้หญิงที่มีพื้นฐานอยู่แล้วและที่ไม่มีพื้นฐานเลย ทำให้มีสมาชิกสนใจเข้าร่วมกลุ่มจำนวนมาก สามารถสร้างรายได้ให้แก่สมาชิก เฉลี่ยเดือนละ 3,000 บาท เริ่มมีงานตัดเย็บเสื้อเด็กตาติกา ชุดกีฬาสีของโรงเรียน และงานจรประเภทชุดทำงาน เสื้อผ้าทั่วไป โดยเฉพาะช่วงฮารีรายอ ผู้ประสานงานพื้นที่วิเคราะห์ว่า การแบ่งหมู่บ้านเป็นโซน ที่บางโซนเหมือนถูกทิ้ง ไม่เคยได้รับโครงการพัฒนาใดๆ *อย่างโซนบ้านป่าไร่ เหมือนเป็นแรงกระตุ้นให้ต้องพยายามสร้างกลุ่มพิสูจน์ตนเอง เมื่อจะทำอะไร มักพูดคุยกันในกลุ่ม ทำงานเป็นทีม เวลาสอบถามราคาจะไปด้วยกัน 6-7*

คน พร้อมจะเรียนรู้การทำโครงการ เช่น งานเอกสารที่ไม่เคยทำ เขาเรียนรู้และทำเองได้ทุกอย่าง ดังนั้นในปีที่ 2 กลุ่มตัดเย็บเสื้อผ้าบ้านป่าไร่จึงได้รับการสนับสนุนต่อเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้แก่กลุ่ม โดยเน้นไปที่การพัฒนาทักษะการตัดเย็บให้แกสมาชิกในกลุ่ม

นอกจากนี้ในปีที่ 2 ชุมชนควนโนรีได้หยิบยกประเด็นที่เคยได้ร่วมกันวิเคราะห์ และต้องการพัฒนา ในเรื่องการจัดการน้ำเพื่อใช้ในการทำนาและป้องกันอุทกภัยขึ้นมา เนื่องจากช่วงหน้าแล้งต้องเจอปัญหาไม่มีน้ำทำนา แต่พอหน้าฝน น้ำก็ท่วมที่นาและบ้านเรือนของชาวบ้าน และเมื่อมีการเสนอ **โครงการก่อสร้างประตูกั้นน้ำพร้อมคันคอนกรีตเพื่อจัดการระบายน้ำบ้านส้ม** ขึ้นมา ชาวบ้านก็เห็นชอบร่วมกันอย่างเป็นทางการ เพราะต้องทนกับปัญหาที่เกิดขึ้นมานาน ที่ผ่านมามีเคยเสนอให้ อบต. ดำเนินการแก้ไข แต่ก็ติดขัดเรื่องงบประมาณ

เมื่อต้องสร้างการมีส่วนร่วม ชาวบ้านควนโนรีต้องมีส่วนร่วมคิด ร่วมทำแบบไม่มีการจ้างงาน กลายเป็นเงื่อนไขท้าทายคนในชุมชน ทุกคนต้องการประตุระบายน้ำ แต่ไม่มีใครต้องการลงมือทำเอง ที่ผ่านมามีโครงการสร้างพื้นฐานในหมู่บ้าน ส่วนเกิดจากทางราชการจ้างเหมาดำเนินการ เป็นเรื่องยากที่จะเชื่อมั่นว่า ชาวบ้านเองจะสามารถดำเนินการโครงการใหญ่ ๆ เช่นนี้ได้ การมีจิตสาธารณะที่ต้องเสียสละแรงกายและเวลามาทำงานร่วมกันยังเป็นเรื่องใหม่ ส่งผลให้การดำเนินงานระยะแรก ๆ สะดุดหยุดลง เพราะไม่มีคนมาทำงาน วันที่วิกฤติที่สุดเกิดขึ้น เมื่อเหล็กและอุปกรณ์ก่อสร้างมาตั้งรออยู่หน้างานแล้ว เหลือแต่ประธานโครงการฯ ทำงานเพียงลำพัง **ชวนใครก็ไม่มีใครว่าง ลงทุนซื้อเหล็ก ไม้แบบ หหมดเงินไปแล้ว คิดแวบเข้ามาว่า ถ้ามีเงินในตอนนั้น จะไม่เอาแล้ว จ่ายไปเท่าไรจะหาคืนโครงการ แล้วไม่ต้องทำอีกเลย มันท้อมาก ๆ ะยะโตะ ลาเต๊ะ ประธานโครงการประตูกั้นน้ำ เล่าถึงความรู้สึกในตอนนั้น**

การแก้ไขวิกฤติโครงการเกิดขึ้นในวันน้ำชา ผู้ประสานงานพื้นที่ชวนพูดคุยถึงปัญหาที่เกิดขึ้นและความสูญเสียหากต้องยุติโครงการ คอยให้กำลังใจและหาทางออกร่วมกัน ประเด็นปัญหาหลักอยู่ที่การทำงานที่ต่อเนื่อง กินเวลานาน จนกระทบต่อการทำมาหากินของชาวบ้าน ทุกคนล้วนต้องรับผิดชอบครอบครัว ไม่สามารถมาทำโดยไม่มีความตอบแทน **ทางออกของปัญหา คือ การบริหารจัดการงบประมาณโครงการเพื่อให้สามารถตอบแทนผู้มาทำงาน แต่ไม่ผิดเงื่อนไขที่ไม่อนุญาตให้มีการจ้างงาน** ข้อเสนอนี้ ช่วยคลี่คลายวิกฤติที่เกิดขึ้นทำโครงการล้ม โดยทำการตกลงแบ่งกลุ่มทำงานเป็น 2 กลุ่ม ๆ ละ 10 คน กำหนดตารางสลับสับเปลี่ยนกันมาทำ การก่อสร้างที่กินเวลากว่า 3 เดือนจึงแล้วเสร็จ จากที่ชาวบ้านคิดว่าโครงการ

ใหญ่ คงทำไม่ได้ ก็มีแรงงานเข้ามาทำงานทุกวัน แม้มีเพียง 3-4 คนในบางวัน บางคนมาบ้างไม่มาบ้าง หรือต้องทำงานตอนกลางคืนแทนกลางวันในช่วงถือศีลอด และภายหลังที่แบ่งกลุ่มทำงาน ผู้คนก็เริ่มมาช่วยกัน พอเห็นเพื่อนมา คนอื่นๆ ก็ตามมาด้วย ส่วนนายช่างที่บอกว่าจะไม่ทำแล้ว ก็เปลี่ยนใจกลับมาช่วย

ผลงานที่ทิ้งไว้ให้ชุมชนควนโนรีได้ใช้ประโยชน์ เป็นความภาคภูมิใจของชาวบ้านทุกคนที่เข้ามาร่วมทำงาน ความไม่เชื่อมั่นในศักยภาพของตนเองในตอนแรก กลายเป็นว่า หากมีความมุ่งมั่น เสียสละ ร่วมแรงร่วมใจ จะไม่มีคำว่า “เป็นไปได้” อย่างไม่ก็ตาม ความเสียสละบางกรณีก็มีราคาที่ต้องจ่าย เพราะชาวบ้านต้องมีภาระรับผิดชอบต่อครอบครัว ซึ่งไม่อาจ มองว่านี่คือการไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม และที่น่าสลดใจคือ เมื่อเผชิญปัญหา มีการพลิกวิถีคิดนำไปสู่การปรับเปลี่ยนเงื่อนไขการสนับสนุนที่เหมาะสมกับความจำเป็นของชีวิต และสามารถสร้างการมีส่วนร่วมในการพัฒนาได้ หากก็มีบทเรียนสำคัญให้ต้องเรียนรู้จากการคลี่คลายปัญหาระหว่างดำเนินโครงการ เมื่อเกิดข่าวลือว่า คณะทำงานทุจริต นำเงินสนับสนุนไปใช้ส่วนตัว สร้างความเคลือบแคลงสงสัย เข้าใจผิด และความแตกแยกในกลุ่มคนทำงาน ทำให้คณะทำงานต้องเรียกประชุมเพื่อชี้แจง นำเอกสารหลักฐานการเงิน บัญชีโครงการ สมุดฝากธนาคาร ที่มีการเบิกถอนเป็นไปอย่างรัดกุม นำมาแสดงต่อที่ประชุม ทั้งในร้านน้ำชาและที่มัสยิดในวันศุกร์เมื่อชาวบ้านมาละหมาดรวมกัน รวมทั้งมีการติดประกาศเป็นลายลักษณ์อักษร ช่วยสยบข่าวลือที่บั่นทอนขวัญกำลังใจของคนทำงาน พื้นความไว้วางใจให้กลับมา มะ สามี รองประธานโครงการประจวบฯ ระบุว่า สะท้อนความเชื่อมั่นต่อการทำงานอย่างไร้ขีดจำกัดได้ว่า ...*เรามั่นใจในความโปร่งใส เพราะมีใบเสร็จ มีบัญชีการเงินมาแสดง ถ้าไม่มีใบเสร็จเป็นหลักฐาน ก็ไม่มีจะตอบอย่างไร ต้องถูกกล่าวหาว่าคณะทำงานกินเงิน การทำบัญชีมีใบเสร็จชัดเจนเป็นสิ่งที่ดีมาก*

ประจวบฯ นำพร้อมदानคอนกรีตเพื่อจัดการระบายน้ำแล้วเสร็จพร้อมใช้งาน แม้วันนี้ฝนพายุไม่เป็นใจให้น้ำมาทดสอบประจวบฯ แต่เด็กในหมู่บ้านได้ใช้ประโยชน์ก่อนใคร เพราะประจวบฯ ที่กั้นน้ำเป็นวงใหญ่ ให้ดำผุดดำว่ายคลายร้อน ดูเหมือนประจวบฯ โครงการคงเป็นผู้ที่ยิ้มได้กว้างที่สุด เมื่องานที่เขาตกปากรับค่าเข้ามารับผิดชอบ สำเร็จลง พร้อมการก่อตัวของจิตสำนึกใหม่ที่ชาวบ้านมองเห็นตัวเองเป็นเจ้าของงาน ถึงวันนี้ทุกคนล้วนแต่ภูมิใจกับสิ่งปลูกสร้างอย่างใหม่นี้ ลายมือชื่อที่ลงไว้ในสมุดทำงานสร้างประจวบฯ ล้วนเป็นประจักษ์พยานการร่วมแรงร่วมใจชนิดที่ไม่ต้องสลักกับป้ายประกาศให้เห็น งานใหญ่ที่ไม่ได้เป็นผลงานของนักการเมืองคนไหนๆ แต่เป็นของชาวบ้านควนโนรีทุกคนที่ร่วมกันทำขึ้นมากับมือ

บ้านช้างให้ออก

เสียงกลองกลบเสียงปืนที่ข้างไห่ออก

สำเนียงท้องถิ่นบักซีใต้ที่ตั้งฟังชัดของชาวบ้านขณะผลัดกันถ่ายทอดเรื่องราวที่เกิดขึ้นของคนหมู่บ้านข้างไห่ออก ช่วยฉายภาพการเปลี่ยนแปลงภายหลังได้เข้าร่วมโครงการ ช.ช.ต. เมื่อหันไปมองรอบวงสนทนา ก็เจอแต่รอยยิ้มเปื้อนใบหน้า สลับเสียงหัวเราะเป็นระยะ สร้างความครื้นเครง เป็นบรรยากาศที่ให้ความสุข และทำให้สัมผัสได้ถึงความเป็นคนสนุกสนานของชาวบ้านที่นี่ ที่คงพอจะช่วยกลบความรู้สึกวิตกกังวล หวาดกลัว ต่อสถานการณ์ความรุนแรงลงไปได้บ้าง

ชื่อชุมชนบ้านข้างไห่ออก ต.ควนโนรี อ.โคกโพธิ์ ตั้งตามที่ตั้ง ซึ่งติดกับวัดข้างไห่ ที่มีตำนานหลวงปู่ทวดเหยียบน้ำทะเลจืดอันศักดิ์สิทธิ์ และโด่งดังไปทั่ว ดึงดูดให้ผู้คนจากทั่วสารทิศมากราบสักการะขอพรเสริมสิริมงคล ให้อยู่เย็นเป็นสุข แคล้วคลาดภัยอันตราย ชาวบ้านที่นี่ส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ยึดมั่นในวัฒนธรรมประเพณีแบบวิถีพุทธ จึงเป็นหมู่บ้านไทยพุทธในแคว้นล้อมของหมู่บ้านพี่น้องมุสลิมที่อาศัยอยู่ร่วมกันมายาวนาน โดยสถานการณ์ความรุนแรงไม่ได้ส่งผลกระทบต่อความสามัคคีที่เคยผูกพันกัน ยังคงไปมาหาสู่เช่นครั้งก่อนเคย เว้นเพียงบางช่วงที่เกิดเหตุการณ์ร้ายถึงชีวิตกับคนในหมู่บ้านใกล้เคียง ทำให้การเดินทางไปไหนมาไหนถูกจำกัด และต้องห่างเหินกัน แต่เมื่อเวลาผ่านไป ก็กลับมาดำเนินชีวิตเช่นปกติดังที่กัลยา บุญชู ประธานโครงการบ้านข้างไห่ออก เล่าว่า *บ้านเรามีโรงสีข้าว คนมุสลิมก็มาสีข้าวที่นี่ สถานการณ์ไม่ได้ทำให้ชาวบ้านโกรธแค้นกัน เคยอยู่กันมาอย่างไร ก็เหมือนเดิม เป็นปกติดี มีบ้างที่กลัวเพราะเกิดเหตุการณ์ชาวบ้านถูกยิงระหว่างทางไปอบต. เราต้องใช้เส้นทางนั้น ต้องปรับเปลี่ยนเส้นทาง แต่ก่อนไปไหนมาไหนก็ไปเลยตอนนี้ก็ไปเท่าที่จำเป็น*

ชาวบ้านที่นี่ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำสวนยางพารา มีรายได้เฉลี่ยราว 700 บาทต่อวัน รองลงมาคือรับราชการ ทรัพยากรดิน น้ำ ในถิ่นนี้ค่อนข้างสมบูรณ์เอื้อต่อการเพาะปลูก ชาวบ้านทำนาปีละครั้งเพื่อการบริโภคในครัวเรือนเป็นหลัก โดยรวมถือว่าเป็นหมู่บ้านที่มีฐานะทางเศรษฐกิจค่อนข้างดี ฟังพาดตนเองได้ มากกว่าครึ่งหนึ่งของประชากรจบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาและปริญญาตรี โดยมีสัดส่วนใกล้เคียงกัน และมีประชากรผู้สูงอายุค่อนข้างมาก

เมื่อมีการจัดเวทีวิเคราะห์ชุมชน ชาวบ้านเห็นร่วมกันว่า ประเด็นที่จะเกิดประโยชน์ตอบสนองต่อความต้องการของคนในชุมชน มี 5 ประเด็น ได้แก่ 1) การจัดการน้ำเพื่อให้เพียงพอและมีคุณภาพในการอุปโภคบริโภค 2) การจัดการน้ำเพื่อทำนาลุ่มให้มีประสิทธิภาพและปลูกพืชหมุนเวียนได้ตลอด 3) การพัฒนากลุ่มอาชีพให้สามารถจัดการต่อเนื่อง (กลุ่มน้ำยาล้างจาน) 4) การส่งเสริมการเพาะปลูกในครัวเรือนให้เกิดความมั่นคงด้านอาหาร และ 5) การสืบทอดภูมิปัญญาการทำชันหมากในหมู่บ้าน ในที่สุดที่ประชุมชาวบ้านลงความเห็นเลือก 3 ประเด็นหลัง ที่จะพัฒนาเป็นโครงการ

กรณีกลุ่มแม่บ้านเคยทำน้ำยาล้างจานมาก่อน แต่คุณภาพยังเทียบกับผลิตภัณฑ์ที่วางขายทั่วไปไม่ได้และไม่มีตลาด ทำให้ต้องหยุดผลิตและเลิกกลุ่มไป จึงคิดที่จะรื้อฟื้นงานเดิมขึ้นมาใหม่อีกครั้ง ส่วนอีก 2 โครงการ มองเป้าหมายไปที่กลุ่มผู้สูงอายุในชุมชนซึ่งมีจำนวนมาก ซึ่งมักเผชิญกับความเสื่อมโทรมของร่างกายที่ส่งผลกระทบต่อจิตใจ จากการรู้สึกที่ตัวเองไม่มีคุณค่า ตกเป็นภาระของคนในครอบครัว บางคนใช้ชีวิตอยู่กับบ้านอย่างเงียบเหงา ดังนั้นการกระตุ้นให้ผู้สูงวัยได้กลับมาใช้ชีวิตชีวา เท่ากับได้ตอบแทนคุณของผู้อาวุโสเหล่านั้น จึงมีการพัฒนาทั้งโครงการปลูกผักสวนครัว ที่ชวนตายายในหมู่บ้านมาใช้เวลาวางปลูกผัก และโครงการสืบทอดภูมิปัญญาชันหมาก เพื่อให้ผู้สูงอายุช่วยถ่ายทอด ฝึกสอนการทำชันหมากให้แก่คนรุ่นหลัง เรื่องนี้ เสริมศิริ ทองอร่าม ประธานกลุ่มทำผ้าชันหมาก เล่าถึงความสำคัญว่า ...อยากให้ผู้สูงอายุได้ใช้เวลาว่างไปกับการปลูกผัก พอแตกประเด็นไปเจอเรื่องทำผ้าชันหมาก ก็เห็นว่าน่าจะช่วยกันอนุรักษ์ไว้ คนแก่ทำกันอยู่แล้ว ต่อไปจะมีคนมาทำแทนได้ เวลาใครในหมู่บ้านแต่งงานจะได้ไม่ต้องไปหาจากที่อื่น สะดวก สร้างรายได้ สืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นต่อไป

กว่าจะป็นขึ้นมาเป็นโครงการในปีแรกได้ ทุกคนลงความเห็นว่ “ยาก” จนเกือบจะถอดใจกันหลายรอบ แต่เห็นน้ำใจของผู้ประสานงานพื้นที่ คือ มูฮัมหมัด เจ๊ะดอเลาะ หรือ “มะ” ซึ่งเป็นมุสลิมที่เข้ามาทำงานกับชุมชนต่างศาสนา ตอนแรกชาวบ้านก็รู้สึกไม่ไว้วางใจ ตั้งแง่ เหมือนปกติเสถียรอยู่ที่ ซึ่งมะเองก็สัมผัสและรู้สึกได้ถึงปฏิกิริยาต่อต้านอยู่ลึกๆ นั้น ตอนแรกที่เข้าไป เขาก็มองหน้าสงสัย เพราะเป็นคนมุสลิมคนเดียวเข้ามาคุยชี้แจงโครงการในชุมชนของเขา ถึงไม่ได้มีการต่อต้านชัดเจน แต่ก็ไม่ไว้วางใจ ยังมีความหวาดระแวง ผมต้องพยายามเข้าไปหาเขา สร้างความใกล้ชิด

จนเขาเปิดใจ พอผ่านไปปีหนึ่ง ความรู้สึกเมื่อเทียบกับตอนแรกเปลี่ยนไป คณะทำงานชุมชนที่ได้ร่วมกันพัฒนาโครงการยืนยันถึงความรู้สึกที่ได้สานขึ้นอย่างค่อยเป็นค่อยไป จากที่ไม่สนใจ ก็กลับมาเห็นความสำคัญ ให้การยอมรับ และให้ความร่วมมืออย่างเต็มใจ นอกจากมองเห็นประโยชน์ที่ชุมชนจะได้รับแล้ว ความมุ่งมั่นที่จะพัฒนาโครงการ ยังเกิดจากความจริงจัง จริงใจ การทำงานหนักอย่างต่อเนื่อง คอยให้คำแนะนำสม่ำเสมอ และความใจเย็นอ่อนน้อมถ่อมตนของผู้ประสานงานพื้นที่ ...น้อยมากที่จะมีใครเข้ามาในหมู่บ้าน แล้วสามารถจะพัฒนาให้เกิดโครงการที่คนยอมรับได้ ทุกคนรู้จักนะ เพราะมะจะมาร่วมประชุมในหมู่บ้าน ไม่ใช่แค่งานของแอลดีไอเท่านั้น เป็นคนที่เข้านอกออกในได้ตลอดเวลา ผู้ใหญ่บ้านจะเป็นคนประกาศเสียงตามสายทุกครั้ง จะมีข่าวว่า วันนี้ให้มาประชุมโครงการของมะ ประธานโครงการเล่า

ความร่วมมือของชาวบ้านในการทำกิจกรรม แตกต่างกันไปในแต่ละโครงการ ขึ้นกับความสนใจ รูปแบบกิจกรรม และเงื่อนไขเรื่องเวลา จากภารกิจการทำงานที่บ้าน และที่สวนกว่าจะเสร็จงานก็บ่ายคล้อย ส่วนกลุ่มข้าราชการก็เข้าร่วมกิจกรรมเฉพาะเสาร์อาทิตย์ หากเป็นคณะทำงานที่ต้องร่วมประชุมในวันธรรมดา ก็ต้องขอลางานจากต้นสังกัดมา ทั้งนี้ รูปแบบกิจกรรม/โครงการควรสอดคล้องกับวิถีชีวิตชาวบ้านมากที่สุด อย่างกรณีการปลูกผักสวนครัวในแปลงเดี่ยว แล้วแบ่งค่าตอบแทนกัน พบว่าไม่ได้ผลเท่าที่ควร เพราะหลายครัวเรือนทำที่บ้านของตนอยู่แล้วเพื่อบริโภคในครัวเรือน ทำให้ปัจจุบันผู้ที่บริจาคที่ดินให้เป็นแปลงปลูกผักรวม ต้องคอยดูแลรดน้ำ พรวนดิน ให้อุ๋ยเอง และแจกจ่ายให้คนในชุมชนที่มาขอปันไปกิน จากกรณีนี้ ทำให้เห็นว่าโครงการที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน ต้องทำกิจกรรมในวันเสาร์-อาทิตย์ และใช้เวลาไม่มากนักในแต่ละครั้ง อาจเพียงครึ่งวันหรือวันเดียว นอกจากนี้แรงจูงใจในเรื่องรายได้ ก็ไม่ใช่ประเด็นสำคัญของชาวบ้านที่นี่

พอปีที่ 2 ชาวบ้านได้ร่วมกันวิเคราะห์ข้อมูลชุมชนอีกครั้ง โดยนำประเด็นซึ่งเคยได้รับการเสนอตั้งแต่ปีแรกกลับมาพิจารณา ได้แก่ เรื่องการจัดการน้ำเพื่อให้เพียงพอและมีคุณภาพสำหรับการอุปโภคบริโภค และการจัดการน้ำเพื่อทำนาถั่ว ซึ่งเรื่องแรกเนื่องจากเงินทุนสนับสนุนมีจำกัด ไม่สามารถตอบสนองต่อโครงการขนาดใหญ่ที่ใช้งบประมาณจำนวนมากได้ ที่ประชุมชาวบ้านจึงคิดถึงการนำเข้าสู่แผนพัฒนาหมู่บ้านของ อบต.ต่อไป ส่วนการจัดการน้ำเพื่อทำนาถั่ว ทางกรมชลประทานได้สนับสนุนการดำเนินการแล้ว จึงมองถึงประเด็นถัดมาในเรื่องการสืบสานวัฒนธรรม

ประเพณีของชุมชน

จากปฏิทินชุมชนทำให้เห็นว่า ชุมชนบ้านช้างให้ออกม้งานบุญประเพณีต่าง ๆ ตลอดปี ซึ่งมักจะมีการละเล่นกลองยาวกันภายในงาน การส่งเสริมให้เกิดคณะกลองยาวบ้านช้างให้ออกขึ้นมา จึงน่าจะสร้างการมีส่วนร่วม ดึงให้คนเข้ามาทำกิจกรรมร่วมกันได้ เพราะเป็นการละเล่นที่อยู่คู่กับงานบุญประเพณี ชาวบ้านเคยสัมผัสกับความสนุกสนาน และมองว่า ความสนุก ความบันเทิงใจนี้ จะช่วยดึงดูดให้คนหันมาสนใจหันมาร่วมมือ และสร้างความรักสามัคคีให้เกิดขึ้นได้โดยง่าย นอกจากนี้ ยังมองถึงทุนและโอกาสที่มีอยู่ จากการที่ชุมชนตั้งอยู่ใกล้วัดช้างให้ ซึ่งเป็นวัดที่มีชื่อเสียงและเป็นสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญของจังหวัดปัตตานี กลายเป็นที่มาของกิจกรรมกลุ่มทำของที่ระลึกบ้านช้างให้ออก คือการทำเสื้อที่ระลึกจำหน่าย สกรีนข้อความสุดแนวว่า *“ไปวัดช้างให้มาแล้ว”* ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ไปได้ค่อนข้างดี มีเด็กเยาวชนเข้าร่วมกิจกรรมกันมาก แต่ตอนหลัง ประธานโครงการต้องย้ายไปอยู่ที่อื่น กิจกรรมจึงเงียบไป เสื้อที่ทำไว้ขายจนหมดแล้ว และมีลูกค้าถามหา จึงเป็นเรื่องที่ชุมชนต้องหารือกันต่อไปว่าจะดำเนินการอย่างไร ขณะเดียวกัน กิจกรรมที่กำลังไปได้สวยและสร้างชื่อเสียงให้กับชุมชนในปัจจุบันคือ กิจกรรมกลองยาวบ้านช้างให้ออก ที่ผ่านมา สถานีโทรทัศน์ช่อง 11 ได้เข้ามาถ่ายทำรายการเพื่อนำไปเผยแพร่ ด้วยความโดดเด่นของสมาชิกกลุ่มที่มีแต่ผู้หญิงล้วน หลายรุ่นหลากวัย ซึ่งเมื่อขึ้นแสดงครั้งแรกในเวทีวิชาการ *“พลังชุมชนสู่สันติภาพชายแดนใต้”* เมื่อ 17-18 ธันวาคม 2555 ณ มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา สร้างความประทับใจให้แก่ผู้ชม และสร้างความภาคภูมิใจให้แก่คณะกลองยาวอย่างมาก *ตอนคิดจะทำ เพราะบ้านเราม้งานประเพณีตลอดทั้งปี ในงานต้องมีรำกลองยาว ซึ่งเราต้องไปจ้างมาเล่น ถ้าเรามีกลองยาวของหมู่บ้าน ก็จะประหยัด ไม่ต้องไปจ้างใคร แล้วเรารับจ้างเล่นในงานบุญประเพณีในพื้นที่ใกล้เคียง หรือตามแต่จะว่าจ้าง จะช่วยสร้างรายได้ให้แก่คนในชุมชนอีกช่องทางหนึ่ง เสริมศิริ ทองอร่าม ประธานกลุ่มกลองยาว เล่าถึงที่มาและประโยชน์ที่เกิดขึ้น*

แม้การสร้างรายได้เสริมจะเป็นวัตถุประสงค์ข้อแรก ๆ ในการดำเนินกิจกรรมนี้ แต่ผลลัพธ์ที่สำคัญและมีคุณค่ามากกว่า กลับเป็นความสามัคคีที่เกิดขึ้นของคนในชุมชน สร้างความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดและแนบแน่นขึ้น เพราะต้องมาร่วมกันฝึกตีกลอง ร้องเพลง และรำร่วมกัน อีกทั้งยังสร้างการมีส่วนร่วมของคนทุกกลุ่มในชุมชนอีกด้วย เห็นได้จากสมาชิกที่ประกอบด้วยคนหลายรุ่น ตั้งแต่เด็ก หนุ่มสาว และผู้สูงอายุ สมาชิกที่อายุน้อยที่สุดคือ 12 ปี และที่มากที่สุดคือ 80 ปี ทั้งหมดล้วนเป็น

ผู้หญิง นอกจากเพราะชอบสนุกแล้ว ก็ด้วยเหตุผลง่าย ๆ เพียงว่า ผู้หญิงชอบร้องรำทำเพลง ได้แต่งชุดสวย แต่งหน้าสวย นอกจากนี้ ยังมีเวลาฝึกซ้อมมากกว่าผู้ชาย

คณะกลองยาวบ้านช้างให้ออกได้รับการฝึกซ้อมจากครูกลองยาวที่มีชื่อเสียงของอำเภอทรายขาว จังหวัดปัตตานี ทุกคนตั้งใจฝึกซ้อมเพื่อให้การแสดงออกมาดีที่สุด และผู้คนยิ่งรู้จักมากขึ้น เพราะไปรำกลองยาวถวายหลวงปู่ทวดเมื่อช่วงต้นปี 2556 ที่ผ่านมา ซึ่งครั้งนี้ได้รับการเอื้อเฟื้อจากครูเพลงคนบ้านช้างให้ออก ช่วยแต่งเพลงให้กับคณะกลองยาวรวม 2 เพลง เพลงแรกชื่อ “กลองยาวโยเทค” เล่าถึงของดีบ้านช้างให้ออก พูดถึงหลวงปู่ทวด และเพลง “รวมพลคนกลองยาว” ที่บรรจุเอาชื่อสมาชิกวงทุกคนลงไปในเรื่อง นอกจากจังหวะดนตรีจะครื้นเครงแล้ว สมาชิกวงยัง ...รู้สึกดีใจและภูมิใจที่มีเพลงเป็นของบ้านเราเอง

ผู้เฒ่าที่ชอบรำกลองยาวมากคนหนึ่ง พอได้ยินเสียงกลองที่โรยอยู่เฉยไม่ได้ ปลายเท้าขยับเองเหมือนถูกปลุกให้ลุกขึ้นมาเต้นรำ เสียงสรรวเสเฮฮาเล่าเรื่องราวกลองยาวและความสนุกสนานที่ได้มาร่วมร้องรำกัน ช่วยปลดปล่อย นานาผู้คนออกจากความจริงและการรับรู้เกี่ยวกับสถานการณ์ความไม่สงบที่เกิดขึ้นในพื้นที่ เสมือน “เสียงกลองช่วยกลบเสียงปืน” ไปชั่วขณะหนึ่ง เช่นที่ชาวบ้านผู้ร่วมสนทนาคคนหนึ่ง บอกว่า *ได้ยินเสียงกลองแล้วมันลืมไปหมด ทำให้เราไม่กลัวอะไร*

บทเรียนสำคัญที่ชาวบ้านช้างให้ออกได้รับจากการเข้าร่วมโครงการ ช.ช.ต. คือการกลับมาปฏิบัติสัมพันธ์ต่อกันอีกครั้งของคนในหมู่บ้าน ได้ทำกิจกรรมด้วยกัน ซึ่งช่วยสร้างความสามัคคี จากเมื่อก่อนที่ต่างคนต่างอยู่ ได้ปลุกพลังชีวิตที่เป็นด้านความรู้สึกสนุกที่ฝังกลบอยู่ภายใน ให้กลับมา สร้างความมีชีวิตชีวาให้กับตนเองและคนรอบข้าง ได้แสดงความเป็นตัวตนและอัตลักษณ์ของคนกลุ่มที่มีอยู่น้อยเพื่อยืนยันการดำรงอยู่ร่วมกันกับคนกลุ่มใหญ่ ช่วยผ่อนคลายความรู้สึกหวาดกลัว ตั้งเครือข่ายและหลุดจากสถานการณ์ความรุนแรงลงได้บ้าง

นอกจากนี้กระบวนการทำงาน ที่มีการค้นคว้า สำรวจและวิเคราะห์ข้อมูลชุมชน ยังทำให้ได้ย้อนกลับไปมองรากเหง้าของตน เรื่องที่เคยรู้ๆ อยู่ กลับได้เรียนรู้อย่างลึกซึ้งขึ้น เมื่อมองเห็นที่มากกว่าจะเป็นชุมชนในทุกวันนี้ นำมาสู่ความรักในถิ่นฐานบ้านเกิด สนใจเรื่องราวชีวิตของผู้คนในชุมชน ตระหนักถึงความสำคัญของการเป็นเครือญาติที่ผูกพันกันมา อีกทั้งช่วยให้มองเห็นถึงความต้องการ ความจำเป็น ความเป็นไปได้รอบด้าน สอดคล้องกับข้อมูล ข้อเท็จจริง ทำให้สามารถใช้งบ

ประมาณที่มีอยู่จำกัดได้คุ้มค่า แม้ปัญหาที่ชุมชนต้องการให้แก้ไขจะเกินกำลัง ก็คิดหาช่องทางอื่นที่จะดำเนินการแทน แล้วนำบทบาทที่มีอยู่มาสนับสนุนในกิจกรรมที่เป็นไปได้ โดยเลือกกิจกรรมพัฒนาด้านวัฒนธรรมประเพณีที่เป็นทุนเดิมมีอยู่ในเนื้อในตัวของชาวบ้าน เป็นศักยภาพที่แท้จริงของชุมชน และนำมาสร้างความสุข พัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนได้อย่างดี

หากใครได้ฟังเสียงกลอง ร้องเพลงของบ้านช้างให้ออก คงเห็นด้วยกันว่าท่าวงทำนองนั้นบอกถึง “จิตใจ” ของคนที่นี่ได้แจ่มชัดยิ่งนัก ...กลองยาวของชาวช้างให้รำหรอยถูกใจใครไปใครมา ค่อย ๆ รำหรอยสนุก มารำดับทุกข์ สนุกเฮฮา... 🦋

บ้านตูปะ

โรงงานน้ำดื่มชุมชน :

บทเรียนราคาแพง พลตอบแทนที่คุ้มค่าของชาวบ้านตุปะ

รอยยิ้มและเสียงหัวเราะในกลุ่มคณะทำงาน**บ้านตุปะ**เคยหายไป เมื่อครั้งต้องเจอกับ “*บทเรียนราคาแพง*” พวกเขาอมรับถึงความอ่อนประสบการณ์ที่เสียรู้ให้แก่ผู้รับเหมาก่อสร้าง ลำพังแค่รับผิดชอบโครงการโรงงานน้ำดื่มของหมู่บ้านที่ไม่แล้วเสร็จ ก็หนักหนาแล้ว ยังสูญเสียความเชื่อมั่นในตนเอง และที่ยิ่งไปกว่านั้นคือทำให้ชาวบ้านขาดความไว้วางใจ อันเนื่องมาจากการทำงานไม่เป็นไปตามข้อตกลงที่ให้สร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน แต่ใช้วิธีไปจ้างเหมาให้คนอื่นมาทำแทน *เราจ้างผู้รับเหมาด้วยความเชื่อใจ... และเราไม่รู้เรื่องก่อสร้างอย่างนี้เลย ตอนนั้นให้ไปแสหน้หมื่นล่วงหน้า เป็นค่าซื้อวัสดุอุปกรณ์ก่อสร้าง แต่รอหลายเดือน เลยไปตามที่บริษัท เขาบอกว่าจะมาฯ สุดท้ายก็ไม่มา เราไปตามอีก ขอให้มาก่อสร้าง เขามาสร้าง แต่ไม่ถึงครึ่งก็หายไป สุดท้ายเห็นว่าโดนฟ้อง ต้องปิดบริษัทไป ตอนนั้นไม่รู้จะเอาเงินส่วนไหนมาสร้างต่อ...*

ร้อนถึงผู้ประสานงานพื้นที่ และเจ้าหน้าที่สำนักงานโครงการ ช.ช.ต. ต้องเข้ามาหาทางช่วยเหลือ ติดตาม แต่ความหวังที่จะได้เงินคืนกลับมา ไม่มีเลย ทางคณะทำงานจึงปรึกษาหารือเพื่อหาทางแก้ปัญหา ซึ่งเห็นร่วมกันว่า เรื่องที่เกิดขึ้นไม่ใช่ความผิดพลาดที่ใครคนใดคนหนึ่งจะรับผิดชอบแต่ผู้เดียว หากเป็นความรับผิดชอบร่วมกันของทุกคน จึงช่วยกันระดมทุนหาเงินมาชดเชยส่วนที่สูญเสียไป เพื่อให้โครงการโรงงานน้ำดื่มก่อสร้างจนแล้วเสร็จ สามารถจัดบริการน้ำดื่มสะอาดแก่คนในชุมชนได้ *ตอนนั้นไม่รู้เลยว่าอนาคตพวกเราจะเป็นยังไง ถ้ามีใครสักคนเกิดท้อ ไม่เอาแล้ว คิดว่าคงไม่มีวันนี้ แต่โชคดีว่าคณะทำงานของเราไม่มีใครท้อ ถึงเขาท้อก็เก็บไปท้อที่บ้าน ไม่มาบอกเรา ผมนับถือน้ำใจของทุกคน พวกเราไม่ใช่คนร่ำรวย รายจ่ายสูงกว่ารายได้แทบทั้งนั้น แต่ก็เอาเงินเก็บ บางคนยืมญาติพี่น้องมาช่วยกัน มาระดมกัน เพราะเงินเยอะ แต่ไม่มีใครถอย เลยฮึดสู้ขึ้นมา อาแต่ คาร์เจิง ประธานโครงการโรงงานน้ำดื่มเล่าถึงปัญหา สาเหตุ และการลุกขึ้นสู้ของชาวบ้าน จนทุกอย่างคลี่คลายไปได้ในการดำเนินโครงการโรงงานน้ำดื่มเพื่อชุมชน ซึ่งเป็นโครงการที่ชาวบ้านบ้านตุปะ ต.ควนโหนด อ.โคกโพธิ์ เห็นร่วมกันจะดำเนินการ เมื่อโครงการ ช.ช.ต. เข้ามาสนับสนุน*

ในอดีต บ้านตุปะเป็นจุดพักของผู้คนและพ่อค้าแม่ค้าที่จะเดินทางไปตลาดนัดนาประดู่ ต่อมาเกิดเป็นตลาดนัดเล็ก ๆ ชายของและขนมที่ชาวบ้านนิยมกินกันคือข้าวต้มมัด ซึ่งภาษามลายู เรียกว่า “ตุปะ” จึงได้ชื่อตลาดว่า “นัดตุปะ” และกลายเป็นชื่อเรียกชุมชนบริเวณนี้ในเวลาต่อมา ชาวบ้านที่ส่วนใหญ่ทำสวนยาง ช่วงฤดูทำนามีการปลูกข้าวไว้กินในครัวเรือน และเนื่องจากหมู่บ้านอยู่ไม่ไกลจากโรงงาน จึงมีการออกไปเป็นแรงงานรับจ้างข้างนอก

เมื่อมีโครงการ ช.ช.ต.เข้ามา นับจากการประชุมสร้างความเข้าใจเรื่องโครงการ มีการเก็บข้อมูลชุมชน มีเวทีวิเคราะห์ชุมชน ชาวบ้านพิจารณาเห็นว่าประเด็นน้ำเพื่ออุปโภคบริโภคในชุมชนเป็นปัญหาสำคัญ เพราะจากจำนวน 177 หลังคาเรือน มีเพียง 20 หลังคาเรือนเท่านั้นที่สามารถใช้น้ำจากบ่อน้ำตื้นได้ อีกกว่า 100 บ้าน ต้องซื้อน้ำดื่ม เพราะน้ำธรรมชาติเป็นด่าง มีตะกอนสีแดงคล้ายสนิม ไม่สามารถดื่มได้ ที่ผ่านมามีชาวบ้านต้องเสียเงินซื้อน้ำดื่ม คิดเป็นรายจ่ายที่สูงมากในแต่ละครัวเรือน ความหวังที่จะมีน้ำดื่มสะอาด มีโรงงานน้ำดื่มในหมู่บ้าน และคนในชุมชนเป็นเจ้าของร่วมกัน จึงเป็นความต้องการสูงสุด เป็นสิ่งที่ชาวบ้านทุกคนเห็นด้วยอย่าง เป็นเอกฉันท์

ย้อนหลังกลับไปเมื่อเริ่มแรกโครงการ ชาวบ้านสะท้อนความต้องการในหลายประเด็น อาทิ การทำขนมของกลุ่มสตรี การสร้างอาคารเอนกประสงค์ โรงน้ำดื่ม หลังจากนั้นจึงมีการสำรวจความต้องการของชาวบ้าน แล้วพบว่า น้ำเป็นเรื่องที่สำคัญที่สุด ท่ามกลางเสียงชาวบ้านบางส่วนที่แย้งอยู่ในที่เพราะไม่เชื่อมั่น เช่น ทำแล้วจะได้ดื่มไหม เงินที่ลงมา 5 แสนกว่าบาทจะสร้างเสร็จไหม มันไม่พออยู่แล้ว จะทำไปได้แค่ไหน เป็นต้น อาจด้วยเพราะมีประสบการณ์ด้านลบจากโครงการต่าง ๆ ที่ผ่านมา เช่น มีการชุดบ่อบาดาล 2 บ่อ แต่ใช้งานไม่ได้ แม้จะมีภาพผลที่หลายโครงการเข้ามาแก้ไขปัญหาเรื่องน้ำในหมู่บ้าน แล้วไม่ประสบผลสำเร็จ แต่กระนั้น ความรุนแรงของปัญหาที่ต้องการให้ได้รับการแก้ไข ก็เป็นแรงผลักดันให้กลับไปแก้ปัญหาในเรื่องนี้ ความต้องการดังกล่าวถูกวางลงบนปาของคณะทำงานที่เข้ามาเป็นผู้รับผิดชอบ ซึ่งพวกเขาเองตระหนักถึงความคาดหวังของชาวบ้าน ที่อยากเห็นปัญหาได้รับการแก้ไขโดยเร็ว ...พอเริ่มคิดว่า ทำเรื่องน้ำดีที่สุดในชีวิตก็ต้องพยายามทำสำเร็จให้ได้ ถึงแม้เงินบางส่วนเราต้องเอามาจากกลุ่มเราเอง แต่เราก็ต้องทำ คำสปประมาทที่มีส่วนที่ทำให้เราต้องพยายาม ต้องสู้ให้น้ำเกิดขึ้นมาได้ โดยเฉพาะเราอยากให้ชุมชน

รู้ด้วยว่า พวกเราทำแล้วทำจริง อยากให้เห็นว่าโครงการที่ลงมามีการต่อยอด เดินไปเรื่อย ๆ ไม่อยากให้ลงแล้วชะงักหยุด พอทำเสร็จใช้งานไม่ได้ หรือใช้เดือน สองเดือน ก็หยุด ประธานโครงการโรงงานน้ำดื่ม กล่าว

ชุมชนนี้ถือว่ากำลังอยู่ในช่วงเปลี่ยนผ่านที่น่าสนใจ เพราะคณะทำงานซึ่งได้รับการเลือกขึ้นมาล้วนเป็น “คนรุ่นใหม่” ที่ก้าวเข้ามาสัมผัสบทบาทมากขึ้นในชุมชน และพวกเขาต้องพิสูจน์ตนเองให้เป็นที่ยอมรับจากการทำงานครั้งนี้ นอกจากนี้พวกเขายังเดิมพันกับความเชื่อมั่นของคนในชุมชน ซึ่งเห็นความล้มเหลวจากโครงการพัฒนา มาช้าแล้วช้าเล่า ลงทุนไปเท่าใด ก็ไม่เกิดประโยชน์แก่ชุมชน ถูกทิ้งร้างให้ผู้ฟังไปตามเวลา พร้อม ๆ กับสร้างความสงสัย เคลือบแคลง และความรู้สึกเหน้อยหน่ายกับโครงการพัฒนาที่ไม่เคยสร้างประโยชน์ให้ชาวบ้านอย่างจริงจัง

ปัญหาผู้รับเหมาทิ้งงาน สร้างความหนักใจให้กับคณะทำงานผู้รับผิดชอบเงินที่ให้มาหมดไปแล้ว แต่ชุดทำงานไม่ท้อแท้ ลงทุนลงแรง ถ้าไม่เสร็จ ผมก็ไม่ว่าจะเป็นอย่างไร เพราะเราเป็นคนไปขอรายชื่อชาวบ้านให้มาร่วมสนับสนุน ถ้าเราทำไม่เสร็จ ก็กลัวจะหาว่า เราโกง เราหลอกเขา เหมือนที่เคยเจอมา... หากนี่เป็นธุรกิจส่วนตัว คงทำได้ง่ายกว่า แต่เมื่อเป็นงานส่วนรวม ต้องทำงานร่วมกับคนหมู่มาก จึงมีปัญหาตามมามากมาย ยิ่งเป็นมือใหม่ด้วยแล้ว ดูเหมือนปัญหาจะใหญ่โตกว่าที่คิด แต่ในที่สุดพวกเขาก็ร่วมมือกันแก้ปัญหาจนผ่านพ้นไปได้ ...ผมภาคภูมิใจที่เราแก้ปัญหาตรงนี้ได้ ชาวบ้านจะได้ดูเป็นตัวอย่างว่า นี่คือผลงานของพวกเราและพวกเขาด้วย ...ตอนนี้ภูมิใจมากที่ทำมาจนเสร็จ ชาวบ้านจะได้มารับน้ำดื่มเลย บอกว่านี่คือโครงการที่เราสร้างมาที่เราเอารายชื่อเขา มา ประธานโครงการเล่าด้วยความภูมิใจที่ทุกอย่างผ่านมาได้ด้วยดี เพราะไม่เพียงแค่ว่าปัญหาเรื่องน้ำเท่านั้น ทางคณะทำงานยังต้องเผชิญกับทัศนคติของชาวบ้านที่มองโครงการต่าง ๆ ไม่ว่าจะโดยการสนับสนุนของรัฐหรือหน่วยงานภายนอกใดๆ ว่า เป็นช่องทางการแสวงหาผลประโยชน์ของผู้มีอำนาจ ขาดความโปร่งใส จึงเกิดความเบื่อหน่าย ไม่อยากให้ความร่วมมือ หลายครั้งที่ชาวบ้านสะท้อนปัญหา และขอความช่วยเหลือไปยังหน่วยงานต่างๆ ก็ถูกเพิกเฉย กลุ่มที่ทำโครงการนี้ด้วยกัน... เราเคยทำงานร่วมกันมาก่อน และพบปัญหาเรื่องทัศนคติชาวบ้าน พวกเขาเจอโครงการจากฝ่ายปกครองท้องถิ่นหรือหน่วยงานอิสระ ส่วนใหญ่ขอไปแล้วจะไม่ได้ พอไม่ได้ชาวบ้านก็เกิดความเบื่อหน่าย ไม่อยากให้ความร่วมมือ เดียวนี้ใครมาขอรายชื่อสนับสนุน จะถูกสงสัยว่าขอโครงการกินเอง อย่างทำโครงการโรงงานน้ำดื่ม

นี้ ขอได้หรือไม่ได้ก็ไม่รู้ แต่เป็นช่องให้เราขอได้ แต่ชาวบ้านก็ไม่รู้จักฉัน ดังนั้นต้องทำให้ได้ ขอไปแล้ว ก็ต้องได้ เป็นการทำงานที่ต้องเติมพื้กับความไว้วางใจของชาวบ้านแบบทุ่มสุดตัวเลยทีเดีย

เมื่อการดำเนินโครงการด้วยความโปร่งใสเป็นเรื่องสำคัญ การพูดจาสร้างความรับรู้ร่วมกันจึงเป็นหนทางที่ดีที่สุด จึงต้องจัดประชุมสะท้อนผลการดำเนินงานเป็นระยะๆ เมื่อเกิดปัญหาจะได้ช่วยหาทางออกร่วมกัน ซึ่งส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ความคิด ทศนคติ และพฤติกรรมที่เคยมีมาของชาวบ้านส่วนหนึ่งได้ เช่น แทนที่จะพูดคุยกันลับหลัง รู้กันผิดๆ ถูกๆ ก็หันมาพูดคุยกันตรงหน้า รับรู้ร่วมกัน มีส่วนร่วมรับผิดชอบ หาทางแก้ไขปัญหาด้วยกัน แม้จะมีเสียงป่นว่า ...*ประชุมอีกแล้ว จะสร้างอะไรก็ต้องประชุม..* ด้วยเพราะไม่คุ้นชินกับเรื่องแบบนี้ แต่ชาวบ้านหลายคนเข้ามาเข้าร่วม ก็เข้าใจ จากที่ไม่สนิทกัน ก็เริ่มคุ้นเคยและมีความคิดที่สอดคล้องตรงกันมากขึ้น รวมทั้งการประชุมร่วมกันเสมอๆ ก็ทำให้เห็นถึงการร่วมงานกันเป็นกลุ่ม เป็นทีม และความรับผิดชอบที่แต่ละคนรับไป

ในขั้นตอนการก่อสร้างโรงเรือนเพื่อเป็นอาคารโรงงานน้ำดื่มนั้น เป็นภาระตมแรงงานคนในชุมชนมาร่วมกันทำงานโดยไม่มีค่าตอบแทน มีเพียงนายช่างคุมงานก่อสร้างคนเดียวเท่านั้นที่ได้ค่าจ้าง แต่ในมูลค่าที่ต่ำกว่าที่ว่าจ้างกันทั่วไป นอกจากนี้แผนเดิมที่วางกันไว้ว่า จะใช้แรงงานวันละ 5 คนในการก่อสร้าง แต่หน้างานจริง มีคนมาช่วยกันทำวันหนึ่งๆ 10-15 คน ทั้งคณะทำงานและชาวบ้านออกมากันมาก เพราะต้องการจะเห็นโรงงานน้ำดื่มเป็นรูปเป็นร่างขึ้นมา ผลิตและบริการน้ำดื่มให้แก่ชุมชนได้จริง และยังมีกิจกรรมอื่นๆ ที่ต้องดำเนินต่อไปอีกด้วย จึงระดมเข้ามาช่วยกันเต็มที่ ทั้งๆ ที่ไม่มีคนเคยทำงานก่อสร้างกันจริงๆ ลักคน แต่ก็ยินดีมาเป็นกรรมกรให้นายช่างใช้งาน สั่งให้ก่อปูนก็ก่อ แต่จะให้ได้ตั้งใจทั้งหมด ก็คงเป็นไปไม่ได้ ...*แต่ก็ไม่ถือสา กัน ช่วยกัน เพราะเป็นงานของเรา* กลายเป็นว่า โรงเรือนแห่งนี้ได้ช่วยฝึกฝีมือแรงงานก่อสร้างขึ้นมาในชุมชนอีกหลายคน

วันนี้งานด้านก่อสร้างโรงเรือนและการติดตั้งระบบกรองน้ำดำเนินการใกล้แล้วเสร็จ แต่มีงานและกิจกรรมที่จำเป็นอื่นๆ ต้องดำเนินการควบคู่ไปด้วย โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการโรงงานน้ำดื่ม ทางคณะทำงานที่ต่อไปจะเป็นคณะผู้บริหารจัดการโรงงาน จึงไปเรียนรู้ศึกษาข้อมูลกระบวนการผลิตน้ำสะอาด เพื่อให้มีความเข้าใจกระบวนการผลิต การจัดการ ปัญหาและการป้องกันแก้ไขปัญหาที่จะเกิด

ขึ้นไปในอนาคต รวมถึงการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ สามารถผลิตและจำหน่ายน้ำดื่มที่มีมาตรฐาน ให้เกิดรายได้และผลตอบแทนแก่สมาชิกของกลุ่ม ปัจจุบันโรงงานน้ำดื่มเพื่อชุมชนแห่งนี้ทดลองผลิตและแจกจ่ายน้ำให้แก่ชาวบ้านแล้ว โดยระยะแรกจะให้เปล่า สามารถเอากาชนะมารองน้ำกลับไปที่บ้าน ส่วนระยะถัดไปจะระดมทุนให้ชาวบ้านเข้ามาร่วมหุ้น เพื่อนำมาใช้ในการบริหารจัดการ แล้วจะเริ่มจำหน่ายน้ำดื่ม โดยผลกำไรที่ได้ จะคืนกลับไปสู่ชุมชนในที่สุด *อยากให้ชาวบ้านมาเอาน้ำฟรีก่อน ...หลังจากนั้นจะระดมทุนให้ชาวบ้านเข้ามาถือหุ้น จะต่อเติมโรงงานน้ำดื่มเพิ่ม ใครอยากลงทุนก็ลงได้ แต่ตอนแรกยังไม่มีใคร ก็ให้เป็นกรรมการเราระดมเงินกันก่อน ถ้าเราไม่สร้างให้เกิดขึ้น ก็ไม่มีใครสร้าง ถ้าเราทิ้ง คนอื่นจะมาทำก็เป็นไปไม่ได้ เราอุตส่าห์เสียน้ำพักน้ำแรงสร้างขึ้นมาแล้ว ถ้าเอานายทุนมาก็จบ พวกเราต้องรักโรงงานของเรา ช่วยกันดูแล ถ้ารู้สึกว่ายตรงไหนบกพร่อง เรื่องรายรับรายจ่ายเราจะมาคุยกัน ประสานโครงการ บอกเล่าถึงแผนงานในอนาคต*

หากเมื่อย้อนหลังกลับไป ในวันที่ต้องร่วมกันฟันฝ่าปัญหาอุปสรรค ความรู้สึกของคณะทำงานหลายคนที่ได้สะท้อนออกมา บ่งบอกว่า พวกเขาได้ใช้ความพยายาม ความอดทน เสียสละ พิสูจน์ตนเองให้เห็นแล้ว ความเหนื่อยล้าอ่อนแรง กลับหายไปเมื่อเห็นเพื่อนร่วมทางไม่ย่อท้อ อดทนร่วมกัน รักษาหัวใจ ไม่ปริปากบ่น ให้เสียกำลังใจซึ่งกันและกัน *ภูมิใจและดีใจ เราไม่ทอดทิ้งกัน รวมกันเป็นหนึ่ง ทุกข์ก็คือทุกข์ สุขก็คือสุข เหนื่อยก็คือเหนื่อยร่วมกัน ไม่มีใครเอาเปรียบกัน คนนี้ทำตรงนี้ไม่ได้ก็ทำส่วนอื่น ทำงานกันเป็นทีมเดียวกัน...*

เช่นเดียวกับ การถอยออกจากตำแหน่งประธานโครงการ ไปอยู่เป็นที่ปรึกษา เพราะการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านครั้งที่ผ่านมา ประธานโครงการได้รับเลือกเป็นผู้ใหญ่บ้าน เป็นสิ่งที่พิสูจน์ถึงการยอมรับ ความเชื่อมั่นในการทำงานและผลงานซึ่งเป็นที่ประจักษ์ และนับแต่นี้ไปน่าจะเป็นโอกาสที่จะได้ทำงานต่อออกไปอีกอย่างมีช่องทางสนับสนุนมากขึ้น รวมถึงการสั่งสมประสบการณ์เมื่อได้ผ่านความยุ่งยากและได้เรียนรู้จากบทเรียนราคาแพง ที่ในที่สุดก็กลับมาให้ผลตอบแทนอย่างคุ้มค่า

บ้านทุ่งเค็จ

เรียนรู้และเปลี่ยนแปลงที่บ้านทุ่งเค็จ

ชาวสุกพร้อมกันทั่วทุ่งเนรมิตให้สองข้างทางเข้าสู่หมู่บ้านทุ่งเค็จ กลายเป็นสี่เหลี่ยมทอง หญิงชาวบ้านก้ม ๆ เงย ๆ ช่วยกันเกี่ยวข้าวอยู่กลางทุ่ง รวงเรียวยูกนำมามัดรวมกันกองไว้ข้างทาง ฤดูกาลแห่งความชื่นใจกับการได้เก็บเกี่ยวผลผลิตที่ได้ลงแรงเหนื่อยยาก เป็นสิ่งที่ได้กลับคืนมา

บ้านทุ่งเค็จ ต. ปะเสยาวอ อ. สายบุรี มีชาวบ้านอาศัยรวมกันอยู่ประมาณ 1,100 คน 256 ครัวเรือน ทั้งหมดนับถือศาสนาอิสลาม ความอุดมสมบูรณ์ของดินน้ำ เอื้อให้คนที่นี้ได้อยู่ดีกินดี ทำมาหากินง่าย ชาวบ้านสามารถทำนา ทำสวน ปลูกพารา และสวนผลไม้ได้ผลดีทุกปี ชาวประมงมีรายได้จากการเลี้ยงปลาในกระชัง และหาจับสัตว์น้ำในแม่น้ำสายบุรีได้ตามฤดูกาล แผ่นดินแห่งนี้มีคลองทุ่งเค็จไหลผ่านหมู่บ้านออกไปบรรจบกับเส้นเลือดใหญ่อย่างแม่น้ำสายบุรี มีต้นจากและต้นสาकुขึ้นอยู่เต็มให้ใช้ได้ใช้ประโยชน์ แต่ทรัพยากรเหล่านี้ก็ค่อย ๆ ร่อยหรอและเสื่อมโทรมไปตามกาลเวลาและจำนวนผู้คนที่เพิ่มขึ้น

ความเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมปรากฏให้เห็นชัดเจน แต่ชีวิตที่ต่างคนต่างทำมาหากินเลี้ยงปากท้องของตนเองและครอบครัว ดูเหมือนว่าจะพลิกปัญหานี้ ออกไปอยู่นอกสายตา แต่ก็หาเป็นเช่นนั้นทั้งหมดไม่ เพราะจากเวทีวิเคราะห์ชุมชนเพื่อค้นหาประเด็นที่จะนำมาพัฒนาโครงการ หลังการสำรวจข้อมูลชุมชนแล้วที่ประชุมชาวบ้านสรุปประเด็นสำคัญที่ต้องการพัฒนา และหนึ่งในนั้นคือ การฟื้นฟูและดูแลรักษาคุณภาพน้ำในคลองทุ่งเค็จ ส่วนประเด็นอื่นๆ ได้แก่ การพัฒนากลุ่มอาชีพที่ใช้ต้นทุน ทรัพยากรความรู้ของคนในชุมชนที่สามารถบริหารจัดการได้ต่อเนื่อง การจัดการน้ำเพื่อให้สามารถทำนาปรังได้ และการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยในที่สุด ที่ประชุมเห็นพ้องที่จะดำเนินการเรื่องการพัฒนากลุ่มอาชีพทำมะพร้าวคั่ว และการดูแลคุณภาพน้ำในคลองทุ่งเค็จ

โครงการดูแลคุณภาพน้ำในคลองทุ่งเค็จ ฟุ้งเป้าไปที่กลุ่มเด็กเยาวชน เพราะเปรียบได้กับไม้อ่อนที่ดัดง่าย สามารถบ่มเพาะจิตสำนึกให้หันมารักและรับผิดชอบดูแลทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมรอบ ๆ ตัวร่วมกันได้ แล้วค่อยอาศัยพลังเด็ก ๆ เหล่านี้ไปกระตุ้นเตือนผู้ใหญ่ ให้ตระหนักถึงผลกระทบที่ลูกหลานต้องแบกรับในอนาคต เนื่องจากสภาพคลองในเวลาอัน มีทั้งการทิ้งขยะ ปล่อยน้ำเสีย จนน้ำเน่า เกิด

กลิ่นเหม็น ต้องอดจุกเวลาหนึ่งเรื่องผ่าน จากคลองที่เคยกว้างก็แคบ จากลิกก็ตื้นขึ้น

นอกจากนี้ ยังมีโครงการที่เริ่มต้นพร้อมๆ กันในปีแรก คือ การทำดับจาก และอาหารสัตว์จากต้นสาคร แต่กว่าจะเริ่มดำเนินการได้ ก็ใช้เวลานาน เพราะต้องรอ โรงเรือนที่สร้างขึ้นง่าย ๆ ด้วยการมุงจาก พอได้อาศัยหลบแดดหลบฝนทำงานร่วมกัน ได้ สมาชิกที่ร่วมโครงการที่เป็นผู้หญิงจะเป็นคนเย็บดับจาก มีผู้สูงวัยที่เป็นผู้รู้ใน หมู่บ้านมาช่วยสอนทำ ส่วนผู้ชายเป็นฝ่ายไปหาใบจากมาให้ อาศัยช่วงว่างจากทำ อาชีพหลัก การมารวมกันทำให้ไม่ว่าง ได้พูดคุยกัน ทำให้เพลิดเพลิน

ต่อมาโครงการเหล่านี้ ค่อย ๆ ลดกิจกรรมไป เพราะขาดแกนนำรับผิดชอบ ดำเนินการต่อ ประกอบกับเหตุปัจจัยอื่นๆ ที่ไม่เอื้ออำนวย เช่น เกิดน้ำท่วมจนเกรง จะเป็นอันตราย หากต้องพาเด็ก ๆ ไปสำรวจคลองหรือทำกิจกรรมอนุรักษ์คลอง ส่วน โครงการที่ยังดำเนินการอยู่ คือกลุ่มอาชีพทำมะพร้าวคั่ว เพราะที่ทุ่งเค็จมีมะพร้าว มาก คนที่ทำคือแม่บ้านที่มีเวลาว่างหลังจากการกรีดยาง และเคยรวมกลุ่มทำกิจกรรม มาก่อนจากโครงการของรัฐที่เคยให้การสนับสนุนมาก่อนหน้านี้

กลุ่มอาชีพทำมะพร้าวคั่วภายใต้ชื่อ “กลุ่มแม่บ้านทุ่งเค็จ” เป็นกลุ่มที่ดำเนินการต่อเนื่อง มีลูกค้าประจำ และเริ่มมีชื่อเสียงแบบบอกกันปากต่อปาก เพราะหอม อร่อย มีสีเหลืองสวย เก็บไว้ได้นาน สมาชิกกลุ่มที่มาทำ จะมีรายได้เฉลี่ยวันละ 100 บาท แต่จะรวบยอดจ่ายทุกสัปดาห์ สร้างรายได้ไม่น้อยกว่า 600 บาทต่อสัปดาห์ เรา ทำกันทุกวัน ยกเว้นวันศุกร์ ลูกค้าเพิ่มขึ้นมาก แต่ก่อนถ้ามีคนทำสองคน ก็ไม่ทำแล้ว เดียวนี้ไม่ได้ ต้องมีของส่งให้ลูกค้า... มะพร้าวคั่วของเราต่างจากคนอื่น ทำได้สีเหลือง ทองและมีกลิ่นหอม เคล็ดลับอยู่ที่รอให้มะพร้าวเย็นและแห้งก่อนใส่ถุง แล้วก็ต้องไล่ อากาศก่อนจะปิดปากถุง จะเก็บได้นาน เราทำไปก็คุยกัน หัวเราะกัน สนุก ไม่มีเครียด เลยทำออกมาได้ดี สมาชิกกลุ่มทำมะพร้าวคั่ว เล่าให้ฟังอย่างออกรส

ความสำเร็จของกลุ่มมะพร้าวคั่วส่วนหนึ่งมาจาก สากิต๊ะ อีแต ประธาน โครงการ ซึ่งเป็นคนที่มีประสบการณ์ด้านการค้าขายมาก่อน จึงได้รับเลือกขึ้นมาเป็น ประธาน แต่การดำเนินการภายใต้การตัดสินใจร่วมกันของคนภายในกลุ่ม เป็นเรื่อง ใหม่ที่สร้างความกังวลให้แก่สากิต๊ะในตอนแรก เพราะเคยแต่ตัดสินใจด้วยตัวเอง ...ชาย ของที่นี่ต้องตัดสินใจร่วมกัน ทำงานกลุ่มต้องประชุมกัน จะตัดสินใจคนเดียวไม่ได้ แล้ว ก็ต้องโปร่งใส ไม่อย่างนั้นจะมีปัญหา เรื่องอะไรที่สงสัย เราตอบได้เลย เพราะมีหลัก ฐานการเงินทุกอย่าง ทุกคนรับรู้ร่วมกัน เราไม่ได้ตัดสินใจคนเดียว ทำให้เธอต้องปรับ ตัวไม่น้อย ต้องเรียนรู้ให้มากขึ้น และมองว่าต้องอยู่ร่วมกันแบบเอาใจเขามาใส่ใจเรา

นอกจากนี้ภายใต้การสนับสนุนของโครงการ ช.ช.ต. ยังเป็นโอกาสให้ได้เรียนรู้จากการอบรม ทำให้รู้สึกว่าคุณเองเป็นผู้ที่มีความรู้ มีการศึกษา ช่วยสร้างความมั่นใจในการนำและรับผิดชอบการทำงานของกลุ่มได้ดีขึ้น

เรื่องความรับผิดชอบร่วมกัน ตัดสินใจร่วมกัน โดยเฉพาะการดำเนินการที่มีความโปร่งใส ตรวจสอบได้ เป็นสิ่งที่ผู้เข้าร่วมโครงการมองเห็นถึงความแตกต่างระหว่างการทำงานภายใต้โครงการ ช.ช.ต.กับโครงการอื่นที่เข้ามาในหมู่บ้าน เพราะโครงการส่วนใหญ่ไม่เปิดโอกาสให้ชาวบ้านมีส่วนร่วม สะท้อนความต้องการ หรือร่วมคิด ร่วมทำ พวกเขาตระหนักได้ด้วยตนเองว่า การที่ให้ชาวบ้านได้คิดเอง ทำเอง จะทำให้โครงการพัฒนาอยู่รอดและได้ประโยชน์มากกว่า ...โครงการนี้ได้คิด ทำเองหมด ที่อื่นจะให้จบมาเป็นช่วง ๆ แค่อื้อของมาให้ชาวบ้านไปทำ ทำขนมได้ขนม ทำไข่เค็มได้ไข่เค็ม แต่โครงการแอลดีไอได้ของเหมือนกัน แต่ที่ไม่เหมือน คือเราได้ความรู้ที่จะกลับมาทำให้เป็นอาชีพ มีรายได้จริง ๆ

นอกจากนี้โครงการที่ผ่าน ๆ มา ประโยชน์มักจะถูกจุกตัวอยู่กับคนใกล้ชิด ผู้นำชุมชน ชาวบ้านที่อยู่นอกวงจะเข้าไม่ถึง อย่างมากที่สุด ก็ชวนเข้าร่วมโครงการ โดยที่ส่วนใหญ่จะไม่ทราบที่มาที่ไป ทำแล้วจะได้อะไร ใครได้รับประโยชน์ งบประมาณที่ใช้นานมากน้อยอย่างไร ...แต่โครงการแอลดีไอรู้กันทั่วทุกคน เพราะผู้ใหญ่บ้านประกาศผ่านมัสยิด ที่สำคัญชาวบ้านเป็นคนบริหารเอง พวกผู้ใหญ่บ้าน กำนัน อบต. ให้เป็นที่ปรึกษา แล้วก็ใช้คนเหล่านี้ ช่วยสนับสนุนงานโครงการได้

ตลอดการดำเนินโครงการพัฒนาของชาวบ้านทุ่งเค็จ ผู้ใหญ่บ้าน และโต๊ะอิหม่ามมักเข้าร่วมประชุมอย่างสม่ำเสมอ ด้วยความตั้งใจที่จะคอยดูแลและสนับสนุนการพัฒนาชุมชน สอดคล้องกับเงื่อนไขของโครงการที่ต้องการให้ผู้นำท้องถิ่นและผู้หน้าที่เป็นทางการมีบทบาทเป็นที่ปรึกษาของโครงการ ยิ่งเห็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับลูกบ้านในทิศทางที่ต้องการให้เกิดขึ้น เป็นแรงกระตุ้นให้ผู้ใหญ่บ้านคิดสานต่อโครงการ และนำกระบวนการที่ได้เรียนรู้ไปใช้กับโครงการพัฒนาอื่น ๆ ที่จะเข้ามาสนับสนุนในอนาคต ด้วยความมั่นใจว่า ประสบการณ์ที่ได้รับจะสามารถปรับไปใช้กับโครงการของรัฐได้ ...บอกตรง ๆ ว่าเห็นคณะทำงานที่นี้ภูมิใจมาก คิดมาตลอดว่าจะยกระดับชีวิตชาวบ้านอย่างไร ต้องริเริ่มให้เกิดอะไรสักอย่าง ไม่ให้เขาจมอยู่แบบเก่าที่ไม่มีการพัฒนา ถ้ากระตุ้น ให้เขารู้ มีความรับผิดชอบทำงานกลุ่มกันแบบนี้ น่าจะเห็นการเปลี่ยนแปลง พอดีกับที่มีโครงการนี้เข้ามา เห็นเขาทำงานกันเป็นระบบ ได้รู้หลายอย่าง มีประสบการณ์ใหม่ๆ น่าพอใจและภูมิใจมาก ชุลกิปลี มูซอ ผู้ใหญ่บ้านทุ่งเค็จ กล่าว

สิ่งที่ชาวบ้านทุ่งเค็งได้เรียนรู้จากประสบการณ์งานพัฒนา และบอกเล่าเป็นบทเรียน ที่สำคัญได้แก่เรื่อง การสร้างจิตสำนึกรักษาสีสิ่งแวดล้อม การบริหารจัดการงานพัฒนาและการทำงานอย่างมีส่วนร่วม การเปิดพื้นที่ให้แก่กลุ่มผู้หญิงและเยาวชน และการสร้างพื้นที่สาธารณะ

ในอดีตชุมชนทุ่งเค็งมีทรัพยากรอุดมสมบูรณ์ จนนึกไม่ออกว่าจะหมดสิ้นไปได้ แต่วันนี้หลายสิ่งหลายอย่างแปรเปลี่ยน ทั้งวิถีชีวิตและการทำมาหากิน ซึ่งพึ่งพาธรรมชาติน้อยลง การปล่อยปละให้คนเพียงบางกลุ่มใช้ประโยชน์จากทรัพยากรมาก จนเป็นการทำลายหรือทำให้เสื่อมโทรม จึงจำเป็นต้องสร้างความตระหนักถึงความสำคัญในเรื่องนี้ โดยเริ่มจากการช่วยกันฟื้นฟู คูคลองลงในหมู่บ้านก่อน ซักก็เต๊าะวามะ ผู้ประสานงานพื้นที่ สะท้อนว่า *ต้องชวนชาวบ้านมาช่วยกันมองอนาคต ถ้าไม่จัดการปัญหาจะเป็นอย่างไร และได้อาจารย์นุกูล รัตนดากุล จาก มอ.ปัตตานี มาเป็นวิทยากร เขาเริ่มเห็นปัญหาว่าถึงยังไม่กระทบโดยตรง แต่ลูกหลานจะได้รับผลในอนาคต จากนั้นมาช่วยกันทำแผนที่ ปัญหาอยู่ที่ไหนบ้าง ลงพื้นที่ไปสำรวจกันจริงๆ เกิดความเข้าใจ เห็นคุณค่าของสิ่งที่ทำตรงนี้ หลายคนเพิ่งจะได้ลงคลองบ้านตัวเอง ตอนมาทำงาน การประสานความร่วมมือและเชิญนักวิชาการ อาสาสมัคร ที่มีความรู้ด้านสิ่งแวดล้อมจากภายนอก มาบอกเล่าให้ชาวบ้านฟัง ช่วยกระตุ้นความสนใจความร่วมมือของชาวบ้าน ได้มากกว่าคนในพุดตนเอง *การฟื้นฟูคลองทุ่งเค็งเป็นสิ่งใหม่สำหรับชาวบ้าน จากการวิเคราะห์ข้อมูลชุมชน พบว่า น้ำในคลองเหม็นจริงๆ ก่อนหน้านั้นไม่เคยเกิดการคุ้ย ไม่มีใครเข้ามาคุ้ยเรื่องแบบนี้ ไม่มีใครมารวบรวมกลุ่มคุ้ยว่าจะทำอย่างไรกับคลอง ชาวบ้านบอกว่าเขาไม่เคยทำโครงการ โครงการที่ผ่านมา ทำแต่สิ่งก่อสร้าง ไม่เคยทำเรื่องคลอง แล้วน้ำในคลองเหม็น เขายังอยู่ได้ เลยไม่คิดว่า เป็นปัญหา คนที่ปล่อยน้ำเสียก็เป็นญาติกัน เลยไม่อยากมีปัญหาด้วย... ผู้ประสานงานพื้นที่เล่าถึงความยากลำบากในการที่จะชักชวนให้ชาวบ้านเห็นถึงความสำคัญของปัญหาดังกล่าว**

ส่วนเรื่องการบริหารจัดการงานพัฒนาโดยตัวชาวบ้านเองก็เป็นเรื่องใหม่ ต้องอาศัยการเรียนรู้ ลงมือบริหารจัดการโครงการ ซึ่งมีข้อกำหนดและเงื่อนไขเพื่อประสิทธิภาพ ความโปร่งใส และสร้างการมีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการ เช่น การทำระบบบัญชี การจัดซื้อจัดจ้าง เรื่องเหล่านี้ล้วนเป็นสิ่งแปลกแยกจากวิถีชีวิตทั่วไปของชาวบ้าน แต่ก็ทำให้เกิดทักษะความสามารถขึ้นในตัว รวมไปถึงโครงการพัฒนานั้นต้องได้รับความเห็นชอบร่วมกันของคนในชุมชน ทำให้ได้เรียนรู้กระบวนการทำงานอย่างมีส่วนร่วม การทำงานเป็นทีม จากข้อกำหนดที่ให้จัดโครงสร้างการทำงาน ให้

มีคณะกรรมการ และคณะทำงานในการดำเนินงานโครงการ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่จะทำงานร่วมกัน รับผิดชอบร่วมกัน ช่วยสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านด้วยกัน เช่นที่ผู้ใหญ่บ้านบ้านทุ่งเค็จ สะท้อนว่า *เกิดการเกาะกลุ่ม เป็นสิ่งที่ผมภูมิใจมาก ก่อนนี้อยู่สภาพแบบเดิมก็ต่างคนต่างทำงาน ...ต้องทำงานแข่งกับปากท้อง แต่พอได้ทำกลุ่มอาชีพเสริม ทำให้มารวมกันจุดนี้ได้*

นอกจากนี้ ในกรณีของบ้านทุ่งเค็จ พบว่า กลุ่มผู้หญิงและเด็กเยาวชน เป็นกลุ่มที่ขับเคลื่อนงานพัฒนาและสร้างการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นรูปธรรมจากการเข้ามาร่วมกิจกรรม สามารถดำเนินการให้บรรลุวัตถุประสงค์ของโครงการ และมีแนวโน้มที่จะพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน โดยเฉพาะกลุ่มผู้หญิง ที่แสดงให้เห็นถึงศักยภาพในการบริหารจัดการงานทั้งในบ้านและนอกบ้านได้อย่างดี ซึ่งการทำงานนอกบ้านได้สร้างประสบการณ์ชีวิตที่ต่างไปจากเดิม เกิดการรวมกลุ่มผู้หญิงที่ร่วมทุกข์ ร่วมสุข แบ่งปันความรู้สึก ช่วยแก้ปัญหาชีวิต และดูแลกันและกัน แถมยังสร้างรายได้เสริมให้อีกด้วย*ผู้หญิงส่วนใหญ่อยู่กับบ้าน ว่างแล้วก็มานั่งคั่วมะพร้าวดีกว่าอยู่บ้านเฉย ๆ ทุกเดือนจะแบ่งเงินกัน เพราะถ้าเป็นรายวันจะได้น้อย สะสมรายเดือนต่อคนได้พันกว่าก็ดีใจแล้ว ตอนนี้งานกองกลางของกลุ่มมีอยู่เหมือนกว่าที่เก็บเข้าบัญชี*

ในอีกด้านหนึ่ง การที่ชาวบ้านได้มาทำงาน ทำกิจกรรมร่วมกัน ภายใต้เงื่อนไขโครงการพัฒนา ยังเป็นเสมือนการสร้างพื้นที่สาธารณะ พื้นที่ทางสังคมขึ้นมา ทำให้ผู้คนในชุมชนได้มาพบปะ พูดคุย ทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน สื่อสารถ่ายทอดเรื่องราวสู่กัน เป็นการฟื้นฟู สานความสัมพันธ์ของเพื่อนบ้านในชุมชนอีกทางหนึ่ง ก่อให้เกิดเป็นพลังความสามัคคีขึ้นมา จากความร่วมมือร่วมใจและปฏิสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดของคนในชุมชน ดังที่กลุ่มสนทนาบอกว่า *พูดง่าย ๆ ถ้าไม่ทำโครงการก็ไม่เจอ เดือนหนึ่งไม่ได้เจอ ปีหนึ่งก็ไม่ได้เจอ ได้รู้ข่าวตอนทำงาน ต่างคนต่างอยู่ เหมือนคนในเมืองรวมกลุ่มอย่างนี้ก็ได้รับการฝึกที่นั่นเวลาทำกิจกรรมให้ความร่วมมือดีมาก เพราะใครมีข่าวอะไร แผลงแพร่ข่าวชุมชน คือที่นี่ (ที่ทำการกลุ่มมะพร้าวคั่ว) เป็นเหมือนหอกระจายข่าว มีทั้งข่าวดีข่าวร้าย เอาเป็นว่า ทุกเรื่องในหมู่บ้านก็แล้วกัน*

จากจุดเริ่มต้นงานพัฒนาของชาวบ้านในโครงการรักษาลองทุ่งเค็จ ที่ช่วยให้ตระหนักถึงการมีส่วนร่วมรับผิดชอบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมรอบตัว และงานของกลุ่มแม่บ้านคั่วมะพร้าว ที่ดำเนินไปได้ด้วยดีบนฐานประสบการณ์เดิมที่มาผนวกกับการเรียนรู้ใหม่ๆ เมื่อเข้าร่วมโครงการ ช.ช.ต. ได้สร้างทักษะความสามารถ ขยายพื้นที่ประสบการณ์ในชีวิต ที่ทำให้ชาวบ้านบ้านทุ่งเค็จไม่เหมือนเดิมอีกต่อไป

บ้านลุ่ม

ชีวิตไม่ถูกกัดเซาะอีกต่อไปที่บ้านลุ่ม

...เมื่อก่อนคลองกับทะเลอยู่ไกลกันมากเป็นกิโล ๆ บริเวณที่เห็นเป็นทะเลข้างหน้าเราตอนนี้ เมื่อก่อนเป็นบ้านคน บ้านฉันก็อยู่ที่นั่น หน้าบ้านเป็นหาดทรายสวย บ้านลุ่มเคยเป็นที่พักผ่อนของคนแถวนี้ ตอนนี้น้ำทะเลกินหาดเข้ามาจนเกือบถึงคลอง ป่าจากริมคลองก็ถูกกินหายไปด้วย...

ภาพชุมชนในอดีตตามที่ชาวบ้านเล่า ช่างตรงกันข้ามเหลือเกินกับภาพบ้านลุ่มวันนี้ ที่บ้านเรือนตั้งเบียดเสียดบนทางเดินลัดเลี้ยวแคบ ๆ ที่ลาดเอียงไปสู่ทะเล ยิ่งลึกเข้าไป ทางเดินยิ่งแคบ บางแห่งมีน้ำขังเฉอะแฉะมากบ้างน้อยบ้างตามการขึ้นลงของน้ำทะเล บางช่วงของเดือนในวันที่ระดับน้ำทะเลหนุนสูงสุด ก็ต้องใช้เครื่องสูบน้ำที่ท่วมขังออก บ้านเรือนส่วนใหญ่ที่อยู่ใกล้ทะเล จึงสร้างเป็นเรือนยกพื้นใต้ถุนโล่ง

วิกฤติแผ่นดินไหวของบ้านลุ่มที่ร้ายแรง เกิดขึ้นในปี 2530 ราวทศวรรษนั้น ทำให้เกิดคลื่นซัดหมู่บ้านเสียหายอย่างหนัก และหอบทรายขึ้นมาถมคลองบ้านลุ่มอยู่อาสารของชาวบ้านเกือบตลอดสาย แม้กรมพาณิชย์นาวีจะมาช่วยสร้างแนวหินกันคลื่นกัดเซาะหาดเมื่อปี 2540 แต่พอปี 2550 เกิดวาตภัยใหญ่อีกครั้ง ได้ทำลายแนวกันคลื่นไปบางส่วน พร้อมกับสร้างความเสียหายให้บ้านเรือนริมทะเลไปจำนวนหนึ่ง

ที่ตั้งของบ้านลุ่มจะอยู่ในตำแหน่งที่ตั้งรับการสาดซัดของมรสุมทุก ๆ ปี สร้างความเสียหายให้กับที่ทำกิน ทั้งบนดินและในน้ำ เป็นปัญหาหลักของทูกครอบครัวที่ผลักดันให้ชาวบ้านวัยแรงงานโดยเฉพาะผู้ชาย ต้องดิ้นรนไปรับจ้างหาเลี้ยงชีพต่างถิ่น เช่น ไปเป็นลูกเรือประมงพาณิชย์ หรือไปรับจ้างที่มาเลย์ ซึ่งมีสัดส่วนสูงถึงร้อยละ 70 ของผู้ชายทั้งหมดในชุมชน บ้านลุ่มวันนี้จึงเหลือแต่ผู้หญิง คนชรา และเด็ก ๆ

บ้านลุ่ม ต. ปะเสยาวอ อ. สายบุรี มีประชากรราว 1,255 คน จาก 246 ครัวเรือน แต่จำนวนที่อยู่จริงมีน้อยกว่านั้นมาก ส่วนหนึ่งไปทำงานนอกพื้นที่ดังกล่าว บางส่วนที่พอมีช่องทางและทุนทรัพย์ก็อพยพขึ้นไปสร้างบ้านใหม่อยู่ที่บ้านบน หมู่บ้านหลักก่อนที่บ้านลุ่มจะแยกชุมชนออกมา น่าสังเกตว่า แม้บ้านลุ่มจะอยู่ติดทะเล แต่กลับมีเรือประมงขนาดเล็กราว 10 ลำเท่านั้น ด้วยเพราะความยากจน จึงไม่มีทุนทำมาหากิน แม้กระทั่งประมงขนาดเล็กก็ตาม

หน่วยงานราชการเข้ามาสนับสนุนกลุ่มอาชีพในชุมชนหลายกลุ่ม ส่วนใหญ่ เกี่ยวเนื่องกับการแปรรูปอาหารทะเล เช่น ทำปลากระดัก ปลาเค็ม และน้ำบูดู แต่มัก ไม่สามารถดำเนินการได้ต่อเนื่อง เพราะนอกจากวัตถุดิบหายากและราคาแพงแล้ว ชาวบ้านยังขาดทักษะการบริหารจัดการกลุ่ม และไม่มีประสบการณ์ด้านตลาด ประกอบกับสถานการณ์ความไม่สงบที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องใน 3 จังหวัดชายแดนใต้ ส่งผลต่อการดำเนินงานของกลุ่มอาชีพเหล่านี้ทั้งสิ้น จึงเหลือเพียงผู้ที่พอมีทุนทำ กิจการเหล่านั้นได้เองในรูปธุรกิจส่วนตัว แบบอาศัยจ้างแรงงานแม่บ้านในชุมชน ซึ่ง ได้รับค่าแรงไม่สูงนัก ส่วนการรับงานแปรรูปสัตว์น้ำมาทำเองที่บ้าน นับวันจะเหลือน้อยลง เพราะต้องมีพื้นที่กลางแจ้งสำหรับตาก แต่ผืนดินที่นั่นนับวันจะหดหายไปจาก การกัดเซาะ ช่องทางการทำมาหากินของคนบ้านลุ่มจึงฝืดเคืองขึ้นทุกวัน

การส่งเสริมศักยภาพการแปรรูปอาหารทะเลและการบริหารจัดการการตลาด เป็นโครงการที่ชาวบ้านเลือกทำในปีที่ 1 สมาชิกส่วนใหญ่เป็นผู้ที่รับจ้างแปรรูป สัตว์น้ำอยู่ก่อนแล้ว หรือเป็นแม่ค้าที่รับเอาอาหารทะเลแปรรูปไปขายในตลาดนัดอยู่ เดิม กลุ่มฯ เริ่มจากการทำลูกชิ้นปลาก่อน แต่เนื่องจากขาดประสบการณ์เรื่อง การตลาดทำให้ขายได้น้อย ต้องปรับตัวโดยทำผลิตภัณฑ์ที่หลากหลายขึ้น เช่น ข้าวเกรียบ ปลา สมันปลา *เริ่มแรกที่ทำ จำได้ว่าขาดทุน ทำข้าวเกรียบปลาเพียง 20 ก้อนก็เหลือ แต่พอตั้งใจทำต่อก็เริ่มขายได้บ้าง วันแรกที่ได้กำไร หลังจากหักค่าใช้จ่าย ค่าจ้างคน ทำแล้ว วันนั้นได้กำไรเข้ากลุ่ม 29 บาท ก็ดีใจ มั่นใจขึ้น ตอนหลังมีคนมาสั่งตลอด ก็ พอขายได้* เริ่มแรกกลุ่มแปรรูปสัตว์น้ำมีสมาชิกเพียง 25 คน ส่วนใหญ่ไม่เคยทำกลุ่ม ใดๆ มาก่อน กลุ่มฯ ใช้การระดมทุน ให้สมาชิกแต่ละคนลงหุ้นกันคนละ 100 บาท สินค้าหลักที่ทำประจำและขายได้ดีกว่าอย่างอื่นคือ ข้าวเกรียบปลา หลังจากกิจการ เริ่มไปได้ ก็มีชาวบ้านสนใจ สมาชิกจึงเพิ่มเป็น 59 คน ทำให้มีเงินทุนหมุนเวียนมาก ขึ้น ที่ผ่านมามีผลกำไรที่กลุ่มฯ ค่อย ๆ สะสม ยังไม่มากพอที่จะปันผล แต่น่าจะปันผล หุ้นครั้งแรกได้ในกลางปี 2556 และได้ตกลงกันว่า จะหักเงินรายได้ให้เป็นกองทุน ชะกาตของชุมชนในอัตราร้อยละ 2.5 ก่อน และส่วนหนึ่งหักไว้เป็นเงินทุนสำรองของ กลุ่มฯ งานนี้กลุ่มฯ ต้องใช้เวลาพิสูจน์ผลงานให้ปรากฏ เพื่อลบภาพจำเก่า ๆ ของการ ตั้งกลุ่มแล้วล้ม จนชาวบ้านไม่ยอมเข้าร่วมกลุ่มใดๆ โดยเฉพาะที่ต้องร่วมลงทุนด้วย เช่นนี้ และด้วยรายได้ของชาวบ้านแบบหาเช้ากินค่ำเช่นนี้ การนำเงินแม่เพียง 100 บาท มาลงหุ้นกับกลุ่ม ก็ต้องคิดให้รอบคอบ ตอนแรกชาวบ้านส่วนหนึ่งจึงไม่กล้า ลงทุน ...*ไม่มั่นใจกลัวเสียเงินเปล่าๆ ถ้ากลุ่มล้มอีก เห็นช่วงแรกมีคนมาประชุมบ่อย*

เริ่มจากวงเล็ก ๆ 20-30 คน แต่พอเริ่มเห็นว่ากลุ่มทำได้จริง ๆ ได้เงินจริง ๆ ก็มั่นใจจนกล้ามาลงหุ้นด้วย สมาชิกกลุ่มฯ คนหนึ่ง ย้อนอดีตให้ฟัง

โครงการนี้เน้นสร้างรายได้เสริมให้สมาชิก ดังนั้นเพื่อให้เกิดการกระจายรายได้อย่างเป็นธรรม กลุ่มฯ จึงใช้วิธีให้สมาชิกหมุนเวียนกันมาทำงานตามความสมัครใจ ในรอบ 6 วันต่อสัปดาห์ โดยอย่างน้อยต้องมีคนมาทำงานที่กลุ่มวันละ 3-4 คน นอกจากช่วงที่มีคนสั่งสินค้ามาก ๆ จึงระดมมาทำกันหลาย ๆ คน แม้รายได้แต่ละวันจะไม่มาก และไม่ได้ทุกวัน เพราะต้องหมุนเวียนกันทำ แต่สมาชิกก็เห็นว่า ได้น้อยดีกว่าไม่ได้อะไรเลย ตอนนี้นำข้าวเกรียบปลาเฉลี่ยวันละ 40 กิโลกรัม คิดค่าแรงในการทำ 67 บาทต่อข้าวเกรียบ 10 กิโลกรัม เมื่อหักค่าวัตถุดิบและค่าแรงงานแล้ว จะได้เงินเข้ากลุ่มฯ รายวันละ 72 บาท จนถึงขณะนี้ กลุ่มฯ สามารถสะสมเงินได้ประมาณ 7,000-8,000 บาทแล้ว และแนวโน้มการดำเนินงานของกลุ่มฯ เริ่มดีขึ้นเรื่อย ๆ เพราะชื่อเสียงและรสชาติของข้าวเกรียบปลาบ้านลุ่มที่อร่อยและแตกต่าง ด้วยเนื้อข้าวเกรียบที่เบา ไม่เหนียว กรอบนอกนุ่มใน สมาชิกกลุ่มฯ คนหนึ่งที่เป็นแม่ค้าขายของที่ตลาดนัดในตำบล บอกว่า เดิมซื้อไปขายวันละ 5 ก้อน ตอนนี้อยู่ดีขึ้นเป็นวันละ 10-20 ก้อน นอกจากตลาดในละแวกอำเภอสายบุรีแล้ว ยังมีคนซื้อไปกิน หรือเอาไปฝากญาติมิตรถึงนราธิวาส และจากการบอกต่อนี้เอง เมื่อไม่นานมานี้ มีพ่อค้าคนกลางจากสุโขทัย โกลก เข้ามาติดต่อสั่งซื้อข้าวเกรียบปลาถึงบ้านลุ่ม โดยสนใจจะรับซื้อประจำด้วย สร้างความยินดีให้กับสมาชิกกลุ่มฯ เป็นอย่างมาก

จากการดำเนินงานที่ได้ผลดี กลุ่มแปรรูปสัตว์น้ำจึงสามารถต่อยอดโครงการในปีที่ 2 เน้นการพัฒนาศักยภาพของกลุ่มฯ ให้เป็นมืออาชีพมากขึ้น โดยมีการประสานกับหน่วยราชการในพื้นที่ให้มาสนับสนุน เช่น พัฒนาชุมชนสนับสนุนด้านการจัดการกลุ่มและบรรจุภัณฑ์ กศน. เข้ามาให้ความรู้เรื่องการตลาด อบรมการทำบัญชีแบบง่าย ๆ เป็นต้น และเพื่อแสดงความโปร่งใส จึงมีการแสดงรายรับ-รายจ่ายรายวันของกลุ่มฯ ติดไว้ที่บอร์ดหน้าทำการของกลุ่มฯ ให้สมาชิกเห็นการเคลื่อนไหวทางการเงิน รวมทั้งนำตัวเลขนั้นไปลงบันทึกประจำวันในสมุดบัญชีของกลุ่มฯ ด้วย นอกจากนี้ ยังมีการสร้างห้องน้ำขึ้น 2 ห้องที่อาคารเอนกประสงค์อันเป็นที่ทำการกลุ่มฯ รวมทั้งติดตั้งชุดบำบัดน้ำเสียและตั้งถังแยกขยะขึ้นด้วย เพื่อให้อาคารแห่งนี้เป็นที่เรียนรู้เรื่องสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อมของชุมชนไปด้วยในตัว

นอกจากนี้ ในปีที่ 2 ชาวบ้านลุ่มได้เสนอทำโครงการฟื้นฟูคลองบ้านลุ่มขึ้น

ด้วย ก่อนวาทภัยร้ายแรงในปี 2530 คลองบ้านลุ่มถือเป็นอู่อาหารของชุมชน ทั้งการจับสัตว์น้ำตามธรรมชาติ และเลี้ยงปลาในกระชัง จนเมื่อคลองถูกปิดตันจากพายุพัดทรายขึ้นมาทับถม ทำให้เสียสภาพไป เหตุที่ไม่ได้เสนอทำโครงการนี้ตั้งแต่ปีแรก ทั้ง ๆ ที่ชาวบ้านตระหนักดีถึงความสำคัญ เพราะพวกเขาไม่ออกว่า เพียงลำพังกำลังของคนในชุมชนจะฟื้นฟูคลองที่เสียสภาพไปมากเช่นนั้นได้อย่างไร กระทั่งเมื่อผ่านประสบการณ์งานพัฒนาในปีแรก และมีการทบทวนเรื่องนี้ขึ้นมาอีกครั้ง ชาวบ้านเริ่มหันมามองคลองบ้านลุ่มใหม่ ที่นอกจากจะเป็นแหล่งอาหาร แหล่งรายได้แล้ว แนวต้นไม้ตามชายคลองยังเป็นเสมือนปราการป้องกันชุมชนจากคลื่นลม รากไม้ใหญ่ช่วยยึดดินป้องกันการกัดเซาะจากน้ำทะเลได้อีกด้วย ชาวบ้านตระหนักว่า หากไม่ทำอะไรเลยกับสภาพแวดล้อมรอบชุมชน ก็ต้องเป็นฝ่ายตั้งรับกับความเสียหายในทุกฤดูมรสุม ที่นับวันจะรุนแรงขึ้นเรื่อย ๆ

แม้จะเป็นงานที่ไม่เห็นผลในเร็ววัน แต่เป็นเรื่องที่อยู่ในใจชาวบ้านมาตลอด จึงสร้างความร่วมมือได้เป็นอย่างดี กิจกรรมฟื้นฟูคลองบ้านลุ่ม เริ่มจากการทำความสะอาดคลอง โดยชาวบ้านร่วมกันปั่นอีเอ็มบอล (EM ball) 3,000 ก้อน นำไปโยนลงคลอง ตั้งแต่บริเวณหน้าชุมชนไปถึงหาดवासกรี เพื่อใช้จุลินทรีย์ไปย่อยสลายสิ่งสกปรกในน้ำ กิจกรรมวันนั้นสร้างความประทับใจให้ชาวบ้านไม่น้อย และจบลงด้วยการกินข้าวห่อกันที่หาดवासกรี สถานที่ท่องเที่ยวอันโด่งดังของชาวอำเภอสายบุรี นอกจากนี้ได้ร่วมกันปลูกต้นไม้ริมคลองทั้งสองฝั่ง รวม 1,200 ต้น ตั้งแต่ปลายปี 2555 เพื่อเป็นแนวกันคลื่นลม และชาวบ้านยังหวังลึก ๆ ว่า อาจช่วยให้ดินนอก ต้นไม้ที่ปลูกใหม่เหล่านี้ต้องอาศัยการดูแลในช่วงต้น จึงมีการทำคอกล้อมป้องกันสัตว์ทำลาย รวมทั้งจัดให้มีอาสาสมัครสิ่งแวดล้อมคอยดูแล ซึ่งอาสาสมัครเหล่านี้ได้รับการอบรมให้มีความรู้ในการติดตามตรวจสอบคุณภาพน้ำเบื้องต้นได้เอง นอกจากนี้ชุมชนยังได้ร่วมกันสร้างกติกาในการดูแลรักษาคลองขึ้นมากำกับอีกทางหนึ่งด้วย

การรณรงค์ฟื้นฟูคลองดังกล่าว ไม่เพียงทำภายใต้การสนับสนุนของโครงการช.ช.ต. เพื่อให้การดำเนินงานได้รับการสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง ผู้ประสานงานพื้นที่ซึ่งมีบทบาททางด้านสิ่งแวดล้อมและงานพัฒนาในอำเภอสายบุรีอยู่เดิม ได้สนับสนุนบทบาทขององค์กรปกครองท้องถิ่น ซึ่งอยู่ใกล้ชิดชาวบ้านมากที่สุด ให้เข้ามาร่วมในการประชุมครั้งสำคัญ ๆ ของโครงการฯ เสมอ เพื่อสร้างความรับรู้ความเข้าใจร่วมกัน จนนายก อบต. ปะเสยวอ ให้คำมั่นไว้ในเวทีทำความเข้าใจ

โครงการว่า หากชาวบ้านสามารถร่วมมือกันทำกิจกรรมใดๆ ได้ตามกระบวนการของโครงการนี้ ทางอบต. ยินดีสนับสนุนและต่อยอดโครงการนั้นๆ ให้ ซึ่งที่ผ่านมา รูปธรรมที่ชัดเจนคือ ภายหลังกิจกรรมปลูกต้นไม้ชายคลอง อบต. ได้จัดกิจกรรมให้ชาวบ้านไปปลูกต้นไม้เพิ่มที่ชายหาดส่วนที่ถัดจากคลองบ้านลุ่มไป นอกจากนี้ ช่วงแรกของโครงการที่ต้องก่อสร้างอาคารเอนกประสงค์บนที่ดินที่ชาวบ้านระดมทุนกันซื้อ ซึ่งปัจจุบันใช้เป็นที่ทำข้าวเกรียบปลานั่น ก็ได้รับความร่วมมือจาก อบต. ในการออกแบบอาคาร และประมาณการงบประมาณการก่อสร้างให้

ต่อผลแห่งความพยายามในการดำเนินงานพัฒนาของชาวบ้านลุ่ม เบื้องต้นที่รู้สึกคือ สามารถตอบสนองปัญหาปากท้องของชาวบ้านได้ส่วนหนึ่ง และสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วม ดังที่สมาชิกกลุ่มแปรรูปสัตว์น้ำคนหนึ่ง ซึ่งเคยรับจ้างทำกับแฉ่ำแก่มาก่อน สะท้อนว่า *ทำงานกลุ่มฯ ได้ค่าจ้างวันละ 50 บาท ก็ดีใจกว่าไปทำงานเป็นลูกจ้างได้วันละ 200 บาท ที่ดีใจเพราะเป็นโครงการของเราเอง เริ่มทำได้แค่นี้ดีใจ เรายังต้องเดินไปต่อ ต้องอดทน แต่ดีที่รู้สึกเหมือนเราได้เป็นแฉ่ำแก่มาก่อน* ที่สำคัญยังเป็นการฟื้นฟูพลังชุมชน ดีใจที่โครงการนี้เข้ามา ทำให้ชาวบ้านมีงานทำ มีคนเข้ามาเยี่ยมถึงชุมชนอยู่เรื่อยๆ ทำให้บ้านเราเป็นที่รู้จักมากขึ้น ไม่ถูกทอดทิ้งเหมือนก่อน แต่ก่อนบ้านเราถูกลืมนั่นคนมีงานทำขึ้น อยากให้ผู้ชายได้อยู่ทำงานในบ้าน แม้ค่าจ้างจะน้อยกว่าไปมาเลยบ้างก็ยังดี เสียงจากสมาชิกคนหนึ่งของกลุ่มแปรรูปสัตว์น้ำ บ่งบอกความรู้สึกที่เคยโดดเดี่ยว ซาดพลงใจ เป็นชีวิตที่ถูกกักเหาะไม่ต่างจากผืนดินริมทะเล เพราะหัวหน้าครอบครัวและผู้ชายของแต่ละบ้าน ต้องจากไปทำงานที่อื่น ขณะที่แม่บ้านก็ปากกัดตีนถีบรับจ้างทำงานเท่าที่พอหาได้ในละแวกชุมชน หากเมื่อมีโครงการพัฒนาที่เป็นของชุมชน โดยชุมชน และเพื่อชุมชนเกิดขึ้น กลับทำให้ชุมชนมีชีวิตชีวาขึ้นอีกครั้ง เป็นความรู้สึกที่เกิดขึ้นทั้งกับคณะทำงาน สมาชิกกลุ่มกิจกรรม และชาวบ้านอื่นๆ ที่ได้ร่วมกิจกรรมต่างๆ เช่น การฟื้นฟูคลองบ้านลุ่ม ที่ทำให้ชุมชนคึกคักขึ้นมาอีกครั้ง

แต่ก่อนแม้ชาวบ้านจะรู้จักหน้าค่าตากัน แต่สภาพชีวิตประจำวันที่ต่างต้องดิ้นรนไปวันๆ ไม่ได้ตระหนักว่า ตนมีพลัง มีศักยภาพที่จะรวมตัวกันทำอะไรได้ แต่โครงการช.ช.ต. ได้สร้างโอกาสให้คนกลุ่มเล็กๆ ตรงชายขอบของชุมชนชายทะเลได้นำทักษะที่ชำนาญของตนเอง มาทำงานในพื้นที่ใหม่อันเป็นส่วนรวม ในรูปของกลุ่มอาชีพ กลุ่มทางสังคม ได้เรียนรู้สิ่งใหม่ๆ แม้เส้นทางไม่ได้ราบรื่น มีบททดสอบที่

ทำทนายอยู่ไม่น้อย แต่กลับกลายเป็นโอกาสที่ตึงศักยภาพในการแก้ไขปัญหาด้วยพลังกลุ่มออกมา รูปธรรมหนึ่งที่ได้ชัดคือ ในช่วงแรก ๆ ของโครงการแปรรูปสัตว์น้ำ ที่เมื่อกลุ่มทดลองทำลูกชิ้นปลาแล้วขาดทุน ผลักดันให้ต้องทดลองทำสินค้าตัวใหม่ ออกมา คือ ข้าวเกรียบปลา และสมันปลา ซึ่งได้รับการตอบรับที่ดี

ตอนนี้ กิจการกลุ่มแปรรูปสัตว์น้ำ ทรงตัวได้ดีพอที่สมาชิกจะมั่นใจว่า กลุ่มฯ จะสามารถดำเนินไปได้ เพราะเชื่อมั่นในความอดทน การเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของสมาชิก แม้อาจมีปัญหาเกิดขึ้นข้างหน้า แต่การได้ร่วมกันคิด ร่วมกันทำ ก็น่าจะช่วยให้ผ่านพ้นอุปสรรคต่าง ๆ ไปได้ อย่างก้าวแรก ๆ ที่ได้เรียนรู้ ผ่านประสบการณ์ แม้จะยากลำบากอยู่สักหน่อย แต่ก็เพื่อให้มีกำลังสำหรับก้าวต่อไป ดังที่คณะทำงานโครงการ สรุปสถานะของกลุ่มฯ ณ ตอนนี่ว่า *ก้าวบันไดขั้นแรกก็ลำบากหน่อย ตอนนี้อคิดว่าพวกเราอยู่ที่ขั้นบันไดที่ 2 แต่คิดว่าน่าจะไปถึงขั้นที่ 3 ได้* 🦋

บ้านป่าตาบาระ

ลงเรือลำเดียวกันของคนบ้านปาตาบาระ

ทิวมะพร้าวที่เรียงตัวอยู่ตามริมหาดบ้านปาตาบาระ ส่งให้ชายทะเลที่นี้ สวยงามไปอีกแบบ แบบที่ไม่เหมือนที่ใด ๆ ...

หมู่บ้านปาตาบาระ อยู่บริเวณที่ราบริมฝั่งทะเล ใน ต.ปะเสยาวอ อ.สายบุรี ด้วยความได้เปรียบที่มีทรัพยากรทางทะเลอยู่หน้าบ้าน ชาวบ้านที่นี่จึงทำประมงกัน เรื่อยมานับแต่อดีต แต่ความเปลี่ยนแปลงทางธรรมชาติและด้วยการกระทำของมนุษย์ ส่งผลให้ทรัพยากรที่เคยได้อาศัยหาอยู่หากินร่อยหรอลงไปมาก ประกอบกับเรือหาปลาขนาดใหญ่ที่เข้ามาแย่งชิงทรัพยากรให้ยิ่งหมดเร็วขึ้น ทำให้ชาวบ้านต้องปรับตัวเพื่อความอยู่รอด นอกจากออกเรือหาปลาแล้ว ยังเลี้ยงปลาในกระชัง ซึ่งที่นิยมเลี้ยงคือ ปลากะพง เพราะราคาดี มีตลาดแน่นอน แม้ว่าจะต้องกู้เงินมาลงทุน แต่ก็สร้างรายได้มากพอจะจ่ายคืนได้ ยกเว้นเกิดปัญหาปลาตาย ก็ต้องเจอกับตัวเลขขาดทุน ปัญหาสัตว์น้ำธรรมชาติลดลงและความเสี่ยงของการเลี้ยงปลาในกระชัง ดูเหมือนเป็นสิ่งสะท้อนความผันผวนไม่แน่นอนของชีวิตชาวประมงในชุมชนแห่งนี้ ที่พวกเขาต้องเผชิญอยู่ทุกเมื่อเชื่อวันได้เป็นอย่างดี ชาวบ้านคนหนึ่งบอกว่า *...ปีน้ำจับปลาได้น้อย ไม่เหมือนก่อนได้เยอะ วันหนึ่งสองพัน สามพัน อาทิตย์เดียวก็ได้เป็นหมื่นบาทแล้ว ฤดูมรสุมจากธันวาคม ถึงกุมภาพันธ์ ยาวถึงมีนาคม ยังออกทะเลไม่ได้*

ชาวบ้านที่นี้เกือบทั้งหมดนับถือศาสนาอิสลาม มีเพียงไม่กี่ครอบครัวที่นับถือพุทธ แต่ก็อาศัยอยู่ร่วมกันและมีความสัมพันธ์กันในลักษณะที่คนมุสลิมหาปลา คนไทยพุทธรับซื้อและแปรรูป ซึ่งมักเป็นตระกูลที่มีฐานะ ชาวบ้านส่วนใหญ่จบเพียงระดับชั้นประถมศึกษา แต่มีแนวโน้มที่จะมีผู้จบระดับปริญญาตรีมากขึ้น สอดคล้องกับแนวโน้มที่ครอบครัวเริ่มให้ความสำคัญกับการศึกษาของบุตรหลาน ช่วยเพิ่มโอกาสทางการศึกษาให้แก่คนรุ่นใหม่ในหมู่บ้าน ดังที่อาเหมะ เจ๊ะดาแม ประธานโครงการของชุมชนปาตาบาระ สะท้อนความคิดเรื่องการศึกษาของเด็กและเยาวชนในหมู่บ้านว่า *การศึกษาเป็นพื้นฐานของชีวิต ถ้าไม่มีความรู้ ก็ไปไหนไม่ได้ การศึกษาสร้างโอกาส ทำให้มีอาชีพที่ดี มีความมั่นคง มีรายได้ที่แน่นอน ป้องกันและช่วยแก้ปัญหาอื่น ๆ เช่น ปัญหายาเสพติด อบายมุข เมื่อคนในหมู่บ้านได้รับการศึกษาที่ดี หมู่บ้านนั้นจะเข้มแข็ง*

จากสภาพบีบคั้นทางเศรษฐกิจ ทำให้ทั้งพ่อและแม่ต้องออกไปทำมาหากิน

จึงเกิดปัญหาที่เด็กเล็ก ๆ ก่อนจะเข้าระดับชั้นอนุบาล ขาดผู้ดูแล ขณะที่บางครอบครัวยอมลงทุนส่งลูกไปเรียนที่โรงเรียนในหมู่บ้านข้างเคียง เพื่อให้เด็กได้รับโอกาสในการพัฒนาตามวัย เป็นการเตรียมความพร้อมสำหรับการเรียนในระบบ และเพื่อให้มีผู้ดูแลในช่วงที่พ่อแม่ออกไปทำงาน แต่ก็ต้องแบกรับค่าใช้จ่ายสูง ซึ่งสามารถทำได้เพียงบางครอบครัว ในภาพรวมเด็กส่วนใหญ่จึงยังเข้าไม่ถึงโอกาสเช่นนี้ อารัญ เดียวเสีจะ กรรมการโครงการ เล่าถึงสภาพที่เกิดขึ้นว่า *ชาวบ้านต้องปล่อยให้วิ่งเล่น เลยตามเลย แต่ผมส่งลูกไปเรียนอีกหมู่บ้าน ห่างไปเกือบ 10 กิโลเมตร ขับมอเตอร์ไซค์ไปส่งเช้าแล้วเย็นไปรับ มีคนส่งไปเรียนหลายคน บางคนก็ส่งไปเรียนเทศบาล เพราะอยากให้ลูกได้เรียนก่อน อย่างที่สองคือเราต้องทำงานด้วย จะไม่มีเวลาเลี้ยงลูก แต่บางบ้านทำไม่ได้ ต้องมีเงิน มีรถ พ่อแม่บางคนก็ไม่ว่าง ที่ต้องไปรับไปส่ง ส่วนลึกในใจ พ่อแม่ต่างต้องการเห็นลูกหลานได้รับการศึกษา ซึ่งต่อไปจะช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้นกว่าคนรุ่นตนเอง ประกอบกับการได้เรียนรู้ ร่วมกันคิดวิเคราะห์หาคำ และความเป็นไปได้ในการพัฒนาโครงการ ที่เน้นให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วม ในการประชุมวิเคราะห์ชุมชน ภายใต้โครงการ ช.ช.ต. ทำให้ที่ประชุมทะเลาะแฉกันเป็นเอกฉันท์ที่จะทำ **โครงการสร้างศูนย์พัฒนาเด็กเล็กป่าตาบาระ** ขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อลดภาระแก่ผู้ปกครองในชุมชน และส่งเสริมคุณภาพชีวิตของเด็กเล็กให้ได้รับการพัฒนาเหมาะสมกับวัยก่อนเข้าโรงเรียน*

โครงการนี้ เริ่มขึ้นในเดือนมีนาคม 2554 ด้วยการร่วมมือลงแรงของชาวบ้าน ซึ่งเป็นงานอาสา ไม่มีค่าจ้าง ใครมีเวลาก็มาช่วยกัน โดยเฉพาะวันศุกร์ที่ไม่ได้ออกทะเล ชาวบ้านจะออกมาช่วยกันมาก แม้จะไม่ถนัดงานก่อสร้าง เพราะทั้งชีวิตเคยแต่ออกเรือหาปลา อาศัยว่าช่างก่อสร้างสั่งให้ทำอะไร ก็ทำตาม พยายามเรียนรู้ไปด้วยอยากเห็นเด็ก ๆ ในหมู่บ้านได้มาเล่นและเรียนที่ศูนย์แห่งนี้ ฮามิซิง เจอะสะแมะ ซึ่งเป็นคณะทำงาน เล่าว่า *เราทำกันทุกวัน อยู่ที่ความสมัครใจของชาวบ้าน บางครั้งชาวบ้านต้องออกทะเล กลับมาบ้านก็ค่ำแล้ว มาไม่ได้ แต่คนไม่ออกทะเลก็มาช่วยทำ ตอนประชาคมที่มีหญิงชายมาร่วมกัน 200 กว่าคน ทุกคนรู้ว่า ทำศูนย์ฯ ก็มาช่วยกันทำ ไม่ต้องระดมอะไร เขามาช่วยเอง...* ส่วนผู้หญิงที่มีแรงไม่พอจะช่วยงานก่อสร้างแบบเดียวกับผู้ชาย ก็ออกมาช่วยกันถอนหญ้า เก็บกวาดขยะ ปรับสภาพรอบ ๆ บริเวณให้สะอาดตา และหุงหาอาหารเลี้ยงคนที่มาช่วยงาน ไม่เว้นกระทั่งเด็ก ๆ ที่ตามพ่อแม่มาด้วย แต่ละคนช่วยกันเก็บขยะ ทำงานเล็กๆ น้อย ๆ ที่ผู้ใหญ่ให้ว่าน บางคนมาวิ่งเล่นด้วยความตื่นเต้นที่จะเห็นศูนย์แห่งนี้เป็นรูปเป็นร่างขึ้น วันหนึ่งที่เสร็จสมบูรณ์เขาจะได้อ่านหนังสือ เล่นเกม และดูโทรทัศน์ข้างในให้สนุกไปเลย ฮามิเณะ อูเซ็ง บอกว่า *ชาวบ้านออกมาช่วยกัน แม้นบอกว่ามีแค่อาหารให้กินตอนเที่ยงกับน้ำ*

ไม่มีงบค่าจ้าง ชาวบ้านก็เข้าใจตรงนี้ ถ้าเราไปจ้างช่างมาทำ งานจะดี สวย และเสร็จเร็ว แต่นี่ทำกันเอง ชาวบ้านมาช่วยๆ กันทำ เห็นแล้วพอใจ เพราะทำขึ้นมาจากน้ำพักน้ำแรงของเรา งานก่อสร้างอาคารที่ทำแบบค่อยเป็นค่อยไป ใครว่างก็มาช่วยกันทำ จึงใช้เวลาหลายเดือนกว่าจะแล้วเสร็จ แต่ในที่สุดก็มีพิธีเปิดอย่างเป็นทางการ เมื่อวันที่ 19 ตุลาคม 2555 โดยมีนายอำเภอสายบุรีมาเป็นประธาน นับเป็นอีกวันที่ต้องบันทึกไว้ในหน้าประวัติศาสตร์ และความทรงจำของคนปาดาบาระ

สิ่งที่เกิดขึ้นไม่เพียงแต่อาคารที่เสร็จสมบูรณ์ แต่ยังเป็นความภาคภูมิใจที่ได้ร่วมเป็นส่วนหนึ่งของการก่อสร้างอาคารแห่งนี้ ซึ่งดูเหมือนคนที่มีความสุขและดีใจที่สุด คงหนีไม่พ้นเด็ก ๆ เพราะศูนย์แห่งนี้สร้างขึ้นมาเพื่อพวกเขา แต่เดี๋ยวนี้จะมีเด็กเข้ามาอ่านหนังสือ เล่นเกม วาดรูป และทำกิจกรรมต่างๆ ตั้งแต่เช้าจรดค่ำ ณ ที่แห่งนี้จึงไม่เคยว่างผู้คน ถึงขนาดที่วันไหนหากเปิดทำการช้ากว่าปกติ เด็ก ๆ จะวิ่งไปออดกันหน้าบ้านคนถือกุญแจ ขอรับมาเปิดศูนย์เอง เด็ก ๆ ดีใจ ทุกวันจะมีเด็กเต็มตลอดเลย กลางคืนก็ยังอยู่ บางครั้งพี่ที่เป็นอาสาสมัครไม่มีเวลามาเปิด จะวิ่งไปขอกุญแจที่บ้าน เด็กชอบมาอ่านหนังสือ เล่นของเล่น เขารู้สึกเป็นเจ้าของที่นี่ ต้องช่วยกันดูแล ถ้าเรียกมาช่วยกันทำความสะอาด เก็บขยะ จะเรียกง่าย บอกให้ทำอะไร ให้ทั้งขยะให้เรียบร้อย ห้ามเสียดัง ห้ามทะเลาะกัน เขาจะทำตามโดยดี อาสีเฝ้า อุเชิง เล่าบรรยายคดีให้ฟัง ภายในศูนย์แห่งนี้ จัดให้มีหนังสืออ่านประเภทต่างๆ ซึ่งได้รับการอนุเคราะห์จากหน่วยงานในพื้นที่ และที่จัดซื้อโดยการสนับสนุนจากโครงการ ช.ช.ต. นอกจากนี้ ยังมีของเล่น สื่อและอุปกรณ์การเรียนรู้อื่นๆ ให้เลือกเล่นและเรียนรู้ตามความสนใจ ปัจจุบันอาคารอาสาสมัครที่เป็นเยาวชนภายในหมู่บ้านผลัดเปลี่ยนกันมาช่วยดูแล ทำการเปิดปิด รวมทั้งช่วยเหลือน้องๆ ที่เข้ามาใช้บริการ เช่น หาหนังสือที่สนใจให้ พาเล่นเกมและของเล่นต่างๆ หรืออ่านนิทานให้เด็กเล็กฟัง ทำให้เยาวชนอาสาสมัครเหล่านี้ได้อ่านหนังสือและใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ไปด้วย

จากความตั้งใจที่จะให้สถานที่นี้เป็น “ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก” ที่มีครูพี่เลี้ยงประจำ ช่วยดูแลและเตรียมความพร้อมก่อนเข้าโรงเรียน เช่นเดียวกับศูนย์พัฒนาเด็กทั่วไป แต่ติดที่ อดต. ไม่สามารถจัดสรรงบประมาณเพื่อว่าจ้างครูมาประจำได้ ทำให้การดำเนินโครงการระยะต่อมา ได้ปรับมาเป็น “ศูนย์เรียนรู้ชุมชน” กลายเป็นพื้นที่รองรับกิจกรรมที่หลากหลายของชุมชน อาทิ การปรับภูมิทัศน์ทำสนามเด็กเล่น ซื้อเครื่องเล่นพลาสติกติดตั้งกลางแจ้ง ทำรั้ว ปลูกต้นไม้ และปรับบริเวณให้เป็นที่พักผ่อนของคนในชุมชน เป็นต้น นอกจากนี้ ยังมีการจัดกิจกรรมกินน้ำชาเพื่อระดมทุนจัดตั้ง “กองทุนศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก” สำหรับจัดซื้อหนังสือ ของเล่น และอุปกรณ์ต่างๆ

ปรับปรุงและขยายอาคารสถานที่ รวมถึงสมทบเป็นค่าตอบแทนให้แก่ครูพี่เลี้ยงที่
อบต. จะว่าจ้างมาประจำศูนย์ในอนาคต แม้การรอคอยนี้ ยังไม่รู้ว่าจะเกิดขึ้นเมื่อใด
แต่ชาวบ้านได้เข้ามาใช้พื้นที่แห่งนี้เป็นศูนย์พัฒนาเด็กไปแล้ว และมากเสียยิ่งกว่า
วัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ตอนแรกเสียอีก *สบายใจที่เด็กมาเล่นรวมกันที่นี่ ไม่ต้องไปเล่น
คลอง เล่นน้ำทะเล แต่มานั่งอ่านหนังสือในศูนย์ พอบ่ายคนจะเต็มสนามฟุตบอลที่
อยู่ใกล้ๆ มีทั้งเด็กทั้งผู้ใหญ่ใช้สนามเดียวกัน วิทยุรุ่นผู้ชายจะเตะบอล ผู้หญิงจะเล่น
วอลเลย์ คนแก่พาหลานมาเดินเล่น เข้ามาอ่านหนังสือในศูนย์ ต่อไปคิดว่าจะต่อยอด
จัดซื้ออุปกรณ์ออกกำลังกายสำหรับผู้หญิงบ้าง อามีเนาะ อุซัย เล่าภาพที่เกิดขึ้นจาก
การมาใช้พื้นที่ส่วนรวมนี้ร่วมกัน และสิ่งที่คิดว่าจะทำต่อ*

อีกโครงการที่ชุมชนดำเนินการคือ การทำน้ำบาดู เพื่อแก้ไขปัญหาการว่าง
งานในช่วงฤดูมรสุม โดยเฉพาะกลุ่มแม่บ้านที่ไม่ได้ออกไปรับจ้างทำงานนอกหมู่บ้าน
เช่นผู้นำครอบครัว และนี่ก็เป็นทักษะที่แม่บ้านที่นี่ทุกคนทำได้ แต่การลงทุนทำใน
ครัวเรือนเองต้องใช้เงินทุนสูง ในปีที่ 2 จึงมีการเสนอโครงการอาชีพเสริมหน้ามรสุม
ชุมชนปาตาบาระ และพยายามเชื่อมโยงกับโครงการในปีแรก โดยจะนำผลกำไรส่วน
หนึ่งเข้ากองทุนศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ราเซ็ง ตูแวนบอกว่า *ชาวบ้านมีพื้นฐานทำบุดู
เป็นกันทุกคน ...การทำใช้เวลาไม่นาน พอทำแล้วก็ทิ้งไว้ ไม่ต้องไปดูแลอีก ยกเว้นบ่อ
รั่วก็เปลี่ยนใหม่ หนาฝนต้องเช็คประจำ เพราะน้ำเข้า จะทำให้น้ำบุดูเสีย ใช้เวลาหมัก
หนึ่งปีจะได้รสชาติที่ดี* เป็นที่รู้กันว่า บุดูสายบุรีเป็นหนึ่งในเรื่องรสชาติ และต้องเป็น
บุดูที่มาจากบ้านปาตาบาระเสียด้วย สำทับด้วยข้อมูลตามประวัติชุมชนที่ระบุว่า ที่
นี้เป็นต้นกำเนิดการหมักบุดูของอำเภอสายบุรี เรื่องราวนี้คล้ายถูกม้วนหายไปกับ
เกลียวคลื่น แต่เหมือนได้ซัดกลับเข้าหาฝั่งเพื่อนำมาสร้างคามภูมิใจให้ชาว
ปาตาบาระอีกครั้ง เพราะภูมิปัญญานี้กำลังจะช่วยสร้างอาชีพสร้างรายได้ให้ชุมชน
พอถึงปลายปีระหว่างพฤศจิกายน -ธันวาคม ซึ่งเป็นช่วงมรสุม ชาวบ้านก็จะนำบุดู
ออกมาขายชดเชยรายได้ช่วงว่างงานประมาณ 3-4 เดือน สำหรับโครงการนี้ได้กำหนด
สัดส่วนการแบ่งผลตอบแทนไว้คือ ร้อยละ 60 ปันผลให้แก่ผู้ถือหุ้น ที่เหลือจะสมทบ
เข้ากองทุนศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านปาตาบาระ

ความสำเร็จและผลลัพธ์ที่ได้จากการเข้าร่วมโครงการ ช.ช.ต. สร้างการ
เรียนรู้และทั้งบทเรียนสำคัญแก่ชาวบ้านที่น้อยอย่างยากที่จะลืม แม้ชุมชนจะเคยทำ
โครงการของหน่วยงานรัฐมาไม่น้อย แต่รูปแบบการทำงานกับโครงการ ช.ช.ต. แตก
ต่างไปจากที่คุ้นเคย เมื่อต้องผ่านกระบวนการหลายขั้นตอน กินเวลานาน ต้องปรับ
ต้องแก้ไขให้ถูกต้องครบถ้วน ต้องเผชิญกับปัญหาอุปสรรค จนถึงกับถอดใจไปก็หลาย

ครึ่ง แต่ถือคิดว่า “ลงเรือลำเดียวกันแล้ว” จะเจอปัญหาอะไร ก็ต้องหาทางแก้ไข พวกกันไปให้ถึงฝั่งให้ได้ ดังที่ อามีนะ เจ๊ะดาแม ประธานโครงการ ดูจะพยายามเน้นย้ำให้เห็นว่านี่คือแนวทางการทำงานพัฒนาที่ใช้ *ทุกอย่างไม่ได้มาโดยง่าย ชาวบ้านต้องเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการ ซึ่งได้คิดเองทำเอง ไม่เหมือนโครงการที่ลงมาผ่านผู้นำ ชาวบ้านมีส่วนร่วมน้อย ผลประโยชน์ตกอยู่กับคนไม่กี่กลุ่ม พอชาวบ้านได้มีส่วนร่วม จะรู้สึกเป็นเจ้าของ เมื่อทำร่วมกับคนอื่น ๆ ในชุมชน จะเกิดความสามัคคี เพราะต่างเสียสละมาทำงานด้วยกัน ที่สำคัญคือ คณะทำงานได้โอกาสพัฒนาศักยภาพและความสามารถจากบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบที่ตนเองได้รับ เช่น การจัดซื้อจัดจ้างที่กำหนดให้ต้องสำรวจและเปรียบเทียบราคาอย่างน้อย 3 แห่ง ผู้รับผิดชอบต้องอาศัยความอดทน พยายาม ที่ต้องเดินเข้าออกร้านค้าแต่ละแห่ง เสียงต่อการถูกต่อว่าและปฏิเสธ เพราะไม่ใช่วิถีปฏิบัติในการซื้อของในชีวิตประจำวันของชาวบ้าน ดังที่ ฮามิง เจ๊ะสะมะมะ ผู้รับหน้าที่จัดซื้อจัดจ้างของโครงการ บอกว่า *ออกแรงทำก่อสร้าง ไม่เหนื่อยเท่ากับทำเอกสาร* แต่ถึงที่สุด เขาก็ผ่านมาได้*

นอกจากนี้ กระบวนการทำงานบนฐานข้อมูลชุมชน แม้ต้องใช้เวลามาก แต่ก็เป็นประโยชน์ต่อการวิเคราะห์เพื่อค้นหาโจทย์การพัฒนา ที่ตรงกับความต้องการหรือเกิดประโยชน์ต่อส่วนรวมมากที่สุด ที่สำคัญคือ การที่ชาวบ้านได้รับรู้ข้อมูลในด้านต่าง ๆ ทำให้รู้จักตนเอง มองเห็นศักยภาพและโอกาสที่จะพัฒนาชุมชนของตนเอง มองเห็นปัญหา ความเชื่อมโยง อันนำไปสู่การเห็นถึงวิธีการแก้ไข *พอเราทราบข้อมูลของชุมชน ทำให้เรามองเห็นปัญหาบ้านเราได้ชัดเจนขึ้น แต่ก่อนเหมือนกับเป็นวิชาการเข้าใจยาก แต่โครงการนี้ให้ทฤษฎีให้ความคิดมาแล้ว ชาวบ้านลงมือปฏิบัติ พอได้ทำก็เห็นประโยชน์ ...กระบวนการที่ชาวบ้านได้มีส่วนร่วม ทำให้มีความมั่นใจมากขึ้น* อามีนะ เจ๊ะดาแม ประธานโครงการ กล่าว ซึ่งนั่นอาจไม่ใช่เหตุและผลที่ตรงไปตรงมาที่สุด เพราะระหว่างทางกว่าที่จะถึงปลายทางหรือได้สัมผัสผล ย่อมต้องเจอกับปัญหาอุปสรรค ความท้อแท้ กว่าที่ความกล้าหาญและความมั่นใจจะเกิดขึ้นได้ แต่วันนี้ชาวบ้านหลายคนก็ได้เปลี่ยนไปแล้ว เช่น จากเดิมที่นั่งเงียบ คอยเงี่ยหูฟังรับคำสั่ง ก็เริ่มกล้าพูด กล้าแสดงความคิดเห็น กล้าซักถามให้เข้าใจ นำเสนอรายงานในที่สาธารณะ หรือเป็นวิทยากรตัวแทนของชุมชนได้ ซึ่งพลังภายในที่ก่อตัวขึ้นนี้ ย่อมมีผลต่อความเข้มแข็งของชุมชน นอกเหนือไปจากความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของคนในชุมชนที่เกิดขึ้นด้วย เช่นที่อาร์รัฐ เดียวเลาะ สะท้อนว่า ... *ถ้ามีการจ้างงาน ชาวบ้านจะมาเพราะค่าจ้าง แต่เมื่อไม่มีตรงนั้น ต้องเสียสละ มาร่วมมือกันทำ ผมมองเห็นความสามัคคีที่เกิดขึ้น ทุกคนมีความสุข ...รอยยิ้มและเสียงหัวเราะของพวกเขาบอกผม”*

บ้านนาจาก

พลังของการกำหนดตนเองของคนมาจาก

ที่ศาลาโล่งตรงหัวมุมทางแยกในย่านชุมชนบ้านนาจาก มีแปลงโมทรงรีลูกย่อม ๆ วางขายอยู่ ได้ยินว่า แปลงโมที่นี้แม่ลูกเล็ก แต่รสชาติหวานอร่อยเป็นที่สุด ซึ่งเมื่อได้ลิ้มชิมรส ก็เป็นเช่นนั้นจริง ๆ ชาวบ้านที่นี้นิยมปลูกแปลงโมเป็นพืชเสริมหลังฤดูทำนากันอย่างเป็นล่ำเป็นสัน

บ้านนาจาก หมู่ 2 ต.พ้อมิ่ง อ. ปะนาละ มีประชากรราว 761 คน จาก 146 ครอบครัวยุคแรกเริ่มทำนาไว้บริโภคเอง อาชีพที่สร้างรายได้หลักคือ การทำสวนมะพร้าว ปลูกแปลงโม มันเทศ รวมทั้งพืชผักสวนครัว แทรกในสวนและในที่นา หลังการเก็บเกี่ยว แต่ปัจจุบันมะพร้าวราคาตก ชาวบ้านเกือบทั้งชุมชนจึงหันมาปลูกยางแทน โดยปลูกแซมในสวนมะพร้าวและพื้นที่นาร้าง แต่เพิ่งให้ผลกรีดน้ำยางได้เพียง 7 ครอบครัวยุคใหม่กว่าร้อยละ 10 ที่ต้นยางยังเล็ก ก็อาศัยปลูกแปลงไปก่อน นอกจากนี้ แต่ละครัวเรือนยังเลี้ยง เป็ด ไก่ วัว แพะ ไว้บริโภคและขายเป็นรายได้เสริม และมีชาวบ้านบางส่วนที่เมื่อถึงฤดูกาลที่ว่างจากงานอาชีพในชุมชน ก็จะไปทำงานรับจ้างข้างนอก

การทำนาที่นี้โดยมากเป็นนาข้าวพื้น นอกจากที่อยู่ในพื้นที่ลุ่มใกล้บึงจะนาลิง และบึงกุแบซื่อ ที่สามารถทำนาปรังได้ ส่วนพืชเสริมหลังฤดูทำนา ชาวบ้านนิยมปลูกแปลงโม ซึ่งมีมากถึง 65 ครอบครัวยุคใหม่ อาศัยเพียงบ่อน้ำตื้นและบ่อน้ำบาดาลในเวทีวิเคราะห้ชุมชน ชาวบ้านนาจากจึงให้ความเห็นชอบดำเนิน *โครงการปรับปรุงระบบประปาส่งน้ำเพื่อการเพาะปลูกในพื้นที่นาดอน* โดยสูบน้ำจากบ่อน้ำบาดาลแล้วสร้างถังเก็บขนาด 60,000 ลิตร ขึ้น ต่อท่อส่งน้ำไปยังพื้นที่เพาะปลูกยาว 150 เมตร โดยมีจุดจ่ายน้ำเป็นระยะ ๆ ให้ชาวบ้านต่อเข้าไปยังแปลงของตนได้ ในปีแรกมีชาวบ้าน 30 ครอบครัวยุคใหม่ เข้าร่วม ช่วยแก้ปัญหาให้สมาชิกกลุ่มได้ระดับหนึ่ง แต่ระบบจ่ายน้ำยังมีปัญหาเรื่องแรงดันน้ำไม่พอ จึงขอรับการสนับสนุนต่อในปีที่ 2 เพื่อปรับปรุงระบบส่งน้ำให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ซึ่งทีมงานได้ศึกษาและอาศัยหลักกลศาสตร์แบบพื้นบ้าน ช่วยเพิ่มแรงดันให้กับระบบท่อส่งน้ำ จนสามารถขยายพื้นที่รับน้ำเพื่อการปลูกแปลงโม จาก 150 เมตร เป็น 300 เมตรได้ สมาชิกกลุ่มจะมีการจัดเวรเพื่อควบคุมการเปิด-ปิดระบบน้ำ โดยตกลงกันเองจัดคิวสลับวันกันตามความจำเป็นของช่วงการเพาะปลูก และมีการเก็บค่าใช้น้ำเดือนละ 50 บาท เฉพาะ

เดือนที่มีการใช้ เพื่อนำมาดูแลซ่อมแซมระบบประปา และขณะนี้ผู้ใช้น้ำกำลังหารือกันเรื่องซื้อมอเตอร์สูบน้ำตัวใหม่ เพราะตัวเดิมเล็กเกินไป โดยตั้งใจจะระดมเงินกันเอง

นอกจากการปรับปรุงระบบประปาแล้ว ในปีที่ 2 ชุมชนยังเสนอทำ *โครงการสหกรณ์ร้านค้าเพื่อลดต้นทุนการเกษตรบ้านนาจาก* เนื่องจากเห็นว่า หนี้สินเป็นปัญหาสำคัญของชาวบ้าน โดยใช้การระดมทุนในชุมชน เบื้องต้นมีสมาชิก 20 คน ลงหุ้นคนละ 5,000 บาท สามารถผ่อนจ่ายได้ 5 เดือน รวมเป็นเงินลงทุน 1 แสนบาท ผวนวกกับได้รับงบประมาณสมทบจากโครงการ ช.ช.ต. อีก 1 แสนบาท หลังจากนั้นจึงเปิดขายหุ้นให้คนอื่น ๆ โดยขายหุ้น ๆ ละ 100 บาท ซึ่งขณะนี้กำลังอยู่ในช่วงเตรียมการเปิดรับสมัครสมาชิกใหม่ ทั้งนี้ สมาชิกสามารถซื้อหุ้นเพิ่มได้ทุกเดือน แต่ต้องไม่เกินเดือนละ 15 หุ้นต่อคน สหกรณ์ฯ เน้นจัดจำหน่ายสินค้าประเภทปัจจัยการผลิตเป็นหลัก เช่น ปุ๋ย เมล็ดพันธุ์ มีดตัดยาง ถ้วยยาง เป็นต้น โดยสามารถซื้อแบบเงินผ่อนได้ มีระยะเวลาผ่อนชำระ 1-2 สัปดาห์ ทั้งนี้มีการตกลงกันว่า ให้มีการจัดสรรผลกำไรปีละ 1 ครั้ง แต่เนื่องจากร้านค้าเพิ่งเปิดดำเนินการ เมื่อพฤศจิกายน 2555 นี้เอง จึงต้องรอปีผลในปี 2556 ซึ่งคณะทำงานตั้งเกณฑ์ไว้ว่า รายได้หลังหักค่าเช่าที่ดินหรือกองทุนช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาสในชุมชนแล้ว จะจัดสรรเข้ากองทุนสำรองสำหรับการดำเนินงานร้อยละ 10 สัดส่วนเดียวกับกองทุนหมุนเวียน บันผลคืนสมาชิกร้อยละ 60 เป็นค่าตอบแทนคณะกรรมการกลุ่มร้อยละ 18 และค่าตอบแทนฝ่ายตรวจสอบบัญชีร้อยละ 2 ส่วนเงินสนับสนุนในการจัดซื้อสินค้าเมื่อเริ่มต้น จากโครงการ ช.ช.ต. จำนวน 1 แสนบาท ให้ถือเป็นหุ้นของชุมชน ที่ต้องจัดสรรเข้าเป็นกองทุนของชุมชน เพื่อเป็นสวัสดิการและใช้ในกิจกรรมสาธารณประโยชน์ ภายใต้การจัดการร่วมกันของคณะกรรมการร้านค้าและชาวบ้าน

ที่บ้านนาจากก็เหมือนๆ ที่อื่น เมื่อมีโครงการเข้ามาสนับสนุน ไม่ว่าจะจากหน่วยงานใด ล้วนผ่านมาจากผู้นำทางการ ที่คอยทำหน้าที่จัดสรรให้กับชาวบ้าน ด้วยกระบวนการทำงานที่แตกต่างออกไปของโครงการ ช.ช.ต. เมื่อเข้ามาสนับสนุนที่นี่ เรื่องสำคัญที่ต้องฝ่าฟันในช่วงต้นก็คือ การข้ามให้พ้นทัศนคติการทำโครงการแบบที่ชาวบ้านคุ้นเคย ที่เห็นว่าเป็นเรื่องของผู้นำ ชาวบ้านอยู่ในฐานะเพียงรอรับประโยชน์ ไม่จำเป็นต้องมาลงแรงหรือออกความคิดเห็นใดๆ ดังนั้น การประชุมพูดคุยกันบ่อยครั้ง จึงเป็นเรื่องจำเป็น จนกระทั่งคณะทำงานคนหนึ่งถึงกับออกปากบอกความรู้สึกในตอนนั้นว่า *โครงการอะไรแบบนี้ไม่เคยเจอ* ยิ่งพอมาทำโครงการ โดยเฉพาะช่วงที่ต้องทำเรื่องจัดซื้อจัดจ้างที่มีงานเอกสารมาก ก็พบว่า *ยิ่งทำยิ่งยาก ถ้ารู้ว่าทำแบบนี้ไม่เคยเสียแต่แรก* เหตุที่ทำให้ท้อแท้ในช่วงต้นนั้น นอกจากเพราะไม่คุ้นเคยแล้ว ยังมีแรงเสริมที่บั่นทอนกำลังใจจากถ้อยคำของชาวบ้าน ที่ใช้ประสบการณ์เดิมมาตัดสินคณะ

ทำงานว่า พอโครงการมาก็ได้แต่พวกมันแหละ แม้ประธานคณะทำงานซึ่งเป็นผู้นำ
 ธรรมชาติคนหนึ่งของชุมชน ก็ยอมรับว่า ตนเองเคยท้อ แต่ที่อดทนทำต่อ เพราะ ถ้า
 ยกเลิกไม่ทำ เขาจะว่าคนมาจากไม่ใช่คนจริง และเห็นว่าบ้านนาจากของเรานั้น
 โชคดีแล้ว ในจังหวัดปัตตานี มีแค่ 3 อำเภอที่ได้ทำโครงการนี้ โดยทำนำร่องเพียง 1
 ตำบลเท่านั้น และในแต่ละตำบลก็มีเพียง 3 หมู่บ้านเท่านั้น ที่ได้ทำโครงการ

ช่วงแรกจึงกล่าวได้ว่า คณะทำงานอยู่ในภาวะตกกระไดพลอยโจน “จะทำ
 ก็ไม่อยากจะยก จะถอนตัวก็ลำบากใจ” ความเอาใจจริงเอาใจในการลงแรง จึงยังไม่
 เต็มที่ โชคดีที่ช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อนั้น ได้รับการคลี่คลายจากการร่วมแรงกันของผู้
 ประสานงานพื้นที่ถึง 2 คน ที่ทำงานอย่างเกาะติดและที่ใช้หลักศาสนาสร้างพลัง
 ใจให้คณะทำงานเกิดความมุ่งมั่นในการทำงานเพื่อส่วนรวม เพราะศาสนาอิสลามให้
 ความสำคัญกับคำว่า “เจตนา” อย่างยิ่ง ดังที่ผู้ประสานงานอธิบายให้ฟังว่า *ไม่ว่าเรา
 จะทำสักกี่ร้อยเรื่อง แต่ถ้าตั้งเจตนาไม่ซัด ก็จะทำให้สำเร็จได้ยาก แต่ถ้าเรามีเจตนาที่
 ดี ที่มุ่งมั่นแล้ว ผลของการทำงานจะออกมาอย่างไร เราก็พอใจแล้ว* แต่เซ่เพียงเท่านั้น
 ยังต้องหาวิธีกระตุ้นและท้าทายอยู่ในที่ว่า *เธออย่าทำเพราะเขามาบอกให้ทำ ถ้าไม่
 อยากทำ ก็ให้บอกกันตรง ๆ เลย* ซึ่งการเปิดใจพูดกันตรงไปตรงมาเช่นนี้ กระทำด้วย
 ความอ่อนน้อม ด้วยการถ่อมตนยอมรับว่า *เพราะผมไม่เก่ง จึงต้องใช้แรงของทุกคน
 ทำให้ในที่สุด ผู้ประสานงานพื้นที่สามารถซื้อใจคณะทำงานได้ และแม้จะข้ามพ้น
 ความลังเลที่จะเข้ามาขับเคลื่อนโครงการได้แล้ว ก็ยังต้องเตรียมป้องกันข้อครหาเรื่อง
 การจัดสรรประโยชน์และการบริหารงบประมาณโครงการ โดยการหาผู้ที่เหมาะสมมา
 แบ่งกันทำหน้าที่ด้านการเงินกับด้านบัญชี เพื่อให้สามารถตรวจสอบซึ่งกันและกันได้*

เมื่อคณะทำงานผ่านด่านความคิดตัวเอง จนเกิดทัศนคติใหม่ต่อการทำ
 โครงการพัฒนา ที่มุ่งสร้างประโยชน์ต่อคนหมู่มาก เรื่องนี้จะใช้เพียงค่ากล่าวลอย ๆ
 ไม่ได้ หากต้องแสดงให้ประจักษ์ด้วยผลงานที่เป็นรูปธรรม ซึ่งที่ชัดเจนคือ การแก้
 ปัญหาระบบประปาส่งน้ำเพื่อการเพาะปลูกในพื้นที่นาดอน ที่ไม่เพียงเกิดประโยชน์
 กับผู้ปลูกแตงในฤดูแล้งเท่านั้น แต่เมื่อเร็ว ๆ นี้ ขณะที่ชาวบ้านเริ่มเพาะกล้าเตรียมทำ
 นา เกิดปัญหาฝนทิ้งช่วง ทำให้ต้นกล้าเริ่มเหี่ยว ก็ได้อาศัยระบบน้ำที่ทำไว้ช่วย
 อำนวยน้ำให้ จนพ้นวิกฤตไปได้ เป็นที่พอใจแก่ชาวบ้านวงกว้างมากขึ้น เช่นเดียวกับ
 โครงการสหกรณ์ร้านค้า ที่ช่วยให้ชาวบ้านซื้อของจำเป็นในอาชีพด้วยราคาเป็นธรรม
 ได้สะดวกขึ้น ไม่ต้องเดินทางไปซื้อถึงตัวอำเภอให้สิ้นเปลืองทั้งเวลาและค่าใช้จ่าย เมื่อ
 โครงการดำเนินการมาได้ร่วม 2 ปี คณะทำงานตั้งข้อสังเกตว่า การกล่าวถึงกันในแง่
 ลบค่อย ๆ หายไป เชื่อว่าที่เป็นเช่นนี้เพราะชาวบ้านคนอื่นๆ ก็ได้ประโยชน์จากโครงการ
 นี้ด้วย ไม่ใช่แต่สมาชิกโครงการเท่านั้น

ดูเหมือนว่ากรณีบ้านนาจากต้องประสบกับความยุ่งยากพอสมควรในช่วงก่อรูปโครงการ แต่เมื่อคณะทำงานสามารถปรับเปลี่ยนทัศนคติต่อการทำโครงการจากเดิมไปได้ ผลจากการทุ่มเททำงาน ทำให้เกิดการเรียนรู้ สร้างการเปลี่ยนแปลงในหลายเรื่อง เริ่มตั้งแต่การ **เห็นประโยชน์ของข้อมูล และการจัดบันทึก ตลอดจนกล้าพูด กล้าแสดงความคิดเห็น** การได้เข้าร่วมกิจกรรมศึกษาข้อมูลชุมชน ทำให้ได้รู้ในสิ่งที่ไม่เคยรู้ เช่น ประวัติชุมชน หรือทรัพยากรที่ชุมชนมี ช่วงที่ทำงานเรื่องข้อมูล อาสาสมัครหลายคนที่มาช่วย ซึ่งได้กลายมาเป็นคณะทำงานโครงการในเวลาต่อมา บอกว่าเป็นโอกาสให้ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน ส่วนคณะทำงานผู้หญิง บอกว่าตนเกิดทักษะในการขีด ๆ เขียน ๆ เพิ่มขึ้น รวมทั้ง **เมื่อก่อนไปประชุมที่ไร ไม่กล้าพูดเลย ได้แต่ฟัง หรืออย่างมากก็ยกมืออย่างเดียว แต่เดี๋ยวนี้พอมีการประชุมที่ไร ต้องแจกกระดาษให้จดกันเลย และเราก็กกล้าพูดขึ้นในที่ประชุม**

ความรู้และทักษะที่คณะทำงานได้เรียนรู้เพิ่มเติม เป็นสิ่งที่ไม่เคยได้รับจากที่ใดมาก่อน ประธานคณะทำงานโครงการ ในวัยกลางคน กล่าวว่า **คนวัยเราคงไม่มีโอกาสไปเรียนหนังสือที่ไหนแล้ว แต่โครงการนี้ทำให้เราได้ไปเรียน ได้ไปแลกเปลี่ยนกับเพื่อนชุมชนอื่น ๆ เป็นการเรียนโดยการปฏิบัติเลย** เช่นเดียวกับ โนโรมา บาสา ผู้รับผิดชอบด้านการเงินของโครงการ ที่เคยทำงานด้านเยาวชน และเป็นประธานกลุ่มสตรีมาก่อน บอกว่า โครงการนี้ทำให้ได้ความรู้เพิ่ม ได้แก้ปัญหาแบบให้ชาวบ้านมีส่วนร่วม ให้ทุกคนมีโอกาสเสนอความเห็น เป็นโครงการที่ได้กับชาวบ้านโดยตรง และอยากใช้กระบวนการทำงานแบบนี้ไปทำโครงการของหน่วยราชการอื่น ๆ ที่ลงมาในชุมชน หรือกรณี คอลาตี ยาโกะ คณะทำงานอีกคนหนึ่งที่มีภูมิปัญญาในตัวเอง **ได้ความรู้เพิ่ม ได้ทำบัญชีเป็น จัดซื้อจัดจ้างเป็น เป็นโอกาสได้เรียนรู้ได้แลกเปลี่ยนกัน แล้วกลับมาพัฒนาบ้านตัวเอง การได้เห็นโครงการของคนอื่น ๆ เวลาไปแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน ทำให้กลับมามองเห็นทุน และช่องทางของชุมชนตัวเอง เขามีแบบนี้เหมือนเราแล้วทำได้ เราก็น่าจะทำได้เหมือนกัน**

นอกจากนี้ คณะทำงานยังตระหนักได้ด้วยตัวเองว่า **กระบวนการมีส่วนร่วม และสร้างการรับรู้ร่วมกัน คือหัวใจสำคัญ** โครงการจะได้รับการตอบรับมากน้อยแค่ไหน ขึ้นกับความเข้าใจที่ถูกต้องของชาวบ้าน จึงพยายามทำให้คนที่มาร่วมประชุมแต่ละครั้ง อยู่ฟังคำชี้แจงต่างๆ ตลอดจนการประชุม แต่สำหรับชาวบ้านทั่วไปแล้ว นี้ไม่ใช่เรื่องสนุกและน่าสนใจนัก จนชาวบ้านบางคนบ่นใส่คณะทำงานที่ไปชวนมาประชุม จึงต้องหาวิธีจูงใจด้วยการจับฉลากของรางวัลสำหรับคนที่อยู่ร่วมประชุม ตั้งแต่ต้นจนจบ โดยเจียดเงินค่าแรงในการทำอาหารเวลามีการประชุม มาซื้อของ

รางวัล และอาศัยการช่วยทำอาหารกันเอง

นอกจากนี้ คณะทำงานยอมรับว่า ความสำเร็จของโครงการในวันนี้ ส่วนหนึ่งเกิดจากการติดตามสนับสนุนอย่างใกล้ชิดของผู้ประสานงานพื้นที่ โดยเฉพาะงานด้านเอกสาร และการเงิน การบัญชี แอลดีไอมีวิธีการทำงานที่ดี มีพี่เลี้ยง ประคับประคอง เกาะติดการทำงาน... ต่างจากโครงการอื่น ๆ ที่ให้แล้วให้เลย ไม่มีการติดตาม ถ้าเปรียบกับการหาหมอเวลาป่วย แอลดีไอเป็นหมอที่ตรวจละเอียด ฉีดยา แล้วก็ติดตามอาการต่อ... ขณะที่ความภูมิใจสูงสุดของผู้ประสานงานคือ การที่กระบวนการทำงานของโครงการ ทำให้คณะทำงานเกิดความเชื่อมั่นในศักยภาพของตัวเอง ว่าสามารถบริหารจัดการโครงการได้

ความเชื่อมั่นในตนเองและต่อกระบวนการทำงานดังกล่าว น่าจะมีส่วนช่วยให้การพัฒนาชุมชนมีทิศทางมากขึ้น ดังที่ประธานคณะทำงานโครงการ เล่าว่า ตอนนี้อาจจะทำแผนชุมชน ยากให้มีแผนพัฒนาหมู่บ้านที่ทำด้วยกระบวนการแบบนี้บ้าง ที่ใคร ๆ เข้ามา ก็ต้องดูแผนนี้ก่อน รวมทั้งเวลาที่มีโครงการก็ให้ทำแบบที่โครงการนี้ทำ ที่เน้นการใช้ข้อมูลในการหาประเด็นทำโครงการ...อยากให้มีแผนของหมู่บ้าน ให้ทุกหน่วยงานต้องทำตาม รวมทั้งการเรียนรู้ผ่านการลงมือทำจริง จนสัมผัสประโยชน์ของกระบวนการทำงานพัฒนาในแนวทางนี้ และนำไปปรับใช้กับโครงการอื่นได้ ดังที่ โนโรมา บาคา คณะทำงานคนหนึ่ง เล่าถึงประสบการณ์ต่าง ๆ ร้อน ๆ ของเธอในฐานะประธานกองทุนแม่ระดับตำบลว่า เธอเพิ่งกลับจากไปนำเสนอโครงการให้เจ้าหน้าที่ระดับจังหวัดฟัง รายละเอียดในโครงการที่เธอนำเสนอ สร้างความประหลาดใจให้กับเจ้าหน้าที่มาก เมื่อรู้ที่มาว่าเธอได้เรียนรู้จากการทำงานโครงการ ช.ช.ต. เจ้าหน้าที่ผู้หนึ่งถึงกับบอกในที่ประชุมว่า น่าจะเอาไปใช้ในโครงการของราชการบ้าง เพื่อนต่างชุมชนที่มาประชุมด้วยกัน ก็เข้ามาขอดูตัวอย่างการเขียนโครงการจากเธอยังสงสัยว่าทำไมต้องแบ่งหน้าที่กันทำหลายคนในโครงการด้วย ซึ่งเธออธิบายเหตุผลว่า เพื่อตรวจสอบการทำงานซึ่งกันและกัน เป็นการคานอำนาจกันในคณะทำงาน รวมทั้งป้องกันการทุจริตได้ด้วย

ช่วงเวลา 2 ปี ของการทำงานด้วยกระบวนการแบบมีส่วนร่วมในโครงการ ช.ช.ต. ทำให้คณะทำงานและชาวบ้านได้สัมผัสกับประสบการณ์ใหม่ และบทเรียนที่ทำให้รู้ว่า ชาวบ้านสามารถเลือกทำสิ่งที่มีความจำเป็นของชาวบ้านเอง และทำได้ด้วยตัวเอง เป็นพลังของการกำหนดตนเองที่มีความหมายอย่างยิ่งต่อการสร้างสรรค์ชุมชนบ้านนาจากต่อไป

บ้านใหม่

เฮาะกามา ไผ่เฮาะก๊อ

สภาพถนนลูกรังเป็นหลุมเป็นบ่อ ที่แยกจากถนนลาดยางสายใหม่เข้าสู่ หมู่ 4 บ้านใหม่ ต.พอมิ่ง นำพาไปถึงหน้าโรงอิฐที่ตั้งอยู่ข้างบ้านหลังหนึ่ง นี่คือผลผลิต ที่เป็นรูปธรรมที่ชัดเจนจากงานพัฒนาที่ชาวบ้านร่วมกันสร้างขึ้นมา...

บ้านใหม่ ต. พอมิ่ง อ. ปะนาละ เป็นชุมชนที่เล็กทั้งขนาดและจำนวน ประชากร ทั้งชุมชนมีเพียง 45 ครัวเรือนเท่านั้น มีชาวบ้านอาศัยอยู่จริงไม่เกิน 100 คน ทั้ง ๆ ที่ตามทะเบียนบ้านมีถึง 257 คน หากคนวัยทำงานแทบไม่เจอ เพราะพวกเขาต้องออกไปทำงานรับจ้างนอกชุมชนหรือที่มาเลเซีย เหลือไว้เพียงผู้หญิง ผู้สูงอายุ และเด็ก ๆ ชาวบ้านที่นี่เกือบทุกครัวเรือนทำนาไว้กินเอง ร่วมไปกับการทำสวน มะพร้าว และงานรับจ้าง หรือทำอาชีพอื่นเล็ก ๆ น้อย ๆ ซึ่งดูเหมือนว่าแต่ละครอบครัว ต้องทำงานอย่างน้อย 3-4 อาชีพจึงจะพอกิน

แม้ปัญหาน้ำท่วมหนักที่เกิดซ้ำซากทุกปี จะเป็นประเด็นที่ได้รับความสำคัญ มาเป็นอันดับแรกจากเวทีวิเคราะห์ชุมชน แต่พอถึงขั้นวิเคราะห์ความเป็นไปได้ ชาวบ้านกลับเห็นว่า ไม่น่าจะทำเรื่องนี้ได้ เพราะต้องกระทบต่อเจ้าของที่นาที่อยู่นอก เขตบ้านใหม่ ในปีแรก ชาวบ้านจึงตัดสินใจเลือกทำโครงการสร้างงานให้กับกลุ่ม เยาวชน คือการทำอิฐบล็อก เพื่อดึงวัยแรงงานให้อยู่ในชุมชน ให้หันมาใช้เวลาให้เป็น ประโยชน์ เป็นการป้องกันปัญหาการติดยาเสพติดไปพร้อม ๆ กัน โดยมีเยาวชน 10 คน และผู้ใหญ่อีก 5 คน เข้าร่วมโครงการ แม้จำนวนอาจดูน้อย แต่หากเทียบกับ สัดส่วนคนที่อยู่ในชุมชน ก็นับว่าไม่น้อยเลย

พอเข้าปีที่ 2 ชาวบ้านได้รื้อฟื้นเรื่องการแก้ปัญหาน้ำท่วมขึ้นมาอีก เพราะ เป็นปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อที่นาราว 100 ไร่ ของชาวบ้านกว่า 40 ครัวเรือน ใน 3 หมู่บ้าน นอกจากนาส่วนใหญ่ในเขตบ้านใหม่แล้ว ยังรวมถึงนาบางส่วนของบ้านพอมิ่ง ในตำบลเดียวกัน และบ้านเจาะโบ ต. แบน อ. สายบุรีอีกด้วย สาเหตุของปัญหานี้เกิดจากทางระบายน้ำธรรมชาติถูกถมเพื่อสร้างถนนสายพอมิ่ง-น้ำบ่อ เมื่อหลายปีก่อน รวมทั้งการถมที่ลุ่มเพื่อสร้างบ้านเรือนของชาวบ้าน ทำให้พื้นที่รับน้ำหรือเส้น ทางระบายน้ำเดิมน้อยลง ยามน้ำหลาก จึงบ่าทันท่วมทุ่งและแช่ขังอยู่นานกว่าจะ ระบายออกได้หมด นอกจากนี้คลองระบายน้ำที่มีกีดันเขิน บางส่วนถูกตะกอนดิน ทับถม หลัง ๆ มานี้จึงเกิดปัญหาน้ำท่วมหนักทุกปี จนผลผลิตข้าวแทบไม่พอกินในแต่ละ

ครัวเรือน บางปีทางอำเภอให้เงินชดเชยมาบ้างเล็กน้อย เพื่อซ่อมคันทนา แต่ปีต่อมาน้ำก็ท่วมอีก ไม่เคยมีหน่วยงานไหนมาแก้ปัญหาให้ที่ต้นเหตุ จึงเป็นปัญหาซ้ำซากมาทุกปี

คณะทำงานส่วนใหญ่เข้ามาร่วมโครงการแบบตกกะไตพลอยใจจนก็ว่าได้ แต่เมื่อได้ลงมือทำ ทำไปเรียนรู้ไป สิ่งที่คิดว่ายาก ก็ทำได้และเกิดความมั่นใจ กล้าลงมือทำเรื่องที่เคยคิดว่าไปไม่ได้ นั่นคือการแก้ปัญหาหาน้ำท่วมจนสำเร็จได้

ทิพย์วิมล สาเมาะ ประธานโครงการ เป็นหญิงชาวพุทธที่มีพื้นเพมาจากคลองรังสิต ปทุมธานี เธอเปลี่ยนศาสนาและเข้ามาอยู่ในชุมชนบ้านเกิดของสามี เล่าว่า เธอเป็นเพียงแม่ค้าขายอาหารที่ปอเนาะพ่อมิ่ง วัน ๆ ทำแต่งานก็ยุ่งมากพอแล้ว แต่ที่ต้องมารับหน้าที่ประธานโครงการ เพราะไม่มีใครทำ และในชุมชนเองก็หาคนที่อ่านออกเขียนได้ค่อนข้างยาก ก่อนหน้านี้ เธอก็มักช่วยงานผู้ใหญ่บ้านคนเก่าเรื่องเอกสารอยู่เสมอ เพราะผู้ใหญ่บ้านรู้เพียงภาษามลายูถิ่นเท่านั้น แต่ทั้งทิพย์วิมล และฮาसानะ เจาะและ ฝ่ายการเงินของโครงการ ที่ตกกะไตพลอยใจเข้ามาทำโครงการเช่นกัน บอกว่า แม้โครงการนี้จะยาก แต่ไม่เคยคิดจะออก เพราะที่นี่มีแต่คนแก่ คนอ่านหนังสือไม่ได้ ถ้าตนไม่ทำ ก็ไม่มีใครทำ ที่สำคัญ บ้านใหม่ไม่ค่อยได้โครงการเข้ามาพัฒนา ทั้งคู่จึงอดทนทำ ด้วยหวังให้เกิดประโยชน์กับชาวบ้าน

ชุมชนเล็กๆ หาคคนที่พออ่านออกเขียนได้มาทำงานก็ยากแล้ว และในคนที่พอหาได้นั้น เมื่อทำไประยะหนึ่งก็ยิ่งขอลดส่วนตัว เพราะงานเอกสารของโครงการยิ่งถือว่ายากสำหรับชาวบ้านอยู่ดี อย่างขั้นตอนการจัดซื้อจัดจ้าง แม้มีคนอ่านออกเขียนได้มาทำ ก็ต้องมีผู้ประสานงานพื้นที่ไปช่วยหลายๆ ครั้ง จึงเกิดความมั่นใจที่จะทำเอง อีกทั้งกระบวนการทำงานโครงการต้องประชุมกันบ่อย ขณะที่ชาวบ้านต้องแบกรับภาระหาเลี้ยงชีพจนแทบไม่มีเวลาว่าง คนเป็นคณะทำงานจึงต้องทุ่มเทเวลา แม้คณะทำงานจะมีผู้ช่วยอยู่ด้วย แต่ด้วยข้อจำกัดของวัยและการรู้หนังสือ ทำให้งานเอกสารส่วนใหญ่ ตกเป็นหน้าที่ของผู้หญิง ขณะที่กลุ่มผู้ชายขอทำแต่งงานกลางแจ้ง หรืองานใช้แรงที่ตุนถนัดมากกว่า เช่น การก่อสร้างโรงอัฐ การสำรวจและปรับปรุงเส้นทางน้ำในนา เป็นต้น ซึ่งไม่มีใครเกี่ยว

การสร้างโรงเรือนสำหรับทำอัฐบลิถกันนั้น ทำต่อเนื่องกันเป็นเวลา 22 วัน โดยจ้างนายช่างเพียงคนเดียว และมีชาวบ้านมาร่วมลงแรง โดยหมุนเวียนกันไปเป็นรายบ้าน วันละประมาณ 4-5 คน ช่วงแรกทำงานเวลากลางวัน แต่พอถึงเดือนถือศีลอด ก็ปรับเวลามาทำงานกลางคืนแทนจนเสร็จ เมื่อได้โรงเรือนแล้ว ความรู้ในการผลิตมาพร้อมกับการซื้อเครื่องจักร โดยทางร้านที่ขายเครื่องจักรมาอบรมให้ 2 วัน

และให้ชาวบ้านฝึกทำ จนสมาชิกกลุ่มผลิตอิฐบล็อกทั้ง 15 คน สามารถทำได้ทุกคน อิฐที่ได้จากโครงการนี้ ถือว่ามีคุณภาพสูงเป็นที่ยอมรับของลูกค้า ซึ่งส่วนหนึ่งมีผู้มาซื้อถึงที่ ทั้งโดยคนในชุมชนเอง และจากตำบลใกล้เคียง บางส่วนขายผ่านร้านค้าในตลาด 3 ร้าน และบางครั้งเมื่อโรงอิฐบล็อกระงับผลิต ในตัวอำเภอผลิตไม่ทัน ก็มาสั่งซื้อจากโครงการด้วย

โครงการผลิตอิฐบล็อกได้รับการต่อยอดเป็นการพัฒนาศักยภาพด้านการบริหารจัดการกลุ่มในปีที่ 2 แม้ยอดการผลิตจะยังไม่มากนัก โดยคณะทำงานตระหนักดีว่า ต้องทำเรื่องการตลาดอีก แต่รายได้ที่เกิดขึ้นก็ถือเป็นรายได้เสริม สามารถช่วยตั้งคนวัยทำงานให้อยู่ในชุมชน ชาวบ้านได้สิทธิ์ซื้ออิฐถูกกว่าคนนอกชุมชนก่อนละ 1 บาท และการจัดสรรผลกำไรในรอบปี โครงการได้กำหนดว่าจะแบ่งผลกำไร 10 % ให้เป็นทุนการศึกษาของเด็กในชุมชน รวมทั้งให้ของขวัญแก่ผู้สูงอายุอีกด้วย

สำหรับปัญหาน้ำท่วมที่เป็นเรื่องหลักของคนทั้งชุมชน อีกทั้งการแก้ไขปัญหาคือต้องกระทบที่นาในชุมชนอื่นด้วย พื้นที่ที่จะระบายน้ำออกไปนั้นก็อยู่ติดเขตบ้านพ้อมิ่ง ในปีแรก ชาวบ้านจึงยังไม่เชื่อมั่นที่จะทำงานใหญ่ซึ่งต้องประสานงานข้ามชุมชน ข้ามตำบล ได้ด้วยตัวเอง แต่พอปีที่ 2 ประเด็นเรื่องนี้ ได้ถูกหยิบยกขึ้นมาพิจารณาใหม่อีกครั้ง คณะทำงานได้ลงมือสำรวจความเป็นไปได้ในการแก้ปัญหา โดยทำแผนที่เส้นทางน้ำ และสำรวจที่นาที่มักถูกน้ำท่วมเสียหายเป็นประจำ พบว่า ไม่เพียงที่นาในบ้านใหม่เท่านั้นที่น้ำท่วมประจำ หากยังท่วมไปถึงนาส่วนหนึ่งของบ้านพ้อมิ่ง และบ้านเจาะโบ ต. แบน อ. สายบุรีด้วย การประสานงานและแสวงหาความร่วมมือของผู้เกี่ยวข้อง จึงต้องทำในวงกว้างขึ้น

เมื่อต้องแก้ปัญหาอย่างจริงจัง จึงเริ่มจากการประสานกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้ง 3 ชุมชน ให้มาร่วมกันทำความเข้าใจเส้นทางน้ำ ปริมาณน้ำ เพื่อวิเคราะห์ให้เห็นผลได้ผลเสีย และช่วยกันคิดวิธีการแก้ปัญหาที่เป็นอยู่ เมื่อเจ้าของนาทุกคนเห็นด้วย โครงการก็เริ่มดำเนินการ โดยนำเจ้าของนา 20 ราย มาช่วยลงแรงถางแนวท่อระบายน้ำ และช่วยกันปรับปรุงเส้นทางระบายน้ำในส่วนที่ไม่ต้องฝังท่อ งานนี้ได้ปลูกให้ชาวบ้านลุกขึ้นมาฟื้นฟูคลองระบายน้ำที่ขุดไว้หลายปีมาแล้ว แต่ประสบปัญหาตื้นเขิน ใช้การไม่ได้ โดยใช้แรงงานอาสาสมัคร วันละ 15 - 20 คน และสลับเวรกันมาทำทุก 2-3 วันต่อชุด ทั้งถางด้วยมือ และใช้เครื่องตัดหญ้ามาร่วมแรงกัน ยกเว้นในส่วนการขุดเพื่อฝังท่อระบายน้ำ ที่ต้องจ้างรถแบ็คโฮมาขุด โดยใช้ งบประมาณของโครงการ และให้ชาวบ้านอาสาสมัครมาคุมงานวันละ 2 คน รวมระยะทางของการขุดลอกทางระบายน้ำและฝังท่อราว 1.3 กิโลเมตร มากกว่าที่ระบุไว้ในโครงการ คือ 850

เมตร แต่ยังใช้งบประมาณเท่าเดิม

กระบวนการทำงานของโครงการนี้ ถือเป็นมิติใหม่สำหรับชาวบ้าน ทั้งการทำงานบนฐานข้อมูล และการแก้ปัญหาชุมชนที่ต้องมองข้ามพรมแดนชุมชนตนเอง โดดๆ ไปเชื่อมประสานกับหมู่บ้านอื่น ตำบลอื่น เพื่อให้ครอบคลุมผู้มีส่วนได้เสียจากผลของโครงการ เพื่อจะได้ไม่สร้างผลกระทบกับใคร

จากชุมชนชายขอบของตำบลพ้อมิ่ง เมื่อผ่านการทำโครงการร่วมกันมา 2 ปีเต็มๆ ผลสำเร็จของโครงการเรื่องแก้ปัญหาน้ำท่วมที่ช่วยตอบโจทย์เรื่องร้องของชุมชน ทำให้โครงการนี้ได้รับการยอมรับจากชาวบ้าน และคนทำงานก็ได้สัมผัสถึงพลังของตัวเอง ของหมู่คณะ รวมทั้งประจักษ์ในหลักการทำงานพัฒนา ที่ต้องให้คนหมู่มากได้ประโยชน์ จึงจะเกิดการมีส่วนร่วม คณะทำงานเล่าจากประสบการณ์ว่า ที่ผ่านมา กระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วมนั้น ยากลำบากพอสมควร โดยเฉพาะเวลาที่มีความเห็นไม่ตรงกัน บางครั้งถึงกับเถียงกันและเดินออกไปจากที่ประชุมก็มี ทำให้ต้องตามไปคุยนอกรอบก็หลายครั้ง และพยายามใช้เหตุผลเข้าชี้แจงถึงประโยชน์สูงสุดสำหรับคนหมู่มาก จนได้ข้อสรุปของเรื่องให้เห็นต่างกัน การฝ่าด่านความไม่ไว้วางใจ และความไม่เชื่อมั่น ไม่มีทางลัดอื่นใด นอกจากต้อง **พิสูจน์ด้วยผลงาน** คณะทำงานให้ข้อมูลว่า ในช่วงแรก แม้จะมีคนไม่เห็นด้วยบ้าง เพราะกลัวผลกระทบจากการปรับทางระบายน้ำจะทำให้หน้าท่วมบ้านหรือนาของตนแทน แต่พอเห็นว่า ทำแล้วได้ผล แก้ปัญหาน้ำท่วมได้จริง และไม่ได้สร้างความเสียหายให้กับบ้านเรือนหรือที่นาของเขาจริงๆ ก็รู้สึกพอใจ และเป็นที่น่าสังเกตว่า **โครงการนี้ไม่เพียงแก้ปัญหา น้ำท่วมให้คนที่ทำนาอยู่แล้ว แต่ยังสามารถพินหนาร้างที่เลิกทำไปเพราะเมื่อและ ท้อกับปัญหาน้ำท่วมซ้ำซาก ได้อีก 2 แปลง**

ที่สำคัญอีกอย่างคือ **ชาวบ้านได้ตระหนักถึงพลังของตัวเอง** จากชุมชนเล็ก ๆ ที่ฐานะทางเศรษฐกิจค่อนข้างยากจน ต่างคนต่างอยู่ จนเมื่อมารวมตัวกันทำงานพัฒนา คณะทำงานสะท้อนว่า พวกเขาเกิดการเปลี่ยนแปลงหลายอย่าง กล้ามากขึ้น เช่น กล้าพูดคุยในที่ประชุมชาวบ้าน ทำให้มีความรู้เรื่องกระบวนการงานพัฒนามากขึ้น และยังเห็นด้วยว่า โครงการนี้แตกต่างจากโครงการอื่นๆ ตรงที่**ให้ชาวบ้านได้บริหารการเงินเอง** อย่างที่บอกว่า **...เป็นชาวบ้านแท้ๆ แต่เราก็ทำโครงการได้** แม้ว่าที่แรก คณะทำงานจะรู้สึกตกกะโหลยโงน เพราะหากคนพออ่านออกเขียนได้มาทำโครงการแทบไม่ได้ ใครที่พอรู้หนังสือ จึงต้องเข้ามาปฏิบัติงานโดยปริยาย แต่ทำไปๆ ก็ค้นพบว่า **เราทำได้ ทำแล้วได้ประโยชน์กับตัวเอง กับชาวบ้าน** และตระหนักว่า งานพัฒนานั้น หากร่วมมือกัน ก็จะไม่หนักแรงคนใดคนหนึ่ง นอกจากนี้ การได้ไปประชุม

ร่วมกับโครงการอื่นๆ ที่มาจากต่างพื้นที่ ซึ่งคณะทำงานล้วนเป็นชาวบ้าน เป็นเยาวชน ก็ช่วยสร้างความมั่นใจให้มากขึ้น เช่นที่มองอย่างนึกขำว่า ดูๆ ไปแล้ว ไม่น่าจะทำโครงการได้ แต่ก็ทำได้ อย่างกลุ่มเยาวชนที่มาจากนราธิวาส ...บางคนบอกว่าเราอีก ผมแผ่รุ่งรัง หน้าตาเหมือนเพิ่งตื่นนอน บางครั้งก็นั่งหลับในที่ประชุม แต่ก็สามารถทำโครงการในชุมชนให้สำเร็จได้

แม้ว่า ช่วงต้นโครงการจะรู้สึกว่างานนี้ยากมาก จนคณะทำงานยอมรับว่าหลายครั้งถอดใจอยากเลิกทำ แต่จิตใจที่หาใครทำแทนไม่ได้ แต่เมื่อผ่านมาได้ ผลสำเร็จที่เกิดขึ้นกับทั้งชุมชน ก็ทำให้รู้สึกภูมิใจ เกิดทัศนคติเชิงบวกกับงานส่วนรวม จนถึงกับอยากสอนให้ลูกได้เรียนรู้และทำงานเพื่อชุมชน ...อยากให้ลูกเห็นงานส่วนรวมเป็นเรื่องดีงาม อยากสอนให้ทำด้วย พยายามพามาร่วมงานทุกครั้งที่มีโอกาส อยากให้เขาเข้มแข็ง รู้กับปัญหาให้ได้ แล้วเราจะพบกับความสำเร็จแน่นอน ดังตัวอย่างโครงการพัฒนาที่ทำร่วมกันมา ที่ถือว่าชาวบ้านได้ประโยชน์แทบทุกครัวเรือน ทั้งได้สิทธิ์ซื้ออัฐบลีอกถูกกว่าราคาปกติ และการรอดพ้นจากปัญหาน้ำท่วมซ้ำซาก ทำให้การระดมแรงงานเพื่อทำทางระบายน้ำแต่ละครั้ง ได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านเป็นอย่างดี และหลังจากการสร้างท่อระบายน้ำในสำเร็จลง ชาวบ้านก็มีข้อตกลงร่วมกันที่จะบำรุงรักษาคลองระบายน้ำเป็นประจำ โดยกำหนดทำกันภายในเดือนกันยายนก่อนฤดูน้ำหลากจะมาถึงของทุกปี

อดีตผู้ใหญ่บ้านที่เพิ่งพ้นจากตำแหน่งไปหมาดๆ เป็นผู้หนึ่งที่ให้การสนับสนุนการทำโครงการมาโดยตลอด กล่าวว่า ...เพราะตรงกับความต้องการของคนในชุมชน และเป็นปัญหาของชุมชนจริงๆ ถ้าเขาไม่ชอบ ไม่ตรงกับความต้องการ เขาก็ไม่ออกมาช่วย ถ้าเขามาร่วมมาก แปลว่าถูกใจเขาละ ...เหมือนงานสนุกนั้นแหละ เขาชอบ เขาจึงมาเที่ยวงาน ก็คงเหมือนอย่างที่คุณะทำงานคนหนึ่งได้สรุปจากประสบการณ์การทำงานนี้ได้อย่างเข้าใจถึงหัวใจของงานพัฒนาว่า การได้รับประโยชน์ทำให้คนเข้าร่วมทำงานกับเรา

ชาวนาอายุกว่า 60 ปี แต่ยังแข็งแรงกระฉับกระเฉง หนึ่งในคณะทำงานที่เป็นกำลังสำคัญของการสำรวจทางระบายน้ำในพื้นที่นา กล่าวว่า ในอนาคตถ้ามีโครงการเข้ามาในชุมชน เราต้องทำให้เป็นของส่วนรวมจริงๆ ไม่ใช่แค่ เฮาะก็ต่อที่หมายถึง ของเรา ของเฉพาะกลุ่มเรา แต่ต้องเป็น เฮาะกามา ซึ่งหมายถึงของคนทุกคนหรือคนหมู่มากในชุมชน เพราะถ้าคนส่วนใหญ่ได้ประโยชน์ คนก็จะเข้าร่วมด้วย

บ้านพ่อมิ่ง

ถ้าเราแข็งแรง เราจะแก้ปัญหายื่นๆ ได้

ไขหอยเชอร์รี่ชมพูสดที่จับบนยอดหญ้าในคูน้ำหน้าบาหลีเซาะห์ เป็นหัวข้อเปิดประเด็นการพูดคุยขณะระอคณะทำงานโครงการคนอื่นๆ มาพร้อมกัน เพื่อบอกเล่าเรื่องราวของชุมชนบ้านพ้อมิ่ง ชาวบ้านบอกว่า หอยเชอร์รี่เพิ่งระบาดหนักในชุมชนราว 2 ปีมานี้เอง

บ้านพ้อมิ่ง หมู่ 3 ต.พ้อมิ่ง อ.ปะนาเระ มีประชากรราว 1,693 คน จาก 306 ครัวเรือน ทั้งหมดนับถือศาสนาอิสลาม ชาวบ้านที่นี่ทำนาทำสวนเพื่อใช้บริโภคในครัวเรือนเป็นหลัก และทำสวนมะพร้าวเพื่อการค้า แต่ 3 ปีหลังมานี้ สวนมะพร้าวกำลังถูกทดแทนด้วยสวนยางที่ให้ผลตอบแทนที่ดีกว่า นอกจากนี้ ยังมีการปลูกพืชผักสวนครัว และพืชไร่อื่นๆ เช่น มันสำปะหลัง รวมทั้งการเลี้ยงสัตว์ต่างๆ และพอว่างเว้นจากงานในไร่ชา ชาวบ้านมักหารายได้เสริมด้วยการรับจ้างตามฤดูกาล เช่น ปอกมะพร้าว ปอกปลากะตัก หรือทำงานก่อสร้าง ฯลฯ

วงจรการทำงานเกษตรของชาวบ้านที่นี่ ประสบปัญหาไม่ต่างจากเกษตรกรในพื้นที่อื่นๆ นั่นคือ ปัญหาหนี้สินอันเกิดจากต้นทุนการผลิตหลัก ได้แก่ ปุ๋ย และยาปราบศัตรูพืชมีราคาสูง ซึ่งชาวบ้านมักใช้วิธีซื้อเงินเชื่อจากร้านค้า แล้วจ่ายคืนเมื่อขายผลผลิตได้ หากปีใดผลผลิตราคาตก หนี้สินก็ทวีค้ำปีไปเรื่อยๆ นอกจากนี้ หนี้สินของครัวเรือนส่วนหนึ่งก็เกิดจากการซื้อสินค้าอำนวยความสะดวกต่างๆ ด้วย

ปีแรก ชุมชนบ้านพ้อมิ่งเลือกดำเนิน **โครงการส่งเสริมการเรียนรู้การใช้ปุ๋ยอินทรีย์เพื่อลดต้นทุนการทำนา** เพื่อตอบโจทย์เรื่องต้นทุนทางการเกษตร ควบคู่ไปกับ **โครงการผลิตอาหารเลี้ยงเบ็ดและปลาตุ๊ก** เนื่องจากเวลานั้น ชุมชนได้รับการสนับสนุนโครงการเลี้ยงเบ็ดและปลาตุ๊กจากหน่วยงานราชการอยู่แล้ว ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในการลดต้นทุนการเลี้ยงสัตว์ทั้งสองชนิดนี้ พอปีที่ 2 เฉพาะโครงการปุ๋ยอินทรีย์เท่านั้น ที่ได้รับการสนับสนุนต่อ ในเรื่องการพัฒนาระบบบริหารจัดการโรงปุ๋ยอินทรีย์ เน้นการให้ความรู้ และการทำแปลงสาธิต เพื่อส่งเสริมการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ให้มากขึ้น เพราะถึงปุ๋ยที่ผลิตจะขายดีขายดี แต่ชาวบ้านก็เพียงใช้เสริมกับปุ๋ยเคมีเท่านั้น คณะทำงานโครงการจึงทำแปลงทดลอง สาธิตเปรียบเทียบสัดส่วนการใช้ปุ๋ย 3 แบบ คือ แบบใช้ปุ๋ยเคมีอย่างเดียว ใช้ปุ๋ยอินทรีย์อย่างเดียว และใช้ปุ๋ยทั้ง 2 ชนิดผสมกัน เพื่อพิสูจน์ให้เห็นประสิทธิภาพของปุ๋ยอินทรีย์ที่ผลิต และเพื่อการเรียนรู้ของกลุ่มฯ ไป

พร้อม ๆ กัน นอกจากนี้ เพื่อส่งเสริมให้เกิดการใช้ปุ๋ยอินทรีย์อย่างกว้างขวางขึ้น ยังสนับสนุนให้มีแปลงสาธิตที่ใช้ปุ๋ยอินทรีย์ในแต่ละรอบการผลิต จำนวน 2 แปลง พื้นที่ประมาณ 4 ไร่เศษ โดยหมุนเวียนไปตามคำขอของสมาชิกกลุ่มฯ ส่วนโครงการผลิตอาหารเลี้ยงเบ็ดและปลาตุ๋นนั้น เนื่องจากกระบวนการช่วงแรกของโครงการใช้เวลาค่อนข้างนาน กว่าจะผลิตอาหารสัตว์ออกมาได้ การเลี้ยงปลาตุ๋นในชุมชนก็ลดน้อยลง จึงระงับโครงการนี้ไป ขณะเดียวกันได้เกิดปัญหาหอยเชอรี่ระบาดรุนแรงขึ้นมา จึงมีการเสนอให้ทำโครงการกำจัดหอยเชอรี่ และนำซากหอยที่ถูกทุบทำลายไปทำปุ๋ยหมัก เป็นผลพลอยได้ที่ไปเพิ่มประโยชน์ให้กับโครงการปุ๋ยอินทรีย์อีกด้วย คณะทำงานย้อนรำลึกถึงวันที่ปราชญ์ชาวบ้านที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิของโครงการ ช.ช.ต. มาอบรมเรื่องหอยเชอรี่ที่ได้รับไม้ชายทุ่งนาในวันนั้น ซึ่งสร้างความประทับใจให้กับชาวบ้านไม่น้อย เพราะเป็นมิติใหม่ของการอบรม ที่ทำกันกลางแจ้ง และได้ลงมือทำกันจริง ๆ

ในปีที่ 3 แม้กิจการโครงการปุ๋ยอินทรีย์จะไปได้ดี แต่การหมักปุ๋ยโดยใส่กระสอบวางทิ้งไว้บนพื้นนั้น ไม่ใช่วิธีที่ทำให้ได้ปุ๋ยที่มีประสิทธิภาพนัก คำแนะนำที่ได้จากเกษตรอำเภอคือ ควรมีโรงหมักปุ๋ยต่างหาก คณะทำงานจึงได้เสนอโครงการสร้างโรงหมักปุ๋ยขนาด 4 x 8 เมตรขึ้นมา โดยขอการสนับสนุนเฉพาะวัสดุก่อสร้าง และค่าจ้างช่างเพียง 1 คน ส่วนแรงงานในการก่อสร้าง ใช้สมาชิกกลุ่มปุ๋ยมาช่วยกันทำ โครงการปุ๋ยอินทรีย์ของบ้านพ้อมิ่งนั้น ถือว่าประสบความสำเร็จพอสมควร เป็นที่รู้จักทั้งคนในชุมชนและหมู่บ้านข้างเคียง ตลอดจนชุมชนในโครงการ ช.ช.ต. ของแอลดีโอ ทั้ง 3 จังหวัดชายแดนใต้ ที่ขอมาศึกษาดูงานอยู่เนือง ๆ นอกจากนี้ คณะทำงานยังได้ไปสอนวิธีทำปุ๋ยอินทรีย์ให้กับเด็ก ๆ ในโรงเรียนของชุมชนอีกด้วย

ในปีที่ 3 นี้ นอกจากโครงการสร้างโรงปุ๋ยแล้ว ยังมีโครงการย่อยอีก 1 โครงการ คือการฟื้นฟูร้านค้าสหกรณ์ชุมชน ซึ่งเคยพยายามทำมาแล้วเมื่อปี พ.ศ. 2544 แต่ไม่ประสบผล เนื่องจากไม่มีผู้รับผิดชอบหลักในการบริหารจัดการร้านค้า จึงเหลือเพียงโรงเรือนร้านค้าไว้เป็นอนุสรณ์ ที่ใช้เป็นที่เก็บข้าวเก็บของของมัสยิดพอท้ายปีที่ 2 ของโครงการ ที่ประชุมชาวบ้านจึงเห็นด้วยกันที่จะรื้อฟื้นร้านค้าชุมชนขึ้นมาใหม่ และจะทำให้เป็นสหกรณ์ร้านค้าและออมทรัพย์ของชุมชน เพื่อจำหน่ายสินค้าในราคาที่เป็นธรรมให้แก่สมาชิกและคนในชุมชน ส่งเสริมการระดมทุน อีกทั้งยังเป็นการพัฒนาทักษะการบริหารจัดการร้านค้า ตลอดจนการจัดการสวัสดิการสำหรับคนในชุมชน ให้สามารถดำเนินการได้อย่างต่อเนื่อง

ย้อนหลังไป กว่าที่ชาวบ้านจะได้ลิ้มรสความสำเร็จในวันนี้ ต้องผ่านความ

ยุ่งยากไม่แพ้ที่ใด ในช่วงการสำรวจข้อมูลชุมชน อาสาสมัครชาวบ้านที่ไปอบรม เริ่มเห็นความยากในกระบวนการทำงานของโครงการ ช.ช.ต. ได้กลับมาหารือกับ อิมรอน สภาและ ผู้นำตามธรรมชาติและเป็นผู้รู้ด้านศาสนาของชุมชน เพื่อปรึกษาหารือ โดยที่ ต่อมา เขาก็ได้รับการยอมรับให้เป็นประธานคณะทำงานโครงการพัฒนาของชุมชน และเป็นผู้ที่มีความเข้าใจอย่างชัดเจนว่า โครงการนี้ให้ความสำคัญกับกระบวนการทำงานอย่างมีส่วนร่วม ประกอบกับประสบการณ์ที่สั่งสมมาจากการเป็นผู้นำในชุมชน อื่นมาก่อน (ได้ะอิหม่ามในชุมชนของภรรยา) ทำให้สามารถพลิกแพลงรูปแบบการทำงานโครงการให้สอดคล้องกับวิถีของคนในชุมชน โดยยังคงรักษาหัวใจของกระบวนการทำงานไว้ได้ ทั้ง ๆ ที่บ้านพอมิ่ง เป็นพื้นที่ที่มีโครงการจากหน่วยงานต่าง ๆ เข้ามาสนับสนุนมากมาย ชาวบ้านจึงคุ้นชินกับโครงการแบบที่ไม่มีกระบวนการอะไรมาก หากได้โครงการ ก็หมายถึงได้สิ่งของที่จับต้องได้กลับบ้านไปเลย เมื่อพบกับกระบวนการทำงานของแอลดีโอ จึงรู้สึกแปลก และส่วนหนึ่งไม่เชื่อมั่น การระดมการมีส่วนร่วมในรูปของการประชุมในช่วงต้นโครงการ จึงไม่ง่ายเลย ช่วงเก็บข้อมูลชุมชน หลังจากอาสาสมัครได้ข้อมูลเบื้องต้นแต่ละด้านมาแล้ว เช่น แผนผังชุมชนและพื้นที่ทำกิน ก็มาช่วยกันวาดคร่าว ๆ ที่ร้านน้ำชาตรง 3 แยกกลางชุมชน ทำให้ชาวบ้านที่ผ่านไปมา ได้ช่วยตรวจสอบความถูกต้องไปในตัว เป็นการระดมการมีส่วนร่วมแบบไม่ต้องนัดหมาย เช่นเดียวกับการสำรวจกลุ่มอาชีพในชุมชน ที่ใช้การไปนั่งคุยกันที่กลุ่มอาชีพนั้น ๆ เลย แม้เมื่อได้รับการสนับสนุนโครงการแล้ว ก็ยังต้องประชุมกันบ่อย ซึ่งยังทำได้ยากอยู่เช่นเดิม จนต่อมาคณะทำงานได้ปรับรูปแบบให้ไม่เป็นการมากชั้น เช่น นัดพบกันที่ร้านน้ำชา ในเวลาที่ชาวบ้านมักไปนั่งร้านน้ำชากันเป็นประจำ ซึ่งนอกจากจะนัดหมายกันได้ง่ายขึ้นแล้ว บรรยากาศการพูดคุยก็ดำเนินไปแบบผ่อนคลาย เป็นธรรมชาติ และเกิดผลดีที่ชาวบ้านคนอื่น ๆ ในร้านน้ำชา ได้รับรู้ความเคลื่อนไหวของโครงการไปด้วย

ตลอดระยะเวลา 3 ปีของการเข้าร่วมโครงการ ช.ช.ต. คณะทำงานมีการเปลี่ยนแปลงไปพอสมควร เนื่องจากกระบวนการของโครงการใช้เวลา กว่าจะได้เริ่มทำกิจกรรมที่สร้างประโยชน์เป็นรูปธรรม คณะทำงานส่วนหนึ่งก็ถอนตัวออกไป แม้แต่ประธานโครงการเองก็ยอมรับว่า ช่วงแรกก็ท้อเช่นกัน แต่พอคิดว่าจะรับเงินสนับสนุนมาแล้ว และพอจะเข้าใจเป้าหมายของโครงการ ค่อนข้างเชื่อมั่นว่าเป็นกระบวนการทำงานที่ถูกต้อง ที่ให้ออกสาชาวบ้านคิดเอง ทำเอง ในสิ่งที่เป็นการต้องการของชาวบ้านจริง ๆ จึงอดทนเรื่อยมา

ขณะที่เรื่องปุ๋ยอินทรีย์ดำเนินรุดหน้าไปได้เรื่อย ๆ แต่สำหรับโครงการฟื้นฟู

ร้านค้าสหกรณ์ชุมชน มีการระดมทุนจากสมาชิกจำนวน 79 คน ผ่านการลงหุ้น ๆ ละ 100 บาท แม้ว่าการตั้งร้านค้าสหกรณ์จะมาจากการหารือกันอย่างทั่วถึงแล้วก็ตาม หากพอถึงขั้นหาสถานที่ตั้งร้านค้า ซึ่งกำหนดจะตั้งกันที่เดิม แต่ผู้ดูแลสถานที่เกิดเปลี่ยนใจ ไม่นอญญาติ เพราะเห็นต่างเรื่องแนวทางและกระบวนการทำงานของโครงการ คณะทำงานพยายามติดต่อเช่าอาคารอื่น ๆ แต่ก็มีการใช้งานอยู่แล้วทั้งสิ้น จึงจำเป็นต้องก่อสร้างอาคารร้านค้าขึ้นใหม่ที่โรงปุ๋ยอินทรีย์ ซึ่งเป็นทำเลที่ไม่เหมาะนัก เพราะห่างย่านศูนย์กลางชุมชน หากก็ต้องแก้ไขปัญหาก่อน โดยสร้างอาคารง่าย ๆ จากวัสดุอุปกรณ์ที่มีอยู่ และหาเพิ่มบางส่วน ส่วนงานก่อสร้างก็ใช้การระดมแรงจากสมาชิกสหกรณ์ จนสามารถเปิดร้านค้าได้ทันตามกำหนดเวลาของโครงการ

เส้นทางที่ไม่ราบเรียบตลอดระยะเวลา 3 ปีของโครงการที่บ้านพ้อมิ่ง ที่ต้องฝ่าด่านการรับรู้และความคุ้นชินเดิม คณะทำงานได้ผ่านห้วงเวลาของการทศท้อ อดทนตัว จนได้พบกับด้านบวกของอุปสรรค ที่ผลักดันให้ยืนหยัด ท้าทางแก้ไข ซึ่งเมื่อสำเร็จก็ถือเป็นรางวัลทางใจ และเกิดการเรียนรู้ขึ้นมาอีกขั้นหนึ่ง อย่างแรกที่คณะทำงานต่างพูดตรงกันถึงข้อแตกต่างระหว่างโครงการนี้ กับโครงการอื่น ๆ ที่พวกเขาเคยเจอ นั่นคือ ชาวบ้านได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็น แสดงความต้องการ แต่โครงการอื่น ๆ มักให้ในสิ่งที่ชาวบ้านไม่ได้ต้องการ นอกจากนี้ จากการทำงานร่วมกัน ที่นานพอ คณะทำงานยังได้สัมผัสถึงความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับตัวเอง และคนในชุมชนอีกด้วย

คณะทำงาน บอกว่า **เดิมชาวบ้านก็อยู่กันแบบต่างคนต่างอยู่ ต่างทำมาหากินกันไป ไม่ค่อยมีโอกาสพูดคุยกัน พอได้ทำโครงการนี้ด้วยกัน ก็สนิทสนมกันมากขึ้น ไว้วางใจกันมากขึ้น เพราะต้องพบปะ พูดคุยกันบ่อยครั้ง** นอกจากนี้ ยังได้เรียนรู้หลายอย่าง ทั้งโดยการอบรม ดูงาน หรือเรียนรู้ด้วยตัวเองจากการลงมือทำ อย่างที่คณะทำงานคนหนึ่งสะท้อนว่า การทำโครงการนี้ถือเป็นกำไร ได้รู้ในสิ่งที่ไม่เคยรู้มาก่อน รวมทั้งได้เห็นความสามารถของคนอื่น ที่ไม่ได้โดดเด่นเป็นแกนนำใดๆ มาก่อน แต่พอได้รับบทบาทหน้าที่ เช่น ทำแปลงสาธิตการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ ก็ทำอย่างเต็มความสามารถและด้วยความรับผิดชอบอย่างดีเยี่ยม ด้วยเส้นทางของกระบวนการทำงานภายใต้โครงการช.ช.ต. ที่ให้ความสำคัญในช่วงเริ่มต้น ซึ่งทำให้ต้องใช้เวลาค่อนข้างมาก กว่าที่จะได้เห็นผล ทำให้บางคนถอดใจ ถอนตัว เหลือแต่คนที่อดทนรอคอย ซึ่งมักเป็นคนเล็กคนน้อยที่ไม่ค่อยมีบทบาททำโครงการในชุมชนมาก่อน จึงกลับเป็น**โอกาสให้คนเหล่านี้ได้มีบทบาท และเห็นศักยภาพของตัวเองในงานพัฒนา** ที่แม้

จะเริ่มต้นด้วยความงุนงง แต่เมื่อได้ลงมือทำ ทำไปก็เกิดการเรียนรู้ไป จนหนึ่งในคณะทำงานที่เป็นเพียงชาวบ้านธรรมดาๆ ไม่เคยมีบทบาทเป็นแกนนำมาก่อน สะท้อนความรู้สึกว่า ...การรวมกลุ่มพูดคุยกันเป็นสิ่งที่มีความหมาย โครงการนี้ทำให้เข้าใจการระดมความร่วมมือมากขึ้น เข้าใจบทบาทตัวเองต่อการพัฒนาชุมชนมากขึ้น มั่นใจ เกิดความกล้าขึ้น แต่ก่อนคิดว่าเราไม่มีพลัง ไม่มีตำแหน่งทางการ การพัฒนาเป็นเรื่องของผู้นำ เราไม่มีความสัมพันธ์อะไรกับทางการ เราจะไปทำงานพัฒนาได้อย่างไร แต่ตอนนี้พบว่า เราทำงานอย่างได้ดีกว่าอีก เช่น จัดเวทีพูดคุยอย่างมีส่วนร่วม ทำให้คนแสดงความคิดเห็น หาข้อสรุปได้ แม้อีกเถียงกันบ้างก็ไม่เป็นไร ต่างจากการประชุมของทางการที่มีแต่มาบอกๆ ให้เราทำ หรือที่คณะทำงานอีกคนหนึ่ง ยอมรับว่า ในช่วงต้นก็ไม่มั่นใจในโครงการ ... ก่อนเข้าร่วมโครงการ มีความลังเล สงสัยว่าเข้าร่วมแล้วเราจะได้อะไร หรือเราจะช่วยเขาทำอะไรได้ แต่หลังจากได้ทำงานด้วยกัน สิ่งที่ไม่รู้ ก็ได้รู้ขึ้นเวลามีปัญหา ก็มีคนมาช่วยคิด ถ้าคิดคนเดียว เราอาจเห็นว่าทำไม่ได้ แต่พอคิดหลายคนกลับทำได้ เรื่องยากก็กลายเป็นเรื่องง่าย เป็นพลังของกลุ่มที่บอกว่า รวมกันเราทำได้

ด้วยระยะเวลาที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับงานพัฒนา นานพอที่จะทำให้คณะทำงานได้เรียนรู้จากทั้งความสำเร็จ รวมถึงโครงการที่ยุติลง อย่างโครงการผลิตอาหารเลี้ยงเป็ดและปลาตุ๊ก ที่กว่าโครงการจะดำเนินการจนได้อาหารสัตว์ ชาวบ้านก็เลิกเลี้ยงปลาตุ๊กกันไปแล้ว แต่ไม่ได้มองว่าเป็นความล้มเหลว เพราะทั้งอุปสรรค ความรู้ เรื่องการผลิตอาหารสัตว์ที่ได้ ก็ยังอยู่ ขณะที่ชาวบ้านในชุมชนเลี้ยงวัวกันมาก และมันสำปะหลังที่ชาวบ้านปลูก ราคาไม่ดีนัก ทำให้ขณะนี้ คณะทำงานกำลังหารือกันถึงความเป็นไปได้ในการทำอาหารวัวและแพะ ด้วยเครื่องบดอาหารสัตว์ที่ตกทอดจากโครงการผลิตอาหารเลี้ยงเป็ดและปลาตุ๊กนั่นเอง

ตลอด 3 ปี ชาวบ้านพอมิ่งได้เรียนรู้การทำงานพัฒนาชุมชนด้วยตัวเอง ซึ่งมีทั้งความสำเร็จและสิ่งที่ต้องแก้ไขปรับปรุงหากพิจารณาคนที่ผลผลิตรายโครงการ แต่หากมองกันที่กระบวนการทำงานโดยรวมแล้ว กลับสำคัญกว่า การที่คนตัวเล็ก ๆ ในชุมชนได้มีพื้นที่แสดงศักยภาพของตัวเอง หรือการที่คณะทำงานเกิดความมั่นใจกับพลังกลุ่ม ที่ชาวบ้านธรรมดาสามารถรวมตัวกันทำงานพัฒนาชุมชนได้ โดยไม่เพียงฝากความหวังไว้กับผู้นำเท่านั้น ยังเป็นการสร้างทุนของชุมชนเพื่อรองรับและเผชิญปัญหาต่างๆ ในอนาคตได้ ดังที่ประธานคณะทำงานสรุปทิ้งท้ายไว้สั้นๆ ว่า *ถ้าเราแข็งแรง เราจะแก้ปัญหาอื่น ๆ ได้* 🍀

ຍະລາ

- กิ่งเหม็ง
- บ้านแยะ
- สะโต
- กูวา
- ตรือปา-แบหอด
- ควนนางา
- กาแป๊ะ-กอตนอก
- กุนงจนอง

บ้านกือเม็ง

อาคารรวมใจของบ้านกือเม็ง

ศาลาริมทางมุ่งกระเบื้องดินเผาที่สร้างขึ้นอย่างง่ายตามรูปแบบ พื้นดิน ให้ประโยชน์ทั้งคนจรได้หลบพัก และเป็นที่พักปะพุดคุยกันของคนในหมู่บ้านเอง ห่างไปไม่กี่ไกลสามารถมองเห็นอาคารที่ประชุมหมู่บ้านตั้งเด่น ผลงานที่ชาวบ้านกือเม็งร่วมกันสร้างขึ้นเพื่อเป็นพื้นที่สาธารณะสำหรับจัดประชุม ทำกิจกรรมต่างๆ และถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

บ้านกือเม็ง ต.อาซ่อง อ.รามัน แบ่งย่อยเป็นสองกลุ่มบ้าน ได้แก่ กลุ่มบ้านกือเม็ง และบ้านตะโลละสตร์ มีประชากรอาศัยอยู่ประมาณ 900 กว่าคน ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำสวนยาง สวนผลไม้ ทำนา ทั้งหมดล้วนนับถือศาสนาอิสลาม ชุมชนแห่งนี้มีการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านกือเม็ง จัดแสดงศิลปวัตถุ โบราณวัตถุและสิ่งของเครื่องใช้ในอดีตของชุมชน เช่น กริชรามันและอาวุธต่างๆ เครื่องทองเหลือง สร้างชื่อให้กือเม็งเป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวาง

ในเวทีวิเคราะห์ชุมชนที่มีชาวบ้านเข้าร่วมหลากหลายกลุ่ม ได้แก่ กลุ่มทำสวน กลุ่มประมง กลุ่มผู้หญิง เด็กและเยาวชน รวมถึงผู้นำชุมชน มีประเด็นที่ชุมชนให้ความสำคัญและต้องการพัฒนาเป็นโครงการ 3 ประเด็นคือ การพัฒนากลุ่มอาชีพให้เข้มแข็ง การสร้างสถานที่ประชุมของชุมชน และลานกีฬาเยาวชน ที่สุดชุมชนได้คัดเลือกเหลือ 2 ประเด็น คือการสร้างสถานที่ประชุม กับการพัฒนากลุ่มอาชีพ

เหตุที่ชุมชนต้องการสถานที่ประชุม เพราะที่ผ่านมาเวลามีกิจกรรมต่างๆ ต้องไปขอใช้สถานที่ในมัสยิดหรือหน่วยราชการ ซึ่งไม่ค่อยสะดวกนัก บางครั้งมีกิจกรรมในเวลาเดียวกัน ก็ต้องหลีกเลี่ยงให้เจ้าของสถานที่ การมีพื้นที่สักแห่งที่ใช้เป็นศูนย์กลางในการทำกิจกรรมทุก ๆ เรื่องของชุมชน และเปิดให้ทุกกลุ่มเข้ามาใช้งานได้ จึงเป็นความต้องการของชาวบ้านส่วนใหญ่

เมื่อการสร้างอาคารเริ่มขึ้น ทุกวันจะมีนายช่างกับอาสาสมัครมาช่วยกันวันละ 2-3 คน แต่ทุกสัปดาห์จะระดมแรงงานสมทบมาช่วยกัน อย่างน้อย 15-20 คน หรือตามที่นายช่างเห็นจำเป็น แรงงานส่วนใหญ่เป็นผู้ชาย ส่วนผู้หญิงจะช่วยทำอาหาร

เลี้ยง ช่วงที่ต้องระดมแรงงาน มีชาวบ้านมาร่วมกันมาก สว่างบรรยากาศให้ชุมชนคึกคัก มีชีวิตชีวาขึ้นมา รู้สึกได้ถึงพลังความร่วมมือ การช่วยเหลือเกื้อกูล การพึ่งพาอาศัยกันของคนในหมู่บ้านซึ่งเคยมีมา และเลือนหายไปเพราะวิถีชีวิต การทำมาหากินที่เร่งรีบ รวมทั้งการได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ความไม่สงบ ทำให้ชาวบ้านอยู่อย่างเก็บตัว หวาดระแวง ไม่ค่อยไว้วางใจกันเช่นเดิม ซึ่ง สมาน โดขอมิ คณะทำงานเล่าถึงบรรยากาศให้เห็นภาพความร่วมมือว่า *ทุกคนให้ความร่วมมือกัน ลงทั้งแรงงาน ทั้งของมาช่วยกัน เราได้งบประมาณสนับสนุนสองแสนกว่า แต่ทำอาคารจนเสร็จใช้งบสี่แสน ทุกคนมาระดมช่วยกันมากจริง ๆ เพราะเป็นความต้องการร่วมกัน อยากให้หมู่บ้านมีอาคารมั่นคง ให้ชาวบ้านได้ใช้ทำกิจกรรม*

ชุมชนบ้านกือเม็งคล้ายกับอีกหลาย ๆ ชุมชนที่เข้าร่วมโครงการ ช.ช.ต. ที่เมื่อมีเวทีประชุม ผู้เข้าร่วมส่วนใหญ่คือผู้หญิง กลุ่มสตรีที่ที่ต้องการพัฒนาอาชีพเพื่อสร้างรายได้เสริมแก่ครอบครัว โดยใช้เวลาวางจากงานหลักมาทำขนมพื้นบ้านจำหน่าย และเห็นข้อดีว่า เมื่อชาวบ้านมารวมกลุ่มทำขนมด้วยกันอย่างต่อเนื่อง จะช่วยพัฒนาความสัมพันธ์ ลดความห่างเหินจากสภาพชีวิตที่ต่างคนต่างอยู่ ไม่มีการทำกิจกรรมใดๆ ร่วมกัน แต่เมื่อคำนึงถึงบริบทของชุมชนที่แบ่งเป็น 2 กลุ่มบ้าน ซึ่งห่างกันประมาณ 2 กิโลเมตร ชาวบ้านจากบ้านตะโละสตาร์จะต้องเดินทางมาร่วมกับอีกกลุ่มบ้านอยู่เสมอ เพราะเป็นกลุ่มบ้านที่มีขนาดเล็กและจำนวนประชากรน้อยกว่า ประกอบกับโครงการของหน่วยงานและองค์กรต่างๆ มักจะมาสสนับสนุนทางกลุ่มบ้านกือเม็ง ทำให้อีกกลุ่มบ้านเหมือนถูกละเลยไป ดังนั้นเพื่อสะดวกในการเข้าร่วมกิจกรรม สร้างการมีส่วนร่วมให้ทุกกลุ่มบ้านเข้าถึงโอกาส เกิดการพัฒนาที่มาจากความต้องการของชุมชนจริงๆ โครงการพัฒนาอาชีพจึงแยกกันเป็นสองกลุ่ม ได้แก่ กลุ่มทำขนมบ้านกือเม็ง และกลุ่มทำขนมบ้านตะโละสตาร์ *ประชากรอยู่ที่บ้านกือเม็งมากกว่า 80 เปอร์เซ็นต์ ทำให้โครงการเข้ามาที่นี่ก่อน แม้การจัดสรรจะคิดถึงประโยชน์ร่วมกันของทุกคนในบ้านกือเม็ง ไม่มีการแบ่งแยก แต่อีกกลุ่มบ้านยังเห็นว่าการดูแลไม่ทั่วถึง พอโครงการ ช.ช.ต. เข้ามาสสนับสนุน โดยเฉพาะให้ความสำคัญกับความต้องการจริงของชาวบ้าน เลยเห็นว่าเป็นโอกาสที่จะได้รับการสนับสนุนโดยตรง ทำให้คิดถึงโครงการแตกย่อยตามพื้นที่ ผู้ประสานงานพื้นที่กล่าว*

ขนมที่ทำกันส่วนใหญ่เป็นที่นิยมรับประทานกันในละแวกชุมชน เช่น โรตีสกรอบ กระท์บี้บ โดยกลุ่มสตรีได้รับการฝึกอบรมและลงมือทำ จนมั่นใจว่าได้รสชาติ

อ่อยตามสูตร แต่ก่อนจะทำขาย ก็มีการประชาสัมพันธ์สินค้าให้เป็นที่รู้จัก ชวนคนในหมู่บ้านมาร่วมกิจกรรมชิมทดสอบรสชาติของขนม เพื่อว่าอาจจะต้องปรับปรุงให้ถูกปากลูกค้ามากขึ้น

พอปีที่ 2 มีเพียงกลุ่มทำขนมบ้านตะโละสตาร์ที่ยังรวมตัวกันทำขนมอย่างต่อเนื่อง ทางกลุ่มได้คิดหาวิธีวางตลาด และผลิตขนมชนิดใหม่ ๆ โดยไม่ต้องลงทุนมาก และไม่ต้องใช้วัสดุอุปกรณ์เพิ่มเติม โดยได้รับการอบรมทำขนมถั่วโวลิตินและขนมครองแครงเพิ่มเติม ทำให้มีขนมหลากหลายขึ้น นอกจากนี้ตระหนักว่า กลุ่มอาชีพจำนวนไม่น้อยที่ล้มเหลว เกิดจากการขาดประสบการณ์ในการบริหารกลุ่มและการทำงานเป็นทีม ทางกลุ่มจึงได้ส่งตัวแทนไปร่วมอบรมการบริหารจัดการกลุ่ม ร่วมกับคณะทำงานร้านค้าออมทรัพย์ของชุมชน

สำหรับอาคารชุมชนเมื่อแล้วเสร็จ ก็เริ่มใช้งานตามวัตถุประสงค์ ซึ่งในปีที่ 2 นี้ ทางชุมชนได้พัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน ดำเนินกิจกรรมบริการทางสังคม เช่น มีบริการหนังสือ และเอกสาร อาทิ งานวิจัย งานประวัติศาสตร์ท้องถิ่น จัดกิจกรรมเสริมสร้างความรู้ สืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อสร้างความรักและความภูมิใจในถิ่นฐานบ้านเกิดของตนเอง อาทิ การจักสาน การทำบายศรี ของเล่นจากวัสดุในท้องถิ่น โดยมีผู้รู้มาสาธิตวิธีการให้ *เราประสานกับตาตึกาให้เด็กในหมู่บ้านมาร่วมทำกิจกรรมกันที่นี้ เด็ก ๆ ชอบมาก เหมือนได้ออกมาเรียนนอกสถานที่ ได้ฟังคนแก่เล่าเรื่อง พับนก พับงู ครูที่สอนก็ชอบ ขอให้ไปช่วยทำกิจกรรมที่ตาตึกา เพื่อสอนให้เด็ก ๆ ได้ทำบ้าง* ผู้ประสานงานพื้นที่เล่า

นอกจากนี้ทางกลุ่มบ้านตะโละสตาร์ ยังเสนอทำโครงการกลุ่ม ออมทรัพย์ร้านค้าชุมชนด้วย ระยะเวลาชาวบ้านที่สนใจได้เตรียมความพร้อมก่อน โดยการไปศึกษาดูงาน แลกเปลี่ยนประสบการณ์กับกลุ่มออมทรัพย์ร้านค้าชุมชน เช่น ที่บ้านคลองต่อ อ.รัฐภูมิ จ.สงขลา เพื่อทำความเข้าใจระบบการดำเนินงานทั้งหมด และเมื่อเข้าปีที่ 3 จึงเริ่มดำเนินกิจกรรมอย่างเต็มตัว มีการประชุมสมาชิกร้านค้าชุมชน เพื่อทำความเข้าใจและชี้แจงรายละเอียดวิธีการ ขั้นตอนการทำงานให้ทราบทั่วกัน มีข้อเสนอจากสมาชิกให้ทำการสำรวจสินค้า ที่จะนำมาจำหน่ายให้ตรงกับความต้องการของคนในชุมชน และการปรับปรุงระเบียบข้อบังคับให้เป็นปัจจุบัน โดยให้ผ่านความเห็นชอบจากสมาชิก นอกจากนี้ก่อนเปิดดำเนินการอย่างเป็นทางการ คณะทำงานได้ไปดูงานร้านค้าชุมชนโคกพยอม ที่นราธิวาส เพื่อเรียนรู้การจัดสินค้าภายในร้าน

การวางระบบ การจัดการด้านข้อมูลบัญชีและสมาชิกกลุ่ม รวมทั้งเข้าร่วมอบรมความรู้เรื่องการจัดการสหกรณ์ออมทรัพย์กับกลุ่มสหกรณ์ออมทรัพย์อับนุอ์ฟพาน ปิดตานี้ สิ่งที่ได้รับจากการศึกษาดูงานและฝึกอบรม ได้แก่ การกำหนดระเบียบ ข้อบังคับ กติกาที่จำเป็น การจัดการสินค้าภายในร้าน การทำบัญชี การจัดสรรผลกำไร รวมถึงการวางแผนที่ดีในเรื่องระบบหุ้นส่วน ระบบสมาชิก การปันผล ทำให้มีความมั่นใจเพียงพอในการเดินหน้าร้านค้าชุมชนอย่างเต็มที่

อามีติง ลือเม็ง ประธานกลุ่มเล่าว่า ร้านค้าสามารถตอบสนองความต้องการของชาวบ้านในด้านสินค้าอุปโภคบริโภคได้ตามวัตถุประสงค์ของโครงการ โดยเฉพาะช่วงน้ำท่วม ที่ผ่านมามีชาวบ้านประสบปัญหาขาดแคลนอาหารและข้าวของเครื่องใช้ที่จำเป็น ร้านค้าสามารถช่วยบรรเทาความเดือดร้อนของชาวบ้าน โดยที่ยังหาซื้อของได้ในราคาปกติ นอกจากนี้ยังให้เชื่อได้ สามารถนำสินค้าไปใช้ก่อน แล้วนำเงินมาจ่ายคืนทีหลัง เป็นที่พึงให้แก่ชาวบ้านที่มีปัญหาเงินขาดมือ ...ยังไม่เห็นกำไรเท่าที่ควร แต่ช่วยให้ชาวบ้านได้ของราคาถูก ไม่ขาดแคลน ไม่มีเงินก็ให้เอาของไปก่อนได้ มีสินค้าหลากหลายตรงความต้องการ เพราะเราจะสำรวจว่าขาดสินค้าอะไรบ้าง บางทีชาวบ้านจะบอกเองว่าอยากได้อะไร เปิดขายมาแล้ว 5-6 เดือนถือว่าทะลุเป้า

ส่วนทางด้านกลุ่มบ้านกือเม็ง ได้เปลี่ยนจากกลุ่มทำขนมมาทำน้ำกะทิ เนื่องจากเห็นโอกาสว่ากะทิเป็นที่ต้องการ และมะพร้าวในหมู่บ้านก็มีมาก เลือกว่ากะทิเพราะมีทุนอยู่แล้ว อุปกรณ์และสถานที่พร้อม ไม่ต้องลงทุนอะไรเพิ่มเติมมาก...มีคนมาซื้อทุกวัน เพราะทุกบ้านใช้กะทิทำอาหาร ทำของหวาน นาปีชะห์ มีขอ กลุ่มทำน้ำกะทิเล่า แนวทางการดำเนินงานของกลุ่มเริ่มจากเปิดรับสมัครสมาชิก ระดมทุนให้สมาชิกร่วมถือหุ้น กำหนดการปันผลเป็นรายปี ซึ่งคณะทำงานจะได้รับการฝึกอบรม ให้มีความเข้าใจเรื่องการบริหารจัดการ สามารถวางระบบการทำงานได้ อันจะส่งผลต่อความต่อเนื่องและความยั่งยืนของกลุ่ม

แม้ว่าโครงการในปีหลังๆ จะมุ่งตอบสนองความต้องการของแต่ละกลุ่มบ้าน โดยเฉพาะด้านอาชีพ ทั้งนี้เพื่อให้ทรัพยากรกระจายทั่วถึงกัน โดยพัฒนาเป็นโครงการย่อยๆ ที่เอื้อประโยชน์ระดับกลุ่ม ทว่าอาคารที่ประชุมก็ยังเป็นศูนย์รวมที่ยึดโยงความสัมพันธ์ เป็นเครื่องแสดงความสามัคคี ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของชาวบ้านกือเม็งทั้งหมด

การเรียนรู้จากการทำงานพัฒนาในชุมชนของตน ภายใต้โครงการ ช.ช.ต.

ทำให้ชาวบ้านกือเม็งได้พัฒนาตนเอง เป็นการพัฒนากำลังคนของชุมชนที่จะมีบทบาทต่อไปข้างหน้าได้ เช่น ประสบการณ์ของกลุ่มผู้หญิงที่บอกว่าตนเองเก่งขึ้น เพราะได้รับการสนับสนุนให้มีการรวมกลุ่ม ทำให้รู้จักทำงานร่วมกัน และได้รับการฝึกอบรมด้านการบริหารจัดการกลุ่ม เป็นความรู้และทักษะที่ต่างไปจากสิ่งที่รู้ในชีวิตประจำวัน รวมถึงความเข้าใจในกระบวนการพัฒนาโครงการ การดำเนินงาน และการจัดสรรงบประมาณสำหรับการพัฒนา ซึ่งหลายคนเห็นตรงกันว่า ความโปร่งใสเป็นปัจจัยเอื้อให้เกิดความสำเร็จ เพราะทำให้เกิดความไว้วางใจ ความคุ้มค่า และเกิดประโยชน์อย่างเป็นรูปธรรม ดังที่นางปิยะห์ มิซอ คณะทำงานกลุ่มทำน้กะทิสะท้อนว่า *ไม่ใช่พวกเราไม่เคยทำ มีโครงการสนับสนุนเยอะ เดี่ยวทำขนม ทำผ้าบาติก บอกให้เป็นสมาชิกฝึกทำกันแล้วไปขาย แต่ไม่เคยเห็นเงิน ขอบงานแบบนี้ที่เราเห็นทุกบาททุกสตางค์จริง ๆ เราได้รับจริง เป็นประโยชน์กับเรา เราทำเอง บริหารจัดการเอง ต้องมีความมุ่งมั่นจะทำให้สำเร็จ รู้ตัวว่าเก่งขึ้น*

ด้วยสภาพทางกายภาพของชุมชนบ้านกือเม็ง-ตะโละสตร์ ที่แยกเป็นกลุ่มบ้านที่ห่างไกลกัน ได้รับโอกาสในการพัฒนาหรือการเข้าถึงทรัพยากรไม่เหมือนกัน ดูเหมือนบทเรียนสำคัญของที่นี่จึงอยู่ที่การดำเนินโครงการย่อย ๆ เพื่อให้ทุกพื้นที่เข้าถึงทรัพยากรได้อย่างเท่าเทียมกัน และสามารถตอบสนองความต้องการของแต่ละพื้นที่ได้อย่างเฉพาะเจาะจง อย่างไรก็ตาม การพัฒนาโครงการที่เป็นประโยชน์ร่วมกันก็เป็นประเด็นที่ต้องพิจารณา เพื่อเป็นศูนย์กลางสร้างการมีส่วนร่วม เป็นสิ่งรวมใจของชาวบ้านที่อยู่ห่างกัน ให้มองเห็นตัวตนที่อยู่ในส่วนรวม นอกจากนี้ยังสะท้อนว่าการทำข้อมูลชุมชน ที่ส่วนใหญ่สะท้อนบริบททางกายภาพที่ปรากฏเป็นสำคัญ มีข้อจำกัดที่ยังเข้าไม่ถึงมิติด้านจิตใจและความรู้สึกนึกคิดของชาวบ้าน ซึ่งเปรียบเสมือนสิ่งที่อยู่ใต้วาน้ำแข็ง ดังนั้นผู้ที่เกี่ยวข้องในการสนับสนุนงานพัฒนาในพื้นที่ จำเป็นต้องเพิ่มการทำความเข้าใจประเด็นต่าง ๆ ที่มีความอ่อนไหว ที่อาจเป็นสาเหตุของปัญหาความขัดแย้งที่ดำรงอยู่ในปัจจุบัน หรือที่จะเกิดขึ้นในอนาคตก็ได้ เช่น ความรู้สึกไม่เท่าเทียมกันในการเข้าถึงทรัพยากรหรือการได้รับประโยชน์ ที่มีการสนับสนุนจากหน่วยงานองค์กรต่าง ๆ เป็นต้น เพื่อหาทางเลี่ยง ลด หรือคลี่คลายปม เสียก่อน จึงค่อยแสวงหาแนวทางการพัฒนาอย่างสร้างสรรค์ต่อไป 🌸

บ้านแยะ

เสียงที่ดังขึ้นของคนบ้านแยะ

ผมจะเอากรรณกลู๊กับยาเสพติด จะดึงเยาวชนมาทำกรรณกลู๊นี่ เสียงซิงซังของ รอซาลี สาอ๊ะ หรือที่ใครๆ เรียกกันว่า “บังยา” ประธานกลุ่มเยาวชนทำกรรณกลู๊บ้านแยะ บอกถึงความมุ่งมั่น ความหวัง ให้การสืบทอดภูมิปัญญาทำกรรณกลู๊ เป็นทางเลือกเพื่อให้เด็กและเยาวชนในหมู่บ้านห่างไกลยาเสพติด

สภาพพื้นที่ของบ้านแยะ ต.อาซ่อง อ.รามัน เป็นที่ราบลุ่ม ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำสวนยาง สวนผลไม้ หนีบถือศาสนาอิสลาม จากเวทีวิเคราะห์ชุมชน ช่วยสะท้อนปัญหาและความต้องการของชาวบ้านที่นี่ ที่ส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับ การประกอบอาชีพ ได้แก่ การลดต้นทุนทางการเกษตร (ทำปุ๋ยอินทรีย์) การส่งเสริมพัฒนากรรณกลู๊ทำกรรณกลู๊ และการอนุรักษ์สัตว์น้ำในแม่น้ำสายบุรี

เกษตรกรที่ประสบปัญหาเรื่องต้นทุนการผลิตสูงเช่นเดียวกับที่อื่นๆ โดยเฉพาะปุ๋ยที่ราคาแพง หากผลิตปุ๋ยใช้เอง ก็จะช่วยลดรายจ่ายได้ โดยสามารถนำวัสดุคิบบีที่หาได้ในชุมชนมาทำ เช่น ต้นข้าวโพด ต้นสาคุ ต้นถั่วลิสง และรำข้าว เมื่อได้ข้อมูลมาแล้ว ก็มาช่วยกันวิเคราะห์ว่าชุมชนพอจะมีทุนด้านใดบ้าง ใครจะช่วยสนับสนุนได้บ้าง ลองช่วยกันคิดงบประมาณออกมาคร่าวๆ ดูว่าต้องใช้จริงเท่าใด และมีช่องทางใดที่จะหาสมทบได้หรือไม่ ประเด็นเหล่านี้จะใช้เป็นฐานการตัดสินใจเลือกทำโครงการที่ชุมชนต้องการ และมีความเป็นไปได้ที่จะทำ ผู้ประสานบอกเล่าถึงแนวทางในการก่อรูปโครงการพัฒนาของชาวบ้าน กว่าที่จะได้ประเด็นในการทำโครงการพัฒนาชุมชนดังกล่าว สิ่งที่เป็นประสบการณ์สำคัญของคนบ้านแยะ ดูเหมือนจะอยู่ที่ ต้องผ่านกระบวนการคิด วิเคราะห์นี่เอง เมื่อจะทำปุ๋ยอินทรีย์ ก็ช่วยกันคิดต่อว่า ทำได้อย่างไร มีวัสดุคิบบีในการผลิตอะไรบ้าง อยู่ที่ไหน ใครจะสนับสนุน ใครจะทำ ต้องคำนวณงบประมาณที่ใช้ หากเกินกว่างบประมาณที่ได้รับสนับสนุน จะหาเพิ่มจากที่ไหน เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม แม้จะวิเคราะห์อย่างรอบคอบแล้ว ก็อาจต้องปรับเปลี่ยนให้เหมาะสม เมื่อเจออุปสรรค เมื่อก่อนคนสนใจ แต่ตอนนี้มีอุปสรรคเยอะ เจอปัญหาว่าทำอยู่ในหมู่บ้านแล้วมีกลิ่น เกรงใจบ้านที่อยู่รอบๆ เคี้ยวนี้เลยไม่ได้ทำ ยิ่งมาเจอ

ฝนตก กลิ่นยิ่งแรง ส่วนใหญ่เป็นงานที่ต้องใช้แรง ผู้หญิงจะไปทำก็ยาก เหตุการณ์ที่เกิดขึ้น เป็นบทเรียนที่ชุมชนได้เรียนรู้ร่วมกันที่กว่าจะรู้ว่าผลลัพธ์จะออกมาเป็นอย่างไร ต้องลงมือทำ แล้วเรียนรู้ไประหว่างทาง จึงได้ประจักษ์แจ้งถึงเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องซึ่งอาจมองข้ามไป ...เห็นประสบการณ์จากคนที่ทำสำเร็จ ก็ว่าง่าย แต่พอทำจริง มันทำไม่ได้ ทำไม่เป็น ก็เลยท้อ แรกๆ เขาคุยว่ามันเป็นพื้นที่ทำสวนยาง คนที่ทำสวนลองกอง บัญสำคัญมาก เป็นความต้องการของหมู่บ้าน แต่เราหาวิธีว่าเป็นเรื่องที่ยากพอสมควร ตอนไปดูงานตัวอย่าง โรงปุ๋ยที่นั่นทำในพื้นที่นอกหมู่บ้าน เข้าไปอยู่ในป่า ยางลึก อย่างโรงปุ๋ยเราอยู่ในชุมชน เลยทำไม่ได้ จะหาที่ก็ต้องให้เจ้าของยินยอม แล้วพื้นที่บ้านเราน้ำท่วมบ่อย หาที่ตากปุ๋ยก็ลำบาก มีปัญหาเหมือนกัน แต่หมู่บ้านกับสภาพแวดล้อมไม่เหมือนกัน ทำแบบเดียวกันไม่ได้

ส่วนโครงการส่งเสริมพัฒนาากลุ่มอาชีพทำทรงนก ที่ผ่านมา กลุ่มทำทรงนกยังขาดเครื่องมือและอุปกรณ์ที่ใช้เพื่อการผลิตที่มีประสิทธิภาพเพียงพอ รวมถึงไม่ได้รับความสนใจ ให้ความสำคัญ และเห็นคุณค่าในฐานะที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น ชาวบ้านที่เข้าร่วมโครงการสะท้อนความรู้สึกลึกซึ้งต่อ การสนับสนุนงบประมาณและการดำเนินโครงการพัฒนาภายในหมู่บ้าน ที่ไม่เพียงละเลยคุณค่าภูมิปัญญา แต่ไม่เปิดให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วม เป็นเจ้าของ และรับประโยชน์ ชาวบ้านเปรียบเหมือนสะพานที่ทอดตัวให้ผู้มีอำนาจเดินข้ามไปเพื่อหาประโยชน์ฝ่ายเดียว ตอนผู้ประสานงานมาเสนอว่า จะมีโครงการมาลง ผมถามก่อนเลยว่าผ่านก้านั้น ผู้ใหญ่บ้านหรือเปล่า พอบอกว่าไม่ผ่าน ผมก็ไป กลัวจะเหมือนเดิมๆ บอกจะส่งเสริม แต่งบไม่ถึงพวกผมเหมือนใช้พวกผมเป็นสะพาน บางทีสัญญาให้อันนั้นอันนี้ แต่ก็เงิบ ความไม่วางใจนั้นค่อยๆ หายไป เมื่อได้เข้าร่วมโครงการ ช.ช.ต. ที่เน้นกระบวนการมีส่วนร่วมชาวบ้าน ต้องเข้าร่วมเวทีแลกเปลี่ยนหลายครั้ง เริ่มจากการสร้างความเข้าใจต่อโครงการ ในวันประชุมครั้งแรก สร้างความแปลกใจให้แก่ผู้เข้าร่วมเวที ทำให้วงพูดคุยเสียบกันอยู่นาน กว่าผู้ประสานงานจะแก้ไขสถานการณ์ให้กลับคืนมา ตอนที่ชี้แจง เราใช้เวลา นานมาก พอจบไม่มีใครถาม ไม่มีใครคุยต่อ เลยเปิดสไลด์การทำงานของโครงการที่ดำเนินการแล้ว ภาพที่ฉาย กระตุ้นความสนใจ ช่วยบอกเล่าให้เห็นกระบวนการที่ชัดเจนว่าจะทำอย่างไร แต่ก็ยังไม่มีใครถาม เราเลยถามให้เขาช่วยกันตอบว่าจากที่ได้ยินได้ฟังเข้าใจอย่างไร และเราจะทำอย่างไร ผู้ประสานงานเล่าถึงบรรยากาศในช่วงเริ่มต้นโครงการ ลายมือโยเยที่ค่อยๆ เขียนลงไปในการ์ดเพื่อตอบคำถาม บอกถึงความเข้าใจในกระบวนการ วิธีการ เช่น “เขาว่าต้องเน้นกระบวนการชุมชน ต้อง

ช่วยกันทำเองในหมู่บ้าน” “โครงการนี้เพื่อประชาชน” “ช่วยกันคิดช่วยกันทำ” “ต้องมี ความร่วมมือ ความสามัคคี และต้องการให้ชุมชนมีส่วนร่วม เพื่อจะให้หมู่บ้าน ก้าวหน้า” และผลลัพธ์ที่จะเกิดขึ้น เช่น “ให้เกิดความรักใคร่ ไม่แตกแยก” ซึ่งคำตอบ ที่ได้มาสร้างความมั่นใจได้ว่า ชาวบ้านมองเห็นการพัฒนาโครงการไปในทิศทาง เดียวกัน

โครงการของกลุ่มกรรณกได้รับการสนับสนุน เพราะเป็นกลุ่มที่ทำอยู่แล้ว เพียงแต่ต้องการงบประมาณสนับสนุนการจัดซื้ออุปกรณ์เพิ่มเติม นอกจากนี้กรรณก ยังสร้างชื่อเสียงให้หมู่บ้าน เป็นการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยกลุ่มเปิดโอกาสให้ เด็กและเยาวชนเข้ามาร่วมด้วย ประกอบกับผู้นำกลุ่มกระตือรือร้น เอาจริงเอาจัง และ เสียสละทรัพย์ส่วนตัว เพื่อจะผลักดันให้การทำกรรณกเป็นอาชีพเลี้ยงตัวและครอบครัว ได้ ... *เครื่องมือมีเครื่องมือ แต่หลายคนทำ ผมซื้อมาด้วยเงินส่วนตัว แต่ยกให้เป็น ของโครงการ ใครก็ใช้ได้ แล้วทำให้เห็นว่าทำกรรณกเป็นอาชีพ สร้างรายได้ อย่างรถ มอเตอร์ไซค์ที่ซื้อด้วยเงินผ่อน ทำกรรณกไม่กี่อัน ก็จ่ายหมด คิดดูว่าทำกรรณกจนได้ มอเตอร์ไซค์ ประธานกลุ่มเล่าด้วยความภาคภูมิใจ*

ที่อาคารทำการของกลุ่ม มีป้ายเขียนข้อความแปะข้างฝาไว้ว่า “การทำกรรณกไม่่ง่ายอย่างที่คิด แต่ก็ไม่ยาก สำหรับคนที่จะทำ” เนื่องจากการทำกรรณกต้อง ใช้ความเพียร ความอดทน และมีสมาธิจดจ่อกับงานที่ทำ ซึ่งเป็นสิ่งที่ยากสำหรับคน ที่ติดนิสัยอยากได้อะไรง่ายและเร็ว แต่หากมีใจรัก อยากรจะทำ เห็นคุณค่า และเห็น ผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้น ก็ไม่ใช่สิ่งที่ยากเย็นจนทำไม่ได้ นี่เป็นความท้าทายของกลุ่มฯ ว่า จะดึงความสนใจของเด็กและเยาวชนให้หันมาสนใจได้อย่างไร เมื่อต้องเผชิญกับ สิ่งยั่วยุและมอมเมาที่รายล้อมรอบตัวเด็กเยาวชนทุกวันนี้ ทั้งเกมคอมพิวเตอร์ โทรทัศน์ อินเทอร์เน็ต และที่ร้ายแรงที่สุดคือยาเสพติดที่กำลังคุกคามชีวิตและอนาคต ของเยาวชนในปัจจุบัน

แม้ปลายทางของแต่ละโครงการที่บ้านแยะ อาจไม่ได้นำมาซึ่งความสำเร็จ ไปเสียทั้งหมด แต่ผลที่ออกมาก็อาจไม่สำคัญเท่ากับการได้เรียนรู้ เข้าใจเป้าหมายเชิง กระบวนการ ที่ต้องการให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาโครงการ ตั้งแต่คิด ลงมือทำ และรับประโยชน์ นอกจากนี้ยังทำให้เห็นศักยภาพของตนเอง และชุมชนที่ ร่วมกันทำงาน เช่นที่ประธานกลุ่มกรรณกสะท้อนว่า *ทำโครงการนี้แล้วรู้สึกตัวเองมี คุณค่าขึ้น คนเรียนหนังสือกับไม่เรียนหนังสือแตกต่างกันเยอะ เหมือนเราไม่เรียนแล้ว*

เข้ากลุ่มที่เรียน ฟังพวกเรียน มีความรู้ จะพูดอะไรเป็นขั้นตอน คนไม่ได้เรียนก็ทำไม่เป็นขั้นตอน แต่จะกระโดดไปทันที ไม่มาก้าวทีละก้าว มันแตกต่างกันเยอะ แต่ก็ยอมรับกันและกันได้

ชีวิตของชาวบ้านหลายคน ต้องพานพบกับประสบการณ์ที่หากมองในเชิงโครงสร้างแล้ว ก็ตกอยู่ในฐานะผู้รับการพัฒนา เป็นผู้ถูกกระทำ ที่ล้วนแต่ตอกย้ำให้ดูไร้ศักยภาพ และลดทอนคุณค่าของตัวเอง เมื่อเกิดความรู้สึกว่า ตนเองถูกใช้เป็นเครื่องมือแสวงหาประโยชน์ของผู้มีอำนาจเหนือกว่า จากโครงการที่อ้างว่าทำเพื่อชาวบ้าน เพื่อความอยู่ดีกินดี เพื่อประโยชน์ ทำให้ช่วงแรกเกิดความไม่ไว้วางใจ คลางแคลงสงสัยก่อกวนคิดเชิงลบ ดังที่เห็นได้ชัดเมื่อแรกเริ่มโครงการ แต่เมื่อชาวบ้านได้ผ่านประสบการณ์ที่แตกต่างออกไป ก็ดูเหมือนจะตรงใจและสร้างความรู้สึกดีๆ ให้เกิดขึ้น โครงการแบบนี้ดีมากๆ ก่อนได้โครงการ ต้องสืบหาข้อมูลหมู่บ้านก่อน มาวิเคราะห์ เลือกประเด็น ต้องถามชาวบ้าน ต้องลงมติ กว่าจะได้มาต้องผ่านหลายขั้นตอน หรือที่บอกว่า โครงการนี้ให้เราจริง ทำจริง ทำให้เรามีประสบการณ์จากเรื่องต่างๆ ดีมากที่เราเป็นคนบริหารเอง พูดไปก็จะหาว่าพูดเกินไป เราโชคดีที่มีผู้ประสานงานดี ไม่มีเขาก็ไม่มีเราวันนี้ เขาเข้าใจเรา

ผลจากการดำเนินงานพัฒนาด้วยตัวเองของชาวบ้าน นำมาสู่การเปลี่ยนแปลงในทิศทางที่ดีขึ้น จากคนที่ไม่เคยได้รับความสนใจ ก็มีพื้นที่ได้แสดงบทบาท ศักยภาพ และความสามารถ ดังกรณีกลุ่มทำกรงนก ซึ่งผู้ประสานงานสะท้อนว่า อย่างบังยา เมื่อก่อนเขาบอกว่าเสียงข้างหลังมันไม่ดัง เขามีศักยภาพ พอมาร่วมกิจกรรม เราเห็นการเปลี่ยนแปลงในชุมชน เสียงของเขาดังแล้ว มีคนรับฟัง ได้รับการยอมรับ ถ้าพูดถึงบังยาก็คงแพร่กระจายในเรื่องความดี หรืออ้อ ที่คนในชุมชนจะรู้ว่า มีบุคคลิกอย่างไร แม้ในเวที เขาแทบจะไม่ได้พูดอะไร แต่เขาเป็นครูสอนทำกรงนก มีฝีมือเป็นที่ยอมรับ

เช่นเดียวกับผู้หญิงจำนวนหนึ่งที่เปลี่ยนแปลงชีวิตไปจากเดิม จากที่เป็นแม่บ้านเลี้ยงลูก กรีดยาง ทำงานบ้าน แม้ว่าการเข้ามาทำโครงการจะเป็น “ภาระ” แต่เมื่อสำรวจความรู้สึกที่ได้ ก็ค้นพบว่า ทำด้วยใจชอบ อยากทำ ประชุมบ่อย บ่นกันตลอด แต่ให้ไปก็ไป พอไปก็ได้ประสบการณ์กลับมา ได้เล่าอะไรเยอะแยะ มาอือหือลาโบราณเสริม ซึ่งสำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีสาขาบัญชี แต่เลือกกลับบ้านมาทำสวนยาง เลยยังไม่ได้ใช้วิชาที่เรียนมาประกอบอาชีพ เมื่อโครงการต้องการฝ่ายบัญชี

จึงเป็นโอกาสให้เข้ามารับผิดชอบงานเพื่อส่วนรวมในชุมชนบ้านเกิดของเธอ เราได้
ประสบการณ์การทำงาน จากที่ไม่ค่อยได้ออกไปไหนก็มีโอกาสร่วมประชุม งาน
สัมมนา เวลาประชุมนั้นหมู่บ้านเรากล้าที่จะพูดขึ้น มีความมั่นใจมากขึ้น ดีใจที่
ทำงานนี้

ช่วงกลางวัน อาคารทำกรงนกของกลุ่มเยาวชนเจียบเหงา เพราะเด็ก ๆ ไป
โรงเรียนกันหมด จนเย็นย่ำจึงจะกลับมามีเสียงอีกครั้ง ณ ที่แห่งนี้มีความปรารถนา
ดีของผู้ใหญ่ที่ได้ริเริ่มทำกลุ่มสถานความฝันในการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น พร้อม ๆ
กับหวังให้เป็นพื้นที่ปลอดภัยสำหรับเด็กเยาวชน ภายใต้สถานการณ์ความรุนแรงที่
เกิดขึ้น การเผชิญกับปัญหาเสพติด อายุมุข และสิ่งชั่วร้ายที่หันเหให้เสียผู้เสียคนได้
ง่าย ...หากสิ่งที่ชาวบ้านส่วนหนึ่งได้เรียนรู้หรือถอดรหัสได้จากขั้นตอนกระบวนการ
พัฒนาที่เข้าร่วม นอกจากจะช่วยให้เสียงของพวกเขาดังขึ้นแล้ว คงพอจะช่วย
จุดประกายความหวัง สร้างมุมมองใหม่ และทำให้มองเห็นหนทางไปมากขึ้น เมื่อ
ต้องเผชิญกับปัญหาอุปสรรคที่อยู่ข้างหน้า

บ้านสะโต

ปากะตันที่บ้านสะโต

ใต้ชายคาอาคารไม้เก่าในพื้นที่เดียวกับมัสยิด เป็นสถานที่ที่ตั้งชั่วคราวของกลุ่มออมทรัพย์ปากะตัน บ้านสะโต ต.อาซ่อง อ.รามัน คำว่า “ปากะตัน” เป็นภาษาถิ่นหมายถึง “ความร่วมมือ” ซึ่งการเลือกใช้ชื่อที่สื่อความหมายเช่นนี้ ก็ด้วยความมุ่งมั่นตั้งใจว่าจะทำให้เกิดความร่วมมือขึ้นในชุมชน

การตั้งถิ่นฐานของชาวบ้านที่นี่ ตั้งบ้านเรือนอยู่สองข้างถนน ทางตอนใต้ของหมู่บ้านติดกับแม่น้ำสายบุรี พอหน้าฝนต้องเจอน้ำท่วมทุกปี บางครั้งจึงสามารถเห็นร่องรอยคราบดินโคลนติดตามตัวบ้าน ต้นไม้ ต้นหญ้าข้างทาง เห็นเรือพายและเรือชูชีพจอดนิ่งอยู่ไม่ห่างจากบ้านเรือนแต่ละหลัง ทุกชีวิตที่นี่อยู่ใกล้น้ำจึงเรียนรู้ที่จะปรับตัวให้เข้ากับฤดูกาล ยกเว้น บางเรื่องที่เป็นปัญหาซึ่งแก้กันไม่ตก อย่างเรื่องน้ำกินน้ำใช้ แม้จะอยู่ใกล้แม่น้ำ แต่ก็ขาดแคลน *ประปาของเรา น้ำแดงมาก เพราะใช้สูบน้ำจากน้ำในแม่น้ำสายบุรี เาหมากรอกก็ไม่ค่อยสะอาด ที่จริงภาครัฐน่าจะดูแล แต่เขาไม่ทำ พอเสร็จโครงการแล้วน้ำจะดื่มได้หรือไม่ รัฐไม่สนใจ ทำเสร็จหมด งบประมาณก็จบไป แต่ใช้ไม่ได้ ชาวบ้านต้องแก้ปัญหาเอง เมื่อมีโครงการจะสนับสนุน ทุกคนก็เห็นด้วยว่าควรซ่อมประปาเป็นอันดับแรก เพราะน้ำเป็นปัจจัยที่เราต้องใช้*

ย้อนกลับไปในการทำประชาคมหมู่บ้าน เรื่องน้ำเป็นหนึ่งในหลายปัญหาที่เห็นร่วมกัน ปัจจุบันชาวบ้านใช้บริการจากประปาหมู่บ้าน แต่น้ำมีสีแดง ขุ่น และมีตะกอนมากโดยเฉพาะช่วงหน้าฝน เครื่องกรองที่ใช้ก็อยู่ในสภาพทรุดโทรมเพราะใช้งานมากกว่า 20 ปี จึงขาดประสิทธิภาพ ชาวบ้านพยายามเสนอให้ อบต.ช่วยซ่อมแซม แต่เรื่องก็เงียบหาย เมื่อมีทุนสนับสนุนการพัฒนาชุมชนจากโครงการ ช.ช.ต. ชาวบ้านจึงเห็นโอกาสในการแก้ปัญหาที่หมักหมมมานาน

เงื่อนไขของโครงการที่ไม่สนับสนุนการจ้างงาน ทำให้ชาวบ้านต้องมาช่วยกันลงแรงทำงาน อย่างแรกคือการลงไปล้างระบบประปา ซึ่งกินเวลาถึง 7 วัน แต่คนในหมู่บ้านก็ไม่ถอย ผลัดเปลี่ยนเวียนกันเข้ามาทั้งเด็กและผู้ใหญ่ มีแรงงานมาทำทุกวันอย่างน้อย 15 คน ได้ซีซีโคลนและเทอะติดตัวกลับบ้านกันถ้วนหน้า งานผ่านไปดีด้วยดี จากนั้นต่อด้วยงานใหญ่คือการสร้างกำแพงกันน้ำไหล ที่ต้องอาศัยผู้

ประสบการณ์ กว่าจะเสร็จใช้งานได้ ก็ใช้เวลาถึง 2 เดือน น้ำใสขึ้น แต่บริโภคไม่ได้ แต่ละบ้านต้องมีเครื่องมือกรองก่อน ตอนนี้เราคิดว่าอาบน้ำซักเสื้อผ้าได้ก็พอแล้ว ดีกว่าเมื่อก่อน น้ำขุ่นจนซักผ้าไม่ได้ ช่วงน้ำท่วมน้ำมีสีแดงมาก ถ้าฝนไม่ตกจะใส แต่พอหน้าแล้งก็ไม่พอใช้ ต่อไปอาจต้องเจาะบาดาล ตอนนี้น้ำกินยังซื้อกันอยู่ ที่นี้มีปัญหาเรื่องน้ำมาก งานพัฒนาที่ร่วมแรงร่วมใจกันทำ ช่วยแก้ปัญหาให้ชาวบ้านมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นได้ระดับหนึ่งในเรื่องสาธารณสุขบริโภค แม้ปัญหาจะยังไม่หมดไปก็ตาม

งานพัฒนาของชุมชนในปีแรก นอกจากแก้ปัญหาเรื่องน้ำประปาแล้ว จากข้อมูลชุมชนที่นำมาช่วยกันวิเคราะห์ ระบุว่า กลุ่มแม่บ้านต้องการอาชีพเสริมรายได้ ซึ่งเมื่อสำรวจต้นทุนเดิมที่มีหน่วยงานรัฐสนับสนุน พบว่าเคยมีการรวมกลุ่มตัดเย็บเสื้อผ้าแต่ทิ้งร้างไป ไม่มีคนรับผิดชอบทำจริงจังมาเกือบ 10 ปีแล้ว จึงคิดรื้อฟื้นขึ้นมา

กลุ่มสตรีตัดเย็บเสื้อผ้าบ้านสะโต เริ่มออกตัวด้วยการอบรมเชิงปฏิบัติการ เรื่องการตัดเย็บ เพราะแต่ละคนไม่มีพื้นฐาน ทักษะที่มีอยู่แค่การเย็บจักรอย่างเดียวไม่เพียงพอ ผลจากการอบรมเป็นเวลา 90 ชั่วโมง จึงสามารถตัดเสื้อกั๊ก ซึ่งเป็นเสื้อสตรีท้องถิ่นมาขาย ไปเป็นของตัวเองคนละ 2 ตัว ...เราตัดขายตอนเช้า ตอนเย็นไม่ได้ทำอะไร อยากมีอาชีพเสริมบ้าง ไม่ได้ทำที่กลุ่มก็ทำที่บ้านได้ อยู่กับลูก วันหนึ่งได้ไม่ถึงตัวก็ไม่เป็นไร เพราะตัดใส่เอง เดี่ยวนี้เสื้อสำเร็จแพง ถ้าเราซื้อผ้าตัดเอง มันจะมีราคาต่างกัน ใช้เองในครอบครัว ต่อไปเมื่อฝีมือดีขึ้น มีคนมาจ้างก็จะเป็นอาชีพด้วย ตอนนีเริ่มมีลูกค้ามาจ้างตัดแล้ว สมาชิกก็ยังอยู่ครบทุกคน

ความสำเร็จที่เป็นรูปธรรมสร้างกำลังใจให้แก่ชาวบ้านสะโต ในปีที่ 2 ได้หยิบยกเรื่องการรวมกลุ่มจัดการเงินทุนหมุนเวียนในชุมชนขึ้นมาพิจารณา ที่จริงประเด็นนี้ถูกเสนอขึ้นในปีแรก แต่ประสบการณ์ที่เคยทำกลุ่มออมทรัพย์แล้วไม่ประสบความสำเร็จ ทำให้หลายคนเข็ดขยาด กลัวประวัติศาสตร์ซ้ำรอย รวมทั้งชาวบ้านยังไม่มั่นใจในการทำโครงการร่วมกัน หากความสำเร็จที่เกิดขึ้นในปีแรกดูเหมือนจะช่วยเรียกความเชื่อมั่นที่สูญหายไป ให้กลับมาเป็นฐานรองรับการก้าวเดินครั้งใหม่ โดยเฉพาะเมื่อเห็นถึงความเอาใจจริงเอาใจของประธานกลุ่มที่ได้รับเลือกขึ้นมารับผิดชอบ ซึ่งมีมุมมองเชิงบวกต่อสิ่งที่กำลังจะทำ ...วันแรกที่คุยกันเรื่องกลุ่มออมทรัพย์ ไม่มีใครเห็นด้วย ที่นี้เคยทำมาแล้ว แต่มันล้ม เราอธิบายว่าอย่าคิดถึงของที่ล้มไปแล้ว เราต้องเริ่มนับใหม่ ถ้าจะทำอะไรแล้วคิดแต่เรื่องเก่า ทำไม่ขึ้นหรอก บ้านเราจะอยู่เดิม ๆ แบบนั้น เขาก็เริ่มมองเห็น เราไม่ได้จะอยู่แบบนี้ไปตลอด ปีหนึ่งล้ม ปีสองล้ม ก็นับหนึ่ง

ใหม่ซี อย่าไปมองสิ่งที่ผ่านไปแล้ว เราต้องเริ่มต้นใหม่

แต่กระนั้น ลำพังเพียงวิสัยทัศน์ของผู้นำยังไม่เพียงพอ จำเป็นต้องได้รับความร่วมมือ ความเห็นพ้องต้องกัน และการลงมือทำของสมาชิกทุกคน เมื่อช่วยกันวิเคราะห์ถึงปัญหาของกลุ่มออมทรัพย์ที่ผ่านมา ทำให้เห็นถึงจุดอ่อนเรื่องความรู้ ความไม่เข้าใจ ขาดทักษะการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ ดังนั้นเมื่อจะเริ่มต้นกันใหม่อีกครั้ง จึงพากันไปดูงานกลุ่มที่ประสบความสำเร็จ คือกลุ่มสตรีคือออมทรัพย์บ้าน บาลูกา ต.กาลูบั้ง ในอำเภอเดียวกัน และอีกหลายกลุ่ม *เราเริ่มจากคณะทำงาน 25 คนไปดูงานที่บ้านกาลูบั้ง บางคนถามว่าไปทำไม เราก็บอกว่าไปดูหนอยว่าเขาทำอย่างไร พอเริ่มไปฟัง ก็คิดว่าน่าจะทำได้ เริ่มเข้าใจ ตอนแรกบอกว่าออม อะไรแค้อยเดียว เสียเวลา พอเราเริ่มศึกษาดูเขา ถ้าเราออมคนละร้อย ทำสิบก็ทำพันแล้ว ก็เริ่มจะเข้าใจ แล้วก็กลับมาคุยกันว่าทำได้ ไม่มีคนก็ทำกันก็เริ่มจาก 25 คนนี่ก่อน*

นับจากที่เริ่มต้นกัน 25 คน จนถึงขณะนี้กลุ่มออมทรัพย์มีจำนวนเพิ่มขึ้นเป็น 80 คนแล้ว ความก้าวหน้าที่เกิดขึ้นแบบค่อยเป็นค่อยไป เป็นผลจากคณะทำงาน 25 คนที่ตกลงร่วมหัวจมท้ายมาเป็นสมาชิกเริ่มต้น มีการประสานงาน พูดคุย ทำความเข้าใจกับชาวบ้าน ช่วยกันพูด ชวนกันคุย ใครถามช่วยตอบและอธิบาย จนเกิดความเข้าใจ คลายความสงสัยและข้อข้องใจต่าง ๆ ที่สำคัญคือเงินที่นำมาออมไว้ด้วยกันเพียงเดือนละ 100 บาท ทำให้ง่ายต่อการตัดสินใจ *ที่ผ่านมามีคนในหมู่บ้านเคยออมกับกลุ่มข้างนอกในรูปแบบการลงหุ้น แล้วเกิดล้ม ชาวบ้านเข็ด บอกว่าไม่เอาแล้ว ล้มแล้วไม่ได้คืน เราก็อธิบายว่ากลุ่มออมทรัพย์ของเรา เปิดให้ออมเฉพาะคนในหมู่บ้าน เราเห็นหน้ากันทุกวัน ประธานกลุ่มก็เป็นคนที่เราเลือก เป็นคนที่ไว้ใจ บางคนถามว่าออมทรัพย์คืออะไร เราก็บอกว่าเป็นการเก็บเงิน เดือนละร้อยบาท เดือนนี้ปีหนึ่ง ๆ เร็วมาก ผ่านไปแล้ว ก็ได้เงินพันสองแล้ว* พื้นฐานอาชีพของชาวบ้านที่นี่ ส่วนใหญ่มีรายได้ไม่แน่นอน ได้มาก็ใช้ไปในแต่ละวัน จนไม่เหลือเพื่อการออม การนำเงินมาออมรวมกันหลายคน ทำให้ได้เงินก้อน ซึ่งทางกลุ่มวางแผนที่จะลงทุนไปซื้อของมาขายให้สมาชิกผ่อน บางคนอยากได้เฟอร์นิเจอร์ แต่ไม่มีเงินก้อนใหญ่ไปซื้อ จะผ่อนกับพวกสินเชื่อก็ทำไม่ได้ ถ้ามาออมร่วมกัน จะเป็นโอกาสให้สมาชิกซื้อของใช้ในครัวเรือนที่ต้องการได้ แต่ต่างกันว่าถ้าใครจะกลับเข้ามาที่ชุมชน โดยยึดถือหลักการทางศาสนาอย่างเคร่งครัด มีผู้รู้ทางศาสนาเป็นที่ปรึกษา ให้คำแนะนำ และคอยชี้แนะ

เมื่อสภาพเศรษฐกิจครัวเรือนที่เป็นอยู่ไม่เอื้อต่อการออม การตั้งกลุ่มออม

ทรัพย์สินที่เข้าใจข้อจำกัดและความจำเป็นเรื่องค่าใช้จ่ายในครัวเรือน รวมทั้งการส่งเสริมให้เกิดการประหยัดและออมได้มากขึ้น จึงได้รับความสนใจ และมีแนวโน้มที่ชาวบ้านจะตอบรับการบริหารจัดการของกลุ่มมากขึ้น ที่สำคัญยังเป็นจุดที่สร้างปฏิสัมพันธ์ทำให้เกิดการพบปะพูดคุย เกิดความใกล้ชิดกันภายในหมู่บ้าน ...กลุ่มเราทำสมุดบัญชีให้ทุกคนเป็นหลักฐานการฝากเงิน เก็บเดือนละหนึ่งร้อยบาท ถ้าเดือนไหนไม่สะดวกเพราะน้ำท่วม ตัดยางไม่ได้ ก็จะมีคีย์ให้ไปจ่ายเดือนถัดไป หรือตามแต่จะคุยกัน เมื่อต้องเก็บเงิน จะช่วยสร้างนิสัยประหยัดไปในตัวของชาวบ้าน อย่างเมื่อก่อนไม่เคยออม หาเท่าไรกินหมด แคร่ยเดี่ยวไม่มีค่า แต่ถ้าเก็บไว้นาน ๆ ก็จะเห็นคุณค่าการออม ในแต่ละเดือนที่ไปตามเก็บเงิน ...เราก็ได้ใกล้ชิดกับชาวบ้าน มีการพูดคุยกัน

ประสบการณ์ที่ได้สัมผัสกับโครงการพัฒนาที่เข้ามาในหมู่บ้านที่ผ่าน ๆ มา พอรู้ว่าจะมีโครงการใดเข้ามา คำถามที่คุยกันคือ จะแจกอะไร จะทำอะไร โดยไม่ได้สร้างกระบวนการมีส่วนร่วมให้ชาวบ้านร่วมคิด สะท้อนความต้องการ ลงมือทำ และรับผิดชอบด้วยตนเอง แต่ของที่ได้มาง่าย ก็ใช้จ่าย หมดเร็ว ส่วนความรู้ใหม่เมื่อมาเข้าร่วมโครงการ ช.ช.ต. คือ ขอยาก แต่ใช้ได้นาน ซึ่งหากย้อนหลังไปในช่วงเริ่มต้น ต้องฝ่าด่านอุปสรรคอยู่ไม่น้อย เกิดคำถามจากชาวบ้านทั่วไปว่า “เก็บข้อมูลหลายเดือน ทำอะไรกันนักกันหนา เมื่อไหร่ตั้งค์จะลงมา” แต่จากความพยายามของแกนนำ อาสาสมัคร และผู้ประสานงานพื้นที่ ร่วมกันทำความเข้าใจ ทำงานอย่างค่อยเป็นค่อยไป เรียนรู้ธรรมชาติและวิถีชีวิตของชาวบ้าน แล้วปรับตัว ปรับกระบวนการให้สอดคล้อง จนชาวบ้านเริ่มเข้าใจ เมื่อดำเนินกิจกรรมไปตามกระบวนการที่เป็นขึ้นเป็นตอน จนในที่สุด โครงการได้รับการอนุมัติและสนับสนุนงบประมาณ ทำให้ชาวบ้านรู้สึกว่ “พูดจริงทำจริง” จึงยอมรับและให้ความร่วมมือ

นอกจากนี้ การบริหารจัดการโครงการที่มีความโปร่งใส ตรวจสอบได้ มีหลักฐานใบเสร็จยืนยัน ไม่มีรอยรั่วที่ใครจะทุจริต หากผลประโยชน์ได้โดยมิชอบ ก็ช่วยสร้างความไว้วางใจให้เกิดขึ้น ซึ่งเป็นประเด็นที่ทุกคนเห็นเหมือนกัน และอยากจะเห็นมาตรฐานเช่นนี้เกิดขึ้นในโครงการอื่น ๆ ของรัฐด้วย ...ได้เงินมาเท่าใด ถึงชาวบ้านเท่านั้น ...ชาวบ้านชอบตรงโปร่งใส จุดนี้ที่เขาเชื่อถือ เราต้องแจ้งให้ชาวบ้านรู้ทุกอย่าง รู้สิ่งที่ทำ อย่างเมื่อก่อนชื่อของ ไม่มีใบเสร็จ ไม่รู้ชื่ออะไร ของที่ซื้อได้คุณภาพใหม่หรือของราคาสามพัน แต่ชื่อห้าพัน แล้วสองพันไปไหน ทำแบบนี้ชาวบ้านก็ไม่ไว้วางใจแล้วถ้าไม่ไว้วางใจ ทุกอย่างจะพัง ที่หมดกำลังใจ ที่ท้อแท้กันมาก เพราะถูกหลอก

ขอแล้วไม่ให้ สัญญาจะให้ ถึงเวลาไม่ให้ หากินกับชาวบ้าน โกงชาวบ้าน ความผิดหวัง
ฝังใจเช่นนี้ ท่วมทับจิตใจของชาวบ้านจนแทบไม่เหลือที่ว่างให้กับความไว้วางใจ
อีกต่อไป

ไม่เพียงแต่กระบวนการที่โปร่งใส ตรวจสอบได้ จะสร้างความเชื่อมั่น หรือ
“ซื่อใจ” ชาวบ้านได้ จนเกิดความร่วมมือในการทำงาน หากยังเป็นผลต่อเนื่องมาจาก
กระบวนการที่สร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน จุดนี้ได้สร้างการเปลี่ยนแปลงสำคัญ
ที่เมื่อวันใดมีเวทีประชาคมของโครงการแล้ว *ชาวบ้านมาทั้งหมด เดินหน้าด้วยกันหมด
ซักถาม คอยกัน ทำความเข้าใจ ร่วมมือกัน* และเสียงสะท้อนของหลายคนที่บอกเล่า
ถึงความเปลี่ยนแปลง ทั้งที่เกิดขึ้นกับตัวเอง เพื่อนบ้าน และคนในหมู่บ้านเดียวกัน
รวมทั้งเห็นทิศทางเชิงบวกในการพัฒนาชุมชนต่อไป *ชาวบ้านกล้าพูด กล้าเลือกที่จะ
เอาแบบนี้ กล้าเถียง ช่วยกันออกความคิดเห็น มีการตกลงกันให้ทุกคนได้เสนอ แล้ว
ค่อยมาคุยกันว่า จะเอาอย่างไร ชาวบ้านให้ความร่วมมือมากขึ้น จากที่ฉันอยู่บ้านฉัน
เธออยู่บ้านเธอ แต่ตอนนี้เรามารวมกลุ่มกัน แสร้งความคิดเห็นกัน*

แม้ปีนี้ หรือปีหน้า แม่น้ำสายบุรีจะเอ่อท่วมบ้านสะโตเช่นที่ผ่านมา แต่วันนี้
ความคับข้อง ท้อแท้ จะไม่ท่วมใจชาวบ้านอีกต่อไป 🌸

บ้านกฐา

ร้านค้าเกษตรชุมชนเพื่อเกษตรกรบ้านกฐา

ป้ายไวนิลขนาดใหญ่มองเห็นชัดจากถนนผ่านกลางหมู่บ้านเขียนว่า “*ร้านค้าเกษตรชุมชนบ้านกฐา*” บอกให้รู้ว่าที่นี่คือร้านค้าของชุมชน หะมะกอแข็ง มะตะปะธานโครงการ ให้ยืมพื้นที่ด้านหน้าบ้าน ตรงที่ติดถนนให้ใช้ไปก่อน และกำลังกลาย เป็นทำเลทอง เพราะใกล้กันมีร้านกล้วยเดี่ยว ร้านน้ำชา และแคร่ไม้ไฟที่มีกลุ่มคนเล่นหมากรุกนั่งกันจนเต็ม แล้วยังมีโทรทัศน์ที่เปิดให้ชมฟรีตลอด 24 ชั่วโมง เรียกคนมาชุมนุมกันคึกคักไม่เว้นแต่ละวัน *คิดแบบจิตอาสา ให้ยืมพื้นที่ใช้ก่อน ตกลงกันไว้สิบปี เพราะในหมู่บ้านไม่มีที่ว่างให้ก่อสร้างทำร้านค้าได้ แล้วตรงที่เป็นร้านค้าอยู่ในทำเลที่ดีด้วย คนผ่านไปมาเยอะ* ประธานโครงการบอก

บ้านกฐา ตั้งอยู่ที่หมู่ 1 ต.ห้วยกระทิง อ.กรงปินัง เป็นบริเวณที่ราบเชิงเขา ชาวบ้านส่วนใหญ่ทำสวนยาง สวนผลไม้ เช่น ทุเรียน เงาะ และมังคุด ถ้าไม่ทำสวนก็จะออกไปรับจ้างนอกหมู่บ้าน เริ่มต้นเมื่อมีการสำรวจปัญหาและความต้องการของคนในชุมชน จึงหนีไม่พ้นเรื่องอาชีพเกษตร นั่นคือการลดต้นทุนการผลิต

นอกจากนี้ยังมีความต้องการในประเด็นอื่นๆ ได้แก่ การป้องกันและแก้ปัญหายาเสพติดในกลุ่มเยาวชน การพัฒนาคุณภาพการศึกษาของเด็กชั้นประถม การแปรรูปผลผลิต ปลูกป่าหมู่บ้าน เป็นต้น เมื่อมีความต้องการที่หลากหลายเช่นนี้ จึงต้องหันหน้ามาคุยกันว่า เรื่องใดทำแล้วเป็นไปได้มากที่สุด มีโอกาสสำเร็จได้ และเป็นประโยชน์กับคนส่วนใหญ่ ส่วนเรื่องอื่นๆ ที่ใช้งบประมาณค่อนข้างสูง น่าจะเป็นความรับผิดชอบขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือหน่วยงานรัฐเข้ามาดำเนินการ ...เรื่องหลักเป็นน้ำประปา *ร้านค้าชุมชนเป็นประเด็นที่สอง เพราะหมู่บ้านประสบปัญหาขาดแคลนน้ำ แต่เป็นบางพื้นที่ น้ำไม่ทั่วถึง ที่ไหนสูง ก็จะไม่มีน้ำใช้ แต่งบประมาณโครงการไม่พอ และสร้างประปาแล้ว ใช้ประโยชน์กันได้ไม่ทั่วถึง ตอนนี้นำน้ำนั้นทางกำนันผู้ใหญ่รับไปแล้ว เป็นงบของเอสเอ็มแอล ส่วนงานที่กลุ่มผู้หญิงเสนอจะทำขนมเพาะเห็ด แต่มีสมาชิกสนับสนุนไม่มาก ดูจากประโยชน์แล้วไม่เกิดผลกับส่วนรวมเลย ไม่ได้สนับสนุน ผู้ประสานงานพื้นที่เล่า*

ชาวบ้านได้ช่วยกันขังดวงวัดโอกาสและความเป็นไปได้ โดยมุ่งประโยชน์

ส่วนรวม เมื่อเห็นจากข้อมูลชุมชนว่า เพื่อนบ้านส่วนใหญ่ทำสวนยาง สวนผลไม้ ต้องเจอปัญหาต้นทุนสูง แต่ขายได้กำไรน้อยลง เพราะราคาในตลาดเป็นสิ่งที่ชาวบ้านกำหนดเองไม่ได้ แนวทางที่พอทำได้คือการลดต้นทุนการผลิต และวิธีการหนึ่งที่น่าจะได้ผลคือ รวมกลุ่มกันซื้อของ เพื่อให้ได้ราคาที่ถูกลง ...ชาวบ้านส่วนใหญ่... มีสวนยาง สวนลองกอง สวนทุเรียน มีกันเกือบทุกคน แล้วแต่ว่าจะมากหรือน้อย แต่ไม่มีสิ่งที่ตอบโจทย์ความต้องการเขา เลยมาคิดกันว่า ทำอย่างไรที่จะลดต้นทุน แล้วบ้านกว่าห่างไกลตัวเมือง บางคนอยากได้เครื่องมือเกษตร อย่างจอบ มีดพรวน บู่ ก็ไม่มีขายในชุมชน ต้องออกไปหาในตัวเมือง ก็เลยคิดสร้างร้านค้าชุมชน โครงการร้านค้าเกษตรชุมชนบ้านกว่าจึงเกิดขึ้น เริ่มตั้งแต่การก่อสร้างอาคาร กำหนดจ้างช่างคุมงานก่อสร้าง 1 คน และใช้แรงงานสมทบจากคนในหมู่บ้านที่อาสาช่วยวันละประมาณ 10 คน โดยไม่มีค่าตอบแทน มีเพียงการเลี้ยงอาหารเท่านั้น นอกจากแรงงานแล้วชาวบ้านยังช่วยกันบริจาคเงินสมทบ รวมทั้งวัสดุอุปกรณ์ กระทั่งการก่อสร้างแล้วเสร็จ จากนั้นตามมาด้วยการสร้างความเข้าใจเพื่อให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในโครงการร้านค้าแห่งนี้ มีการช่วยกันเสนอและร่างกฎระเบียบข้อบังคับของร้านค้า กำหนดแนวทางและวิธีดำเนินงานที่จะนำมาใช้ รวมถึงการแนะนำสินค้าและเครื่องใช้ที่ต้องการให้นำมาจำหน่ายในร้านค้า จากนั้นเปิดรับสมัครสมาชิกเข้ามาถือหุ้น สร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของและมีส่วนร่วมในร้านค้าของชุมชน

นอกจากนี้ มีการไปศึกษาดูงานที่กลุ่มออมทรัพย์ชุมชนคลองต่อ อ.รัตนภูมิ จ.สงขลา เพื่อเรียนรู้และทำความเข้าใจเรื่องการบริหารจัดการ การทำบัญชีเบื้องต้น การจดบันทึกการขายสินค้า การเช็คสต็อกสินค้า เพื่อจะได้บริหารจัดการร้านค้าให้เกิดประสิทธิภาพ และเมื่อต้องซื้อสินค้าและเครื่องมือทางการเกษตรเข้าร้าน คณะทำงานก็ได้ประสบการณ์ใหม่ เพราะต้องทำการสอบราคาสินค้า 3 ร้านในทุกรายการ และจะต้องกลับมาประชุมเพื่อเทียบราคา จึงตกลงร่วมกันเลือกซื้อสินค้าที่มีราคาถูกที่สุด แต่มีคุณภาพ เพื่อจะได้ลดต้นทุน ซึ่งเป็นเรื่องที่รู้สึกยุ่งยากในตอนแรก แต่สุดท้ายก็ถือว่าคุ้มค่ากับสิ่งที่ได้กลับมา ... เวลาไปสอบราคา เขาก็ว่า ทำไมถามแล้วไม่ซื้อ แต่ก็ตีระดับหนึ่งที่ทำให้เราสามารถเทียบราคา ถ้าเป็นแต่ก่อน เราตกลงกับร้านไหนก็ซื้อกับร้านนั้น แต่ที่เราได้เทียบราคา ก่อน อันไหนถูก เราก็ไปซื้อร้านที่ถูกกว่า เราก็ได้ประโยชน์ตรงนั้น คณะทำงานคนหนึ่งสะท้อน

ร้านค้าชุมชนในรูปแบบร้านค้าเกษตร เป็นเรื่องที่ชาวบ้านเคยได้รับรู้มาบ้าง และมองว่า ร้านค้าแบบนี้ยังไม่มีในพื้นที่ ข้อเสนอจึงออกมาในเรื่อง “ร้านค้าเกษตรชุมชน

บ้านกฐา”เพื่อขายสินค้าทางการเกษตร ได้แก่ ปุ๋ย อาหารสัตว์ และเครื่องมือทางการเกษตร เป็นการช่วยลดค่าใช้จ่ายให้แก่เกษตรกรที่ต้องไปซื้อสินค้าเหล่านี้ถึงในเมือง เท่ากับลดต้นทุนไปได้อย่างหนึ่ง อีกทั้งในสถานการณ์ความไม่สงบที่เกิดเหตุลอบทำร้ายบนถนนอยู่บ่อยครั้ง เมื่อไม่ต้องเดินทางไปไหนมาไหน ย่อมสร้างความปลอดภัยแก่ชีวิตได้มากขึ้นด้วย ตอนนี้ได้ประโยชน์กันพอสมควร มีคนจากหมู่บ้านใกล้ๆ กันมาซื้อที่นี้ด้วย คนซื้อมากขึ้นจากเดิม สมาชิกมีเพิ่มใหม่ คนที่เป็นสมาชิก เขาเห็นความสำเร็จในการทำร้านให้อยู่ได้ ของเยอะขึ้นเรื่อยๆ เพราะความต้องการของสมาชิก เขาอยากให้ครบวงจร ชื่อร้านนี้แล้วไม่ต้องไปร้านอื่นอีก มาที่เดียวแล้วได้ครบไปเลย

จากร้านค้าเกษตรที่ตั้งอยู่เดี่ยวตาย ต่อมาเริ่มมีร้านก๋วยเตี๋ยว ร้านน้ำชาทยอยเปิดขายอยู่ใกล้ๆ ช่วยดึงดูดให้คนมาพบปะกัน พูดคุยกัน สร้างบรรยากาศคึกคักขึ้นโดยรอบบริเวณทุกวัน พลอยให้ร้านค้าขายสินค้าได้มากขึ้น และต้องจัดหาสินค้าเข้ามาขายเพิ่มขึ้น

คณะทำงานชาวบ้านที่มีทั้งหญิงและชาย ผลัดกันเล่าด้วยความภาคภูมิใจที่ได้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการนี้ ทำให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงภายในหมู่บ้าน จากที่เคยเงียบเหงาต่างคนต่างอยู่ ไม่ค่อยมีโอกาสดูคุยพบปะกัน และต้องห่างเหินกันมากขึ้นเพราะสถานการณ์ความไม่สงบที่ทำให้ทุกคนต้องใช้ชีวิตอย่างระมัดระวัง เมื่อร้านค้าแห่งนี้กลายเป็น “ชุมทาง” ที่ใครๆ ต้องแวะเข้ามา แม้ด้วยความตั้งใจที่ต่างกัน ช่วยร้อยพันความสัมพันธ์ของผู้คนในชุมชนให้กลับมาใกล้ชิดกันอีกครั้ง ในวันศุกร์ร้านจะปิดหนึ่งวัน แต่เป็นที่รู้กันว่า ทุกคนจะมาช่วยกันทำความสะอาดบริเวณร้าน ร่วมกันทำกับข้าว และกินข้าวด้วยกัน จะเห็นภาพการนำโต๊ะนั่งมาต่อๆ กันจนยาว กินข้าวไปคุยกันไปในบรรยากาศที่คึกคัก ...คนมาที่นี้เยอะมาก แต่ก่อนไม่เคยพบปะกันหรอก ต่างคนต่างอยู่ ภูมิใจในสิ่งที่ได้เห็น ภูมิใจที่เราได้มีโอกาสได้เจอหน้าพบปะกันบ่อยขึ้น ภูมิใจที่ได้มีการเรียนรู้ด้วยตัวเอง คิดเองทำเอง ได้ผลเอง

หลังจากดำเนินโครงการร้านค้าเกษตรชุมชนบ้านกฐาในปีแรก ปีถัดมาชาวบ้านคิดที่จะต่อยอดทำกลุ่มออมทรัพย์อีกระยะหนึ่ง แต่ยังอยู่ในขั้นการศึกษาเรียนรู้ทำความเข้าใจการบริหารจัดการกลุ่มออมทรัพย์ในหมู่ของคณะทำงาน พร้อมๆ ไปด้วยกับการทำความเข้าใจกับคนชุมชน เพราะที่ผ่านมา การดำเนินงานกลุ่มออมทรัพย์ในชุมชนประสบปัญหา เงินที่ฝากสูญหาย เกิดการทุจริต ไม่โปร่งใส จนต้องปิดตัวลง ทั้งความเสียหายและสร้างบาดแผลในใจจนชาวบ้านเข็ดขยาด ยากที่จะร้อยพันขึ้นนั้นมา

ทำใหม่ได้โดยง่าย

อย่างไรก็ตาม นั่นคงไม่ใช่เหตุผลที่ตีพอในการเลิกล้มความตั้งใจ การผลักดันให้เกิดกลุ่มออมทรัพย์จึงดำเนินต่อไป จะเห็นได้จากการเตรียมความพร้อมของคณะทำงาน โดยทำเวทีชี้แจงทำความเข้าใจกับคนในชุมชน ทั้งด้านการบริหารจัดการรูปแบบ และวิธีการที่มีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะความโปร่งใสในการดำเนินงาน รวมถึงความเข้าใจในหลักการศาสนาที่เกี่ยวข้อง ดังที่ประธานโครงการเล่าว่า *เรารู้ว่าการออมเป็นเรื่องดีอย่างไร ช่วงที่พัฒนาศักยภาพคณะทำงาน ต้องทำความเข้าใจกับชาวบ้านด้วย เชิญผู้รู้ศาสนาและวิชาการมาชี้แจงให้เข้าใจ ทำให้เห็นถึงความสำคัญ ความจำเป็นที่ต้องออมเงิน เรื่องนี้ต้องใช้เวลา แทบจะเริ่มแบบติดลบเลย เพราะใครก็ไม่อยากเอาด้วย ต้องประชาสัมพันธ์สร้างความเชื่อถือก่อน ที่สำคัญเรื่องออมทรัพย์เป็นเรื่องลึกลับ ต้องเข้าใจร่วมกัน*

นอกจากความต้องการในด้านที่เป็นมิติทางเศรษฐกิจแล้ว ในอีกด้านหนึ่งชาวบ้านก็สนใจเรื่องแหล่งเรียนรู้ชุมชน ซึ่งเคยมีการนำเสนอประเด็นนี้มาก่อนแล้วโดยกลุ่มผู้หญิงที่ส่วนใหญ่เป็นแม่บ้าน พวกเขาเสนอทำศูนย์ไอทีเพื่อให้บริการคอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ตในชุมชน เพราะเด็กและเยาวชนที่เป็นนักเรียน นักศึกษาจำนวนมากจำเป็นต้องใช้ทำงาน ค้นคว้าข้อมูล ทำรายงาน ทำการบ้าน เวลาจะทำอะไรก็ ต้องเข้าไปในเมือง แต่เนื่องจากไม่มีสถานที่ รวมทั้งยังไม่เป็นที่ยอมรับหรือเห็นถึงความสำคัญของไอทีมากนัก ประกอบกับมีความกังวลเกี่ยวกับภัยจากสื่อต่างๆ ที่จะเข้ามา ทำให้เรื่องนี้ต้องรอโอกาสที่จะได้รับการสนับสนุนต่อไป

นอกจากร้านค้าเกษตรชุมชนอันเป็นรูปธรรมที่มองเห็นและจับต้องได้ ตลอดจนความพยายามในการผลักดันให้เกิดกลุ่มออมทรัพย์แล้ว ผลพวงจากการดำเนินงานพัฒนาของชุมชน โดยชุมชน เพื่อชุมชน ยังทำให้บ้านภูวากลับมามีชีวิตชีวามากขึ้น พร้อมกับที่ชาวบ้านหลายคนได้รับประสบการณ์ในการทำงานร่วมกัน จากคนที่ไม่เคยพูด กลัวที่จะแสดงความคิดเห็นในที่สาธารณะ ก็เริ่มกล้าสะท้อนความคิดเห็น และมีส่วนร่วมรับผิดชอบเป็นคณะทำงานในโครงการ ซึ่งที่ผ่านมาแทบจะไม่มีบทบาทในชุมชนเลย โดยเปรียบเทียบว่า *“เสียง”* ที่พวกเขาตะโกน ดังแค่ไหน ก็ไม่มีใครได้ยิน เป็นเพียงเสียงกระซิบเบาๆ ผ่านมาแล้วผ่านไป ต่างกับเสียงของผู้นำผู้มีอำนาจในชุมชน แม้จะเบาแค่ไหน ก็เป็นที่ได้ยิน มีคนรับฟัง จนเมื่อหน้าตาแห่งโอกาสได้เปิดขึ้นเมื่อมีโครงการ ช.ช.ต. เข้ามา ซึ่งประธานโครงการสะท้อนความ

เปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นว่า ใครที่ไม่กล้าคุย ก็กล้าพูด ไม่เคยทำกิจกรรม ก็ได้ทำ เรา
ไม่ใช่ผู้นำที่เสียงของพวกเขามีพลัง เขาแค่กระซิบก็ได้ยินทั่ว ไม่เหมือนเราตะโกนก็ยัง
ไม่มีใครได้ยินเสียง แต่ตอนนี้เสียงของเราได้รับฟังมากขึ้น

ตะวันลับดับแสงลง ม่านราตรีเริ่มคลี่คลุม แต่แสงไฟสว่างไสวที่ร้านค้าเกษตร
ชุมชนบ้านกฐา ช่วยขับไล่ความมืดมิด ผู้คนยังคงคึกคัก มารวมตัวกันเช่นทุกวัน
เมื่อก่อนคนที่นี้อาจต้องฟังฟัง รอรับการพัฒนาอย่างไม่มีโอกาสกำหนดตัวเอง
แต่เวลานี้ พวกเขาเหมือนมีแสงสว่างในตัวเองที่ใช้ส่องทางในการก้าวต่อไปแล้ว 🦋

บ้านทรีอปา-แบหอ

ชายหญิงเคียงกันพัฒนาชุมชนที่ตรีโอปา-แบหอ

บนถนนสายหลักของหมู่บ้านยามนี้ มีรถราวิ่งขวักไขว่ เป็นช่วงฤดูเก็บเกี่ยว อันคึกคัก ลองกองที่นี่พร้อมกันให้ผล แทบทุกบ้านปิดเสียบ ชาวบ้านหายไปอยู่ในสวนกันหมด

หมู่บ้านตรีโอปา-แบหอ หมู่ที่ 2 ต.ห้วยกระทิง อ.กรงปินัง ชื่อบ้านบ่งบอกการแบ่งเป็นสองโซน คือ โซนตรีโอปาและโซนแบหอซึ่งอยู่ห่างกันประมาณ 4 กิโลเมตร เล่าต่อกันมาว่า เป็นคนจากปัตตานีเข้ามาบุกเบิกพื้นที่ทำสวนเพราะผืนดินบริเวณนี้อุดมสมบูรณ์ ต่อมาเมื่อมีคนอพยพเข้ามามากขึ้นจนกลายเป็นชุมชน ชื่อบ้าน “ตรีโอปา” เป็นภาษามลายูถิ่นหมายถึง “กระรอก” ที่คงอาศัยอยู่เป็นจำนวนมากในป่าแถบนั้น ส่วนแบหอเป็นชุมชนเก่าแก่ ซึ่งเคยเป็นหมู่บ้านเลี้ยงช้าง เพื่อใช้เป็นพาหนะเดินทางข้ามแม่น้ำปัตตานี คำว่า ช้าง ออกเสียงว่า “ฮอ” เรียกคนเลี้ยงช้างว่า “แบฮอ” ซึ่งต่อมาเพี้ยนเป็น “แบหอ”

จากเวทีชี้แจงโครงการ ช.ช.ต. เพื่อทำความเข้าใจรูปแบบ กระบวนการดำเนินงาน ตลอดจน แนวทางการพัฒนาบนฐานทุนที่มีอยู่ในชุมชน ทำให้เห็นว่า การศึกษาข้อมูลชุมชนเป็นเรื่องสำคัญ เพื่อจะได้เชื่อมโยงทุนเหล่านี้มาใช้ในการพัฒนาชุมชน โนรีตา ปะลอมขง คณะทำงานเล่าถึงการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในขั้นนี้ว่า *แต่ก่อนเราไม่รู้เลยว่า บ้านแบหอ มาจากอะไร พอไปถาม รู้ว่าในอดีตที่นี่เลี้ยงช้าง รู้ว่าถิ่นนี้ใครเข้ามาอยู่กันมาอย่างไร รู้ทรัพยากรในหมู่บ้าน เห็นถึงปัญหาความต้องการ จุดเด่นจุดด้อย เรามักกลัวหินมากก็มักจะทำล้วยฉาบ พอถึงหน้าทุเรียนก็เอามาแปรรูปเป็นทุเรียนทอดและทุเรียนกวน*

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลชุมชนช่วยให้มองเห็นประเด็นสำคัญที่สะท้อนปัญหาและความต้องการของชุมชน 4 ประเด็นคือ 1) การจัดการราคาผลผลิตจากสวนผลไม้ 2) ตลิ่งริมน้ำพัง 3) อาชีพสำหรับสตรีและเยาวชน และ 4) การจัดสวัสดิการเด็กกำพร้าในชุมชน หากเมื่อวิเคราะห์ความเป็นไปได้ เหลือประเด็นที่เห็นว่าจะดำเนินการได้ คือการสนับสนุนกลุ่มอาชีพสตรีและเยาวชน โดยแยกเป็น 2 โครงการ ได้แก่ โครงการผลิตภัณฑ์กัลล้วยฉาบ ทุเรียนทอด และทุเรียนกวน กับโครงการผลิตอิฐบล็อก โครงการแรกเป็นการแปรรูปกล้วยและทุเรียนซึ่งเป็นวัตถุดิบของชุมชน เพื่อเพิ่มมูลค่า

และสร้างรายได้เสริมให้แก่กลุ่มผู้หญิง และยังเป็นโอกาสพัฒนาศักยภาพกลุ่มผู้หญิง อีกด้วย ซึ่งที่ผ่านมาไม่เคยได้รับโอกาสและเข้าถึงการสนับสนุนของหน่วยงานหรือ องค์กรใดมาก่อน ...ให้ชาวบ้านเป็นผู้นำตนเอง ถึงเราไม่เก่งก็ต้องมาช่วยกันคิด ช่วยกันทำ ในเมื่อเราอยากได้ ต้องคิดต้องกล้า เราไม่มีที่พึ่งแล้วนอกจากตัวเราเอง และสมาชิกในชุมชน ซึ่งชาวบ้านมีศักยภาพทำได้

ส่วนโครงการผลิตอัญมณีกลุ่มหญิงให้เป็นอาชีพสร้างรายได้กับกลุ่มเยาวชน ในหมู่บ้านที่ว่างงาน ประกอบกับชุมชนนี้เคยได้รับการสนับสนุนเครื่องจักรในการ ผลิตอยู่ก่อนแล้ว แต่ทิ้งร้างไว้ไม่มีการดำเนินงานต่อ สามารถซ่อมแซมกลับมาใช้งานได้ ส่วนการก่อสร้างโรงเรียน ชาวบ้านร่วมกันสร้างแบบแรงงานอาสาช่วยกันทำ งาน ก่อสร้างเริ่มขึ้นในช่วงเย็นของทุกวัน ซึ่งเป็นเวลว่างหลังเสร็จงานประจำ แต่บางวันที่ ฝนตกออกไปกรีดยางตามปกติไม่ได้ ชาวบ้านจะมารวมกันเพื่อเร่งให้การก่อสร้าง คืบหน้าเร็วขึ้น เพราะบางช่วงมีข้อจำกัดที่ทุกคนต้องประกอบอาชีพของตนเอง ขาด ความต่อเนื่องในการทำงาน บางวันไม่มีคนมาทำงานตามที่ตกลงกันไว้ ทำให้ใช้เวลา นานกว่าจะแล้วเสร็จ จากนั้นจึงประกาศเปิดรับสมาชิก มีแกนนำเยาวชนแต่ละโซน ของหมู่บ้านไปชวนเพื่อนมาเข้าร่วมโครงการ โดยจะได้รับการฝึกทักษะการทำอัญ มณีเพื่อเป็นทางเลือกในการประกอบอาชีพ งานนี้แม้จะมีเยาวชนให้ความสนใจ น้อย แต่เห็นถึงความตั้งใจของคนในชุมชน และความหวังที่มีต่อลูกหลานของตนเอง ผู้ใหญ่ผลักดันให้เกิดโครงการนี้เพื่อแก้ปัญหาเยาวชนว่างงาน และปัญหายาเสพติด ช่วยดึงเยาวชนกลับเข้ามารวมกัน มีอะไรให้เขาทำได้ในหมู่บ้าน อยู่ในสายตาผู้ใหญ่ แต่เยาวชนไม่ค่อยสนใจ อยากทำก็มาทำ เบื่อก็ไม่มา ต้องคิดวิธีการอื่นมาช่วย

ในปีที่ 2 ทางชุมชนเห็นร่วมกันที่จะพัฒนาต่อยอดกลุ่มทำกล้วยฉาบ ทูเรียน ทอด และทุเรียนกวน โดยเน้นไปที่การพัฒนาศักยภาพการทำงาน เช่น การจัดอบรม เรื่องการบริหารจัดการ การทำบัญชีเบื้องต้น การพัฒนาบรรจุภัณฑ์ และความหลากหลายของผลิตภัณฑ์ ตลอดจนพัฒนาโครงการกลุ่มออมทรัพย์ร้านค้าชุมชน โซน แบบหอ เพื่อจำหน่ายสินค้าอุปโภคบริโภคให้แก่ชาวบ้าน โดยเฉพาะให้บริการผ่อนสินค้า ที่จำเป็น

กลุ่มกล้วยฉาบของกลุ่มแม่บ้านสตรีตรีอปา ได้พยายามปรับปรุงคุณภาพ และพัฒนาความหลากหลายของผลิตภัณฑ์ โดยมีการประสานงานให้วิทยากรที่มี ความรู้มาช่วยสอนการทำกล้วยฉาบรสเค็ม กล้วยฉาบสามรส การถนอมอาหารใน ครัวเรือน รวมถึงการพัฒนาผลิตภัณฑ์อื่นๆ ต่อไป นอกจากนี้ยังเห็นถึงความจำเป็น

ที่คณะทำงานต้องได้รับการเสริมทักษะ เพื่อดำเนินงานกลุ่มให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น การไปฝึกอบรมและดูงานทำให้เราได้ประสบการณ์ ได้ทำขนมหน้าตาแปลกที่ไม่เคยทำ เรียนรู้การทำงานกลุ่มที่ประสบความสำเร็จนำมาใช้กับกลุ่มพวกเรา เพิ่มทักษะการทำงานเอกสาร ทำบัญชีที่เคยยากสุดยาก ให้ทำได้ถูกต้องขึ้น ยามีลี๊ะ มูตี เล่าถึงประสบการณ์ใหม่ที่เกิดขึ้นกับตนเองและกลุ่ม

ส่วนโครงการร้านค้าชุมชนตั้งขึ้นที่โซนแบหอ เพราะมีประชากรอาศัยอยู่มาก เดินทางไปมาสะดวก เรื่องนี้งานใหญ่คือการสร้างอาคาร ที่ใช้แรงงานสมทบจากชาวบ้านเป็นส่วนใหญ่ ใช้เวลาก่อสร้างประมาณ 10 วัน จึงแล้วเสร็จ โดยได้รับการสนับสนุนบางส่วนจากโครงการ ช.ช.ต. ผนวกกับการระดมทุนของชุมชน โดยให้สมัครลงหุ้นเป็นสมาชิกคนละ 200 บาท ส่วนงานยากคือการบริหารจัดการร้านค้าชุมชน จากที่วางแผนว่า จะช่วยบรรเทาปัญหาที่ชาวบ้านต้องซื้อสินค้าราคาแพง โดยจัดหาสินค้าตามที่สมาชิกต้องการมาขายผ่อนในราคาถูก ต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบมาจำหน่ายสินค้าในครัวเรือนแทน เนื่องจากคณะทำงานยังไม่มีทักษะและประสบการณ์ เรื่องการจัดการพอ เกรงจะเกิดปัญหาการชำระเงินจนเกิดเป็นหนี้สูญ

เมื่อเป็นร้านค้าชุมชนแล้ว ทางคณะทำงานทำการสำรวจความต้องการของชาวบ้านเพื่อจัดซื้อสินค้ามาจำหน่าย ซึ่งจะต้องเปรียบเทียบราคาของสินค้าแต่ละประเภท เลือกที่มีคุณภาพแต่ในราคาที่ดีที่สุด จึงเกิดความล่าช้า กว่าจะสามารถเปิดให้บริการได้จริง เป็นที่มาให้เกิดความสงสัยว่าคณะทำงานทุจริต นำเงินไปใช้ส่วนตัว ซึ่งบั่นทอนความรู้สึก และอาจบานปลายเป็นความขัดแย้งได้ จึงมีการเรียกประชุมชี้แจงและสร้างความเข้าใจให้ทราบถึงกระบวนการทำงาน แสวงเอกสารหลักฐาน ไปเสร็จและสมุดบัญชีธนาคาร จึงเป็นอันยุติปัญหา และได้สร้างบทเรียนที่ทำให้ชาวบ้านเห็นความสำคัญของการทำเอกสารหลักฐานการเงินอย่างถูกต้อง รอบคอบและรัดกุม ตอนแรกทุกคนบ่นกันมากเรื่องเอกสารเยอะ รู้สึกว่ายุ่งยาก ลำบากที่ต้องทำ พอเขาเห็นถึงความสำคัญ เขابอกเองเลยว่า เขาได้รู้ว่าจะอะไรเป็นอะไร เอกสารหลักฐานสอนให้รู้ที่ไปที่มาของเงิน รู้แล้วว่าทำไมต้องทำเอกสารเยอะแยะ ผู้ประสานงานพื้นที่เล่า

พอบปี 3 เป็นการต่อยอดโครงการร้านค้าชุมชน เน้นไปที่การพัฒนาศักยภาพของคณะทำงาน เพราะการทำร้านค้าเป็นประสบการณ์ใหม่ของชุมชน จำเป็นต้องเรียนรู้ ทำความเข้าใจ และพัฒนาคณะทำงานให้สามารถบริหารจัดการร้านค้าให้มีประสิทธิภาพ ให้บริการได้ต่อเนื่อง จึงเน้นการฝึกอบรมและศึกษาดูงาน เพื่อทำให้คณะทำงานเกิดความมั่นใจมากขึ้น นอกจากนี้ยังมีการนำเสนออีกโครงการคือ การ

สร้างอาคารอเนกประสงค์ ซึ่งเป็นความต้องการร่วมกันของคนในหมู่บ้าน เพราะที่ผ่านมายังไม่มีสถานที่ที่ใช้ทำกิจกรรมสาธารณะ แต่ครั้งที่จัด ต้องไปขอใช้พื้นที่มัสยิด โรงงานยาง หรือบ้านชาวบ้าน เคยมีการเสนอของบประมาณเพื่อจัดสร้างอาคารในลักษณะเช่นนี้กับ อบต. แต่ก็ผิดหวังมาตลอด

ความที่รอคอยมานาน เพียงแค่เสนอโครงการผ่านความเห็นชอบเท่านั้น ทั้งที่งบประมาณยังไม่ได้จัดสรรลงไปด้วยซ้ำ ทางชุมชนเรียกประชุมแจ้งข่าวที่ว่า *“จะได้อาคารอเนกประสงค์แล้ว”* ชาวดีที่แพร่กระจายไปในหมู่บ้าน ยังคงเป็นแค่ความฝัน แต่ความจริงที่เกิดขึ้นคือ ต้องอาศัยการร่วมแรงร่วมใจของชาวบ้าน เพราะงบประมาณสนับสนุนไม่เพียงพอกับการก่อสร้างทั้งหมด ผู้ประสานงานพื้นที่จึงต้องทำงานหนัก เพราะต้องชี้แจงถึงเงื่อนไขและข้อจำกัดเรื่องงบประมาณ พร้อมกับท้าทายว่า หากชาวบ้านต้องการให้อาคารอเนกประสงค์สมบูรณ์เช่นเดียวกับแปลนก่อสร้าง คงต้องช่วยกันสมทบ เพราะโครงการนี้มุ่งให้เกิดการมีส่วนร่วมของชาวบ้านกันเอง ...*พอเป็นสิ่งที่ต้องการและเขารอมานาน ทุกคนร่วมมือกันจริงๆ บางคนบริจาคเงิน บริจาคข้าวสาร ให้อุปกรณ์ วัสดุก่อสร้าง ทำอาหารเลี้ยงอาสาสมัคร* ผู้ประสานพื้นที่เล่า

การก่อสร้างอาคารอเนกประสงค์ดังกล่าว ช่วยคืนความสัมพันธ์และฟื้นฟูความมีชีวิตชีวาให้กลับมาสู่หมู่บ้านอีกครั้ง แต่ละวันจะมีอาสาสมัครหมุนเวียนมาช่วยกันทำงาน บางครอบครัวสามีมาสมทบแรง ภรรยาทำกับข้าว ทุกคนจะมีชาวบ้านจับกลุ่มคุยกันถึงความคืบหน้า และอีกหลายเรื่องราวที่เกิดขึ้นในชุมชน เมื่อเข้าสู่ช่วงถือศีลอดที่อาจต้องหยุดงานยาว ทำให้งานล่าช้าไป จึงมีการหารือกัน และได้เป็นข้อตกลงว่า ใช้เวลา 2-3 ชั่วโมงหลังละหมาดมาช่วยกันทำทุกวัน งานก่อสร้างอาคารอเนกประสงค์จึงดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง การบอกต่อกันปากต่อปากทำให้ชาวบ้านออกมาช่วยกันไม่เคยขาด ยิ่งวันไหนฝนตกกรีดขยงไม่ได้ ทุกคนจะมากันพร้อมเพรียงโดยไม่ต้องประกาศขอความร่วมมือ ผู้ประสานงานพื้นที่เล่าว่า *คนที่มาช่วยกันทำอาคารมาจากทุกโซนในหมู่บ้าน เขารู้สึกว่าเป็นเจ้าของร่วมกัน เป็นสิ่งที่เขารอคอยมานาน ต้องการให้ออกมาดีที่สดุ ต้องสวยเป็นหน้าเป็นตาของหมู่บ้าน จากแบบที่ใส่ประตูไม้ก็เปลี่ยนเป็นประตูกระจก งานที่มาจากความต้องการทุกคน สร้างให้เกิดการมีส่วนร่วมของทุกคนจริงๆ*

การดำเนินงานพัฒนาตลอดระยะเวลา 3 ปีต่อเนื่อง สร้างการเรียนรู้ การเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นกับชาวบ้านตรีอปา-แบหอ ในระดับต่างๆ แม้ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นในบางโครงการ อาจไม่บรรลุผลดังที่ตั้งเป้าหมาย เช่นเดียวกับความผิดพลาดและความบกพร่องที่เกิดขึ้น ล้วนแต่ให้บทเรียนต่อการทำงานในวันหน้า ซึ่งประเด็นที่สำคัญกรณีนี้ ได้แก่ **บทบาทของผู้หญิงในพื้นที่สาธารณะ** กระบวนการมีส่วนร่วม

ในงานพัฒนา ทำให้ผู้หญิงมีโอกาสและพื้นที่ในการแสดงศักยภาพของตน ซึ่งเห็นได้จากกลุ่มสตรีทำกล้วยฉาบ ที่เริ่มจากความถนัด ค่อยๆ เรียนรู้ ฝึกฝน เพิ่มทักษะที่หลากหลาย และนำไปใช้จริง ทำให้ผลงานเป็นยอมรับ ซึ่งกลับมาสร้างความมั่นใจในตนเอง และส่งต่อแรงบันดาลใจแก่คนอื่น ๆ ต่อไป ดังที่โนรีตา ปะลอมง สะท้อนว่า **แต่ก่อนผู้หญิงเหมือนเป็นช้างเท้าหลัง อยู่แต่บ้าน ไม่มีสิทธิ์ออกความคิดเห็น พอได้ทำโครงการนี้ เรามีบทบาทขึ้นมา ผู้หญิงกระตือรือร้น อยากเห็นการพัฒนาชุมชน แต่ที่ผ่านมา มีเฉพาะผู้ชายได้ทำ เขาเป็นผู้นำมาตลอด วันนี้เรามีโอกาสเป็นผู้นำ ทุกคนยอมเสียสละ มีคนสลับประมาทว่าผู้หญิงทำไม่ได้หรอก แต่กลุ่มชนของเราอยู่รอด ทำขายมีกำไร**

การได้แสดงศักยภาพของกลุ่มผู้หญิงดังกล่าว ทำให้เห็นถึงทุนของชุมชน โดยเฉพาะทุนคน นอกนั้นก็อาจเป็นเรื่องทรัพยากรธรรมชาติ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งล้วนเป็นปัจจัยสนับสนุนที่ทำให้การดำเนินงานพัฒนาบรรลุผล **การพัฒนาบนฐานทุนหรือศักยภาพที่มีอยู่** ทำให้ชุมชนเข้มแข็งจากภายใน ที่ชุมชนตรีโปา-แบหอบแห่งนี้ ศักยภาพของผู้หญิงในงานพัฒนาชุมชนได้ปรากฏออกมา และได้รับการยอมรับให้มีส่วนร่วมเป็นผู้นำของชุมชน มะยากี เปาะซู คณะทำงาน สะท้อนว่า **ผู้หญิงตั้งใจและมีส่วนร่วมในการประชุมทุกครั้ง ผู้ชายจะเข้า ๆ ออก ๆ ไปคุยกันบ้าง มาลงชื่อแล้วก็ไม่อยู่ประชุม แต่ผู้หญิงมาครบและตรงเวลา ปีแรกแบ่งให้ผู้หญิงทำกลุ่มขนม ผู้ชายทำอึ๊บปลือก แต่โครงการใหญ่ทำอาคารอเนกประสงค์ให้ผู้หญิงเป็นประธาน เพราะเก่งขึ้นมาก เสนองานคล่อง ไม่กลัว เข้าเวทีระดับจังหวัดก็ขึ้นเวทีพูดได้**

นอกจากกลุ่มผู้หญิงแล้ว เยาวชนเป็นอีกกลุ่มที่มักขาดการมีส่วนร่วมในงานพัฒนาชุมชน จึงควรได้รับการสนับสนุนบทบาท สร้างพื้นที่ และเปิดโอกาสให้พวกเขามากขึ้น โดยคำนึงถึงปัญหา ความต้องการของเยาวชนเหล่านี้ ควบคู่ไปกับกลุ่มผู้ด้อยโอกาสอื่น ๆ ในชุมชน

นอกจากนี้ **การพัฒนาโครงการสาธารณะที่มาจากความต้องการร่วมกันหรือเป็นความสนใจร่วมกันของชุมชน** จะทำให้สามารถใช้ประโยชน์จากกำลังคน และทรัพยากรของชุมชนได้เต็มที่ ดังกรณีการสร้างอาคารอเนกประสงค์ของชุมชน รวมถึงช่วยฟื้นฟู สถานความสัมพันธ์ ที่เคยห่างเหินกันไปให้กลับมาอีกด้วย ชุมชนจะเดินหน้าและพัฒนาต่อไป ก็ด้วยความร่วมมือกันของทั้งหญิงชาย โอกาสที่มาถึง เปิดให้ผู้หญิงแสดงความสามารถและศักยภาพภายในตนเอง เพื่อเติมเต็มกันและกันให้งานพัฒนาชุมชนตรีโปา-แบหอบบรรลุความสำเร็จด้วยพลังของทุกคนอย่างแท้จริง

บ้านควนนางา

หลอมผสานกับชีวิตเป็นหนึ่งเดียวที่ควนนาง

เพียงแยกจากถนนใหญ่ไม่ถึง 5 กิโลเมตร ทางเข้าหมู่บ้านควนนางา ค่อย ๆ เพิ่มความชันขึ้นตามความสูงของไหล่เขา ลึกเข้าไปเรื่อย ๆ จะเจอกับป่ายางที่ปลูกอยู่ทั่วไป แทบไม่เหลือเค้าป่าธรรมชาติเดิม

ตามประวัติ บ้านควนนางา ต.ห้วยกระทิง อ.กรงปินัง ตั้งอยู่ในป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์ แวดล้อมด้วยถ้ำตามธรรมชาติที่สวยงาม เคยเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียง แต่ก็ร้างผู้คนไปเพราะสถานการณ์ความไม่สงบ ทำให้ไม่มีใครกล้าเข้ามาเที่ยวชมถ้ำงาม ชื่อหมู่บ้านดั้งเดิมที่เรียกขานกันมาคือ **“บาตุมอ”** หมายถึง **“หินคู่ชนกัน”** เรียกตามหินก้อนใหญ่ข้างทางที่ตั้งสูงชันเหมือนพิงกัน ก่อนที่ทางการจะมาเปลี่ยนเป็น **“ควนนางา”** ในปัจจุบัน แต่ชาวบ้านยังคงเรียกชื่อเดิมกับชื่อใหม่ควบคู่กันว่า **“บ้านควนนางา-บาตุมอ”** เพื่อบ่งบอกถึงชุมชนที่แยกเป็นสองโซนบ้าน ด้วยทำเลที่ตั้งบ้านเรือนที่ล้อมรอบด้วยภูเขา มีลักษณะเป็นชุมชนค่อนข้างปิดเพราะห่างไกลเมือง ช่วยให้ระบบความสัมพันธ์ของชาวบ้านที่ได้อยู่กันแบบเครือญาติ มีวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม แต่สภาพการทำมาหากินที่ต้องใช้เวลาในแต่ละวันอยู่ในสวนยาง หรือสวนผลไม้ ทำให้โอกาสที่จะได้เจอกัน นอกเหนือจากเวลาปฏิบัติกิจทางศาสนาจำกัดลงไป

มะยูโซ๊ะ ชาและ ยาวชนคนรุ่นใหม่ในชุมชน หนึ่งในคณะทำงานโครงการร้านค้าชุมชนควนนางา-บาตุมอ เล่าถึงบรรยากาศช่วงแรก ๆ เมื่อเข้าร่วมโครงการ ช.ช.ต. ในขั้นการเก็บข้อมูลชุมชนที่ชาวบ้านช่วยกันเดินเท้าเข้าบ้านนั้นออกบ้านนี้ จากต้นหมู่บ้านถึงท้ายหมู่บ้าน เข้านอกออกในบ้านเล็กบ้านใหญ่ เดินเข้าสวน เข้าป่ากันจนได้ข้อมูลครบถ้วนเพียงพอ นำมาสู่การวิเคราะห์ปัญหาและความต้องการที่แท้จริง ...อย่างกลุ่มสตรี พบว่า ทำงานหลักแล้วต่างคนต่างอยู่ ต้องเกิดอาชีพเสริมคือทำกลุ่มแม่บ้านกัน งานหลักในชุมชนคือกรีดยาง ตัดยาง วิเคราะห์ด้านเศรษฐกิจแล้วพบว่า คนมีปัญหาหนี้สิน มีความไม่เท่าเทียมกัน

หากเมื่อเหลียวมองพื้นที่การจัดประชุม ก็พบว่า ไม่มีสถานที่ที่เป็นกิจลักษณะ ต้องอาศัยพื้นที่สาธารณะ เช่น มัสยิด หรือบริเวณบ้านของสมาชิกในกลุ่ม จึงเป็นที่มาของแนวคิดการสร้างพื้นที่พบปะ พูดคุย ทำกิจกรรมร่วมกัน เพื่อให้เป็นจุดนัดพบ

สามารถรวมตัว ทำงานร่วมกัน ระดมความคิดช่วยกันแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้สะดวก และง่ายขึ้นถ้าไปใช้มัลติมีเดีย ผู้หญิงก็เข้าไม่ได้ ไม่สะดวกที่จะไปประชุมรวมกัน ต้องสร้างพื้นที่พูดคุยกันก่อน จะได้มีโอกาสพบกัน มีปัญหาอะไรก็มาคุยปรึกษาหารือ หาทางแก้ไขร่วมกัน สร้างการมีส่วนร่วมให้เกิดขึ้น ในปีแรก โครงการสร้างอาคารเอนกประสงค์จึงได้รับการสนับสนุนให้ดำเนินการมากที่สุดในเวทีวิเคราะห์ชุมชน แต่ปัญหาและความต้องการอื่นๆ ก็มีได้ถูกละเลย เพื่อกระจายทรัพยากรให้ตอบสนองแก่คนทุกกลุ่ม จึงมีการเสนอทำโครงการกลุ่มสตรีทำขนมของโชนควนนางา และโชนบาตูลออีกหนึ่งโครงการ เป็นความต้องการของกลุ่มผู้หญิงที่ต้องการมีรายได้เพิ่มจากงานหลักคือกรีดยาง พอกกรีตเสร็จต่างคนก็ต่างอยู่ น่าจะทำอะไรร่วมกันให้เกิดรายได้ เพราะปัจจุบันค่าครองชีพสูงขึ้น ราคาสินค้าขึ้น แต่รายได้ไม่ได้ขึ้นตาม เลยไม่สมดุลกับรายจ่าย ถ้ามีอาชีพเสริมจะช่วยแก้ปัญหาได้บ้าง

กลุ่มสตรีได้รวมกลุ่มกันทำขนมเพิ่มรายได้ให้แก่ครอบครัว เกิดการพัฒนาฝีมือ เพิ่มรสชาติและชนิดของขนมให้หลากหลายมากขึ้น จนเป็นที่ถูกปากถูกใจของลูกค้าทั้งในและนอกชุมชน และคิดว่าต่อไปจะทำขนมทองม้วนใส่บีบขาย เพราะตลาดทางมาเลยต้องการ และชาวบ้านก็ใช้เลี้ยงแขกในงานได้หลายโอกาส การที่แยกเป็นสองพื้นที่เพราะแต่ละโชนบ้านอยู่ไกลกัน กลุ่มโชนควนนางาทำขนมช้างๆ อาคารเอนกประสงค์ ส่วนกลุ่มโชนบาตูลอทำอยู่บ้านสมาชิกในกลุ่ม ...แยกทำคนละที่ เพราะระยะทางห่างกัน ตกลงกันว่าโชนไหนทำขนมถั่วทอด อีกโชนจะทำอีกอย่าง ไม่ให้ซ้ำกัน สลับกันไป ตอนนี้ทางกลุ่ม กำลังเล็งที่จะขอแบ่งพื้นที่ร้านค้าชุมชนเพื่อเป็นสถานที่ทำการของกลุ่ม เพราะทำเลของร้านดี ไม่ไกล เดินทางไปมาได้สะดวก แถมตั้งอยู่ในพื้นที่เดียวกับมัลติมีเดีย ตาดีกา และสนามกีฬา ซึ่งเป็นศูนย์กลางของหมู่บ้าน เหมาะแก่การจำหน่ายขนม เหลือเพียงการพูดคุยตกลงกัน เพราะร้านค้าเองก็จำเป็นต้องขยายพื้นที่เพื่อจัดเก็บสินค้าที่หลากหลายและเพิ่มจำนวนมากขึ้นตามความต้องการของชุมชน

ในปีที่ 2 มีการเสนอดำเนินโครงการร้านค้าชุมชน ซึ่งนับว่ากิจการไปได้ดีทีเดียวนับแต่เริ่มเปิดร้าน อันเป็นผลจากแนวคิดพื้นฐานเรื่องการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เพราะมีเป้าหมายให้บริการขายสินค้าแก่ชาวบ้านในราคาที่ถูกลงกว่าร้านค้าทั่วไป รวมถึงมีบริการผ่อนสินค้าที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตบางรายการในราคาที่ต่ำกว่าร้านอื่น ข้าวสารกระสอบละ 1,000 บาท แต่ถ้าจ่ายผ่อนที่ร้านอื่นจะคิดเพิ่มเป็น 1,200-1,300 บาท ขึ้นอยู่กับแต่ละร้าน พอผ่อนแล้วก็มีปัญหาว่าจ่ายไม่หมด แต่มีความ

ต้องการอีก หนี้เก่ายังไม่หมด หนี้ใหม่เพิ่มขึ้นอีก วนเวียนอยู่แบบนี้ไม่จบ ทางร้านค้าชุมชนมีนโยบายว่า เก็บค่าผ่อนน้อยที่สุด ซึ่งไม่ได้เป็นการแสวงหากำไร แต่สร้างให้คนมีจิตสำนึกในการรักษาสัญญา

รูปแบบและวิธีบริหารจัดการร้านค้าชุมชน ไม่ต่างจากร้านขายของทั่วไป แต่ถูกกำกับด้วยวิธีคิดที่ต่างกัน สร้างผลลัพธ์ที่ต่างกัน นอกจากช่วยเหลือเกื้อกูลให้คนที่เดือดร้อน หาได้ไม่พอกิน ได้พึ่งพาแล้ว ยังช่วยบ่มเพาะคุณธรรมจริยธรรมให้คนในชุมชนอีกด้วย คนที่ซื้อของผ่อนจะต้องเป็นสมาชิกของร้านค้า ทำสัญญากันว่าจะมาจ่ายภายในกี่วัน ไม่มีการคิดดอกเบี้ยที่ต้องจ่ายคืนมากขึ้นเรื่อยๆ แต่คิดเป็นการปรับแทน ไปเรียกหนี้แล้วต้องจ่ายค่าปรับ เพื่อให้ผู้ซื้อรักษาคำพูดที่ตกลงกัน เมื่อผิดไปแล้วจะต้องจ่ายค่าปรับเพื่อแสดงความรับผิดชอบ นอกจากแนวคิดพื้นฐานที่วางอยู่ในกรอบคุณธรรมจริยธรรมแล้ว การที่ร้านค้าชุมชนตั้งอยู่ในที่ดินดินเดียวกับมัสยิดและตาตึกา ก็มีพื้นที่ส่งเสริมให้ต้องดำเนินการอยู่ในกรอบของศาสนา สิ่งที่มีอยู่ใช่ะชาและ มองต่อไปคือการพัฒนาพื้นที่ให้เป็นศูนย์กลางการทำกิจกรรมสาธารณะ การปฏิบัติกิจทางศาสนา ศูนย์การเรียนรู้ และสถานที่พักผ่อนออกกำลังกาย นั่นคือการพยายามรวมเอากิจกรรมต่างๆ ในพื้นที่ชีวิตของชาวบ้าน ให้มาร่วมทำอยู่ในที่เดียวกัน โดยมีมัสยิดเป็นศูนย์กลาง ...ถึงเวลาจะไปเฝ้าพระเจ้า อยากเห็นทุกอย่างอยู่รวมในที่เดียว คนได้มีความสุขกันและรักสามัคคีกัน

ประสบการณ์ที่ชาวบ้านควนนางา-บาตูมอ ร่วมกันพัฒนาชุมชนของตน ภายใต้การสนับสนุนจากโครงการ ช.ช.ต. ส่งผลกระทบไปถึงส่วนอื่นๆ โดยเฉพาะการพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ด้วยมีความตื่นตัวมากขึ้น หันมาสนใจโครงการที่จะมาลงทุนก่อสร้างและพัฒนาในท้องถิ่นของตน เพราะมองเห็นประโยชน์ของการพัฒนาโครงการ ที่มาจากการมีส่วนร่วมสะท้อนปัญหาและความต้องการของประชาชน มีการติดตามประเมินผล โปร่งใสตรวจสอบได้ สามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารอย่างเท่าเทียมและทั่วถึงกัน ซึ่งจะเอื้อให้เกิดประโยชน์กับชาวบ้านอย่างแท้จริง ชาวบ้านตื่นตัวกันมากขึ้น เขาสงสัยกันว่าทำไมหมู่บ้านถึงไม่ได้รับการพัฒนาเท่าที่ควร บ้านเราไม่มีอะไรเหมือนบ้านใกล้เคียง ทำไมประปาที่สร้างขึ้นแล้วใช้ไม่ได้ ทำไมซ่อมถนนระยะทางไม่ถึง 6 กิโลเมตร แต่ใช้เงิน 6 ล้านบาท ทั้งที่ค่าซ่อมน่าจะไม่กี่แสน มีงบประมาณทำอะไรตั้งมากมาย แต่ซ้ำซ้อนกัน แล้วจะได้จริงหรือเปล่า ทำแล้วใช้ได้ไหม กระบวนการของแอลดีโอ ทำให้ชาวบ้านไม่เหมือนเดิม เขาจะลุกขึ้นมาเรียกร้องติดตาม ขอไปมีส่วนร่วมในสิทธิของเขา ตอนนี้อากำลังจะเตรียมประชุมพูดคุยกัน ทำ

แผนพัฒนาของชาวบ้านกันเอง เอาไปเทียบกับแผน อบต. ให้ได้ทำในสิ่งที่เป็ความ
ต้องการของชาวบ้านจริง ๆ

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านควนนางา-บาตูซอ กำลังเดินไปสู่ทิศทาง
ที่เป็นบวกมากขึ้น โดยเฉพาะมีคนทำงานเป็นเยาวชนรุ่นใหม่ซึ่งออกไปร่ำเรียนในระบบ
การศึกษาสมัยใหม่ มีประสบการณ์จากการพบปะผู้คน เข้าถึงวิทยาการความรู้ใหม่ ๆ
ทำให้พวกเขาเปิดกว้าง เปี่ยมศักยภาพ มีความสามารถรอบตัว พร้อมทั้งจะปรับและ
ประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องกับบริบทชีวิตชุมชนที่มีรากฐานทางศาสนาที่เข้มแข็ง ที่สำคัญ
ชุมชนเปิดโอกาสและยอมรับให้ก้าวขึ้นมาร่วมกันทำงานอย่างเคียงบ่าเคียงไหล่ ดังที่
มะยูไซ๊ะ ซาและ เล่าว่า *ผมเพิ่งเรียนจบกลับมาทันตอนช่วงปีสุดท้าย ได้รับเลือกเป็น
คณะทำงาน เขาเห็นว่าเราสามารถรวบรวมข้อมูล สื่อสารกับเจ้าหน้าที่ของโครงการ
ได้ดี บางทีชาวบ้านก็อยากจะพูด อยากจะบอก แต่พูดไม่ถูก ...เราเหมือนทำหน้าที่
เป็นกระบอกเสียง ช่วยสื่อสารในสิ่งที่ชาวบ้านต้องการ ตอนนี้อย่าให้ผมช่วยตาม
โครงการของหมู่บ้านที่อยู่ในแผนพัฒนาของ อบต. เพราะตอนนี้ประกาศต่าง ๆ จะ
บอกทางอินเตอร์เน็ต ไม่ได้แจ้งที่มีลยิต หรือศาลาประชาคม เขาไม่รู้เลยว่า อบต.
ทำอะไร เขาจะได้อะไร*

สิ่งที่ตามมาต่อเนื่อง เมื่อมีเยาวชนคนรุ่นใหม่เข้ามาร่วมในงานพัฒนาชุมชน
ก็คือการให้ความสนใจกับเยาวชนมากขึ้น เริ่มมองเห็นปัญหาที่เกิดขึ้นกับคนกลุ่มนี้
โดยเฉพาะปัญหาหายาเสพติดที่เป็นภัยร้ายแรง มอมเมาให้เยาวชนเสียนาคตไปอย่าง
น่าเสียดาย การเพิกเฉยปล่อยปละละเลยจะยิ่งทำลายลูกหลานของชุมชน จึงเกิดแรง
บันดาลใจที่จะดำเนินโครงการพัฒนาที่มีเป้าหมายเฉพาะเพื่อเยาวชน ...คิดถึงเด็ก
และเยาวชนเป็นกลุ่มแรก ถ้ามีงบประมาณจากหน่วยงาน องค์กรไหนสนับสนุน จะ
ทำกับกลุ่มเยาวชนก่อน มีอะไรมาช่วยแก้ไขปัญหาก็จะมาที่กลุ่มนี้

จากวันแรกที่รับฟังการชี้แจงโครงการ ซึ่งหลายคนยังไม่รู้ว่าอะไรเป็นอะไร
ทำไปแล้วจะเกิดประโยชน์จริงหรือไม่ อีกทั้งกว่าจะได้รับการสนับสนุนโครงการพัฒนา
ของหมู่บ้าน ก็ต้องแลกมาด้วยความเหนื่อยยาก เมื่อเทียบกับโครงการที่หลังไหล
เข้ามาในหมู่บ้าน ซึ่งได้มาง่าย แคยกมือรับไว้ หากสิ่งที่เกิดขึ้นในวันนี้ ไม่ใช่เพียงอาคาร
อเนกประสงค์และร้านค้าชุมชน กับขนมอร่อย ๆ ของกลุ่มแม่บ้าน ทว่ารวมถึงความ
ตื่นตัวที่จะร่วมเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาชุมชนตนเอง ซึ่งมีความหมายอย่างมาก
ต่อการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนบ้านควนนางา-บาตูซอ

ชุมชนกาแปะกอตนอก

ศูนย์กลางสร้างสุขร่วมทีกาเป๊ะกอตนอก

ลีซิมพูนองฟาผนังศูนย์การเรี่ยนรู้ชุมชนกาเป๊ะกอตนอก ดูสวยหวานเข้ากับชั้นวางหนังสือสีสดใส หนังสือนิทานหลายเรื่องวางเต็มชั้นให้เลือกอ่านตามชอบ ใกล้กันเป็นชั้นที่อัดแน่นด้วยหนังสือกิ่งสาระกึ่งบันเทิง และชั้นหนังสือศาสนาจัดแยกไว้เฉพาะอย่างเป็นระเบียบ มีพัดลมติดผนังเปิดไว้ ช่วยคลายร้อนช่วงบ่ายอันอบอุ่น ฮีบหนังสือถูกใจสักเล่มลงนั่งหรือนอนอ่านกับพื้นกระเบื้องเย็น ก็สร้างความเพลิดเพลินให้ไม่น้อย

หมู่บ้านกาเป๊ะกอตนอก ตั้งอยู่ในเขตเทศบาลเมืองเบตง อ.เบตง ต้องลัดดูโมงค์เบตงมงคลฤทธิ์ก่อนและเลี้ยวตามทางที่ตัดเข้าไปด้านหลังเนินเขาซึ่งสองข้างทางร่มครึ้มด้วยสวนยางที่ปลูกเต็มพื้นที่ แม่ท่าเพียงไม่กี่กิโล บรรยากาศในหมู่บ้านช่างเงียบสงบ ต่างจากในเมืองเบตงที่จอแจด้วยผู้คนและรถราขวักไขว่ แต่เดิมชุมชนนี้เป็นส่วนหนึ่งของกาเป๊ะกอตใน ต่อมาได้แยกกลายเป็นสองชุมชน ลักษณะพื้นที่มีภูเขาล้อมรอบ ที่ดินส่วนใหญ่เหมาะแก่การทำเกษตร เช่น ปลูกยางพารา ทำสวนผลไม้ และมีลำคลองให้น้ำ อาชีพหลักของชาวบ้านที่นี่คือ ทำสวนยาง และรับจ้างทั้งในและนอกชุมชน อาชีพรองคือ ทำสวนผลไม้ ฐานะทางเศรษฐกิจของชุมชนโดยรวมจึงค่อนข้างดี

นับแต่โครงการ ช.ช.ต. นัดประชุมครั้งแรกเพื่อชี้แจงโครงการในช่วงต้นปี 2554 และจัดประชุมตามกระบวนการเพื่อพัฒนาโครงการ ดูเหมือนว่ากิจกรรมการประชุม จะไปกันไม่ค่อยได้กับวิถีชีวิตและการทำมาหากินของชาวบ้านที่นี่ กลายเป็นเรื่องลำบากที่ต้องลากกันไป เพราะเวลาที่กำหนดนัดหมายเป็นเวลาที่ชาวบ้านพักผ่อนหลังจากกรีดยางเสร็จ ซึ่งส่วนใหญ่จะเริ่มงานกันตั้งแต่เที่ยงคืนเรื่อยไปจนสายจึงกลับบ้าน *กว่าจะเรียกคนมาทำประชามครั้งแรกได้ลำบาก ชุมชนเป็นชุมชนตัดยางกลางคืนทำงาน กลางวันนอน เรียกออกมาประชุมยากหน่อย ไม่มีใครอยากออกจากบ้าน แล้วประชุมกันหลายครั้ง ต้องออกความคิดเห็น บางทีไม่ยอมพูด ไม่กล้าพูดเลยไม่ค่อยอยากไปกัน* ผู้ประสานงานพื้นที่เข้าใจเงื่อนไขนี้ดี จึงพยายามประสานกับแกนนำชุมชนในการนัดหมายชาวบ้านออกมาร่วมประชุม บางครั้งไปแล้วต้องรอเกือบ หลายครั้งต้องนั่งลุ้นให้ชาวบ้านค่อย ๆ ททยอยมา จากไม่กี่คน กลับหน้าตามาก

ขึ้น เพราะความพยายามอย่างไม่ลดละ พุดคุยทำความเข้าใจ และหมั่นเข้าออกหมู่บ้าน สม่ำเสมอ จนคนในชุมชนเริ่มหันมาสนใจ ในที่สุด การทำงานของผู้ประสานงานก็เป็นที่ยอมรับ ถึงกับติดปากเรียกชื่อโครงการตามชื่อผู้ประสานงาน เวลาเรียกประชุมจะบอกกันว่า “โครงการของพี่ซาม” ชาวบ้านจะรู้จัก พี่เลี้ยงเราลึ้นนะ ถ้าพี่เลี้ยงเราไม่ลึ้นก็ คงไม่มีอะไรเกิดขึ้น... ตอนแรกไม่อยากทำเลย พอเขาโทรฯ มา จะไม่รับสาย แต่เห็นเขาเอาจริงทั้งที่ไม่ใช่บ้านเขา เลยคิดว่าเราน่าจะต้องทำ เพื่อพัฒนาหมู่บ้านของเราเอง

การประชาสัมพันธ์โครงการผ่านเสียงตามสายของหมู่บ้าน เป็นอีกช่องทางหนึ่งที่ช่วยให้ข่าวสารโครงการ การประชุม และกิจกรรมต่าง ๆ ไหลเวียนเป็นที่รับรู้ รวมถึงป้ายประชาสัมพันธ์ที่ระบุชื่อโครงการ องค์กรสนับสนุน ซึ่งติดตั้งทุกครั้งที่มีการประชุมและทำกิจกรรม สร้างความสนใจ ตื่นตัว เมื่อเห็นเพื่อนบ้านมาร่วมกิจกรรม พลอยกระตุ้นให้ตนเองต้องเข้ามาด้วย แรก ๆ คนไม่สนใจ พอเห็นคนมาากันมากขึ้น เห็นป้ายโครงการ มีงานเป็นรูปเป็นร่าง ชาวบ้านก็ออกมาช่วยกัน ช่วงก่อสร้างจะแบ่งเวรผลัดกันมาก่อสร้าง เพราะต้องห่วงเรื่องทำมาหากินด้วย

ย้อนหลังไปในช่วงเริ่มต้น จากการวิเคราะห์ชุมชน ชาวบ้านระบุประเด็นที่ต้องการพัฒนาออกมา 4 ประเด็น ได้แก่ 1) สถานที่สำหรับทำกิจกรรมร่วมกันของชุมชน 2) การบริหารจัดการร้านค้าชุมชนเพื่อความต่อเนื่องและยั่งยืน 3) การพัฒนากลุ่มอาชีพ และ 4) การฟื้นฟูแหล่งน้ำธรรมชาติ (คลองไก่และคลองกาแป๊ะ) ในที่สุดที่ประชุมเห็นพ้องต้องกัน เลือกทำเรื่องสถานที่สำหรับทำกิจกรรมร่วมกันของชุมชน เพราะที่ผ่านมา หมู่บ้านจัดกิจกรรมบ่อยมาก เช่น การประชุมกลุ่มสตรี งานประเพณี วัฒนธรรม ซึ่งต้องไปประชุมที่โรงเรียน แต่ก็ใช้สถานที่ได้เฉพาะช่วงเสาร์อาทิตย์เท่านั้น แถมเวลามีฝน ก็สาดเข้ามาถึงในที่ประชุม โดยโครงการนี้เสนอปรับปรุงอาคารตาดีกา สองชั้นหลังเก่าซึ่งปัจจุบันค่อนข้างทรุดโทรม แทนที่การสร้างอาคารหลังใหม่ ทุกคนเห็นร่วมกันว่า อาคารสถานที่นี้จะเป็ประโยชน์ร่วมกันของชาวบ้านทุกกลุ่ม อาคารเก่าแห่งนี้อยู่ตรงศูนย์กลางของหมู่บ้าน เป็นจุดแบ่งชุมชนออกเป็นสองโซน เดิมเป็นตาดีกาใช้สอนศาสนาให้เด็กเล็ก ซึ่งตาดีกากำลังจะย้ายไปใช้อาคารใหม่ที่อยู่ด้านหลังอาคารเก่า ตรงนี้เลยว่างก็เพียงปรับปรุงใหม่ เรามองไปถึงว่า จะทำให้เป็นที่ทำการชุมชน ที่ทำการแม่บ้าน เอกกลุ่มและกิจกรรมมารวมกันทำตรงนี้

ช่วงการก่อสร้างกินเวลานานหลายเดือน แล้วยังล่าช้าเพราะนายช่างที่คุมงานก่อสร้างเกิดอุบัติเหตุตกลงมาได้รับบาดเจ็บ ทำให้เสียขวัญกันไป ต้องหยุดการ

ก่อสร้างไว้ชั่วคราว รอให้นายช่างรักษาตัวจนหายแล้วกลับมาทำงานใหม่ ซึ่งตลอดเวลาการก่อสร้าง ชาวบ้านให้ความร่วมมือออกมาช่วยกันทำงานอย่างแข็งขัน ผู้ชายช่วยเป็นแรงงานหลัก จัดเวรกันตามแต่ใครสะดวก ส่วนผู้หญิงคอยดูแลเรื่องอาหารการกิน น้ำดื่ม และเป็นกำลังใจ การเห็นเพื่อนบ้านออกมาช่วยกัน ทำให้หลายคนได้ย้อนถึง “ภาพจำ” ถึงความสามัคคีและเสียสละของคนในชุมชน ซึ่งเลือนหายไปพร้อมกับการดิ้นรนทำมาหากิน และสภาพชีวิตที่ต่างคนต่างอยู่

ปีถัดมา คณะทำงานและชาวบ้านพูดคุยกันว่า การปรับปรุงอาคารตาดีแก่่าให้กลับมาใช้งานได้ ยังได้รับประโยชน์ไม่เต็มเม็ดเต็มหน่วย แม้จะใช้เป็นสถานที่ประชุมจัดกิจกรรมวัฒนธรรมประเพณีต่างๆ ก็ยังถือว่า มีผู้ได้รับประโยชน์จำกัด จึงน่าจะทำกิจกรรมที่จะเป็นประโยชน์มากขึ้น ครอบคลุมกลุ่มคนที่หลากหลาย โดยเฉพาะเด็กและเยาวชน ซึ่งจากประสบการณ์ของคณะทำงาน ที่เคยได้ยินและรับรู้การสร้างศูนย์การเรียนรู้ของหมู่บ้านใกล้เคียง จึงเสนอให้พัฒนาต่อยอดเป็นศูนย์การเรียนรู้ เป็นแหล่งความรู้สร้างปัญญาของชุมชน ลำควน รอชิง คณะทำงานแล้วว่า *ตอนไปประชุมร่วมกับหมู่บ้านกุงงจหนอง เห็นการทำโครงการศูนย์การเรียนรู้ชุมชน เป็นที่อ่านหนังสือของคนในหมู่บ้าน... บ้านเขาทำได้ บ้านเราน่าจะลองทำดู เลยมายคุยกันในชุมชน*

ประโยชน์ที่ได้รับจากการพัฒนาเป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนมีหลายประการ ไม่เพียงแต่เด็กและเยาวชนกลุ่มเป้าหมายหลัก แต่ผู้ใหญ่ในหมู่บ้านก็เข้ามาใช้ประโยชน์ได้ด้วย โดยมีการส่งเสริมการเรียนรู้ตามหลักสูตรการเรียนการสอนของครูตาดีกา ดำเนินการจัดกิจกรรมต่างๆ เช่น กิจกรรมส่งเสริมการอ่าน การเขียน การฝึกการคิดสร้างสรรค์ และกิจกรรมเยาวชน จิตอาสา เพื่อสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ เป็นพื้นที่ให้เด็กเข้ามาใช้เวลาว่างและเล่นสนุกตามวัย ขณะเดียวกัน ได้จัดสรรพื้นที่ให้เป็นโรงเรียนสอนศาสนาแก่ผู้ใหญ่และผู้สูงอายุในช่วงเย็นของทุกวัน กับวันอาทิตย์ ซึ่งชาวบ้านสนใจเข้ามาฟังการบรรยายธรรมเป็นจำนวนมาก คณะทำงานแล้วว่า *พอเปิดศูนย์แล้ว คนเข้ามาทั้งเด็กและผู้ใหญ่ ก่อนนี้เด็กเล่นอยู่ตามบ้าน ออกข้างนอกพ่อแม่จะเป็นห่วง ตอนนี้มารวมกันอยู่ที่ศูนย์ พ่อแม่ก็สบายใจ หลูกที่บ้านไม่เจอ ก็มาตามกันที่นี่ เด็กโตหน่อยจะเป็นเยาวชนจิตอาสาช่วยดูแลเด็กเล็ก ๆ และศูนย์เรียนรู้ถ้าเปิดเทอมจะมาช่วยช่วงเสาร์อาทิตย์ จัดเวรดูแลวันละ 2 คนหมุนเวียนกันไป ถ้าปิดเทอมจะมาทุกวัน การเปลี่ยนแปลงที่เป็นผลโดยตรงที่เห็นได้คือ เด็กในหมู่บ้านสนใจและรักการอ่านหนังสือมากขึ้น แตกต่างกันตามวัย เช่น เด็กเล็กจะชอบนิทาน*

มีเยาวชนจิตอาสาศอกยมาเล่าให้น้องฟัง เด็กโตชอบอ่านการ์ตูนภาพ ส่วนแม่บ้านมาหาสูตรอาหารและขนมกลับไปทำกินเองที่บ้านเมื่อเห็นว่า เด็ก ๆ ใช้เวลาอยู่ในศูนย์เรียนรู้มากกว่าเล่นสนุกเหมือนเดิม รวมทั้งช่วยหันเหความสนใจออกจากการเล่นเกมออนไลน์ ที่กำลังเป็นที่นิยมแพร่หลาย จนเกิดปัญหาเด็กติดเกมเกิดขึ้นในหลายพื้นที่ คณะทำงานหวังว่า ศูนย์แห่งนี้จะเป็นพื้นที่ให้เด็กและเยาวชนได้ใช้เวลาว่าง พักผ่อน และเล่นสนุก เกิดการรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ รวมทั้งช่วยส่งเสริมพัฒนาการและความสัมพันธ์ใกล้ชิดระหว่างคนในชุมชนด้วย

การเข้าร่วมดำเนินงานพัฒนาชุมชนของตนเองภายใต้โครงการ ช.ช.ต. ได้สร้างเงื่อนไขให้ชาวบ้านกาแปะกอดนอกเกิดการเรียนรู้ แม้จะเป็น “**ヤชม**” ในตอนแรก แต่ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น พิสูจน์ความจริงว่า ความชมเป็นยาที่ช่วยบำรุงรักษาสุขภาพใจกายของคนในชุมชน เพราะได้ส่งต่อความสำเร็จซึ่งอยู่นอกเหนือเป้าหมายตามโครงการในหลายเรื่อง อย่างแรก คือ **การพัฒนาทักษะ ความรู้ความสามารถด้านการบริหารจัดการโครงการ** ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นผลจากเงื่อนไขและหลักเกณฑ์การสนับสนุน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการสร้างการมีส่วนร่วม การพัฒนาโครงการที่มาจากความต้องการที่แท้จริง การบริหารจัดการที่โปร่งใส ตรวจสอบได้ กำหนดให้ต้องทำบัญชีเอกสารการเงิน และรายงานผลการดำเนินงานเป็นระยะ ช่วยสร้างทักษะและประสบการณ์ใหม่ที่นำไปใช้ทำงานในมิติอื่นๆ ของชุมชนได้ ดังเสียงสะท้อนว่า *แต่ก่อนทำอะไรง่าย ๆ เขาอยากให้เราทำอะไรเราก็ทำ รอให้เทศบาลจัดสรรงบประมาณ ซึ่งเป็นของมากกว่าเงิน ชุมชนไม่เคยถือเงินเอง โครงการนี้ให้เงินเหมือนกัน แต่เราได้เป็นเงินมาจัดการเอง จะซื้ออะไร ราคาเท่าไร ต้องคุ้มค่า โปร่งใส มีใบเสร็จทุกครั้ง ปิดช่องทุจริต...*

โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่อง **การมีส่วนร่วม** ที่ช่วยสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของ โดยกระบวนการทำงานของโครงการที่เปิดโอกาสให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในกระบวนการ ตั้งแต่เริ่มต้นจนสุดท้าย โครงการพัฒนาของชุมชนมาจากกรณีวิเคราะห์ข้อมูล พัฒนาขึ้นมาจากปัญหาและความต้องการของชาวบ้าน ดูความเป็นไปได้ ไม่ใช่ถูกกำหนดมาแล้วล่วงหน้าแล้วให้ชาวบ้านรับไปดำเนินการ เปลี่ยนชาวบ้านจากที่เคยเล่นเป็น “**ตัวประกอบ**” ในการทำประชาคม เป็น “**ตัวจริง**” และ “**เจ้าของ**” โครงการ ด้วยการใช้ผู้คิด รับผิดชอบร่วมกัน ลงมือทำ และได้รับผลประโยชน์ ...*โครงการนี้เราต้องรับผิดชอบ มีภาวะการนำ สามารถพูดต่อหน้าคนจำนวนมาก นำเสนอโครงการ ถ้าเป็น*

เมื่อก่อนนี้ ไม่กล้าพูดเลยนะ บอกตรงๆ พูดไม่ออกหรอก แต่พอมาเจอโครงการนี้ เก่งขึ้นเยอะเลย ทำให้เรามีความมั่นใจขึ้น ภูมิใจมากเพราะโครงการที่แล้วๆ มา เขาจัดการทุกอย่างไว้หมด เหมือนเราเป็นตัวประกอบ และผลพวงที่ได้จากการลงมือจัดการด้วยตนเองนี่เอง ที่ช่วย**สานความสัมพันธ์ของคนในชุมชน** จากเดิมที่ชาวบ้านห่างเหิน ต่างคนต่างยุ่งกับการทำมาหากินของตน ขาดโอกาสปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ครั้นต้องทำโครงการร่วมกัน มีเงื่อนไขที่เอื้อให้เกิดพื้นที่ของการพูดคุยกัน ลงชั้นลงแขกทำงาน และเสียสละเวลา ช่วยฟื้นฟูภาพความหลังครั้งเก่าในชุมชน ซึ่งทุกคนอยู่กันฉันท์ญาติมิตรให้กลับคืนมา สิ่งที่ได้ยินเสมอๆ เมื่อถามว่าเห็นความเปลี่ยนแปลงใดบ้าง จึงมาลงที่คำตอบว่า **“ความสามัคคี”** เรียกมาทุกที จะเห็นภาพคนออกมาช่วยกัน พอเห็นเพื่อนมาทำตรางนี้ ก็ออกมาตามๆ กัน หลายครั้ง ไม่ใช่แค่ครั้งสองครั้ง ใครไม่ว่างจะมีคนมาแทน บางทีซื้อน้ำ ซื้อข้าวมาช่วยกัน

ภาพของความสัมพันธ์ที่กลับมาเช่นนี้ ยังช่วยส่งต่อแรงบันดาลใจ อีกด้วย เพราะผลจากการทำงานร่วมกัน สร้างให้เกิดศูนย์เรียนรู้ชุมชน ซึ่งมีกิจกรรมต่อเนื่อง มีการใช้ประโยชน์จริง กลายเป็น **“ต้นแบบ”** ให้คนรุ่นใหม่ในชุมชน ที่ต้องการเข้ามามีส่วนร่วมพัฒนาชุมชนของตน และได้รับโอกาสเข้ามาร่วมเป็นคณะทำงาน ดังที่ มานะ วัชรกรรตารา คณะทำงานที่มีอายุน้อยที่สุด เล่าว่า **ปีแรกไม่ได้อยู่ในทีมงาน มาทำแบบปิดทองหลังพระ ขับรถผ่านทุกวัน ถึงออกไปทำงานกลับมา ชุมชนทำ เราต้องทำด้วย อย่างน้อยก็ช่วยแรงงาน พอเรียกประชุมก็มาร่วม พยายามเดินๆ ตามเขาไป เรียนรู้ไป ได้ประสบการณ์แล้ว เขาให้โอกาสเข้ามาเป็นคณะทำงานปีที่ 2 เป็นสำนักความรับผิดชอบต่อบ้านตัวเองที่ทิ้งไปไม่ได้ แล้วคนมาก่อน ต้องส่งต่อคนรุ่นใหม่**

แม้ความสัมพันธ์แบบหนหลังอาจไม่เป็นเหมือนเก่า และการสร้างความเข้มแข็งชุมชนต้องใช้เวลา หากเมื่อมีผู้เริ่มต้นทำอย่างเอาจริงเอาจังในวันนี้ ที่พยายามฟื้นฟูพลังชุมชน อย่างน้อยก็ช่วยส่งต่อแรงบันดาลใจให้แก่คนรุ่นหลังและชาวบ้านคนอื่นๆ ได้

ชุมชนกุ้งงานทอง

ห้องสมุดมีชีวิตที่กุงจนวนง

“กุงจนวนง” เป็นภาษาท้องถิ่น คำว่า “กุงง” หมายถึง เขาหรือ เนินเขา ส่วน “จนวนง” แปลว่าเอียง รวมความแล้วเป็น “ภูเขาเอียง” ตามลักษณะเขาที่เอียงลาดลงชนแผ่นดิน

ชุมชนกุงจนวนงเป็นหมู่บ้านในเขตเทศบาลเมืองเบตง มีประชากรอาศัยอยู่ราว 1,000 กว่าคน ส่วนใหญ่มีอาชีพทำสวนยาง และรับจ้าง ทั้งหมดล้วนนับถือศาสนาอิสลาม การตั้งถิ่นฐานของชาวบ้านที่นี่ เป็นการตั้งบ้านเรือนบนที่ดินที่เป็นของต้นตระกูลรวมกันเป็นกลุ่มบ้าน แต่ละหลังแบ่งเขตกันตามร่องดินตื้นๆ ที่เกิดจากน้ำฝนจากหลังคาบ้านไหลลงมาชะ และยังคงพึ่งพาอาศัยกันในระบบเครือญาติ แต่เนื่องจากอยู่ไม่ไกลจากเทศบาลเมือง ส่งผลให้วิถีชีวิตของชาวบ้าน ไม่ต่างจากวิถีคนเมืองมากนัก กลางวันจะค่อนข้างเงียบเหงา เพราะชาวบ้านต่างออกไปทำงานในเมือง จนกว่าจะย่ำค่ำตะวันตกดินที่เลิกงานกลับบ้านแล้วนั้นแหละ หมู่บ้านจึงจะกลับมามีการเคลื่อนไหวอีกครั้ง

วิถีชีวิตในลักษณะดังกล่าว และเงื่อนไขของอาชีพ ทำให้ความสัมพันธ์ที่เคยใกล้ชิด ต้องเห็นห่างกัน ภายใต้สภาวะที่เป็นอยู่ในปัจจุบันเช่นนี้ นับเป็นเรื่องท้าทายสำหรับการทำงานที่ต้องสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมให้เกิดขึ้น สิ่งที่ไม่เกินความคาดหมายเมื่อจัดกิจกรรมประชุมคือ มีผู้มาร่วมบางตา อัสมิ ดาหะมี ประธานคณะทำงานเล่าย้อนให้ฟังถึงบรรยากาศในช่วงแรกๆ ว่า *คนมาร่วมน้อย ยิ่งประชุมบ่อย ยิ่งไม่ค่อยมีคนมา ช่วงไหนฝนตก ไม่มีใครออกมาเลย ต้องเลื่อนออกไป รอให้คนมากพอ เพราะเราต้องการสร้างการมีส่วนร่วมให้เกิดขึ้นจริงๆ* แต่ความพยายามยังคงดำเนินไปไม่หยุดยั้ง โดยใช้การประชาสัมพันธ์ผ่านเสียงตามสาย และประกาศแจ้งข่าวช่วงละหมาดในวันศุกร์ เพื่อเชิญชวนให้ชาวบ้านมาร่วมประชุมรับฟังการชี้แจงโครงการ ทำให้ได้รับความสนใจมากขึ้น โดยเฉพาะเมื่อเป็นการแจ้งข่าวโดยผู้นำศาสนา เช่น โต๊ะอิหม่าม ซึ่งเป็นที่ยอมรับนับถือ และวิธีนี้ก็ทำให้ชาวบ้านรู้ข่าวอย่างทั่วถึง

ผู้ที่เข้าร่วมกระบวนการนับตั้งแต่การชี้แจงโครงการ เก็บข้อมูลชุมชน วิเคราะห์และพัฒนาโครงการของชุมชน ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มแม่บ้านและกลุ่มเยาวชน

โดยกลุ่มแรกมีความเข้มแข็ง เป็นปีกแผ่นเหนียวแน่นกันมาอยู่ก่อน เพราะได้ร่วมกันทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง เช่น ทำขนมโรตีสีกรอบ ทำสินค้าโอท็อปขึ้นชื่อของชุมชนอง ส่งขายทั้งในอำเภอเบตงและจังหวัดใกล้เคียง ส่วนเยาวชนเป็นกลุ่มที่ได้รับการสนับสนุนกิจกรรมส่งเสริมทักษะและความสามารถจากหลายโครงการ ประธานคณะทำงานเล่าว่า ...โดยเฉพาะเยาวชนที่เป็นผู้หญิง เขาได้ลงไปจัดเก็บข้อมูลในชุมชน นำมาวิเคราะห์ปัญหา และพัฒนาเป็นโครงการที่มาจากความต้องการของคนในชุมชน ซึ่งกระบวนการทั้งหมด... มีความซับซ้อน ต้องอาศัยการคิดวิเคราะห์ ช่วยสร้างเสริมประสบการณ์นอกห้องเรียนให้แก่พวกเขา เยาวชนเหล่านี้มีความสามารถที่จะทำได้ และพัฒนาได้มากกว่าผู้ใหญ่ ปลูกฝังให้เกิดความรักในท้องถิ่นด้วย รู้สึกดีที่เห็นเยาวชนเข้ามาช่วยกันทำงาน

กระบวนการเก็บข้อมูลชุมชน กระทั่งประชุมวิเคราะห์ข้อมูล ช่วยให้ชุมชนที่มองเห็นประเด็นที่ต้องการพัฒนา 3 ประเด็น คือ 1) การสร้างที่เก็บน้ำ หรือประปาหมู่บ้าน 2) การส่งเสริมอาชีพให้กับเยาวชน และ 3) การสร้างห้องสมุดประจำชุมชน ซึ่งในที่สุด ชุมชนเลือกดำเนินโครงการสร้างห้องสมุดชุมชน เพราะมีอาคารเดิมและพื้นที่ที่จะก่อสร้าง กรณีนี้ทำให้เห็นการใช้ข้อมูลเข้ามาประกอบการตัดสินใจดำเนินงานพัฒนา โดยนำมาวิเคราะห์ความเป็นไปได้เทียบกับประเด็นอื่น ๆ เพราะการทำประปาหมู่บ้าน ยังขาดข้อมูลด้านปัญหาและความต้องการในการใช้น้ำจริง ประกอบกับการลงทุนที่ใช้งบประมาณมากเกินกว่าที่ได้รับการสนับสนุน นอกจากนี้เห็นว่า ควรเป็นความรับผิดชอบของเทศบาลเมืองเบตงมากกว่า ส่วนการส่งเสริมอาชีพเยาวชนนั้น เยาวชนที่ทำงานมักออกไปทำงานนอกพื้นที่ หรือกำลังเรียนอยู่ในสถาบันการศึกษา จึงไม่ตรงกับความต้องการที่แท้จริง รวมทั้งข้อมูลที่สำรวจยังไม่ครบถ้วน ขาดข้อมูลที่สำคัญต่อการวิเคราะห์และพัฒนาโครงการ เช่น จำนวนเยาวชนที่ว่างงาน ความสนใจและความถนัด จึงลงความเห็นกันว่า ให้เก็บข้อมูลเพิ่มเติมของทั้งสองโครงการ นำมาวิเคราะห์แล้วค่อยนำเสนอโครงการในปีถัดไป

สำหรับโครงการสร้างห้องสมุด สถานที่ที่ใช้เคยเป็นที่อ่านหนังสือพิมพ์ เป็นเพิงหลังคาสังกะสี ค่อนข้างเก่าและทรุดโทรม ตั้งอยู่ไม่ห่างจากโรงเรียนตาดีกาเพียงแค่น้ำมนนไปอีกฝั่ง ชาวบ้านบางส่วนมาช่วยกันรื้อถอนเพื่อเตรียมพื้นที่สำหรับก่อสร้างอาคาร มีเด็ก ๆ ในโรงเรียนตาดีกามาช่วยกันเก็บเศษไม้และปรับพื้นที่ โดยให้เป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมการเรียนรู้การสอน เสี่ยงหัวเราะหยอกล้อกันตามประสาตั้ง

ให้ได้ยินอยู่ตลอด คอยนับวันและเฝ้าดูผู้ใหญ่มาช่วยกันลงแรงสร้างอาคารหลังใหม่ ...การก่อสร้างทั้งหมดใช้แรงงานของชาวบ้าน ขอความร่วมมือมาเป็นอาสาสมัครวันละ 10 คน มีนายช่างเป็นคนในชุมชน ซึ่งช่วยให้คำแนะนำกับชาวบ้านคนอื่นที่ยังไม่เคยทำก่อสร้าง ได้ความรู้และเพิ่มทักษะการทำงาน เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ ภูมิใจที่ได้ทำงานให้เกิดประโยชน์กับชุมชน ประธานคณะทำงานเล่า

หากเปรียบอาคารห้องสมุดชุมชนกุงงจนองเป็นร่างกายคน ในปี ที่ 1 ชุมชนได้ร่างที่เป็นรูปธรรมจับต้องได้เกิดขึ้นแล้ว พอปีที่ 2 เป็นการต่อยอดโครงการเดิมเปรียบเสมือนการเป่าลมเข้าไปทำให้ร่างกายหายใจได้เอง เกิดเป็นโครงการ *“ห้องสมุดมีชีวิต แหล่งเรียนรู้ สร้างปัญญา”* ซึ่งเป็นความเห็นร่วมกันของคนในชุมชนว่า ควรบริหารจัดการ และจัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อให้เกิดประโยชน์อย่างเต็มที่ โดยเฉพาะการป่มเพาะ ปลูกฝังนิสัยรักการอ่านให้แก่เด็ก เยาวชน ตลอดจนชาวบ้าน เป็นการเปิดโลกแห่งการเรียนรู้นอกห้องเรียน ซึ่งเป็นส่วนที่สำคัญเสียยิ่งกว่าการลงเสาสร้างอาคารจนแล้วเสร็จเสียอีก ดังที่ประธานคณะทำงาน กล่าวว่า *“แค่เอาหนังสือไปตั้งไว้ ไม่มีกิจกรรมก็เหมือนหลุมศพ* ในปีที่ 2 จึงมีการจัดกิจกรรมอย่างหลากหลาย เพื่อให้ห้องสมุดเป็นแหล่งเรียนรู้ที่ให้บริการแก่คนในชุมชนได้อย่างเต็มที่ เช่น คณะทำงานได้ไปศึกษาดูงานในที่อื่น ๆ การจัดอบรมเยาวชนจิตอาสา การจัดกิจกรรมเรียนรู้ขึ้นในห้องสมุด เป็นต้น โดยพยายามสนับสนุนกลุ่มเด็กเยาวชนให้เป็นกำลังสำคัญในการสร้างชีวิตให้กับห้องสมุด *ทางโครงการประกาศเชิญชวนให้เยาวชนเข้ามาเป็นอาสาสมัคร 30 คน โดยจะจัดให้เขาได้ไปศึกษาดูงานการจัดห้องสมุดที่เค เค พาร์ค ยะลา เพื่อเรียนรู้ของจริง เอามาประยุกต์ใช้กับห้องสมุดบ้านเรา เยาวชนกลุ่มนี้ จะทำหน้าที่จัดเรียงหนังสือ เป็นหมวดหมู่ให้เรียบร้อย เข้ามาอยากได้เรื่องไหน เล่มไหน สนใจเรื่องอะไรสามารถให้บริการแก่น้อง ๆ และชาวบ้านได้*

การสร้างสรรคกิจกรรมห้องสมุดมีชีวิตขึ้นมา จึงเป็นตัวกระตุ้นความสนใจได้มาก เช่น กิจกรรมส่งเสริมการอ่าน กิจกรรม *“ภารกิจนี้เพื่อแม่”* ที่ชวนคุณแม่ลูกมาผลัดกันเล่านิทาน ช่วยสร้างความสัมพันธ์และความสนุกสนานไปในตัว หรือกิจกรรม *“คนแก่เล่าเรื่อง”* ที่เชิญผู้สูงอายุและผู้รู้ในชุมชนมาเล่าประวัติศาสตร์ความเป็นมาของหมู่บ้าน การอพยพย้ายถิ่น ประเพณีวัฒนธรรมที่เคยปฏิบัติ แต่สูญหายไปแล้วให้คนรุ่นหลังฟัง ชูพิดา ขอเต๊ะ คณะทำงานเล่าว่า *ผลประเมินการใช้บริการ มีผู้มาใช้ห้องสมุดเดือนละ 50 คน ทั้งเด็กและผู้ใหญ่ กิจกรรมเพิ่มความสนใจให้เด็ก ๆ ได้อ่าน*

หนังสือ *ผู้ใหญ่ก็ได้มาพบกัน มีส่วนร่วมทำกิจกรรม เกิดความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน* ทุกครั้งที่ห้องสมุดจัดกิจกรรม จะได้รับความสนใจ มีคนมาร่วมจนแน่นห้อง แต่ภายหลังที่ไม่มีกิจกรรมใดๆ ก็ดูเหมือนชาวบ้านจะกลับเข้าสู่วงจรชีวิตปกติ ที่ส่วนใหญ่ขาดการปฏิสัมพันธ์กัน ขณะเดียวกัน บั๊จจี้ด้านเวลาและผู้ใช้บริการ ก็เป็นอุปสรรคร่วมด้วย เพราะเยาวชนจิตอาสาที่เป็นนักเรียนส่วนใหญ่ไม่มีเวลามาดูแลและให้บริการทุกวันอย่างต่อเนื่อง จึงจำกัดผู้เข้ามาใช้บริการเหลือเพียงบางกลุ่ม เช่น เด็กดาดิคา จะได้ใช้ห้องสมุดมากกว่ากลุ่มอื่น เพราะห้องสมุดอยู่ใกล้โรงเรียน และครูผู้สอนเป็นคณะทำงานด้วย จึงสามารถเปิดเข้ามาใช้พื้นที่ได้ โดยเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมการเรียนรู้ในห้องเรียน

ข้อสังเกตจากการดำเนินงานพัฒนาผ่านมา 2 ปี นำมาสู่การปรับเปลี่ยนทิศทางการพัฒนาโครงการในปีที่ 3 โดยมุ่งเน้นการทำกิจกรรมกับกลุ่มเป้าหมายที่มีศักยภาพ แทนการตอบสนองต่อความต้องการเติมของชุมชน เกิดเป็น *โครงการจัดการขยะในชุมชนกุนจง* ซึ่งนอกจากจะเป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมบทบาทของเยาวชนแล้วยังช่วยแก้ปัญหามลพิษในชุมชนอีกด้วย เพราะข้อมูลชุมชนชี้ว่า กุนจงนงเป็นชุมชนที่ค่อนข้างแออัด มีผู้คนเข้ามาอาศัยอยู่มาก แต่ละวันเกิดขยะจากครัวเรือนไม่น้อย และขาดการจัดการที่ดี ก่อความรำคาญ สร้างความสกปรก ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศชุมชนและลารางสาธารณสุขของหมู่บ้าน ที่จริงปัญหานี้คิดกันมาแต่แรก แต่มองว่าเป็นเรื่องของจิตสำนึกที่ต้องอาศัยเวลาในการปลูกฝัง สร้างการเรียนรู้ว่าต้องเก็บ แยกขยะ และหมุนเวียนกลับมาใช้อย่างไร จึงเกรงจะติดปัญหาเรื่องระยะเวลาไม่เพียงพอกับการดำเนินงานให้บรรลุผล

โครงการนี้เปิดรับสมัครเยาวชนเข้ามามีส่วนร่วม โดยจัดตั้งเป็นธนาคารขยะร่วมกันจัดการรับซื้อขยะในชุมชน เยาวชนจิตอาสาเหล่านี้ได้รับการอบรมและศึกษาเรียนรู้เรื่องการจัดการขยะในโรงเรียนจากเทศบาลตำบลปริก อ.สะเดา จ.สงขลา หลังจากนั้น คณะทำงานโครงการและเยาวชนจิตอาสาด้วยกันวางแผนจัดการขยะ โดยประชาสัมพันธ์ทางเสียงตามสาย แจกการรับซื้อขยะเดือนละ 2 ครั้ง ใช้อาคารห้องสมุดชุมชนเป็นสถานที่ทำการ ในการรวบรวมขยะ คัดแยก และขายต่อแก่ผู้รับซื้อ *โครงการมุ่งการทำงานกับเยาวชน แต่ไม่ได้ทำความเข้าใจกับคนในชุมชนทั้งหมด ถึงความสำคัญของการแยกขยะ ทำให้ไม่ได้รับความสนใจ ส่วนเด็กและเยาวชนค่อยลดจำนวนลง เพราะไปเรียนหนังสือ กับออกไปทำงานในประเทศมาเลเซีย ส่วนคณะ*

ทำงานไม่มีเวลาที่จะติดตาม ร่วมกิจกรรม และให้คำปรึกษาแก่กลุ่มเยาวชน ประธานคณะทำงานเล่าถึงเหตุที่โครงการไม่ได้เป็นไปดังที่หวัง

ดูเหมือนการดำเนินงานพัฒนาโดยชุมชนของชาวอุษงจนอง ต้องผ่านอุปสรรคหลายประการ ปัญหาที่หนักหนาคือ การให้เวลาเข้ามามีส่วนร่วมในโครงการ แม้จะพยายามพลิกแพลงหันมาทำงานกับกลุ่มเยาวชนมากขึ้น แต่ก็เจอปัญหาในลักษณะเดียวกับผู้ใหญ่ กรณีของที่นี่จึงให้บทเรียนว่า การสนับสนุนโครงการใดๆ ที่ต้องสร้างการมีส่วนร่วมให้เกิดขึ้น ควรคำนึงถึงเวลา โอกาส และความเป็นไปได้ของชาวบ้านในการเข้าร่วม เพื่อให้เกิดความร่วมมือช่วยกันผลักดันงานพัฒนาที่ตอบสนองความต้องการและเกิดประโยชน์อย่างแท้จริง

อย่างไรก็ตาม ผลจากการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ที่ผ่านมา ก็ได้สร้างการเรียนรู้แก่ชาวอุษงจนองหลายประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องการรวบรวมศึกษาข้อมูลชุมชนด้านต่างๆ ที่สามารถใช้เป็น**ฐานข้อมูลเพื่อการเรียนรู้**เกี่ยวกับความเป็นมา พัฒนาการที่กว่าจะมาเป็นอย่างทุกวันนี้ ทำให้เกิดความรักและความภาคภูมิใจในชุมชนของตน

ที่สำคัญ ฐานข้อมูลชุมชนดังกล่าว ไม่เพียงนำมาใช้ในการวิเคราะห์ประเด็นงานพัฒนา ภายใต้การสนับสนุนของโครงการ ช.ช.ต. เท่านั้น แต่เห็นประโยชน์ในการนำไปใช้อ้างอิงประกอบการขอสนับสนุนงบประมาณจากหน่วยงานต่างๆ โดยสามารถชี้ให้เห็นปัญหา ความต้องการ ศักยภาพ และโอกาสของชุมชน ซึ่งประเด็นนี้ยังแสดงให้เห็นถึง **ขีดความสามารถในการวิเคราะห์ปัญหาของชุมชนที่เพิ่มขึ้น** อีกด้วย จากที่แต่เดิมพอมีปัญหาเกิดขึ้น ไม่สามารถหาทางแก้ไขได้ พบว่า การใช้ข้อมูลชุมชนที่มีความถูกต้อง เทียบตรง และแม่นยำ จะนำไปสู่วิธีการและทางออกในการแก้ไขปัญหาที่ดี ดังที่มีเสียงสะท้อนว่า **...ต่อไปเมื่อทำโครงการอื่นๆ เราจะนำวิธีคิดของโครงการแอลดีไอบ่ไปทำต่อ** ซึ่งวิธีคิดอย่างหนึ่งที่สำคัญคือ **การจัดสรรทรัพยากรตอบสนองต่อความต้องการของคนในชุมชน ที่คำนึงถึงความจำเป็นและความเป็นไปได้** เพราะในความเป็นจริง ความต้องการของชาวบ้านมักมีหลากหลาย ทำให้ต้องเรียนรู้ที่จะจัดลำดับความสำคัญ โดยคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม ทุนที่มีอยู่ในชุมชน และความเป็นไปได้ในการดำเนินงาน ภายใต้ข้อจำกัดที่มี ซึ่งเป็นบทเรียนใหม่ที่ชุมชนได้เรียนรู้ เพราะที่ผ่านมา ชาวบ้านอยู่ในฐานะเพียงผู้รอรับการพัฒนา ไม่มีส่วนร่วมคิดวิเคราะห์ ตัดสินใจในการจัดสรรทรัพยากรให้เกิดประโยชน์อย่างคุ้มค่า

นอกจากนี้ ห้องสมุดชุมชนอันเป็นผลงานที่ชาวบ้านร่วมกันทำขึ้น ยังเป็น **แหล่งเรียนรู้** ให้แก่เด็กตาติกา โดยเด็ก ๆ สามารถเข้าไปค้นคว้า เรียนรู้ และเล่นในห้องสมุด โดยเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนการสอนในชั้นเรียน ช่วยเพิ่มทางเลือกในเรื่องพื้นที่และกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลายขึ้น เป็นประโยชน์ทั้งต่อครูผู้สอนและเด็ก ๆ โดยเฉพาะกับเด็ก ๆ ห้องสมุดเป็นที่ทางหรือจุดเริ่มต้นสำคัญในการบ่มเพาะนิสัยรักการอ่านได้อย่างดี *โรงเรียนตาติกาไม่เคยมีห้องสมุด เด็กจะถามว่าวันนี้จะพาไปห้องสมุดไหม เขาจะชอบที่ได้เข้าไปอ่านหนังสือที่นั่น ห้องสมุดของชุมชนเหมือนเป็นห้องสมุดของโรงเรียนด้วย บางวิชาจะพาเด็กไปเรียนและอ่านหนังสือ ทำกิจกรรมในห้องสมุด เด็ก ๆ จะสนุกมาก ชูพีดา ขอแต่ะ คณะทำงานและครูตาติกากล่าว*

นราธิวาส

- เกาะสะท้อน
- ปู่ยู
- ชุมบก
- โคนกเคียน
- โคนกพะยอม
- ทอนอามาน
- กาแลตาแป
- ตลาดเก่า
- พิทักษ์ลิขิต

บ้านเกาะสะท้อน

ผสานความต่างสร้างงานร่วมที่เกะกะก้อน

แค่เห็นขนมทั้งดอกจอก โรตีสีกรอบ และขนมหัวเราะ ที่วางประชันกันอยู่บนโต๊ะก็ถึงกับน้ำลายสอ พอได้ชิมก็ติดใจ เรียกว่าคำเดียวไม่พอ พลอยให้กลุ่มทำขนมบ้านเกะกะก้อนยิ้มกว้าง เป็นความภูมิใจของคนทำที่เห็นผู้กินกันอย่างเอร็ดอร่อย

กลุ่มขนมเกะกะก้อน ประกอบด้วยสมาชิกที่เป็นแม่บ้านในชุมชนมารวมตัวกัน เพื่อทำขนมเป็นอาชีพเสริมรายได้ในช่วงว่างจากงานหลัก *ก่อนนี้เป็นกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรมาทำขนมรวมกัน ทั้งไทยพุทธและมุสลิม ย้ายกลุ่มไปมาหลายที่ เคยไปขอตรงศาลาเล็ก ๆ หน้าวัดเป็นสถานที่ทำขนมกัน ตอนหลังทางวัดขอที่ดิน ต้องมาใช้ที่บ้าน ขนมของกลุ่มขายดีมาก ช่วงหลังเกิดเหตุการณ์ทำให้ไทยพุทธเกิดความกลัวพี่น้องมุสลิมถือครองว่าต้องเป็นฮาลาลที่มุสลิมทำเท่านั้น เลยให้สมาชิกที่เป็นมุสลิมรับไปทำต่อ เป็นช่วงพอดีกับที่โครงการ ช.ช.ต.สนับสนุนงบประมาณด้วย เราอดมาเป็นพี่เลี้ยง ให้คำปรึกษา อัจฉรา เสาเลิศ พี่เลี้ยงชาวไทยพุทธที่เคยทำกลุ่มขนมอยู่ก่อนบอกเล่าที่มา*

หมู่บ้านเกะกะก้อน ต.เกะกะก้อน อ.ตากใบ เป็นชุมชนที่เคลื่อนย้ายมาจากหมู่บ้านใกล้เคียง คือบ้านปยูและบ้านชุมบก โดยกลุ่มไทยพุทธย้ายวัดจากพื้นที่เดิมเพราะน้ำท่วมทุกปี มาตั้งใหม่ในที่ที่สูงขึ้น ประกาศเป็นเขตวัดเรียกว่า วัดเกะกะก้อน ก่อนเปลี่ยนชื่อมาเป็นวัดเกษมประทีป ซึ่งนับแต่ตั้งหมู่บ้าน ก็มีทั้งชาวไทยพุทธและมุสลิมอาศัยอยู่ร่วมกัน มีบาหลีเซาะห์ 2 แห่งใช้เป็นสถานที่ประกอบศาสนกิจของพี่น้องมุสลิม ความสัมพันธ์ของคนสองกลุ่มค่อนข้างราบรื่น เกื้อกูลซึ่งกันและกัน สามารถเข้าร่วมกิจกรรม งานรื่นเริง และงานประเพณีต่างๆ โดยไม่แบ่งแยก

ปี 2547 เกิดเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ จากเหตุยิงชาวบ้านที่นั่งรวมกลุ่มในศาลาริมทาง และมีชาวบ้านไทยพุทธถูกลอบทำร้ายจนเสียชีวิต ความหวาดกลัวและหวาดระแวงแผ่คลุมทั้งหมู่บ้าน คนพุทธจำนวนหนึ่ง ทอยย้ายออกจากพื้นที่ส่วนที่เหลืออยู่ขาดการปฏิสัมพันธ์ ต่างคนต่างอยู่ ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างสองศาสนิกถอยห่าง แต่วันเวลาก็ช่วยเยียวยาและฟื้นฟูความสัมพันธ์ให้กลับคืนมาใหม่ ประกอบกับการสนับสนุนของหน่วยงานภายนอก ทำให้เกิดพื้นที่และกิจกรรมที่ชาวบ้านทำร่วมกัน เช่น โครงการต้นกล้าอาชีพที่เข้ามาฝึกอาชีพให้ชาวบ้าน

ชาวบ้านที่นำอาชีพหลัก ได้แก่ การทำนา เพาะเห็ด และรับจ้าง อาทิ หญิงรับงานเย็บผ้าปักดอก บักลาย บักเพชรผ้าคลุม ส่วนชายรับจ้างทำงานก่อสร้าง แต่งานรับจ้างมีรายได้ไม่แน่นอน ส่วนชาวบ้านส่วนใหญ่ที่เป็นชานาต้องเผชิญกับปัญหาต้นทุนการผลิตสูง น้ำท่วมนาเสียหาย และศัตรูพืชทำลายผลผลิต

เมื่อได้เข้าร่วมโครงการ ช.ช.ต. ซึ่งมีขั้นตอนสำคัญให้ชาวบ้านร่วมกันเก็บข้อมูลชุมชน นำมาวิเคราะห์เพื่อการตัดสินใจพัฒนาโครงการที่สอดคล้องกับความต้องการ หรือแก้ไขปัญหาภายในหมู่บ้าน ช่วยสร้างการเรียนรู้ให้ชาวบ้าน ทำให้รู้จักชุมชนของตนมากขึ้น มองเห็นทุนและโอกาสของหมู่บ้านที่จะพัฒนาต่อไป โดยเฉพาะการตระหนักในศักยภาพของชาวบ้านเองในการมีส่วนร่วมพัฒนาถิ่นฐานบ้านเกิด ...พอทำข้อมูลชุมชนออกมา แปะใส่กระดาษจนเต็มห้องประชุม รู้สึกตื่นตันทึ่งว่า เราไม่เคยทำ แต่ทำได้ ชัดตรงไหน พวกเราช่วยกันไปหามาเพิ่มให้สมบูรณ์ ลงพื้นที่ไปเห็นของจริงกันทั้งหมด เป็นฐานข้อมูลทั้งตำบลเกาะสะท้อนที่ลูกหลานจะได้มาศึกษาต่อไป การทำข้อมูลที่ต้องกินด้วยกัน อยู่ด้วยกัน เหมือนไปเข้าค่าย อยู่ติดขนาดนั่งสับหงกก็เฝ้ากันจนทำเสร็จ เราได้เรื่องความสัมพันธ์ไทยพุทธ-มุสลิมด้วย อัจรา เล่าเลิศ เล่าย้อนถึงกิจกรรมที่ทำในช่วงแรกเมื่อเข้าร่วมโครงการฯ ผลจากเวทีวิเคราะห์ข้อมูลชุมชน ช่วยบ่งชี้ประเด็นที่เป็นความต้องการของชาวบ้าน ซึ่งล้วนเกี่ยวข้องกับการทำมาหากิน โดยในปีแรกเสนอ 3 ประเด็น ได้แก่ การผลิตปุ๋ยอินทรีย์เพื่อลดต้นทุนการทำนา การทำขนมเพื่อส่งเสริมอาชีพในชุมชน และการทำตุ๊กตาประดิษฐ์ หลังจากผู้รับผิดชอบนำเสนอประเด็นที่ต้องการพัฒนาแล้ว กลุ่มที่เสนอทำตุ๊กตาประดิษฐ์เห็นว่าการทำปุ๋ยและการทำขนมเป็นเรื่องสำคัญที่จะช่วยแก้ปัญหาของชาวบ้านส่วนใหญ่ได้ จึงถอนประเด็นออกไปก่อน ที่เหลือได้รับการพัฒนาเป็นโครงการ

โครงการทำปุ๋ยอินทรีย์มีทุนวัตถุดิบในชุมชน ได้แก่ แกลบ ชีวัว ชีแพะ ชีไก่ รำละเอียด ก้อนชีเลื่อยซึ่งเป็นก้อนเพาะเห็ดเก่า ชีเก่า ส่วนงบประมาณที่ได้รับการสนับสนุนนำมาใช้ซื้อเครื่องผสมปุ๋ย และเครื่องบดหรือสับละเอียดที่มีราคาค่อนข้างสูง รวมถึงอุปกรณ์กับวัตถุดิบอื่นๆ เพิ่มเติม ส่วนโรงเรียนที่จะตั้ง ได้รับการอนุเคราะห์ให้ใช้พื้นที่บ้านของประธานโครงการ ซึ่งใช้เป็นที่ตั้งศูนย์เรียนรู้และถ่ายทอดเทคโนโลยีทางการเกษตรของชุมชนอยู่แล้ว นอกจากนี้ สมาชิกในกลุ่มก็เคยผ่านการอบรมการทำปุ๋ยหมักของหน่วยงานราชการในพื้นที่มาแล้ว

การก่อสร้างโรงเรียนปุ๋ย ทำกันอย่างค่อยเป็นค่อยไป เพราะเป็นงานอาสาที่ต้องอาศัยการสมทบแรงเข้ามาช่วยกัน แต่จะมีการนัดหมายระดมคนมาทำงานร่วมกันครั้งหนึ่ง ๆ ราว 25-30 คน เพื่อเร่งให้เสร็จทันใช้งานตามกำหนด ซึ่งทุกครั้งจะได้

รับการเอื้อเฟื้อจากกลุ่มแม่บ้านช่วยจัดเตรียมอาหารและเครื่องดื่ม ภายหลังจากก่อสร้างแล้วเสร็จ ยังได้รับบสนับสนุนเพิ่มเติมจากโครงการพนม³ ในการติดตั้งไฟฟ้า 3 เฟส อัจรา เล่าเลิศ ประธานโครงการผลิตปุ๋ยอินทรีย์ บอกว่า *การทำปุ๋ยยังไม่สำเร็จ เป็นขั้นตอนลองใช้กับกลุ่มชาวบ้านที่ปลูกผัก ซึ่งเขาได้ผลผลิตดี โดยไม่ใช้สารเคมี เพราะปุ๋ยที่ใช้ผสมกันหลายอย่าง ทั้งมูลไก่ ปลาป่น ถั่วเหลือง เป็นประโยชน์กับดินและผักที่ปลูกอยู่ รอว่าวันไหนที่กระจายปุ๋ยให้ได้ใช้กันทั้งตำบล นั่นคือความสำเร็จของเรา ตอนนี้ก้าวเข้าไปหน่อย แต่มั่นคง ไม่มีทางถอย*

ด้านกลุ่มทำขนม นางบประมาณที่ได้รับการสนับสนุนไปจัดซื้ออุปกรณ์ที่จำเป็นต้องใช้หลายรายการ เช่น เต่าแก๊ส เต่าอบ ถึงแก๊ส กระทะ และบางส่วนเป็นทุนหมุนเวียนสำหรับซื้อวัตถุดิบทำขนม ทางกลุ่มประชาสัมพันธ์เปิดรับสมัครเข้ามาเพิ่ม มีผู้สนใจรวม 21 คน แบ่งกลุ่มทำงานกันวันละ 7 คน ในสัปดาห์หนึ่งจะทำขนม 3 วัน มีการกำหนดระเบียบและจัดสรรผลกำไรของกลุ่ม คือ ร้อยละ 90 ปันผลให้แก่สมาชิก ส่วนที่เหลือร้อยละ 10 สมทบเข้ากองทุนเพื่อเป็นสวัสดิการชุมชน อาสึเสาะ ตีมุง ประธานกลุ่มทำขนม เล่าว่า *ตอนนี้ขนมของกลุ่มขายได้ดี ทำกันแทบไม่ทัน แต่ส่วนหนึ่งไม่มีคนมาช่วยทำ คนมาก็น้อยลง เพราะเป็นช่วงทำนาบ้าง บางคนได้งานทำผ้า แต่ใครว่าจะมาทำ ต้องรักษาลูกค้าไว้*

พอปีที่ 2 นอกจากจะต่อยอดโครงการทำขนม และโครงการปุ๋ยอินทรีย์แล้วชาวบ้านยังพัฒนาโครงการก่อสร้างอาคารอเนกประสงค์ เนื่องจากชุมชนขาดพื้นที่กลางในการทำกิจกรรมร่วมกัน ที่ผ่านมา ส่วนใหญ่จะจัดขึ้นในวัดเกาะสะท้อน ซึ่งพี่น้องมุสลิมไม่สะดวกใจจะเข้าไปรวม ขณะที่การใช้พื้นที่ของหน่วยงานราชการ เช่น สถานีอนามัย ต้องขออนุญาตและใช้ได้เป็นครั้งคราว เพราะทางราชการต้องใช้พื้นที่เช่นกัน อีกทั้งไม่กว้างขวางพอที่จะรองรับชาวบ้านเกิน 20 คน ชุมชนจึงเห็นร่วมกันที่จะมีพื้นที่กลางที่คนต่างศาสนิกสามารถมาร่วมกันทำกิจกรรมได้ ซึ่ง อบต.เกาะสะท้อนอนุญาตให้ใช้พื้นที่ในเขตหมู่ 2 ติดกับถนนสายหลักเข้าหมู่บ้านได้ อีกทั้งเดินทางไม่มาสะดวก และอยู่กึ่งกลางของโซนบ้านไทยพุทธและมุสลิม

การก่อสร้างอาคารอเนกประสงค์ที่เป็นงานอาสาสมัคร ต้องการปลูกจิตสำนึกสาธารณะของชาวเกาะสะท้อนในการทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม ซึ่งทุกคน

³ โครงการ “พนม” คือโครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนในระดับหมู่บ้าน เริ่มดำเนินการมาตั้งแต่ปี 2550 โดยสนับสนุนงบประมาณเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ตั้งแต่ 2.5 แสน-3.5 แสน ขึ้นอยู่กับจำนวนครัวเรือนของหมู่บ้าน

เต็มใจที่จะเสียสละแรงงานและเวลา แต่การเสียสละมีราคาที่ต้องจ่ายเพราะหมายถึงการขาดรายได้ในวันนั้น ส่งผลกระทบต่อปากท้องของครอบครัว แม้จะตกลงผลิตเปลี่ยน หมุนเวียนกันเข้ามาช่วยแล้ว แต่การก่อสร้างคืบหน้าอย่างเชื่องช้า *ชาวบ้านไม่ค่อยมีเวลาทำ การก่อสร้างช้ากว่ากำหนด โทษเขาก็ไม่ได้ เพราะทุกคนต้องทำมาหากิน ถ้ามีว่แต่ไปอยู่ตรงนั้น ก็อดกินทั้งบ้าน* มะรอสาลี อาลี ประธานโครงการบอกถึงเหตุแห่งความล่าช้าของงาน

เมื่อเหลือเวลาน้อยลงทุกที แต่งานก่อสร้างยังไม่แล้วเสร็จ ประธานโครงการและคณะทำงานต้องเรียกประชุมเพื่อระดมคนเข้ามาทำงานให้เสร็จตามกำหนด จากที่ค่อยเป็นค่อยไป ก็กลับรุดหน้าอย่างรวดเร็วเพราะเร่งทำกันทั้งกลางวัน กลางคืน โดยเฉพาะประธานโครงการแทบจะวางงานหลักของตัวเองทั้งหมด ยอมเสียสละรายได้อยู่หลายวัน จนถอดใจว่าถ้ามีโครงการต่อไป คงต้องขอถอนตัว อย่างไรก็ตามแม้ระหว่างโครงการจะเผชิญกับปัญหาอุปสรรค สภาพอากาศไม่เอื้ออำนวย ช่วงเวลาก่อสร้างที่ตรงกับเดือนถือศีลตลอด แต่ผลที่ปรากฏออกมา ก็ทำให้ลิ้มความยากลำบากที่เกิดขึ้นไปสิ้น เพราะนับแต่เปิดใช้งาน อาคารที่สร้างขึ้นถูกใช้รองรับกิจกรรมชุมชนอย่างต่อเนื่อง อย่างน้อยสัปดาห์ละ 2 ครั้ง และในปี 2556 ที่หมู่บ้านได้รับเลือกเป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง กำหนดให้ต้องพัฒนาทั้งคนและชุมชนทั้งหมด จึงพอดีได้ใช้อาคารแห่งนี้เป็นที่ประชุมหารือ ร่วมกันวางแผนและติดตามการพัฒนาที่ได้รับการส่งเสริม ที่สำคัญถือเป็นหน้าตาเป็นตาของชุมชนในโอกาสที่จะต้องต้อนรับหน่วยงานองค์กรและชุมชนที่อื่น ซึ่งจะเข้ามาศึกษาดูงาน ต่อจากนี้ไปกิจกรรมต่างๆ ที่จะเกิดขึ้น จะมารวมกันทำที่อาคารแห่งนี้ ให้สมกับเป็น *“พื้นที่กลาง”* ในการมีส่วนร่วมของชาวบ้านเกาะสะท้อนทุกคน

ประสบการณ์จากงานพัฒนาที่ชาวบ้านที่นี่ได้รับภายใต้การสนับสนุนของโครงการ ช.ช.ต. สร้างความหมายและคุณค่าให้แก่ชีวิต โดยเฉพาะความคิด ความรู้สึก และการปฏิบัติ ที่เปลี่ยนแปลงไป จากที่เดิมมองตนเองว่าเป็นชาวบ้านธรรมดา ไม่มีความรู้ ความสามารถ ไม่กล้าแสดงความคิดเห็น ความต้องการ หรือต่อรองโต้แย้งใดๆ กลับเริ่มมั่นใจมากขึ้น เมื่อผ่านการเรียนรู้ ลงมือทำ ลองผิดลองถูก และรู้จักปรับปรุงแก้ไขให้ถูกต้อง การรับผิดชอบร่วมกัน รวมถึงการเปิดรับประสบการณ์การทำงานรูปแบบใหม่ที่ต่างไปจากความคุ้นเคย จนเกิดการพัฒนาดตนเอง ตระหนักถึงศักยภาพภายในตัว พร้อมทั้งจะนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อไป เช่นที่ อาอีเสาะ ตีมุงสะท้อนการเปลี่ยนแปลงของตนเองว่า *เราเป็นคนธรรมดา ไม่ได้มีความรู้สูงระดับปริญญา ทำอะไรก็รู้สึกว่ายากมาก ทำแล้วก็กลัวว่าจะได้สนับสนุนหรือไม่ เพราะเรา*

เป็นแค่ชาวบ้านมาช่วยกันทำ จะถอยแล้ว แต่พี่เลี้ยงช่วยประคองไว้ ปลอดภัยกำลังทำงานเพื่อสังคม ก๊อดทนต์เดินหน้าต่อ เคยมีโอกาสได้แสดงความคิดเห็น เป็นข้อคิดของคนในพื้นที่ต่อปัญหาความไม่สงบ... เพื่อช่วยแก้ไขส่วนนโยบาย ไม่มีโครงการนี้เราคงเป็นชาวบ้านธรรมดา

ผลพวงที่เป็นการพัฒนาคนจากกระบวนการงานพัฒนาภายใต้โครงการ ช.ช.ต. ดังกล่าว มีความหมายไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าผลทางรูปธรรมที่ช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตของชาวบ้าน ไม่ว่าโรงปุ๋ย อาคารอเนกประสงค์ และขนมอร่อย ๆ ที่สร้างเม็ดเงิน ซึ่งเป็นสิ่งที่จับต้องได้ เป็นเรื่องของสำนึกใหม่ที่เกิดขึ้นกับชาวบ้านที่นี่ ว่าหากต่อไปโครงการพัฒนาใดๆ ที่จะเข้ามาสนับสนุน ต้องคำนึงถึงความต้องการของชาวบ้าน ให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมรับประโยชน์ ดังปรากฏวิถีคิดเรื่องการจัดสรรทรัพยากรหรือผลประโยชน์ที่จะเข้ามา ซึ่งชาวบ้านสามารถกำหนดตนเองได้อย่างมีศักดิ์ศรี ดังที่ อัจฉรา เล่าเลิศ สะท้อน เรารู้ว่าอะไรเป็นอะไร สามารถต่อรองกับเขาได้ บอกความต้องการของเราได้ ไม่ใช่ชาวบ้านอยากเลี้ยงไก่ไข่ แต่เอาเบ็ดมาให้ ถ้าเอาเมล็ดพันธุ์ผักมาให้โดยไม่จัดเวทีประชาคมกับชาวบ้าน แบบนี้ไม่เอา ต้องถาม ต้องประชาคมก่อนเหมือนที่เราทำ ต้องดูว่าอะไรสำคัญ เพราะความต้องการแต่ละคนไม่เหมือนกัน แล้วตกลงกัน อาจจะไม่ได้ตามความต้องการทั้งหมด แต่ให้ทุกคนยอมรับกัน กระบวนการมีส่วนร่วมที่เปิดโอกาสให้ชาวบ้านทำงานร่วมกัน ยังทำให้ความสามารถในตัวของคนหลายคนฉายแววขึ้นมา ปกติจะเป็นประธานทุกเรื่อง ตอนนี้อยู่ให้คนอื่นมาเป็น ให้เขาลองดูบ้าง เราอยู่เป็นพี่เลี้ยงดูว่าเขาไปได้ไหม คอยบอกอยู่ข้างหลัง หลายคนที่ทำโครงการ เคยเป็นคนกลัว ทำอะไรไม่เป็น ก็กล้าพูดกล้าทำ เข้าร่วมกลุ่มกับสังคมข้างนอกได้ อย่างประธานโครงการอาคาร ก่อนนี้เป็นคนเงียบ ๆ ไม่กล้าคิดกล้าพูด พอทำโครงการเสร็จ เป็นที่ไว้วางใจของกำนัน มีงานอะไรมอบหมายได้ เขาทำได้หมดแล้ว อัจฉรา เล่าเลิศ บอกเล่าถึงความตั้งใจที่ต้องการผลักดันหนุนเสริมให้ชาวบ้านคนอื่นๆ ได้มีบทบาท เป็นที่ยอมรับของคนในชุมชนต่อไป

ความรู้สึกต่อเหตุการณ์ความไม่สงบและความตายที่เกิดขึ้นในพื้นที่ค่อยจางคลาย เพียงฝังอยู่ในความทรงจำส่วนลึก ชีวิตชาวบ้าน เกาะสะท้อนยังต้องดำเนินต่อไป เยื่อใยความสัมพันธ์ที่เว้าแหว่ง ชาตวัน ค่อยसानตัวขึ้นใหม่อีกครั้ง เรื่องเล่าของชุมชนที่เขยิบรากเหง้าและความเป็นเครือญาติเดียวกัน ทำให้ความสัมพันธ์กระชับแน่นขึ้น แม้วันเวลาทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางความเชื่อและวิถีชีวิต แต่เป็นความแตกต่างที่อยู่ร่วมกันได้

บ้านปฎิยู

ข้าว น้ำ เสื้อ ...พลวัตคนบ้านปุย

หญิงรากสองคนเปิดบ้านต้อนรับผู้มาเยี่ยมชมกลุ่มทำเสื้อกระจุยแห่งบ้านปุย เสื้อผ้านางามค่อยถูกกล้าเสียงมาวางลงอวดลายสวย ส่วนใหญ่เป็นลายพื้นบ้าน ได้แก่ลายดอกพิกุล ลายกุหลาบ ปกติจะใช้บุริบแขกผู้มาเยี่ยมเยือน ส่วนพื้นที่ใช้ของจะสานขึ้นอย่างง่าย ไม่มีลวดลายใดๆ ผู้สูงวัยที่นี่ยังคงสานเสื้อไว้ใช้ในบ้าน หากมีหลายผืนจึงจะขายเมื่อมีคนมาถามซื้อ ยิ่งคราวใดพาไปออกงานจำหน่ายสินค้าพื้นบ้าน ลูกค้าแทบจะแย่งกันซื้อเลยก็เดียว

บ้านปุย ต.เกาะสะท้อน อ.ตากใบ เป็นชุมชนดั้งเดิม ตามคำบอกเล่าของคนแก่แก่บอกว่า อพยพกันมาจากปัตตานี และส่วนหนึ่งมาจากมาเลเซียเข้ามาผัวถางที่ดินทำกิน สามารถจับปลาหมอในหนองน้ำ ซึ่งตัวใหญ่ขนาดทำกินเลี้ยงคน 30 คนได้อย่างอิ่มหนำพื้มัน อันเป็นที่มาของชื่อบ้านนามชุมชนว่า **“ปุย”** ซึ่งแปลว่า ปลาหมอ ชาวบ้านที่นี่ส่วนใหญ่ทำนา และทำสวน ปลูกมะพร้าว ยางพารา และลองกอง ทั้งหมดล้วนนับถือศาสนาอิสลาม ชาวบ้านส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับมัธยมปลาย และนิยมส่งลูกหลานเรียนในโรงเรียนสอนศาสนาเอกชนที่มีการจัดการศึกษาระบบสามัญควบคู่กับศาสนา

สภาพการทำมาหากินและการประกอบอาชีพของชาวบ้าน เป็นเงื่อนไขกำหนดประเด็นงานพัฒนาที่ชาวบ้านต้องการ ซึ่งมักเกี่ยวข้องกับเรื่องอาชีพเป็นหลัก อาทิ การบริหารจัดการกลุ่มทำนาเพื่อลดต้นทุนและจัดการตลาดที่แน่นอน การจัดการน้ำเพื่อสามารถทำนาปรังได้ การบริหารจัดการกลุ่มอาชีพเพื่อให้สามารถดำเนินการต่อเนื่อง การปรับปรุงคุณภาพผลผลิตจากสวนผลไม้ ส่วนเรื่องอื่น ได้แก่ การปรับปรุงคุณภาพน้ำประปาเพื่อการบริโภค เมื่ออาสาสมัครไปรวบรวมข้อมูลแต่ละประเด็นมานำเสนอ เพื่อชี้ให้เห็นถึงความสำคัญและประโยชน์ที่จะได้รับ ให้ที่ประชุมตัดสินใจ สุดท้ายได้ข้อสรุปว่าจะดำเนินโครงการพัฒนาใน 3 เรื่อง ได้แก่ 1) โครงการรับซื้อข้าวเปลือกและแปรรูปเป็นข้าวสารเพื่อแบ่งจำหน่าย 2) โครงการปลูกพืชไร่หลังฤดูเก็บเกี่ยวข้าวและปลูกผักสวนครัวรอบๆ บ้าน และ 3) โครงการสืบทอดหัตถกรรมพื้นบ้านสานเสื้อกระจุย *บ้านปุยพัฒนาโครงการชักกว่าอีกหมู่บ้านในตำบลเดียวกัน เพราะติดปัญหาการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มคนเดิมๆ ที่*

เคยได้รับจัดสรรโครงการอยู่เป็นประจำ ยังไม่กระจายไปอย่างทั่วถึง จนปิดคิมาเกิด การแบ่งเขตการปกครองเป็นโซน ทั้งหมด 4 โซน การประชาสัมพันธ์โครงการเข้าถึง แต่ละโซน ชาวบ้านเข้าร่วมมากขึ้น จึงพัฒนาโครงการได้ อรัญญา วิริยสกุล ผู้ประสาน งานพื้นที่บอกเล่าปัญหาที่เกิดขึ้นในช่วงแรกเริ่ม

ชาวบ้านป่วยเคยทำนาได้ปีละ 2 ครั้ง แต่ปัจจุบันเหลือปีละครั้ง และพื้นที่ทำ นามีแนวโน้มค่อย ๆ ลดลง เพราะปัญหาฝนทิ้งช่วงนาน อีกทั้งต้นทุนการผลิตสูง ขณะที่ ขายข้าวได้ไม่คุ้มกับการลงทุน ประกอบกับสถานการณ์ความไม่สงบ ทำให้พ่อค้า คนกลางที่เคยมารับซื้อข้าวไม่มาประจำเหมือนเช่นเดิม แต่ละครึ่งที่เข้ามา ก็รับซื้อใน ราคาต่ำ ชาวนาต้องยอมขายถูก ๆ เพราะต้องการเงินจ่ายหนี้ และเหลือเป็นค่าใช้จ่าย ในบ้าน สภาพชาวนาที่นี้ ไม่เพียงแต่หลังสู้ฟ้าหน้าสู้ดิน แต่ยังสู้หนี้อีกด้วย ทำให้ฐานะ ที่จนอยู่แล้ว กลับจนหนักขึ้นไปอีก ดังนั้นเพื่อบรรเทาและแก้ไขปัญหายชายข้าวได้ราคา ต่ำ ชาวนาที่เป็นคนกลุ่มใหญ่ในหมู่บ้าน จึงร่วมกันเสนอโครงการรับซื้อข้าวเปลือกและ แปรรูปเป็นข้าวสารเพื่อแบ่งจำหน่าย ซึ่งประเด็นที่น่าเสนอ มาจากการมีส่วนร่วมทำ ข้อมูลด้านทรัพยากร ทำให้เห็นโอกาสที่จะรวมกลุ่มกันแก้ไขปัญหากที่เกิดขึ้น ... คน บ้านป่วยทำนา แต่ไม่เคยสนใจว่านาในปยุมีกี่ไร่ ผมไปทำข้อมูลทรัพยากร ถามจำนวน ต้นมะพร้าว ต้นยาง ปาล์ม แล้วก็ทำนา จำได้แม่นยำว่ามี 947 ไร่ เลยคิดว่า น่าจะ มารวมกลุ่มชาวนาแก้ปัญหากของพวกเขา มูฮามะซาคี เลงฮะ ประธานกลุ่มรับซื้อข้าว เปลือกและแปรรูปข้าว เล่า

โครงการนี้เริ่มจากการรวมกลุ่มสมาชิกชาวนาจำนวน 100 คน ระดมหุ้น หุ้นละ 100 บาท เป็นเงินทุนของกลุ่ม รวมกับเงินที่ได้รับการสนับสนุนจากโครงการ ช.ช.ต. นำมารับซื้อข้าวเปลือกของสมาชิกกลุ่มและผู้ขายนอกกลุ่ม ซึ่งส่วนใหญ่เป็น ข้าวพันธุ์ซิมกันดัง โดยให้ราคาผู้เป็นสมาชิกสูงกว่า จากนั้นนำมาสีเป็นข้าวสารบรรจุ กระสอบ และหาลาดขายส่ง ปัจจุบันตลาดหลักอยู่ที่ ต.กะลวอ อ.เมือง จ.นราธิวาส งานนี้ช่วยให้ชาวนาขายข้าวได้ราคาดีขึ้น คนในหมู่บ้านได้บริโภคข้าวสารที่ปลูกและ ผลิตเองในราคาถูกลงกว่าตลาด

นอกจากนี้ ข้อมูลชุมชนยังบ่งชี้ด้วยว่า ชาวบ้านที่เป็นผู้สูงอายุ ส่วนใหญ่จะ สานเสื่อกระจูดไว้ใช้งาน และบ้างก็ขายสร้างรายได้ให้แก่ครอบครัว เป็นการใช้เวลา ว่างให้เป็นประโยชน์ และยังช่วยสืบสานงานหัตถกรรมพื้นบ้านไว้ แต่ที่ผ่านมา ถูก ละเลย ไม่ได้รับความสนใจเข้ามาส่งเสริมจากองค์กรและหน่วยงานใด ผู้สูงวัยขาด

โอกาสที่จะได้มีส่วนร่วมในชุมชน และเสนอความต้องการให้เป็นที่ยอมรับของคนส่วนใหญ่ โอกาสที่เกิดขึ้นในโครงการ ช.ช.ต.จึงมีการนำเสนอโครงการสืบสานหัตถกรรมพื้นบ้านการสานเสื่อกระจูดขึ้นมา โดยกิจกรรมหลัก มีการจัดซื้อเครื่องรีดกระจูดที่จะช่วยลดการใช้กำลังและทุนแรงในขั้นตอนทำการกระจูดให้เป็นเส้นเรียบ ซึ่งค่อนข้างมีราคาแพง เกินความสามารถของผู้สูงอายุจะซื้อหามาใช้งานได้ ภาพในวันที่ประชุมลงมติตัดสินใจเลือกประเด็นงานพัฒนา ปรากฏว่ามีผู้สูงอายุเข้าร่วมเป็นจำนวนมากช่วยกันยกมือผ่านโครงการที่เป็นความต้องการของกลุ่ม ซากาเรีย ยาจะมะ ประธาน เล่าว่า *รีดกระจูดด้วยมือ ทำยากและใช้แรงมาก คนแก่ทำกันไม่ไหว ถ้ามีเครื่องรีดกระจูดทำเสร็จแป๊บเดียว... คนแก่จะหาเงินที่ไหน ตอนประชาคมระดมเรียกคนไปช่วยยกมือให้โครงการผ่าน คนแก่ดีใจมาก*

อีกโครงการที่นำเสนอในปีแรกคือ โครงการปลูกพืชไร่และปลูกผักสวนครัวรอบ ๆ บ้าน ส่วนใหญ่เป็นการปลูกเพื่อกิน ช่วยลดค่าใช้จ่ายภายในครัวเรือน กิจกรรมของโครงการ ได้แก่ การจัดหาเมล็ดพันธุ์ผักต่าง ๆ ที่สมาชิกของโครงการต้องการ

ในปีที่ 2 โครงการรับซื้อข้าวเปลือก และโครงการเสื่อกระจูดได้รับการต่อยอด สำหรับโครงการรับซื้อข้าวเปลือกและแปรรูปเป็นข้าวสาร จากเดิมที่จำหน่ายข้าวเป็นกระสอบในราคาส่ง ก็ปรับมาบรรจุถุง 5 กิโลกรัมเพื่อขายปลีก และประทับตราของกลุ่มบนบรรจุภัณฑ์ สร้างจุดเด่นเป็นที่จดจำ และกระตุ้นความต้องการของผู้บริโภค ให้มั่นใจว่าเป็นข้าวที่ผลิตโดยชุมชน พิเศษตรงที่ไม่ขัดสีจนมากเกินไป ช่วยรักษาวิตามินในเมล็ดข้าวที่เป็นประโยชน์ต่อร่างกาย นอกจากนี้ มีการจัดพิมพ์ป้ายไวนิลประชาสัมพันธ์ข้าวชุมชนในตำบลเกาะสะท้อนให้เป็นที่รู้จักกันเป็นวงกว้างขึ้นด้วย

ส่วนโครงการสืบสานหัตถกรรมสานเสื่อกระจูด กิจกรรมในปีที่ 2 เน้นการถ่ายทอดและอบรมการสานเสื่อกระจูดให้แก่ผู้ที่สนใจ ซึ่งจะได้เรียนรู้การทำลวดลายท้องถิ่น และลงมือฝึก เมื่อเกิดความชำนาญก็สามารถทำเป็นอาชีพสร้างรายได้ และยังเป็นการช่วยสืบสานหัตถกรรมของชาวปยูให้คงอยู่ต่อไปอีกด้วย นอกจากนี้ทางกลุ่มยังมีโอกาสไปศึกษาดูงานกลุ่มกระจูดที่บ้านทอนอามาน เพื่อเรียนรู้การทำผลิตภัณฑ์จากกระจูดที่หลากหลายมากขึ้น สิ่งที่น่าสนใจของกลุ่มสานเสื่อกระจูดบ้านปยูคือ การแสวงหาโอกาสที่จะพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้หลากหลาย ประณีตและสวยงาม เป็นที่ต้องการของตลาดให้กว้างมากขึ้น ซึ่งนั่นหมายถึง จะสร้างรายได้ให้แก่สมาชิกในกลุ่มมากพอที่จะทำเป็นอาชีพที่มั่นคงต่อไปได้ *คนแก่ยกมือเสนอในที่ประชุมว่าต้องการ*

ไปศึกษาดูงาน เขาต้องการพัฒนางานให้ดีขึ้น อยากไปดูว่าที่อื่นทำลดสายแบบไหน จะนำมาประยุกต์ใช้ ลองทำตาม หรือสร้างสายใหม่ๆ จากที่เคยกลัว ไม่กล้าพูด ตอน นี้พูดเองในที่ประชุม เห็นการเปลี่ยนแปลงที่พวกเขาสนใจมากขึ้น อร์ญญา วิริยสกุล ผู้ประสานงานพื้นที่เล่าถึงความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

การวิเคราะห์ข้อมูลชุมชนที่ผ่านมา ยังทำให้เห็นด้วยว่า บ้านปยุ มีปัญหา ขาดน้ำสะอาดเพื่อการบริโภค เนื่องจากระบบประปาหมู่บ้านเสียบ่อยครั้ง ช่วงฝน ตกน้ำที่ออกมาเป็นสีแดง มีกลิ่น ไม่สามารถใช้บริโภคได้ ทำให้ชาวบ้านต้องซื้อน้ำ จากภายนอก แต่การแก้ปัญหาโดยการซ่อมแซมระบบประปา ซึ่งงบประมาณสูงเกิน กว่าที่โครงการจะสนับสนุนได้ ดังนั้นจึงต้องร่วมกันมองหาแนวทางอื่นๆ ที่จะแก้ไข ปัญหาภายใต้งบประมาณที่มีอยู่ ซึ่งที่ประชุมเห็นว่า หากทำเป็นโรงงานน้ำดื่ม จะช่วย บรรเทาความเดือดร้อนได้ สามารถจำหน่ายและให้บริการน้ำดื่มในราคาถูกลงกว่าซื้อ ภายนอก โดยไม่ต้องลงทุนก่อสร้างโรงงานใหม่ เพียงแต่ปรับปรุงห้องผลิตน้ำดื่มที่ตั้ง อยู่บริเวณมัสยิดอามานี ในปีที่ 2 นี้จึงมีการพัฒนาโครงการผลิตน้ำดื่มปยุขึ้นมาเป็น โครงการใหม่

ภายหลังการติดตั้งเครื่องทำน้ำดื่มแล้วเสร็จ คณะทำงานเปิดบริการน้ำดื่ม แก่สมาชิก โดยให้ทดลองบริโภคฟรี 1 เดือน ทำการติดตามประเมินผลคุณภาพน้ำที่ ผลิต พบว่า น้ำดื่มรสชาติดี มีน้ำใจในความสะอาดเพื่อการบริโภคได้ เป็นที่ยอมรับของ สมาชิกในชุมชน จากนั้นได้เริ่มการจำหน่ายให้แก่สมาชิกในราคาถังละ 5 บาท ส่วน ชาวบ้านที่ไม่ได้เป็นสมาชิก ราคาถังละ 8 บาท ซึ่งถูกกว่าท้องตลาดที่จำหน่ายอยู่ใน ราคาถังละ 13 บาท นับว่า บรรลุวัตถุประสงค์ในการแก้ไขปัญหาน้ำดื่มในชุมชน และ วางแผนว่า ในปี 2556 นี้ จะขอสนับสนุนงบประมาณโครงการเอสเอ็มแอล เพื่อ ปรับปรุงคุณภาพให้ได้มาตรฐาน ออ. สามารถจำหน่ายให้แก่ประชาชนตำบลเกาะ สะท้อน และตลาดในตัวอำเภอตากใบต่อไป

ความล่าช้าที่ทำให้บ้านปยุพัฒนาโครงการตามหลังหมู่บ้านอื่นไปถึง 1 ปี เหมือนเป็นช่วงเวลารอคอยให้บริบทชุมชนเอื้อต่อการทำงานอย่างมีส่วนร่วม เมื่อการ แบ่งเขตการปกครองออกเป็นโซน ช่วยแยกย่อยให้มองเห็นความแตกต่างหลากหลาย ของชุมชน ทำให้การวิเคราะห์ชุมชนทำได้ดีมากขึ้น ตรงกับปัญหาและความต้องการของ ชาวบ้าน ส่งผลให้กระจายทรัพยากรได้ครอบคลุมและทั่วถึงมากขึ้น บทเรียนจากความ ล้าเรีงของชาวบ้านปยุ ดูเหมือนจะมาจากปัจจัยหลายประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง

กระบวนการมีส่วนร่วม ทำให้คนทุกกลุ่มในชุมชนได้รับโอกาสที่จะนำเสนอปัญหาและความต้องการเพื่อนำไปสู่การพัฒนา แก้ไขปัญหา

นอกจากนี้ **ขั้นตอนกระบวนการพัฒนา** ที่กว่าจะได้มาเป็นโครงการ ซึ่งทำอย่างเป็นขั้นเป็นตอน และการที่ชาวบ้านมีโอกาสสะท้อนปัญหา ความต้องการของตนช่วยให้เกิดความหวัง ยิ่งเมื่อได้วิเคราะห์ ได้พิจารณาจากข้อมูลข้อเท็จจริงจาก **ฐานข้อมูลชุมชน** อย่างรอบด้าน และตรงกับสภาพความเป็นจริง ช่วยให้เห็นภาพเชิงระบบ ทำให้การวิเคราะห์และตัดสินใจในโครงการ สามารถอภิปรายและโต้แย้งกันด้วยเหตุผล เห็นที่มาของโครงการพัฒนาที่มาจากความต้องการและปัญหาที่แท้จริง ซึ่งจะส่งผลต่อความยั่งยืนของโครงการในพื้นที่ รวมทั้งได้รับผิดชอบร่วมกันในการดำเนินงาน ยิ่งทำให้เกิดความมุ่งมั่น เพราะประโยชน์ที่ได้ ไม่ได้เกิดแก่กลุ่มใดเท่านั้น แต่เป็นสิ่งที่เกิดแก่คนส่วนใหญ่ หรือกลุ่มผู้ที่ด้อยโอกาส ผู้ได้รับความยากลำบาก โดยเฉพาะคนสูงอายุ ซึ่งเป็นกลุ่มที่มักถูกละเลยและทอดทิ้ง ให้ได้รับความสำคัญขึ้นมา

ตั้งกรณีกลุ่มสืบสานหัตถกรรมสานเสื่อกระจูด จากเดิมที่ถูกละเลยข้ามเข้าไม่ถึงโอกาสในการพัฒนาและการจัดสรรทรัพยากรให้เหมาะสม แต่เมื่อได้รับโอกาส ก็เหมือนเป็นแรงกระตุ้นให้พลังภายในได้แสดงออกมา เกิดความเชื่อมั่นพร้อมจะพัฒนาตนเองและกลุ่มให้สืบเคลื่อนไปข้างหน้า จึงไม่หยุดนิ่ง กลับแสวงหาโอกาสที่จะพัฒนาระดับผลิตภัณฑ์ ตลอดจนถึงศักยภาพของกลุ่มเพื่อให้มีความยั่งยืนมากขึ้น

เมื่อที่กร้านเกร็งเต็มไปด้วยร่องรอยแห่งวัยและการผ่านประสบการณ์ของผู้สูงอายุบ้านปูย ยังคงสานเสื่อกระจูดอย่างชำนาญ ปรากฏความภาคภูมิใจฉายแสงเป็นรอยยิ้มบนใบหน้า นี่คือภาพตัวแทนที่เป็นผลจากงานพัฒนาในหลายโครงการย่อยที่เกิดขึ้นที่ชุมชนแห่งนี้ จากคนที่เคยรอคอยและร้องขอโอกาส กลับกลายเป็นผู้ที่ให้โอกาส ด้วยการสร้างอาชีพให้คนในชุมชน

บ้านชุมชน

ฝากเงินฝากชีวิตที่ออมทรัพย์บ้านชุมบก

ภาพคนรอเข้าคิวยาวเหยียดเพื่อฝากเงินกับกลุ่มออมทรัพย์อดีตสหชาติ เริ่มเป็นที่คุ้นเคยของชาวชุมบก วันเสาร์ต้นเดือนเพียงครั้งเดียวที่กลุ่มจะเปิดให้สมาชิกฝากเงิน ตั้งแต่ 8.30-11.30 น. เพียง 3 ชั่วโมงเท่านั้น ซึ่งนับแต่เปิดดำเนินการ ทั้งจำนวนสมาชิกและเงินฝากเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง แถมยังได้รับความสนใจเลือกเป็นที่ศึกษาดูงานของหลายชุมชน สะท้อนความสำเร็จของกลุ่มออมทรัพย์แห่งนี้ ทั้งที่เพิ่งเริ่มต้นได้ไม่ถึงปี

บ้านชุมบก ต.เกาะสะท้อน อ.ตากใบ เป็นหมู่บ้านใหม่ที่แยกออกมาจากบ้านปยูในตำบลเดียวกันเมื่อปี 2542 ปัจจุบันมีประชากรราว 900 คน ทั้งหมดล้วนนับถือศาสนาอิสลาม ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพ ทำนา ทำสวนยาง สวนผลไม้ เช่น ลองกอง มะพร้าว สลัด และทำไร่ปลูกรubber พืชนี้ประสบปัญหาหาร้างด้วย สาเหตุจากน้ำท่วมซึ่งเพราะการสร้างระบบชลประทาน และบางส่วนอยู่ในที่ดอนไม่สามารถดึงน้ำไปใช้ทำนาได้

ก่อนจะเกิดเป็นกลุ่มออมทรัพย์อดีตสหชาติและสหกรณ์ออมทรัพย์บ้านชุมบก เช่นปัจจุบัน ที่แต่ก่อนคิดว่าเกินความสามารถและความรับผิดชอบที่จะทำได้ ปีแรกชาวบ้านได้ผ่านประสบการณ์ทำโครงการสร้างอาคารอเนกประสงค์ นับเป็นแบบฝึกหัดแรกในการสร้างการมีส่วนร่วมในงานพัฒนา ที่ได้เรียนรู้ร่วมกัน และสร้างความมั่นใจให้ชุมชนพัฒนาต่อยอดโครงการในปีถัดมา

เมื่อย้อนกลับไปในเวทีวิเคราะห์ชุมชนเพื่อค้นหาประเด็นงานพัฒนาของชุมชน มีการเสนอ 5 ประเด็น ได้แก่ 1) การก่อสร้างอาคารอเนกประสงค์รองรับการศึกษาตามอัธยาศัยของเด็ก และการใช้ประโยชน์ของชุมชน 2) การจัดการน้ำเพื่อทำนาได้สองครั้ง 3) การลดต้นทุนการทำนา 4) การพัฒนากลุ่มให้มีการบริหารจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ และ 5) การปรับพื้นที่นาร้างให้ใช้ประโยชน์ได้อย่างเหมาะสม ซึ่งส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับงานอาชีพ แต่เมื่อลงมติที่ประชุมกลับเห็นพ้องต้องกันว่าสร้างอาคารอเนกประสงค์ ด้วยเพราะเห็นว่าจะเป็นประโยชน์กับคนส่วนมากครอบคลุมทั้งเด็กเยาวชน ผู้ใหญ่ และผู้สูงอายุในชุมชน ในอนาคตแม้คนรุ่นเก่าจะล้มหายตายจากไป อาคารนี้ก็ยังใช้ประโยชน์ได้สืบไป อีกทั้งมีปัจจัยอื่นๆ ประกอบ เช่น ความพร้อมเรื่องพื้นที่ที่ได้รับการบริจาค ตั้งอยู่ในบริเวณเดียวกับมัสยิด ซึ่งเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้าน ...ชุมชนยังขาดสถานที่ที่จะใช้เป็นศูนย์กลางในการทำกิจกรรม

ต่าง ๆ เช่น งานวันเด็ก งานสำคัญทางศาสนา ซึ่งการใช้พื้นที่ในมัสยิดยังไม่ตอบสนองความต้องการเท่าที่ควร เช่น มีข้อจำกัดสำหรับผู้หญิง ทำให้ไม่สามารถร่วมทำกิจกรรมด้วยกันได้ การประชาสัมพันธ์ข่าวสารและการสื่อสารทำได้ไม่ทั่วถึง รู้กันในวงแคบ เฉพาะคนที่ไปละหมาดวันศุกร์ อีกทั้ง... สามารถใช้รองรับการศึกษาตามอัธยาศัยของเด็กและเยาวชน วันดี มะและ เล่าถึงความสำคัญของการมีอาคารอเนกประสงค์ เมื่อการก่อสร้างอาคารเริ่มขึ้น มีการประชาสัมพันธ์เชิญชวนให้คนในหมู่บ้านออกมาร่วมมือกันทุกสัปดาห์ ซึ่งเป็นที่รับรู้กันว่าเป็นงานอาสาส่วน ๆ แต่ช่วงก่อสร้างกลับไม่เคยขาดคนทำงาน ทุกวันจะมีชาวบ้านมาช่วยกัน มากบ้างน้อยบ้าง บางคนช่วยแรงไม่ได้ ก็บริจาคเงินสมทบค่าน้ำและอาหารเลี้ยงคนที่มาช่วยงาน ซึ่งมักเป็นช่วงเย็นถึงค่ำ เพราะกลางวันแต่ละคนต้องทำงาน ยิ่งช่วงเดือนถือศีลอด เวลาทำงานถูกปรับมาเริ่มช่วงค่ำจนถึงเที่ยงคืนในบางวัน การทำงานตอนกลางคืนทำให้ได้คนมาช่วยงานมาก เพราะชาวบ้านจะมารวมกันละหมาดที่มัสยิด พอเสร็จแล้วก็ประกาศขอแรงไปก่อสร้างอาคารต่อ พาตีเมาะ ดวงจินดา ผู้ประสานงานพื้นที่ เล่าถึงบรรยากาศการทำงานในช่วงนั้นว่า ช่วงเดือนถือศีลอด คิดว่างานจะเดินไม่ได้ แต่เขาปรับมาทำงานกลางคืนแทน ...คนออกมาช่วยกันเยอะ ค่ะ หนึ่งมีคนออกมา 20 คน ผู้หญิงก็ออกมาทำอาหารเลี้ยง เสร็จแล้วนั่งกินด้วยกัน จึงกลับเข้าบ้าน ส่วนผู้ชายทำงานต่อถึงเที่ยงคืน อาคารนี้ใช้เวลาเป็นปีกว่าจะสำเร็จ รู้สึกทั้งในความทุ่มเทของชาวบ้าน เป็นสิ่งที่เกินความคาดหมายจริง ๆ

แบบอาคารที่สมบูรณ์ต้องใช้งบประมาณก่อสร้างสูงถึง 1.2 ล้านบาท ขณะที่เงินสนับสนุนจากโครงการ ช.ช.ต. ได้มาเพียง 2 แสน 8 หมื่นบาท และได้จากชาวบ้านระดมกันเข้ามา รวมใช้งบประมาณการก่อสร้างกว่า 4 ล้านบาท อาคารจึงยังไม่สมบูรณ์ตามแบบ แต่เท่าที่สำเร็จออกมาก็สามารถเข้าไปใช้ประโยชน์ได้แล้ว ภายหลังจัดพิธีเปิดอย่างเป็นทางการ ทางชุมชนได้ใช้ทำกิจกรรมต่าง ๆ เช่น จัดประชุมกิจกรรมวันเด็ก เสาร์-อาทิตย์ใช้เป็นที่ยุโรปศาสนาของเด็ก โดยที่คณะกรรมการโครงการ วางแผนจะระดมทุนจากแหล่งอื่น ๆ มาดำเนินงานต่อให้เสร็จสมบูรณ์ เช่น จากหน่วยงานราชการ อบต. และผู้มีจิตศรัทธา ซึ่งมีผู้ประสงค์ขอบริจาคแล้ว รวมทั้งผลกำไรจากการดำเนินงานของกลุ่มออมทรัพย์และสหกรณ์ลอยฟ้าบ้านชุมบก

ในปีที่ 2 ด้วยชาวบ้านส่วนใหญ่มีฐานะยากจน ทำให้ประเด็นการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์และร้านค้าลอยฟ้าบ้านชุมบก ได้รับการเสนอให้ดำเนินการอย่างเป็นทางการ เพื่อให้เป็นแหล่งออมเงินและแหล่งทุนหมุนเวียน สามารถช่วยเหลือให้กู้ยืมจัดซื้อสินค้า เช่าซื้อสินค้า บริการเครื่องมืออุปกรณ์ทางการเกษตร เครื่องใช้ในครัวเรือน เพื่อบรรเทาความเดือดร้อนของชาวบ้านได้ ขณะเดียวกันเป็นการสร้างจิตสำนึก

เรื่องการออมเงินให้ชาวบ้านด้วย โดยทางกลุ่มกำหนดให้สมาชิกออมเงินในรูปหุ้นๆ ละ 20 บาททุกเดือน สมาชิกจะได้รับสิทธิในการผ่อนสินค้า แต่กำหนดให้ต้องมีเงินฝากไม่น้อยกว่าร้อยละ 70 ของราคาสินค้านั้น การนำสินค้ามาขายให้แก่สมาชิกกลุ่มในราคาที่สูงกว่าซื้อมาจริง แต่กำหนดไว้ไม่เกินร้อยละ 20 ของราคาสินค้า ส่วนต่างถือเป็นกำไร ซึ่งจะปันผลให้แก่สมาชิก และสมทบในกองทุนพัฒนาหมู่บ้าน ชุกรมมีมูขอ เล่าว่า ชาวบ้านได้อาศัยซื้อสินค้าที่ต้องการ เพราะจะใช้เงินสดซื้อก็ไม่ไหว ถ้าอยากได้ของราคาหนึ่งหมื่นต้องมีเงินในบัญชีเจ็ดพัน กรณีที่ไม่สามารถจ่ายเงินได้ จะหักจากเงินฝาก ลดความเสี่ยงปัญหาหนี้สูญ ตอนนั้นเงินหมุนเวียนที่มีอยู่รวมแล้วห้าแสนบาท แบ่งเป็นเงินตั้งต้นจากงบสนับสนุนของแอลดีไอ ค่าธรรมเนียมสมัครสมาชิก เงินฝากของสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์เฉลี่ยเดือนละ 40,000-50,000 บาท รวมถึงกำไรจากการบริการขายสินค้าแก่สมาชิก

ปัจจัยความสำเร็จของกลุ่มออมทรัพย์อดีตตลาดและสหกรณ์ลอยฟ้าบ้านชุมบก มาจากหลายปัจจัย อาทิ การได้รับงบประมาณสนับสนุนจากโครงการ ช.ต.ต. เป็นทุนตั้งต้น ทำให้สามารถจัดหาสินค้า บริการเช่าซื้อสินค้า อุปกรณ์เครื่องใช้ที่จำเป็นต่างๆ ตั้งแต่เริ่มแรกดำเนินงาน และทุนเริ่มต้นดังกล่าว ยังเป็นหลักประกันที่สร้างความมั่นใจให้ชาวบ้านเข้ามาสมัครเป็นสมาชิก ร่วมกันออมร่วมกันฝากเงินสะสมเป็นแหล่งเงินทุนของชุมชน ซึ่งทุกคนมีโอกาสได้รับประโยชน์ตามสิทธิการเป็นสมาชิก นอกจากนี้ คณะกรรมการกลุ่มฯ ก็เป็นบุคคลที่ได้รับความไว้วางใจจากชาวบ้านสูง เช่น เป็นครูสอนตาติกา มากกว่า 20 ปี เป็นอดีตผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน เป็นต้น ประกอบกับจำนวนคณะกรรมการที่มีมากถึง 25 คน เป็นตัวแทนที่ครอบคลุมทุกโซนบ้าน ช่วยกันกำกับดูแล รวมทั้งมีการบริหารจัดการที่ยืดหยุ่น สอดคล้องกับวิถีชีวิต การทำมาหากินของชาวบ้าน โดยมุ่งให้ความช่วยเหลือกันและกัน สร้างนิสัยการออมและส่งเสริมคุณธรรมตามหลักการศึกษา มากกว่ามุ่งหากำไรสูงสุด ชาวบ้านที่นี่ยากจนจะซื้ออะไรต้องผ่อน ถ้าไม่มีสหกรณ์ก็ต้องกู้นอกระบบ... คิดกำไรร้อยละ 50-60 แต่สหกรณ์คิดกำไรไม่เกินร้อยละ 20 และดำเนินการตามหลักศาสนา ยืดหยุ่นเรื่องการผ่อนชำระ เช่น เคยผ่อนเดือนละ 1,000 บาท แต่ติดปัญหาสภาพคล่อง หรือขาดรายได้เพราะฝนตกกรีดขังไม่ได้ ก็จะลดให้เหลือ 500 บาท ...ขึ้นอยู่กับพิจารณาของคณะกรรมการกลุ่มฯ ที่เป็นคนในชุมชนซึ่งจะรู้ว่าใครเป็นอย่างไร มีปัญหาจริงหรือไม่ วันดี มะละและ กล่าว

การมีส่วนร่วมในกระบวนการงานพัฒนาภายใต้โครงการ ช.ต.ต. สร้างการเรียนรู้ให้กับชาวบ้านชุมบก จากที่เคยเป็นผู้รอรับการพัฒนา กลายเป็นผู้พัฒนา ต้องรับผิดชอบและลงมือทำด้วยตนเอง สิ่งที่ได้จึงไม่ใช่แค่เป็น “ผู้รับ” แต่เป็น “ผู้รู้” ที่

สามารถนำประสบการณ์ บทเรียนที่ได้ไปพัฒนาตนเองและชุมชนต่อไป ดังที่ชาวบ้านหลายคนช่วยกันสะท้อนถึงสิ่งที่ได้เรียนรู้และส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ที่สำคัญคือเรื่องระบบการทำงานที่ดี มีประสิทธิภาพ **การทำงานอย่างเป็นกระบวนการ** นับแต่การชี้แจงทำความเข้าใจโครงการ การแตกกรอบความคิด การรวบรวมข้อมูลชุมชน นำมาสู่การวิเคราะห์ปัญหา เพื่อนำไปสู่การหาวิธีการแก้ไข ทำให้สามารถพัฒนาโครงการได้สอดคล้องกับความต้องการของคนในชุมชน ความเข้าใจในระบบการทำงานที่มีหลักการ แต่ละขั้นตอนมีความหมายนำไปสู่การบรรลุตามเป้าประสงค์ สร้างความเชื่อมั่นให้ชาวบ้านมากขึ้น หากต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับการจัดสรรทรัพยากรของหน่วยงานรัฐ ...*ก่อนนี้ใครให้ทำอะไร เราก็ทำตามไป ไม่เคยมีกระบวนการคิดอย่างเป็นระบบ ที่แรกทำแล้วเราท้อ ไม่อยากจะทำ เพราะไม่คุ้นเคย แต่เมื่อผ่านมาแล้ว ถึงเห็นว่ากระบวนการนี้สอนเราหลายอย่าง การพัฒนาโครงการจะต้องทำอย่างไร รอบคอบ ทำมาจากข้อมูลรอบด้าน วิเคราะห์ปัญหาชุมชนได้แท้จริง ทำแล้วคุ้มค่า เกิดประโยชน์กับส่วนรวม ซึ่งเป็นเรื่องละเอียดมากที่เราไม่เคยทำมาก่อน ระบบงานที่ดีอีกอย่างคือ **การสร้างความโปร่งใส ตรวจสอบได้** เช่น ต้องทำเอกสาร รายงาน ต้องประกาศแจ้งข่าวให้คนในหมู่บ้านรู้ทั่วถึงกัน ต้องสำรวจเปรียบเทียบราคาเวลาจัดซื้อจัดจ้าง มีการบริหารจัดการในรูปแบบคณะกรรมการและคณะทำงาน เป็นต้น นำมาซึ่งความไว้วางใจ เต็มใจร่วมมือ ดังที่สาตี มุขอ สะท้อนว่า ...*การทำงานต้องให้เกิดความโปร่งใส มีใบเสร็จหลักฐานยืนยัน สามารถรายงานและชี้แจงต่อที่ประชุมได้ ทำไปแบบนี้เงินเป็นปกติ ชาวบ้านจะเชื่อใจ ขอความช่วยเหลือ ขอความร่วมมือให้ทำอะไร เขาจะเต็มใจมาทำด้วยก็เร็ว**

ด้วยระบบงานที่ดีดังกล่าว และกระบวนการทำงานที่สร้างการมีส่วนร่วม ให้ความสำคัญกับคนทุกคน เปิดโอกาสให้ชาวบ้านเป็นผู้รับผิดชอบ เรียนรู้การจัดการ โดยมีกลไกติดตามเป็นระยะ ๆ เพื่อให้คำแนะนำ ช่วยเหลือ ร่วมแก้ไขปัญหา ... *กระบวนการทั้งหมดทำให้ชาวบ้านสามารถช่วยเหลือตัวเองได้ ...ไม่เหมือนหน่วยงานอื่น ๆ ที่ต้องทำตามคำสั่ง ไม่เคยมีกระบวนการเรียนรู้ที่จะพัฒนาความคิด ทำกันพอเป็นพิธีตามระเบียบกติกาดู แต่ไม่ได้เอาจริงเอาจัง ที่สำคัญ ไม่เคยกลับมาตรวจสอบติดตามว่าอะไรที่นำมาใช้ได้หรือไม่ ประชาชนได้ประโยชน์จริงไหม หรือสร้างปัญหาให้เกิดขึ้นอย่างไร การได้รับผิดชอบ ได้เรียนรู้การจัดการด้านต่าง ๆ ช่วยให้ชาวบ้าน “ทำเป็น” และตระหนักในศักยภาพของตนเอง ซึ่งหมายรวมถึงกลุ่มเยาวชนในชุมชนด้วย จากวิสัยทัศน์ของกรรมการโครงการที่ต้องการพัฒนาเยาวชน จึงมีการชักชวนให้เข้าร่วมประชุม สังเกตการณ์ ลงชุมชนเก็บข้อมูล และรับผิดชอบงานตามแต่จะได้รับมอบหมาย ช่วยสร้างการมีส่วนร่วมกับกลุ่มคนในชุมชนที่หลากหลายขึ้น ...*ชวนเข้ามาเรียน**

รู้การจัดประชุม ทำเอกสาร จัดการพูดคุยอย่างไร ถ้ามีอบรมข้างนอกจะพาเขาไปด้วยทางโครงการให้ใครบ้างสองคน... คิดเผื่อไว้ ถ้าเราแก่ตายไป เขาจะขึ้นมาอยู่ตรงนี้แทนเราได้

นอกจากนี้ ยังทำให้ได้เรียนรู้แนวทางการจัดสรรทรัพยากรที่เหมาะสม และอย่างมีการติดตาม ตรวจสอบ ซึ่งที่ผ่านมา ชาวบ้านเข้าไม่ถึงและมีส่วนร่วมน้อยมาก อีกทั้งขาดความรู้ความเข้าใจถึงกระบวนการทั้งหมดที่เกี่ยวข้อง แต่ประสบการณ์ที่ได้จากโครงการ ช.ช.ต. ทำให้มองเห็นภาพรวมของการดำเนินงาน ขั้นตอน และวิธีปฏิบัติ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของงานพัฒนา เกิดประโยชน์คุ้มค่าตรงกับความต้องการของชาวบ้าน เช่นที่ สารอนิง จิปูเงาะ ที่ปรึกษาโครงการ สะท้อนว่า ผมเป็นสมาชิก อบต. มาหลายสมัย แต่ไม่เคยได้ยินกระบวนการที่ต้องวิเคราะห์ความเป็นไปได้ เวลาอนุมัติหนึ่งล้านบาทให้สร้างคูระบายน้ำ ก็รีบให้ดำเนินการ ก็ไม่เห็นวิเคราะห์ความเป็นไปได้ต่อไปผมเห็นว่า ต้องทำเพราะจะได้รู้ตัวเราเองและรู้สภาพความเป็นจริงว่า ปัญหานั้นเป็นอย่างไร มีวิธีการใดในการแก้ไขปัญหา เรามีกำลังเท่านี้ ถ้าจะสร้างเรื่องใหญ่ๆ เราต้องทำอย่างไร ต้องไปร่วมมือกับใคร เมื่อวิเคราะห์ความเป็นไปได้ นำไปสู่วิธีการที่เหมาะสมถูกต้อง

ที่ผ่านมา ระหว่างการพัฒนาโครงการของชุมชน มีการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้าน ทำให้บรรยากาศภายในหมู่บ้านแบ่งเป็นฝักฝ่ายชัดเจน แม้ภายหลังเลือกตั้งก็ยังปรากฏความขัดแย้ง แต่เหตุการณ์ก็คลี่คลายไปได้เมื่อทุกฝ่ายมองประโยชน์ที่จะเกิดกับชุมชนโดยรวม สามารถหันหน้ามาคุยกัน รวมเป็นทีมขับเคลื่อนงานร่วมกันอีกครั้ง ดังที่วันดี มะละ และ สะท้อนว่า ...โครงการนี้เป็นกลาง ไม่ใช่ของชั่วคราว เป็นประโยชน์ของคนในชุมชน กระบวนการพัฒนาโครงการทำให้เราต้องยอมกัน ถึงเวลาที่ต้องเสียสละเพื่อพัฒนาบ้านเราตนเอง ถอยกันคนละก้าว มาร่วมงานกัน ใครจะมาพัฒนาบ้านเรา ถ้าไม่ใช่พวกเรา ต่อให้ได้งบประมาณมากกว่าที่ได้ ก็ทำไม่ได้ ถ้าเราไม่สละกันเข้ามาทำ

แม้วันนี้อาคารอเนกประสงค์จะยังไม่สมบูรณ์ตามแบบ หาก “ความสมบูรณ์” ได้เกิดขึ้นในตัวของแล้ว เมื่อชาวบ้านได้เข้าไปใช้ประโยชน์ในสถานที่ซึ่งร่วมกันลงแรงกายแรงใจสร้างขึ้นมา งานต่อเติมให้อาคารเสร็จตามแบบยังคงดำเนินต่อไป ด้วยความเชื่อมั่นของทุกคนว่าจะสำเร็จลุล่วงได้ นั่นเพราะการมีส่วนร่วมในโครงการตลอด 2 ปีที่ผ่านมา เพียงพอที่จะพิสูจน์ถึงศักยภาพของชุมชนที่จะทำงานร่วมกันต่อไปในอนาคต

บ้านโคกเคียน

คนละฝั่งความมุ่งมั่นเดียวกับของชาวโคกเคียน

สำเนียงภาษามลายูท้องถิ่นสลับกับภาษาไทยกลาง แล้วยังมีเสียงภาษาไทยถิ่นแบบเงาะเห ซึ่ง เป็นภาษาเฉพาะถิ่นแทรกอยู่ในวงสนทนา สะท้อนเอกลักษณ์ของชาวบ้านโคกเคียน ต.โคกเคียน อ.เมืองนราธิวาส ที่พบได้ไม่บ่อยนัก แต่ทุกคนพูดได้อย่างน้อยสองภาษา แม้จะไม่คล่อง แต่ก็ฟังเข้าใจ การสื่อสารกันได้ทั้งภาษาไทยกลาง และภาษามลายูท้องถิ่น บ่งบอกถึงความสัมพันธ์ใกล้ชิดของชาวโคกเคียน ซึ่งประกอบด้วยคนไทยพุทธและมุสลิมที่อยู่ร่วมกันมานาน

พื้นเพของชาวบ้านที่นี่ ส่วนใหญ่อพยพมาจาก อ.ปานาเระ จ.ปัตตานี คำว่า “โคกเคียน” มาจากต้นตะเคียนที่ขึ้นหนาแน่นในพื้นที่ที่มีลักษณะเป็นเนินหรือโคก สภาพพื้นที่ของบ้านโคกเคียนเป็นพื้นที่หลากหลาย ทั้งทุ่งนา ทะเล ลำคลอง ป่าชายเลน ป่าชุ่มน้ำ ป่าสนทราย และสระน้ำธรรมชาติ

ชุมชนโคกเคียนแบ่งการปกครองเป็นโซนย่อย คือบ้านโคกเคียน ซึ่งเป็นบ้านเรือนคนไทยพุทธ ส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรรม และบ้านบาเระ เป็นโซนของชาวมุสลิมซึ่งตั้งบ้านเรือนอยู่ติดทะเล และทำประมงเป็นอาชีพหลัก แต่มักจะข้ามไปมาหาสู่กันเสมอ คนมุสลิมเข้ามาทำนาทางฝั่ง โคกเคียนก็ไม่ค่อย ส่วนคนไทยพุทธมีเรือและกระชังเลี้ยงปลาที่ฝั่งบาเระ ฤดูหาปลาก็ทำประมง ช่วงมรสุมออกเรือไม่ได้ ก็หันมาทำนา ทำสวนกันอีกฝั่ง คนที่นี่จึงประกอบอาชีพหลักและมีอาชีพเสริมรายได้ตลอดทั้งปี นอกจากนี้ยังทำกิจกรรมสังคมร่วมกัน เช่น การแข่งขันกีฬา แข่งวัว แข่งเรือ และงานประเพณีวัฒนธรรมอื่นๆ

นับแต่แรกที่เข้าประชุมรับฟังการชี้แจงโครงการ ช.ช.ต. สร้างความกังวลให้ชาวบ้านที่เข้าร่วมไม่น้อย เพราะต้องมีการสำรวจข้อมูลชุมชน แล้วนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์เพื่อพัฒนาโครงการ ช่างแตกต่างจากโครงการอื่นๆ ที่เคยเข้าร่วม ที่เพียงแต่รับฟังและยกมือผ่านโครงการ นอกจากนี้ยังต้องมีการประชุมพูดคุยกันต่อเนื่อง เกรงว่าจะส่งผลกระทบต่อการทำงาน ทำให้ไม่มีใครสนใจมาเป็นอาสาสมัครช่วยกันเก็บข้อมูลในช่วงต้น ทำให้ อัสรีีย ยา ผู้ประสานงานพื้นที่ ต้องปรับกระบวนการทำงาน ด้วยการลงไปทำความเข้าใจกับชาวบ้านในชุมชนเป็นกลุ่มย่อย ความท้าทายสำหรับ

การทำงานในพื้นที่นี้ที่ผู้ประสานงานต้องเรียนรู้ มีหลายประการด้วยกัน เช่น พื้นที่หมู่บ้านที่แบ่งเป็นโซนย่อย ซึ่งชาวบ้านมีวิถีชีวิต การนับถือศาสนา และวัฒนธรรมแตกต่างกัน โครงการพัฒนาของรัฐมักลงไปที่ชุมชนไทยพุทธมากกว่า ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำ ชาวบ้านเข้าถึงทรัพยากรได้ไม่เท่าเทียมกัน ซึ่งอาจเป็นเงื่อนไขที่สร้างความขัดแย้งได้ อีกทั้งบ้านโคกเคียนเป็นหมู่บ้านเป้าหมายในโครงการของหลาย ๆ หน่วยงาน ทำให้ชาวบ้านต้องเข้าร่วมเวทีบ่อยครั้ง กระทั่งต่อการทำมาหากิน และรู้สึกเบื่อหน่ายเมื่อต้องผิตห้วงอยู่เรื่อย ๆ ที่ปัญหาและความต้องการของพวกเขาไม่เคยได้รับการแก้ไขอย่างจริงจัง ฉะนั้นการทำงานในพื้นที่นี้ จึงต้องอาศัยทุนในตัวผู้ประสานงานเป็นสำคัญ ทั้งความรู้ความสามารถ ความอดทนอดสาหัส และปฏิภาณไหวพริบในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ด้วยวิธีการต่างๆ เช่น สร้างความเข้าใจระดับกลุ่มใหญ่และกลุ่มย่อย แสวงหาความร่วมมือทั้งภายในและภายนอกชุมชน สร้างอาสาสมัครที่เข้มแข็ง ซึ่งพบว่า กำลังหลักในการลงพื้นที่เก็บข้อมูลก็คือเด็ก ๆ ลูกหลานของชาวบ้านนั่นเอง *ผมใช้วิธีการให้เด็ก ๆ เป็นผู้สำรวจและบันทึกข้อมูลจากการฟังและลงพื้นที่กับผู้ใหญ่ หรือผู้ใหญ่ในหมู่บ้าน เราได้ข้อมูลชุมชนที่เป็นประโยชน์มาก ส่วนเด็ก ๆ ได้เรียนรู้เรื่องทรัพยากร ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน เกิดความภาคภูมิใจและความรักในหมู่บ้านตนเอง พ่อแม่เห็นถึงความสามารถของลูก บางคนบอกเลยว่า ไม่คิดว่าลูกตัวเองจะทำได้* ผู้ประสานงานพื้นที่เล่า

จากการวิเคราะห์ข้อมูลชุมชน ช่วยบ่งชี้ประเด็นสำคัญที่เป็น ความต้องการของชาวบ้านรวม 5 ประเด็น ซึ่งในที่สุดได้พิจารณาเลือก 2 ประเด็น คือ การปรับปรุงคุณภาพน้ำดื่ม-น้ำใช้ และการสร้างโรงสีข้าว

เรื่องแรกเป็นความเดือดร้อนของชาวบ้านในโซนนาอะที่ขาดแคลนน้ำอุปโภคบริโภค เพราะส่วนใหญ่เป็นน้ำเค็ม เดิมหน่วยงานรัฐสร้างระบบประปาหมู่บ้านให้ แต่ปัจจุบันใช้การไม่ได้เพราะถูกกักตกร่อนจนผู้ฟัง ต้องซ่อมแซม หรือสร้างชิ้นใหม่ การปรับปรุงคุณภาพน้ำดื่ม-น้ำใช้ จะทำให้ชาวบ้านโซนนาอะและหมู่บ้านใกล้เคียงมีน้ำกินน้ำใช้ตลอดปี เจ๊ะฮามะ เจ๊ะมะ ประธานโครงการบอกว่า ประปาหมู่บ้านที่ได้รับการซ่อมแซมแล้ว สามารถจ่ายน้ำให้ชาวบ้านได้ใช้ทั่วกันในราคาที่ถูกกว่าซื้อน้ำจากข้างนอก ค่าธรรมเนียมการใช้น้ำที่จัดเก็บเป็นรายเดือน ก็นำไปจ่ายเป็นค่าไฟฟ้า เหลือเก็บไว้สำหรับงานซ่อมแซม และสมทบเข้ากองทุนมัสยิดเพื่อใช้ในกิจกรรมทางศาสนา

นอกจากนี้ ข้อมูลชุมชนระบุว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่ทำนา ปีหนึ่ง ๆ ทำนารวม

220 ไร่ ได้ผลผลิตประมาณ 77 ตัน เมื่อเก็บเกี่ยวผลผลิตแล้ว ต้องบรรทุกข้าวเปลือก ไปสีที่ ต.เกาะสะท้อน อ.ตากใบ ซึ่งห่างออกไปราว 45 กิโลเมตร ทำให้เสียค่าใช้จ่าย ค่อนข้างสูง ชาวบ้านจึงเห็นร่วมกันที่จะสร้างโรงสีข้าวขึ้นในหมู่บ้าน นอกจากจะลด ค่าใช้จ่ายแล้ว ยังได้ประโยชน์อื่น ๆ เช่น แกลบที่เหลือนำไปผสมทำปุ๋ยชีวภาพ อีกทั้ง เป็นการสร้างประสบการณ์การบริหารจัดการโรงสีข้าวโดยชุมชน อย่างไรก็ตาม เสี่ยง กระทบจากการเดินเครื่องโรงสีข้าวตั้งอยู่ไม่กี่ครั้ง เนื่องจากผลผลิตข้าวในปีที่ตั้งโรงสี มีปริมาณน้อยลง ชาวนาเลิกทำเพราะประสบปัญหาขาดแคลนน้ำ คัดรูปพืชทั้งเพลี้ย และนกรบกวนต่อเนื่องกันหลายปี รวมทั้งต้นทุนการผลิตสูงที่เป็นปัญหาขาดตลอด แต่กลับขายได้ราคาถูก ประกอบกับการส่งเสริมให้ชาวบ้านหันมาปลูกพืชเศรษฐกิจ เช่น ปาล์มน้ำมัน และยางพารา ทำให้จำนวนชาวนาและที่นาลดลงมาก 2-3 ปีแรก ได้งบประมาณช่วยฟื้นฟูสร้าง คนปลูกข้าวได้ข้าวเยอะ ก็คิดว่าน่าจะมีโรงสีในหมู่บ้าน แต่ ปีที่ผ่านมา ผมทำนา 28 ไร่พอข้าวออกรวง นกลงกินหมดเรียบ ... แต่ก่อน นกไม่ได้ มากขนาดนี้ ถ้าทำกันเยอะ ก็คงจะกระจายไปลงที่อื่นบ้าง แต่พอที่นาเหลือน้อยลง ก็ เลยรุ่มกันอยู่ทีเดียว สนิท เหลี่ยมทอง ประธานโครงการโรงสีข้าวเล่าถึงสภาพปัญหา ที่เจอ

ในปีที่ 2 ชุมชนโคกเคียนเสนอประเด็นการทำโรงงานข้าวเกรียบ เพื่อแก้ ปัญหาการว่างงานของชาวบ้านโซนบาพะในช่วงฤดูมรสุม ส่วนใหญ่สมาชิกของกลุ่ม มักเป็นแม่บ้าน และคนว่างงานประมาณ 20 คน แต่การดำเนินงานต้องยุติไปเพราะ คนที่รับปากจะสอนทำข้าวเกรียบ ขอเปลี่ยนจากสอนที่โรงงานข้าวเกรียบของเขา มา เป็นโรงงานในหมู่บ้านของเรา ซึ่งยังไม่มีการจัดซื้ออุปกรณ์อย่างเครื่องบดและเครื่อง ใช้ไต ๆ เลย ทำให้ชาวบ้านไม่ได้เริ่มต้นกัน ... และก็เจอปัญหาเรื่องปลาที่ใช้ทำขาด ตลาด ทำให้ราคาสูงมาก ทำแล้วไม่คุ้ม วัตถุประสงค์หลัก เช่น แบ่ง หายากเพราะผลิตไม่ทัน ความต้องการ ผู้ประสานงานพื้นที่เล่าถึงปัญหาที่ไม่สามารถแก้ไขได้ภายในเงื่อนไข ของโครงการ ส่วนอีกโครงการที่เสนอคือ การสร้างโรงปุ๋ยชีวภาพ ซึ่งเป็นความต้องการ ของชาวบ้านที่ส่วนใหญ่ทำเกษตร เช่น ทำนา ทำสวนยาง สวนปาล์ม ปลูกผัก เพื่อ เป็นการลดค่าใช้จ่ายเรื่องปุ๋ย อันเป็น ต้นทุนการผลิตที่สูงมาก โดยการนำวัสดุเหลือ ทั้งในท้องถิ่น เช่น ทะลายปาล์ม รวมถึงเศษวัชพืช เศษไม้ แกลบ และรำจากโรงสีข้าว ชุมชน มาใช้เป็นวัตถุดิบ ชาวบ้านที่เป็นสมาชิกช่วยกันลงขันกัน 3,000-5,000 บาท เป็นค่าวัสดุและอุปกรณ์ก่อสร้างโรงเรือนทำปุ๋ยชีวภาพ แล้วมาลงแรง ช่วยกันสร้างขึ้น ใกล้กับโรงสีข้าวชุมชน สำหรับงบประมาณที่ได้รับการสนับสนุนจากโครงการ ช.ช.ต.

นำไปจัดซื้ออุปกรณ์ ได้แก่ เครื่องสับย่อย เครื่องมือและอุปกรณ์อื่นที่จำเป็น รวมทั้งใช้ในการศึกษาดูงานและฝึกอบรมทำปุ๋ยชีวภาพ เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจเรื่องส่วนผสม ขั้นตอนการทำ การนำไปใช้ จนสามารถลงมือทำด้วยความมั่นใจ

แนวคิดของกลุ่ม ต้องการนำทะเลลายปาล์มที่มีจำนวนมากมาใช้เป็นวัตถุดิบ มองว่าน่าจะเป็นวัสดุที่ย่อยสลายง่ายเพราะสังเกตุว่าดินเพาะเห็ดที่มีส่วนผสมของทะเลลายปาล์ม เมื่อหมดสภาพแล้ว สามารถเอาไปทำปุ๋ยใส่ต้นไม้ได้งามดี แม้ว่าจากการศึกษาดูงาน จะไม่พบว่าโรงงานปุ๋ยชีวภาพใดใช้ทะเลลายปาล์มเป็นวัตถุดิบ แต่ทางกลุ่มต้องการทดลองทำดูก่อน เริ่มจากการใช้ในแปลงนาหรือสวนของสมาชิกกลุ่ม แล้วค่อย ๆ พัฒนาและปรับปรุงต่อไป แต่งานบุกเบิกเช่นนี้ไม่ใช่เรื่องจะสำเร็จได้ง่าย ทางกลุ่มต้องเรียนรู้ลองผิดลองถูกกันมาโดยตลอด เพราะขาดประสบการณ์ ขาดความรู้เรื่องวัตถุดิบที่เพียงพอ ผลการดำเนินงานจึงยังอยู่ห่างจากเป้าหมายที่ตั้งใจไว้ ดังที่ถาวร อินทรรัตน์ ประธานโรงงานปุ๋ยชีวภาพ เล่าว่า *เครื่องจักรที่ซื้อมาใช้สับพืชสดเช่นหญ้า และผักตบชวา แต่ใช้กับทะเลลายปาล์มไม่ได้ เพราะเส้นใยเหนียวมาก พอนำไปหมักให้เปื่อย ตอนสับก็ไปติดในเครื่อง มีปัญหามาเรื่อย โทรฯ ไปขอซื้อใบมีดอันใหม่ที่บริษัทขายเครื่อง เขาไม่สนใจแล้ว เหมือนขายเครื่องทิ้งเลย... เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนี้ช่วยสะท้อนปัญหาการขาดความรู้ความเข้าใจ และไม่เท่าทันเทคโนโลยี กลายเป็นช่องทางแสวงหาประโยชน์ของธุรกิจและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ผ่านโครงการสนับสนุนและส่งเสริมด้านการเกษตร รวมถึงการพัฒนาด้านอื่น ๆ ที่มีการจัดซื้ออุปกรณ์และเครื่องจักรมาแจกชาวบ้าน แต่ส่วนใหญ่มักใช้การไม่ได้ ถูกทิ้งร้างให้ ฝุ่นเกาะและหยากไย่พัน เป็นขยะขนาดใหญ่กองทิ้งอยู่ในชุมชนหลายต่อ หลายแห่ง*

ในปีที่ 3 บ้านโคกเคียนคิดต่อยอดเรื่องปุ๋ยชีวภาพ โดยนำทะเลลายปาล์มมาเพาะเห็ดฟาง ส่วนบ้านบาเซะเลือกทำเรื่องการฟื้นฟูและอนุรักษ์ป่าชายเลน ซึ่งเป็นประเด็นที่นำเสนอไว้ตั้งแต่ปีแรก และสอดคล้องกับสถานการณ์ปัญหาในพื้นที่ เพราะระบบนิเวศป่าชายเลนที่เป็นแหล่งอนุบาลสัตว์น้ำ เสื่อมโทรมและถูกทำลายลงมาก ส่งผลกระทบต่อการทำมาหากินของคนในชุมชน *ชวนเด็ก ๆ ไปปลูกป่า บอกเขาว่าต้องช่วยกันอนุรักษ์ ต้องรักษาป่าอย่าทำลาย ไม่มีป่า ก็ไม่มีปลาให้จับ พยายามณรงค์ไปเรื่อย ๆ มีกิจกรรมจะเรียกเด็กมาช่วยกันทำ เพราะผู้ใหญ่ไม่ค่อยว่าง เจ๊ะฮามะ เจ๊ะมะ รองประธานโครงการเล่าถึงงานพัฒนาที่มีกลุ่มเป้าหมายหลักเป็นเด็กและเยาวชนในหมู่บ้าน*

การได้มีโอกาสเข้าร่วมโครงการพัฒนาตลอด 3 ปี ของบ้านโคกเคียน ได้ฝากฝังความคิดและความตระหนักรู้เป็นร่องรอยให้ชาวบ้านใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาตัวเองเป็นชาวบ้านที่เข้มแข็งได้ ด้วยการรักษาสิทธิและประโยชน์ของตน ลดโอกาสและช่องว่างการกระทำทุจริตในโครงการต่างๆ และร่วมสร้างอนาคตชุมชนในแบบที่กำหนดตนเองได้ต่อไป เมื่อมองเห็นถึงความแตกต่างในกระบวนการงานพัฒนาที่รู้แน่แก่ใจว่าหนทางไหนจะยังยืนกว่ากัน เมื่อมีส่วนร่วมคิด ร่วมทำ ย่อมรู้สึกเป็นเจ้าของ ไม่ทิ้งขว้างไปง่ายๆ ดังที่ประธานโครงการโรงสีข้าว สะท้อนว่า *โครงการหลวงเรียกคนง่าย เพราะไปรับแจกของ แต่โครงการที่เราทำ เรียกมาทำงาน ถึงคนน้อย แต่ยังยืนกว่า เพราะเรามาช่วยทำ ร่วมกันทำงานจากความต้องการ ราชการให้ของมาแล้วไม่เคยติดตามว่าใช้ได้ไหม แจกเครื่องจักรมาก็ทิ้งเป็นเศษเหล็ก ชาวบ้านอยากได้หรือไม่อยากได้ ก็ยึดเหยียดมาให้ แต่ถ้าชาวบ้านตกลงจะทำกันเอง จะพยายามทำ ไม่ทิ้งกันง่ายๆ รู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน*

ประสบการณ์ของชาวบ้านที่ต้องเวียนเข้าประชุมกับ หน่วยงาน องค์กรต่างๆ ที่เข้ามาในพื้นที่ กลายเป็นความซาชิน กระทั่งเมื่อหน่วยหากมองไม่เห็นประโยชน์ที่ตนจะได้รับ ภายใต้สภาพเศรษฐกิจที่บีบคั้นให้ต้องดิ้นรนเลี้ยงปากเลี้ยงท้องในแต่ละวัน ซึ่งล้วนส่งผลต่อการให้เวลาและมีส่วนร่วมในโครงการ ยิ่งมีการตั้งบ้านเรือนแยกกันเป็นโซน มีความแตกต่างทั้งด้านการทำมาหากิน ศาสนา วัฒนธรรม ยิ่งเป็นปัจจัยทับซ้อนเข้าไปอีก หากการพัฒนาเข้าไปไม่ทั่วถึง ครอบคลุม ก็ยิ่งสร้างความเหลื่อมล้ำ ความไม่เสมอภาค ความสัมพันธ์ที่ห่างเหินให้เกิดขึ้น จุดเด่นของกรณีนี้อยู่ที่การจัดสรรและกระจายทรัพยากรอย่างทั่วถึง ชาวบ้านทั้งสองฝั่งคือไทยพุทธและมุสลิมที่ตั้งบ้านเรือนแยกโซนกัน ต่างได้รับการสนับสนุนโครงการ จากที่แต่เดิมโครงการพัฒนาต่างๆ มักไปลงทางกลุ่มบ้านไทยพุทธมากกว่า โดยที่ทางกลุ่มบ้านไทยพุทธยังมีส่วนช่วยชี้ให้เห็นประเด็น รวมทั้งให้การสนับสนุนโจทย์งานพัฒนาของทางกลุ่มบ้านมุสลิม

พื้นที่ทางกายภาพอาจแบ่งชุมชนโคกเคียน เป็นบ้านทะเลกับบ้านสวน แต่ทั้งสองบ้านไม่ได้รู้สึกถึงการแบ่งแยก หากเป็นเกลอบ้านเดียวกันเสมอ เช่นเสียงยืนยันที่บอกว่า *ทำงานใดต้องคิดถึงคนทั้งสองฝั่งเพราะเราอยู่หมู่บ้านเดียว เมื่ออยากกินปลาไปฝั่งทะเล หิวข้าวมาอีกฝั่งหนึ่ง วิถีชีวิตที่ต้องพึ่งพาและเกื้อกูลกันนับเนื่องแต่อดีตยังสร้างความมั่นคงให้ชีวิตอยู่ トラบใดที่คนในชุมชนเห็นถึงสายใยความสัมพันธ์ที่พึ่งพากัน ทั้งระหว่างพี่น้องบ้านเดียวกัน และกับฐานทรัพยากรที่ตนพึ่งพิงอิงอาศัย*

บ้านโคกพะยอม

เข้าใจ สาบใจ พัฒนา : บทเรียนที่บ้านโคกพะยอม

อาคารสหกรณ์ร้านค้าชุมชนบ้านโคกพะยอมดูกว้างขวาง สะอาดสะอาดอันชวนซื้อหา ด้วยข้าวของที่จัดวางบนชั้นอย่างเป็นระเบียบ ครบครันทั้งของกิน ของใช้หลากหลายขนาด รวมทั้งตู้แช่เครื่องดื่มนานาชนิด ดูแล้วไม่แพ้ร้านสะดวกซื้อในเมืองเลยทีเดียว

บ้านโคกพะยอม ต. โคกเคียน อ.เมืองนราธิวาส เป็นชุมชนขนาดใหญ่ ประกอบด้วย 5 หย่อมบ้าน ประชากรราว 1,789 คน จาก 312 หลังคาเรือน สภาพพื้นที่มีทั้งที่เป็นพื้นที่ราบ โคกสูง ที่ลุ่มทำนา และพื้นที่ติดทะเลราว 3 กิโลเมตร ที่มีทั้งพื้นที่ชุ่มน้ำ ป่าสนทราย และป่าชายเลน ทำให้อาชีพของชาวบ้านหลากหลายตามไปด้วย ทั้งทำการเกษตร ฐานเลี้ยงกระชูด รับจ้างแปรรูปสัตว์น้ำ เช่น ปลาแห้ง น้ำบูดู รวมทั้งงานรับจ้างอื่นๆ หมุนเวียนไปตามฤดูกาล โดยชาวบ้านคนหนึ่งๆ มักทำกันหลายอาชีพ ความที่บ้านโคกพะยอมห่างจากตัวเมืองนราธิวาสเพียง 7 กิโลเมตร ทำให้ที่ผ่านมามีโครงการจากหน่วยงานรัฐเข้ามาสนับสนุนหลายต่อหลายโครงการ แต่การได้รับประโยชน์มักไม่ทั่วถึงเพราะความกว้างของพื้นที่ และที่สำคัญ ชาวบ้านไม่ได้มีส่วนร่วม

หากมองย้อนกลับไปถึงกระบวนการทำงานที่ผ่านมา ช่วงแรกที่เข้าร่วมโครงการ ช.ช.ต. ในขั้นตอนการเก็บข้อมูลชุมชน มีอาสาสมัครเข้าร่วม 18 คน ส่วนใหญ่มีอายุมากกว่า 25 ปี มาจากชาวบ้านที่มีอาชีพแตกต่างกัน จึงมีเวลาว่างไม่ค่อยตรงกัน ทำให้บางครั้งมีปัญหาเรื่องเวลาในการมาทำงานร่วมกัน ประกอบกับกระบวนการทำงานช่วงต้นที่ทอดเวลาช้านาน และมีหลายขั้นตอน ชาวบ้านไม่คุ้นเคย ทำให้อาสาสมัครจำนวนหนึ่งถอนตัวออกไป ความยากอีกอย่างในช่วงปีแรกคือ การต้องทำความเข้าใจกับชุมชนอยู่ทุกขั้นตอน ขณะที่บ้านโคกพะยอมมีถึง 5 หย่อมบ้าน ทำให้คณะทำงานต้องทำงานหนักเพื่อให้ชาวบ้านมีความเข้าใจต่อขั้นตอนการดำเนินงานของโครงการอย่างถูกต้อง

พอมาถึงขั้นตอนเวทีวิเคราะห์ชุมชน แม้ประเด็นเรื่องการเพิ่มศักยภาพการรวมกลุ่ม จะได้รับความสำคัญเป็นลำดับแรก แต่ที่ประชุมได้ข้อสรุปว่า เนื่องจากเป็นโครงการนำร่องที่งบประมาณไม่มากนัก หากทำเรื่องพัฒนาศักยภาพกลุ่มที่มีอยู่หลาย

กลุ่มในชุมชน ก็ต้องเลือกสนับสนุนเพียงบางกลุ่ม ซึ่งอาจสร้างความขัดแย้งได้ แต่ถ้าทำสหกรณ์ร้านค้าชุมชน จะเกิดประโยชน์กับชาวบ้านได้กว้างขวางกว่า อีกทั้งยังได้พลิกพื้นที่ทุนเดิมที่มีอยู่ เช่น ที่ดิน อาคารร้านค้า และเงินจำนวนหนึ่ง ที่ถูกทิ้งไว้เฉยๆ จากการทำร้านค้าชุมชนเมื่อปี 2542 ซึ่งดำเนินการต่อเนื่องมาได้ถึง 10 ปี มีสมาชิกร่วมร้อยคน แต่สุดท้ายต้องยุติลงด้วยปัญหาการค้างชำระหนี้ของสมาชิก

การฟื้นฟูร้านค้าชุมชนในรูปสหกรณ์ร้านค้าครั้งนี้ เพื่อป้องกันปัญหาเดิม โครงการ ช.ช.ต.จึงให้ความสำคัญกับการสร้างความรู้ความเข้าใจกับคณะทำงานโครงการ โดยสนับสนุนให้มีการอบรม ดูงานเรื่องการบริหารจัดการร้านค้า รวมทั้งการกำหนดระเบียบการค้างชำระหนี้ของสมาชิกได้ไม่เกินวงเงินที่ถือหุ้नอยู่ มีการกำหนดให้สมาชิกซื้อหุ้นๆ ละ 100 บาท แต่ไม่เกินคนละ 20 หุ้น เพื่อกระจายการถือหุ้นให้กว้างขวาง และเปิดโอกาสให้คนที่มียรายได้น้อย

ยิ่งชุมชนเคยมีประสบการณ์ทางลบเรื่องร้านค้าชุมชน การฟื้นฟูขึ้นมาใหม่ จึงให้ความสำคัญกับการอบรมปลูกฝังหลักคิดหลักธรรมทางศาสนา ด้านการพัฒนาชุมชนหรือการทำงานเพื่อส่วนรวม ที่มุ่งให้คณะทำงานเกิดจิตอาสา ซึ่งบางคนเปิดเผยในภายหลังว่า *จิตอาสาเกิดขึ้นเองโดยอัตโนมัติ ไม่รู้ตัวว่าทำไมถึงเกิดได้ รู้แต่ว่าเราต้องช่วยกันทำ เพื่อชุมชนของเรา* แม้แต่การคลี่คลายปัญหาความเป็นขั้วทางการเมืองในชุมชน ก็ต้องใช้หลักศาสนาเข้ามาช่วย *เราต้องใช้หลักศาสนาชักจูงให้คนเปิดใจ เปิดทัศนคติ เพื่อรับแต่สิ่งดีๆ โดยไม่ต้องเกรงว่ามาจากฝ่ายใด แต่ให้ดูที่ประโยชน์ของชุมชนเป็นที่ตั้ง ดูที่ผลประโยชน์ของส่วนรวมเป็นหลัก... เราต้องไม่ยึดถือความเป็นพวก จนแม้เห็นว่าที่เขาเสนอมานั่นดี ก็ไม่ทำ เพราะไม่ใช่พวกเรา* โตะบิลลา ประธานคณะทำงานโครงการบอกถึงหัวใจสำคัญ และในฐานะเป็นผู้นำศาสนาคนหนึ่งที่ได้รับการยอมรับอย่างมากในความมุ่งมั่นที่จะให้ความรู้ด้านศาสนาแก่คนในชุมชน ทั้งโดยตัวเองและโดยการเชิญผู้รู้ด้านหลักศาสนาจากภายนอกมาบรรยายให้ชาวบ้านฟังเสมอๆ เพื่อให้ชาวบ้านและสมาชิกสหกรณ์เข้าใจทั้งเรื่องการพัฒนาในศาสนาอิสลาม รวมทั้งการทำธุรกิจแบบอิสลามด้วย

ในที่สุดบ้านโคกพะยอมก็สามารถเปิดร้านค้าชุมชนขึ้นมาได้อีกครั้ง จากการระดมทุนของสมาชิก 139 คน สมทบด้วยทุนที่เหลือจากร้านค้าชุมชนเดิมที่ล้มไป และงบประมาณสนับสนุนจากโครงการ ช.ช.ต. ซึ่งส่วนหลังนี้ ถือเป็นหุ้นของชุมชนที่ต้องปันผลมาทำประโยชน์ให้กับชุมชนส่วนรวม ที่สำคัญบทเรียนที่ได้จากอดีต

ทำให้คณะทำงานเห็นความสำคัญเรื่องความโปร่งใส โดยเฉพาะสถานการณ์ด้านการเงิน จึงให้มีการประกาศความเคลื่อนไหวของการดำเนินงานร้านค้าเป็นรายเดือน โดยตีตประกาศในที่ชุมนุมชนของทั้ง 5 หย่อมบ้าน และยังประกาศผ่านเครื่องกระจายเสียงให้รับรู้ในช่วงละหมาดของวันศุกร์ทุกต้นเดือนอีกด้วย

พื่อปีที่ 2 จากการวิเคราะห์ชุมชนที่ชื่อว่า บ้านโคกพะยอมมีกลุ่มอาชีพค่อนข้างมาก แต่กลุ่มต่างๆ เหล่านี้ ยังขาดเงินทุนหมุนเวียนในการทำการผลิต รวมถึงชาวบ้านที่เป็นปัจเจกก็ประสบปัญหาเดียวกัน จึงตกลงร่วมกันว่า จะทำโครงการไฟแนนซ์ชุมชน โดยเริ่มจากการออมเงินของสมาชิกทั้งในระดับกลุ่มและปัจเจก เพื่อให้สามารถซื้อสินค้าที่เป็นวัตถุดิบในการดำเนินงานของกลุ่ม กับสินค้าที่ใช้ในครัวเรือนทั่วไป ในระบบเงินผ่อน และขณะนั้นสหกรณ์ร้านค้าชุมชนก็เริ่มดำเนินการได้ดี จึงมองว่าจะเป็นฐานทุนที่เชื่อมต่อในเรื่องนี้ได้

ผลการดำเนินงานของสหกรณ์ร้านค้าเป็นที่ยอมรับของชาวบ้านอย่างมาก ทั้งจากสมาชิกและที่ไม่ใช่สมาชิกต่างมาอุดหนุนสินค้าในร้าน กระทั่งร้านค้าย่อยอื่นๆ ในชุมชนยังมาซื้อสินค้าจากสหกรณ์แห่งนี้ เมื่อร้านเหล่านั้นขาดแคลนสินค้าบางอย่าง ทำให้หลังจากเปิดดำเนินการมาได้เพียงปีเศษ ชาวบ้านในโซนตารอ ที่อยู่ห่างออกไปก็เรียกร้องให้เปิดร้านค้าชุมชนอีก 1 แห่งขึ้นที่นั่น โดยมีสมาชิกเริ่มแรก 60 คน ร้านค้าทั้ง 2 แห่ง มีผลการดำเนินงานดีด้วยกันทั้งคู่ ดังนั้นเพื่อเปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้เข้ามาเรียนรู้การทำโครงการและการบริหารจัดการร้านค้า คณะทำงานโครงการจึงมีมติให้ร้านค้าแห่งที่ 2 มีคณะทำงานชุดใหม่มาบริหารจัดการ โดยมีคณะทำงานชุดเดิมจากร้านค้าแห่งแรกเป็นพี่เลี้ยง นอกจากการซื้อสินค้าเท่านั้น ที่ทำร่วมกันสัปดาห์ละครั้ง เพื่อรวมปริมาณการซื้อ ซึ่งจะช่วยให้สามารถต่อรองราคาสินค้าให้ถูกลงได้

การตั้งคณะทำงานขึ้นมาอีกชุดเพื่อบริหารร้านค้าแห่งที่ 2 นี้เท่ากับได้ช่วยสร้างคนทำงานเพิ่มขึ้น แถมยังเปิดกว้างอีกด้วย เพราะนอกจากสมาชิกที่เป็นผู้ใหญ่แล้ว ยังเปิดโอกาสให้เด็กที่อายุไม่ต่ำกว่า 7 ปี และชาวบ้านจากชุมชนใกล้เคียงสามารถสมัครเป็นสมาชิกได้ เพื่อสร้างประโยชน์ให้เกิดขึ้นกับชาวบ้านในวงกว้างให้มากที่สุด นอกจากผลประโยชน์ที่เกิดโดยตรงกับสมาชิกแล้ว ยังกำหนดให้มีการจัดสรรรายได้จากสหกรณ์ร้านค้า หลังหักเงินชะงาด (เงินช่วยเหลือคนยากไร้และคนด้อยโอกาสในชุมชน ตามหลักศาสนาอิสลาม คิดร้อยละ 2.5 จากทรัพย์สินทั้งหมด) แล้ว โดยจัดสรรเป็นเงินสำรองของร้านค้าร้อยละ 20 เงินปันผลตามหุ้นให้กับสมาชิก

ร้อยละ 40 เงินเฉลี่ยคืนกองทุนสาธารณสุขประโยชน์ชุมชนร้อยละ 20 (คิดจากเงินสนับสนุนโครงการที่ได้รับจากแอลดีไอ จำนวน 1 แสนบาท ซึ่งถือเป็นหุ้นของชุมชน) และส่วนสุดท้ายเป็นค่าตอบแทนคณะกรรมการบริหารสหกรณ์ร้านค้าร้อยละ 20 ทั้งนี้ผลการดำเนินการของสหกรณ์ร้านค้า ที่เพิ่งปันผลกันเมื่อปลายปี 2555 ที่ผ่านมา สมาชิกรู้สึกพึงพอใจมาก ที่เพียงครั้งแรกสมาชิกก็ได้เงินปันผลถึงร้อยละ 6.7 ของเงินลงทุนแต่ละหุ้น

สหกรณ์ร้านค้าชุมชนบ้านโคกพยอมเปิดให้บริการทั้งวันจนถึงเที่ยงคืน โดยช่วงหัวค่ำหลังละหมาดครั้งสุดท้ายของวัน เวลาประมาณ 2 ทุ่ม เพิ่งที่ต่อออกไปง่ายๆ ช่างร้านได้กลายเป็นร้านน้ำชาประจำชุมชน ซึ่งนอกจากจะเพิ่มรายได้ให้กับสหกรณ์ฯแล้ว ยังเป็นพื้นที่สาธารณะให้คนได้มาพบปะพูดคุยกันด้วย ขณะที่ในร้านค้า จัดให้มีบริการเครื่องชั่งน้ำหนักฟรี และเปิดโอกาสให้ชาวบ้านที่มีฝีมือทำขนม เอาขนมมาฝากขายเป็นรายได้เสริมของครอบครัวได้อีกด้วย

ในเวลาไม่ถึง 2 ปี สหกรณ์ฯ ก็เติบโตจนสามารถเป็นที่พึ่งทางการเงินให้กับสมาชิกได้ในรูปของไฟแนนซ์ ที่ช่วยซื้อสินค้าให้กับสมาชิกได้ก่อน โดยมีเงื่อนไขว่า สมาชิกต้องทำการออมก่อนอย่างน้อย 6 เดือนๆ ละอย่างต่ำ 100 บาท แล้วสหกรณ์จึงซื้อสินค้าที่ต้องการ เช่น พัดลม ตู้เย็น ให้ผ่อนชำระโดยคิดเพิ่มกำไรเพียงเล็กน้อย เป็นการลดค่าใช้จ่ายในการซื้อสินค้าเงินผ่อนจากระบบเดิมที่ไปผ่อนกับร้านค้าทั่วไป ซึ่งชาวบ้านต้องเสียดอกเบี้ยสูง นอกจากนี้ การทำไฟแนนซ์ยังเป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยเรื่องเงินทุนหมุนเวียนในการประกอบการของกลุ่มอาชีพต่างๆ ซึ่งเดิมมีอยู่น้อยมาก ดังกรณีกลุ่มสานเสื่อกระจูด 2 กลุ่ม สมาชิก 140 กว่าคน เข้ามาเป็นสมาชิกของไฟแนนซ์ชุมชน สามารถซื้อวัตถุดิบในการทำกระจูดแบบเงินผ่อนได้ จึงช่วยให้พวกเขาดำเนินการผลิตได้อย่างต่อเนื่อง และในอนาคตกำลังจะขยายไปยังกลุ่มประมงอีกด้วย

การเปิดร้านค้าชุมชนขึ้นมาใหม่ได้ถึง 2 ร้านในเวลาเพียงปีเศษๆ และต่อ ยอดการให้บริการออกไปเป็นไฟแนนซ์ชุมชนในที่สุด ถือเป็นรูปธรรมความสำเร็จที่ชาวบ้านเรียนรู้และปรับตัวจากข้อผิดพลาดของการทำร้านค้าชุมชนในอดีต เมื่อขวนมอมถึงบทเรียนและปัจจัยความสำเร็จ หัวใจสำคัญของการทำงานที่คณะทำงานโครงการระบุก็คือ การใช้ข้อมูลในการทำงาน และการสร้างประโยชน์ให้เกิดขึ้นกับคนหมู่มาก โครงการจึงจะมั่นคงและดำเนินไปได้อย่างยั่งยืน โดยมองว่า กระบวนการทำงานของโครงการช.ต. ที่ให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์ข้อมูลก่อนการตัดสินใจ

มีส่วนสำคัญต่อความสำเร็จที่เกิดขึ้น ซึ่งหลักการนี้ ยังได้นำมาใช้ในเรื่องการหาสินค้าเข้าร้าน โดยสำรวจความต้องการชนิดสินค้าของชาวบ้านก่อน รวมทั้งใช้ข้อมูลผลการดำเนินงานในปัจจุบันของร้านค้า ไปคาดการณ์แนวโน้มการดำเนินงานในอนาคต นอกจากนี้ ยังมีผลดีเพราะสามารถใช้ชี้แจงให้ชาวบ้านรับรู้ได้ เป็นการป้องกันข้อครหาที่อาจเกิดขึ้นจากการทำงานได้อย่างดี ความสำเร็จที่เกิดขึ้นทำให้ ได้รับความสนใจจากสถานศึกษา เข้ามาทำวิจัยในประเด็นต่างๆ ได้แก่ การทำงานของสหกรณ์ มัลลิตกับการพัฒนาชุมชน และการมีส่วนร่วมในงานพัฒนาของชุมชน ซึ่งเป็นการเริ่มต้นความสัมพันธ์กับหน่วยงานด้านวิชาการที่อาจได้หนุนเสริมกันในภายหน้าต่อไป นอกเหนือไปจากความสัมพันธ์แบบข้ามชุมชนระหว่างชาวบ้านด้วยกัน เมื่อมีโอกาสได้ร่วมกิจกรรมเวทีเดียวกัน ที่เริ่มจากการเชิญกันไป “กินเหนียว” หรือร่วมงานแต่งงานของอีกฝ่าย

ดูเหมือนว่า เส้นทางงานพัฒนาของชุมชนที่บ้านโคกพะยอมก็ตกอยู่ภายใต้บริบทความเห็นต่างทางการเมืองของชั่วอำนาจที่มีการแบ่งเป็นพวกเป็นฝ่าย แต่ประธานโครงการให้แง่คิดว่า คณะทำงานต้องยึดสิ่งที่เป็นศูนย์กลางสำหรับทุกคนมาเป็นจุดร่วม เช่น มัลลิต โดยอิงหลักศาสนาที่กล่าวถึงเรื่องการพัฒนาอย่างครบวงจรอยู่แล้ว มาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาชุมชน พอผ่านการเลือกตั้งไปแล้ว ต้องสลายความเป็นชั่วคราวเมืองที่แบ่งฝ่ายลงให้ได้ ไม่เอามาเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาชุมชน โดยถือประโยชน์ของคนส่วนใหญ่เป็นที่ตั้ง และได้สรุปบทเรียนที่ผ่านมาของการพัฒนาชุมชนบ้านโคกพะยอมว่า ต้องเริ่มจากการทำความเข้าใจกับชุมชนให้ดีกว่าในสิ่งที่ต้องการทำ แล้วจึงหาจุดรวมใจในการทำงานที่ไม่ใช่ประโยชน์ของคนเพียงกลุ่มเล็กๆ หากควรให้กว้างขวางครอบคลุมคนในชุมชนให้มากที่สุด อย่าพึ่งตัวนทำกิจกรรมการพัฒนา งานพัฒนาที่เกิดขึ้นก็จะเดินไปได้อย่างยั่งยืน หัวใจของการทำงาน สรุปสั้นๆ ก็คือ “เข้าใจ สานใจ พัฒนา”

บ้านทอนอามาน

ชุมชนที่บ้านทอนอามาน

คณะกรรมการโครงการประมาณ 10 คน นั่งรายล้อมแบบกันเองบนแคร่ไม้เตี้ย ๆ ในศาลา บ้างนั่งบนม้านหิน แก้วอีพลาสติก แก้วอีไม้ดอกเองที่ยกมาล้อมแครงกรรมการโครงการมีทั้งหญิงแม่บ้าน ชาวนา ชาวสวน อดีตเซลล์แมน ครูเกษียณ ฯลฯ สะท้อนความหลากหลายในอาชีพของชาวบ้านทอนอามานที่เข้ามาร่วมขับเคลื่อนงานพัฒนาได้เป็นอย่างดี

บ้านทอนอามาน ต.โคกเคียน อ.เมืองนราธิวาส แบ่งเป็น 4 โซน มีประชากรราว 1,666 คน จาก 176 ครอบครัวยุคใหม่ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่มมีน้ำท่วม บางส่วนเป็นที่ราบเชิงเขา ที่ครั้งหนึ่งเคยเป็นที่นาและสวนมะพร้าว แต่ปัจจุบันเปลี่ยนเป็นสวนยางและปาล์มน้ำมันไปแล้ว นอกจากนั้น ชาวบ้านยังมีอาชีพรับจ้างทั่วไป ค่าขายเล็กๆ น้อยๆ และอาชีพเสริมอื่นๆ เช่น ทำเสื่อกระจูดจากวัตถุดิบที่ยังพอหาได้ในท้องถิ่น

เกษตรกรที่ประสบปัญหาไม่ต่างจากเกษตรกรที่อื่น ในเรื่องต้นทุนการผลิตสูง ขณะที่ราคาพืชผลไม่แน่นอน ค่าครองชีพสูงขึ้นทุกวัน ผลักให้ชาวบ้านตกอยู่ในวงจรหนี้สินทั้งในและนอกระบบ แม้มีความพยายามรวมตัวกันเป็นกลุ่มอาชีพ เช่น กลุ่มทำน้ำกะทิ กลุ่มทำน้ำบูดู ที่มีการออมควบคู่ไปด้วย หรือกลุ่มออมทรัพย์ของกองทุนหมู่บ้าน แต่ก็มีชาวบ้านเพียง 20 - 30 คนเท่านั้นที่เข้าร่วมเป็นสมาชิกในแต่ละกลุ่ม ซึ่งคณะทำงานโครงการนี้ แทบทั้งหมดไม่มีโอกาสเข้าร่วมกลุ่มอาชีพเหล่านั้นเลย

ปีแรกที่เข้าร่วมโครงการ ช.ช.ต. ชาวบ้านทอนอามานเลือกทำโครงการผลิตปุ๋ยอินทรีย์อัดเม็ด เพื่อลดต้นทุนทางการเกษตร พอปีที่ 2 ก็ต่อยอดเป็นโครงการพัฒนาศักยภาพการบริหารจัดการกลุ่มผลิตปุ๋ยอินทรีย์ดังกล่าว เพื่อพัฒนาคุณภาพการผลิตและการตลาดให้ดีขึ้น โดยได้ประสานขอการสนับสนุนด้านวิชาการจากภาครัฐหลายหน่วย เช่น พัฒนาชุมชนอำเภอเมือง เกษตรจังหวัด หน่วยงานพัฒนาของค่ายจุฬารัตน์ เป็นต้น ซึ่งวัตถุดิบที่ใช้ได้แก่ ชี้ไก่ ชี้วัว เศษวัสดุเหลือใช้จากมะพร้าว กากปาล์มจากโรงงาน สามารถหาได้ในชุมชน โดยเฉพาะชี้วัว นอกจากประโยชน์ในการลดต้นทุนการผลิตปุ๋ยแล้ว ยังช่วยลดปัญหาชี้วัวทำความสะอาดที่สาธารณะ แดงยังสร้างรายได้เล็กๆ น้อยๆ ให้กับเด็กๆ จากการเก็บชี้วัวมาขายอีกด้วย ปุ๋ย

อินทรียี่ที่ผลิตขึ้น ได้รับการตอบรับเป็น อย่างดี จากเกษตรกรทั้งในชุมชน และชุมชนใกล้เคียง ปัจจุบันถึงกับผลิตได้ไม่ทันกับความต้องการ และในปีที่ 2 ได้ทำกิจกรรมการปักผ้าละหมาดของกลุ่มหญิงแม่บ้าน ขึ้น เนื่องจากมีทุนด้านความรู้ ความชำนาญ เรื่องการปักจักรอยู่แล้ว จากการรับจ้างปักผ้าคลุมผม โดยมีสมาชิกเริ่มต้น 40 คน และได้รับการสนับสนุนจากพัฒนาชุมชนอำเภอเมืองนราธิวาส ในการเพิ่มพูนทักษะการปักดอกไม้สวยงาม และลดรายที่หลากหลายยิ่งขึ้น

ในช่วงเริ่มต้น บ้านทอนอามานถือเป็นพื้นที่ที่ชาวบ้านเข้าร่วมเวทีชี้แจงโครงการค่อนข้างมาก เพราะแกนนำคนแรกของโครงการเป็นผู้มีบทบาทสูง ด้านการเมืองและการพัฒนาในชุมชน มีผู้สนใจสมัครเป็นอาสาสมัครมากถึง 22 คน จากทั้ง 4 โซนหมู่บ้าน แต่เมื่อเข้าสู่กระบวนการเก็บข้อมูลชุมชน และขั้นตอนการพัฒนาโครงการในเวลาต่อมา ที่ใช้เวลาพอสมควร ทำให้อาสาสมัครส่วนหนึ่งถอนตัวไป คณะทำงานเองก็มองว่า โครงการนี้ยาก แต่พอทำไประยะหนึ่ง ก็เห็นได้ด้วยตนเองว่า ตนสามารถจับตักและนำเสนอได้ดีขึ้น กล้าแสดงความคิดเห็นในที่ประชุมมากขึ้น จนบางคนสามารถดำเนินการประชุมได้เอง โดยเฉพาะเรื่องข้อมูลชุมชน ทำให้รู้ว่า ตนไม่รู้อะไรบ้าง แต่ก่อนคิดว่ารู้จักบ้านตัวเองดี แต่ความจริงไม่ใช่ ตอนแรกทำไปด้วยความมง ๆ และพอทำ ๆ ไป ก็พบกับความยุ่งยากอีก เพราะอาสาสมัครมีหลายคน แต่ระดับความเข้าใจไม่เท่ากัน ทำให้ต้องเก็บข้อมูลเพิ่มเติมภายหลัง แต่การให้ความสำคัญในขั้นตอนนี้ ทำให้คณะทำงานรู้เรื่องชุมชนเพิ่มขึ้น และพบว่า การมีข้อมูลกลางที่ละเอียดของชุมชน ยังเป็นประโยชน์ต่อทั้งหน่วยงานรัฐ และหน่วยงานภายนอกอื่น ๆ เพื่อใช้เป็นฐานในงานพัฒนาชุมชนได้ โดยในกระบวนการของการวิเคราะห์ข้อมูลชุมชน ได้มีการเชิญ อบต. ส่วนราชการในพื้นที่ และหน่วยงานพัฒนาของค่ายจุฬาราชมนตรีมาร่วมเวทีด้วย ทำให้โครงการนี้เป็นที่รู้จักของหน่วยงานภายนอกพอสมควร

ที่สำคัญ กระบวนการเก็บข้อมูลที่อาสาสมัครได้ทำงานร่วมกันอย่างเข้มข้น เป็นผลให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีขึ้นระหว่างสมาชิกในชุมชน ดังเสียงสะท้อนของคณะทำงานโครงการที่เป็นชาวนาผู้หนึ่งที่มีต่อครูเกษียณ ซึ่งเป็นคณะทำงานโครงการด้วยกันว่า *หากไม่มีโครงการ คงไม่มีโอกาสได้รู้จักกับครู เราก็ทำกินของเรา แยกที่อยู่ของแก หรือแม้ระหว่างชาวบ้านด้วยกันเอง แต่ก่อนเข้าไปทำงาน เย็นก็กลับบ้าน ไม่มีใครให้ต้องมาคุยกัน ตอนนี้ได้มานั่งกินกาแฟคุยกันบ้าง สอดคล้องกับข้อสังเกตของ*

ผู้ประสานงานพื้นที่ที่บอกว่า ชาวบ้านมีปฏิสัมพันธ์กันมากขึ้น กล้าคิด กล้าพูดมากกว่าแต่ก่อน

ชุมชนเราก็มีกิจกรรมของรัฐหลายกลุ่ม แต่เราไม่มีโอกาสได้เข้าร่วมเลยหรือบางครั้งแค่ได้ไปฟัง ไม่สามารถออกความคิดเห็นได้ เพราะเขากำหนดมาแล้วว่าให้ทำอะไร เห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยก็ต้องทำ ต่างจากโครงการของเรานี้ ที่ต้องหาข้อมูลก่อน และได้มีส่วนร่วมในการเลือกสิ่งที่ยากทำเอง ถ้าไม่เห็นด้วย ก็ล้มไปเลย ล้มเสียงของคณะทำงานผู้หนึ่งบอกเล่าถึงความแตกต่างของโครงการแบบที่ตนไม่เคยพบมาก่อน ประธานคณะทำงานโครงการคนปัจจุบันก็พูดเองว่า...โครงการนี้แม้ผมเป็นผู้นำ เห็นว่าต้องทำแบบนี้ ถ้าสมาชิกไม่เห็นด้วย เราก็ไม่ทำ ต่างจากโครงการอื่นๆ ที่ให้ผู้นำเป็นคนตัดสินใจ รวมทั้งการที่เห็นชัดว่า โครงการของรัฐแทบทั้งหมดไม่มีการติดตาม จึงทำได้แค่รอบเดียว เหลือข้าวของไว้เป็นอนุสาวรีย์ ผิดกับการทำงานภายใต้โครงการ ช.ช.ต. ที่มีการติดตามอย่างใกล้ชิด ทั้งหมดนี้เป็นความต่างที่สร้างประสบการณ์ใหม่สำหรับชาวบ้านที่เข้ามาเป็นคณะทำงานโครงการ ได้บริหารจัดการโครงการเอง อย่างที่หญิงแม่บ้านที่เป็นคณะทำงานผู้หนึ่งบอกว่า “โครงการนี้ทำให้ได้ใช้ความคิดของเราเอง”

ข้อกำหนดสำคัญประการหนึ่งของโครงการ คือ การให้ผู้นำที่เป็นทางการมีบทบาทเพียงเป็นที่ปรึกษาโครงการเท่านั้น ขณะที่การเป็นชุมชนขนาดใหญ่มักหลีกเลี่ยงเรื่องการแบ่งพรรคแบ่งพวกไม่ได้ ซึ่งเป็นที่มาของขั้วการเมืองภายในชุมชน และที่บ้านทอนอามานก็เป็นเช่นนั้น ช่วงแรกคณะทำงานต้องฝ่าข้ามปัญหาความขัดแย้งและความไม่ไว้วางใจที่มีอยู่ในชุมชน แม้กระทั่งระหว่างคณะทำงานด้วยกันเอง เมื่อมีความเห็นต่างในที่ประชุมโครงการ บางครั้งต้องตัดสินใจด้วยการโหวตเสียง ซึ่งคณะทำงานผู้หนึ่งบอกว่า อาจมีความไม่พอใจเกิดขึ้นบ้าง หรือบางคนที่เห็นต่าง แต่ไม่พูดในที่ประชุม กลับไปพูดว่าร้ายกันที่ร้านกาแฟ ซึ่งจำเป็นต้องมองข้าม ไม่เอามาแบกไว้ เพื่อให้โครงการเดินต่อไปให้ได้

ช่วงกลางโครงการ เกิดปัญหาภายในคณะทำงาน เมื่อประธานโครงการคนแรกไปสมัครลงการเมืองท้องถิ่น ทำให้ไม่มีเวลาขับเคลื่อนโครงการ และยังขัดต่อระเบียบโครงการที่กำหนดให้ผู้นำท้องถิ่น เข้ามาเป็นคณะทำงาน เป็นได้เพียงที่ปรึกษา แต่ด้วยวัฒนธรรมการอยู่ร่วมกันแบบถ้อยทีถ้อยอาศัย คณะกรรมการโครงการจึงรู้สึกลำบากใจที่จะปรับเปลี่ยนประธาน ในที่สุดต้องถือตามข้อตกลงร่วมที่สร้างไว้

ตั้งแต่ต้นว่า ประธานโครงการมีวาระการทำงานคนละ 2 ปี เมื่อครบวาระแล้วต้องเลือกกันใหม่ เหตุการณ์ครั้งนี้ ทำให้คณะทำงานเรียนรู้ว่า การมีข้อตกลงร่วมที่ชัดเจนในเบื้องต้นเป็นสิ่งจำเป็น สามารถช่วยคลี่คลายปัญหาบางอย่างได้ และเช่นเดียวกับทุกพื้นที่ ยาขมหม้อโตของกระบวนการทำงานในโครงการนี้ที่ชาวบ้านเจอก็คือ งานเอกสารในช่วงการจัดซื้อจัดจ้าง รวมทั้งปัญหาจากการประชุมบ่อยครั้ง กระทั่งเรื่องสถานที่ที่ใช้ ซึ่งในที่สุดได้ใช้บ้านเช่าส่วนตัวของผู้ประสานงานพื้นที่เป็นที่ประชุม

ในช่วงแรก ๆ การเรียกประชุมทำได้ยาก เพราะชาวบ้านรู้สึกว่า มาแล้วไม่ได้อะไรกลับไป ก็ไม่อยากมาร่วมอีก คณะทำงานต้องคอยชี้แจงโน้มน้าวอยู่เสมอ จนโครงการเริ่มเห็นผลจับต้องได้ การประชุมจึงทำได้ง่ายขึ้น ช่วงปลายปี 2555 ที่ผ่านมาในการประชุมปิดโครงการ ชาวบ้านมาร่วมกันมาก เพราะเห็นผลของโครงการรอบที่ผ่านมาแล้ว พวกเขาจึงอยากได้โอกาสทำโครงการบ้าง หากมีงบประมาณรอบใหม่เข้ามา ...*เมื่อยังไม่ทำงานก็ยากที่ชาวบ้านจะเข้าใจ แต่ตอนนี้ชาวบ้านได้เห็นกับตาแล้วว่าทำแล้วเป็นยังไง* ผู้ประสานงานพื้นที่กล่าว นอกจากนี้ในอีกมุมหนึ่งก็จะได้เห็นว่า ทั้ง 2 กิจกรรมของโครงการ คือ โรงงานผลิตปุ๋ยอินทรีย์ และการปักผ้าคลุมละหมาด ล้วนทำบนฐานทุนความรู้ ทักษะ และวัตถุดิบที่มีอยู่ในชุมชน ส่วนด้านการตลาดนั้น นอกจากขายให้ใช้กันเองในชุมชนแล้ว ยังมีคณะทำงานคนหนึ่งเป็นอดีตเซลล์แมนมาทำหน้าที่การตลาดให้กับโครงการ ซึ่งได้สร้างผลงานจนเป็นที่พอใจและได้รับการยอมรับจากสมาชิกอย่างมาก

การดำเนินโครงการพัฒนาของชุมชน โดยชุมชน เพื่อชุมชน ที่มีเป้าหมายเพื่อลดต้นทุนการผลิตทางการเกษตร และสร้างอาชีพเสริมของบ้านทอนอามาน นอกจากจะได้ผลตามเป้าประสงค์แล้ว ยังช่วยให้คณะทำงานและชุมชนได้ค้นพบ “*ชุมชนพลัง*” ของชุมชน ที่กระบวนการทำงานของโครงการมีส่วนดึงออกมาให้ประจักษ์ โดยเฉพาะในเรื่องการพัฒนาคน อย่างที่เห็นได้ชัดเจนในโครงการผลิตปุ๋ยอินทรีย์ นอกจากแก้ปัญหาต้นทุนการผลิตสูง แลผมสร้างรายได้ให้กับสมาชิกแล้ว ที่สำคัญคือ ได้ความรู้จากกิจกรรมการอบรม ที่คณะทำงานเล่าด้วยความภูมิใจว่า ตอนนี้สมาชิกทุกคนรู้จักหมัก ปุ๋ย NPK หมายถึงอะไร มีประโยชน์อย่างไร ควรใช้กับช่วงใดของการเพาะปลูก รวมทั้งความรู้ในการทำปุ๋ยอินทรีย์ คณะทำงานฯ ต่างภูมิใจในโครงการนี้กันมาก *ไม่คิดว่าจะมีโรงทำปุ๋ยในชุมชนเรา ที่ไม่เพียงขายให้กับคนในชุมชนเท่านั้น หากคนต่างชุมชนยังมาหาซื้อ ทำให้ผลิตแทบไม่ทัน* นอกจากนี้การได้ผ่านประสบการณ์ ทั้งที่

ยากลำบาก จนได้ชื่นชมความสำเร็จด้วยกัน ทำให้รู้สึกว่าได้ทำงานเพื่อคนอื่น ๆ ในชุมชน อดีตเซลล์แมนที่เป็นคณะทำงานฝ่ายการตลาด เล่าว่า แต่ก่อนทำงานบริษัท เป็นเซลล์แมนขายเครื่องไฟฟ้าแถวภาคอีสาน เป็นการทำงานให้กับตัวเอง ทำเท่าไร ได้เท่านั้น ตอนนี้ได้ทำงานให้กับชุมชน ขายสินค้าของชุมชน กลับรู้สึกภูมิใจมากกว่า เพราะมาจากฝีมือคนบ้านเดียวกัน ที่พบว่ามีความเก่งกันหลายอย่าง และช่วยให้เกิดการกระจายรายได้ไปสู่หลายครอบครัว

ไม่เพียงเท่านั้น กลุ่มผู้หญิงเองก็ได้โอกาสแสดงผลงออกมา *อยากบอกผู้หญิงคนอื่น ๆ ว่าเราก้ทำได้ ให้ลองทำดูบ้าง ทำแล้วได้กับตัวเอง และสามารถแนะนำเพื่อนคนอื่น ๆ ได้ด้วย ภูมิใจที่จะบอกใคร ๆ ว่า ให้ดูตัวอย่างที่หมู่ 11 บ้านทอน อามาน เราทำได้* นี่คือเสียงของคณะทำงานหญิงคนหนึ่ง ที่แม้ช่วงแรกจะเข้าร่วมด้วยความไม่มั่นใจ เพราะเริ่มจากโครงการผลิตปุ๋ยอินทรีย์ที่ไม่ใช่เรื่องคุ้นเคยมาก่อน แต่ ณ วันนี้เธอมีความมั่นใจมากถึงขนาดกล้าประกาศว่า *ไม่ว่าผู้หญิงหรือผู้ชายสามารถทำแทนกันได้ ไปประชุมแทนกันได้ เรียกว่ารู้เท่ากันแล้วในเรื่องโครงการปุ๋ย ส่วนการปักผ้าละหมาด ที่แม่บ้านจะมีประสบการณ์มาก่อนจากการรับผ้าคลุมหม จากเจ้าแม่มาปัก แต่การเข้าร่วมโครงการ ทำให้เกิดความชำนาญมากขึ้น และได้ขยายไปทำผลิตภณฑ์ใหม่ คือผ้าคลุมละหมาด ที่ไม่เพียงผู้หญิงเท่านั้นที่เกิดความภาคภูมิใจ ภูมิใจไปกับผู้หญิงด้วย สามารถทำจนจำหน่ายสินค้าที่ทำมาจากมือของพวกเขา ทำสวยมากด้วย ได้ขายในชุมชน เป็นสิ่งที่คนบ้านเราทำ คนบ้านเราขาย คนบ้านเราซื้อ และขายนอกชุมชนไปทั่วทั้ง 3 จังหวัดด้วย คณะทำงานผู้ชายคนหนึ่งสะท้อน*

นอกจากจะเปิดพื้นที่ให้กับผู้หญิงแล้ว ช่วงกลางโครงการที่ประธานคนเดิมไปลงสมัครการเมืองท้องถิ่น ทำให้ต้องสรรหาประธานคนใหม่ จนได้คณะทำงานผู้หนึ่งที่ไม่ใช่กลุ่มแนวหน้าในการทำงานพัฒนาชุมชน แต่จากการทำงานร่วมกันในโครงการที่ผ่านมา เขาได้พิสูจน์ตัวเองว่า แม้เป็นคนไม่ช่างพูด แต่ทำงานจริงจัง และมีความรู้หลายเรื่อง ทั้งงานก่อสร้าง งานช่าง ที่จะช่วยแก้ปัญหาทางเทคนิคของโรงงานปุ๋ยได้ อดีดีว่าโครงการนี้เปิดโอกาสให้คนทำงานจริงหน้าใหม่ขึ้นมาสืบบทบาทนำในการพัฒนาชุมชน นอกจากนี้ เขายังมีคู่หูที่ทำงานใกล้ชิดด้วยกันอีกคนหนึ่งและมีความรู้เชิงช่างเช่นกัน พวกเขาได้ร่วมกันพิสูจน์ตนเองด้ยการทำงานอย่างแข็งขัน ตั้งใจจริง ตลอดระยะเวลาของโครงการที่ผ่านมา จนชาวบ้านพูดเป็นเสียงเดียวกันว่า มีปัญหาอะไรต้อง *สองคนนี้เท่านั้น เป็นคนทำจริง ถ้าบอกว่าต้องการเสา ก็ไปหาไม้*

ชุดหลุมให้ทันที หรือหากเครื่องจักรโรงปุ๋ยเสีย ก็แก้ไขได้ เป็นสารพัดช่างในชุมชน

นอกเหนือจากการได้ปรากฏตัวของชาวบ้านที่ขึ้นมามีบทบาทนำในการพัฒนา เป็นขุมกำลังของชุมชนแล้ว โครงการนี้ยังทำให้ชาวบ้านได้เรียนรู้ถึงทุนของชุมชน ตั้งแต่ช่วงการสำรวจข้อมูล ที่เมื่อประมวลภาพรวมของทั้งบ้านทอนอามานแล้ว ทำให้เห็นว่า ชุมชนมีทุนความรู้ ภูมิปัญญา และมีทรัพยากรที่หลากหลาย เช่น การทำเรือกอลและ ทำกรงนก ทำกระเป๋าย่านลิเภา กระจูด การปักจักร การหมักน้ำบูดู ฯลฯ

ประสบการณ์ในงานพัฒนาตลอด 3 ปี ได้สร้างความมั่นใจให้กับชาวบ้านทอนอามาน เมื่อผนวกกับการได้รับรู้ถึง “ทุน” ที่ชุมชนมี ทำให้คณะทำงานคนหนึ่งถึงกับกล่าวว่า *สิ่งที่ชุมชนมีและทำได้ตอนนี้ ถ้าพัฒนาขึ้นเป็นกลุ่มอาชีพ จะสามารถเปิดเป็นศูนย์ดูงาน ให้คนมาดูงานบ้านเราได้ทั้งวันเลย* เช่นเดียวกับกลุ่มปักผ้าละหมาด ที่ได้ข้อสรุปว่า *เมื่อก่อนตอนรับจ้างปักจักร ฝีมือเป็นของเรา แต่ค่าแรงเขากำหนดให้ เป็นลูกจ้างตัดเย็บ ตอนนี้เป็นเจ้าแก่ แบบรวมกันเป็นกลุ่ม* ใช่หรือไม่? นี่คือชุมชนทรัพย์ในตน อันเป็นเรื่องของความรู้ ทักษะ ภูมิปัญญา วิถีคิด ที่เมื่อนำมาประสานร่วมมือ จัดการอย่างเหมาะสม ก็จะกลายเป็นชุมชนทรัพย์ที่สร้างประโยชน์กว้างขวางให้กับคนในชุมชนได้อย่างดี

ชุมชนกาแลตาแป

จากลูกจ้างมาเป็นเจ้าของชาวกาแลตาแป

สะพานแคบ ๆ ทอดข้ามแม่น้ำบางนราที่กั้นระหว่างเมืองนราธิวาสกับเกาะกลางน้ำของชุมชนกาแลตาแป วันนี้คึกคักด้วยผู้คนเดินเข้าออก เพราะเป็นวันที่ชาวบ้านจัดงานเมาลิดกลางของชุมชน ที่บนเกาะ หญิงแม่บ้านราว 10 คน กำลังกุลีกุจอเตรียมอาหารเลี้ยงแขกที่จะมาร่วมงานในช่วงเย็น

เกาะกลางน้ำแห่งนี้เป็นที่สาธารณะของชุมชน แม้มีพื้นที่น้อย แต่ร่วมรื่นด้วยไม้ใหญ่ และเป็นที่ตั้งอาคารอนุสรณ์ประสงค์ ขวามือเป็นกลุ่มอาคารด้านศาสนา คือ บาลาเซาะห์ อาคารสำหรับการเรียนกีรออาตี⁴ และตึกกาถัดไปด้านหลังเป็นหอพักของเด็ก ๆ บ้านไกลที่มาเรียนศาสนา ซีกซ้ายของเกาะเป็นอาคารไม้กึ่งปูนสองชั้น สีเขียวอ่อน ที่ด้านบนเป็นเรือนพักแขก ด้านล่างที่เพิ่งต่อเติมเป็นห้องเก็บกือโป๊ะหรือข้าวเกรียบปลาของกลุ่มแม่บ้าน ด้านหน้าของเกาะพอลงจากสะพานมาเป็นสนามเด็กเล่น ที่มีเครื่องเล่นสีสัน ดัดตั้งไว้ ดึงดูดให้เด็ก ๆ รุ่งข้ามสะพานมาเล่นกันที่นี้ ชาวบ้านได้อาศัยพื้นที่เกาะกลางน้ำนี้ในการตากปลาหมึก ตากข้าวเกรียบปลา ผลิตภัณฑ์ขึ้นชื่อของนราธิวาส เป็นที่เลี้ยงแพะ ปลูกมะพร้าว เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ รวมทั้งเป็นสถานที่ประกอบศาสนกิจและเรียนศาสนา

ชุมชนกาแลตาแปมีประชากรราว 400 คน จาก 125 ครัวเรือน อาชีพหลักของชาวบ้านในชุมชนชายน้ำ เขตเทศบาลเมืองนราธิวาสแห่งนี้ คือ การทำประมงและเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ รวมทั้งรับจ้างแปรรูปสัตว์น้ำ เช่น ข้าวเกรียบปลา ส่วนหน้ามรสุมบางคนก็ไปรับจ้างทำอาหาร และขายของในตลาดเมืองนราธิวาส แต่งานแบบนี้ก็ไม่ได้มีให้ทำทุกวัน ทำให้ชาวบ้านที่นี่มีปัญหาหนี้นอกระบบ แม้เคยมีหน่วยงานต่างๆ เข้ามาสนับสนุนการรวมกลุ่มอาชีพ แต่ก็ขาดการติดตามสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง จึงมักลงเอยด้วยการยุติกิจกรรมไปในที่สุดชุมชนแห่งนี้มีผู้นำทางการที่แข็งขัน มีบทบาทสำคัญต่อชุมชน ตั้งแต่กรณีการต่อสู้กับกรมเจ้าท่า เรื่องการปลูกสร้างบ้านเรือนรุกล้ำพื้นที่ทะเล จนสามารถรักษาบ้านเรือนเหล่านั้นให้รอดจากการถูกรื้อถอนได้ และที่

⁴ กีรออาตี (Qiraati) มาจากศัพท์ภาษาอาหรับ คำว่า “กอรออา” แปลว่า การอ่าน เป็นการจัดการเรียนการสอนเพื่อการอ่านขั้นพื้นฐานสำหรับเด็กอายุ 5 - 12 ปี ขึ้นไป ทำให้เด็กรู้จักอักษร สระในภาษาอาหรับ จนสามารถอ่านอัลกุรอ่านได้อย่างรวดเร็ว คล่องแคล่ว ถูกต้อง และชัดเจน

ผ่านมา ความพยายามในการพัฒนาเกาะกลางน้ำพื้นที่สาธารณะแห่งเดียวของชุมชน
ล้วนเกิดจากแรงผลักดันของผู้นำทั้งสิ้น แต่ตัวต่อสำคัญที่จะทำความเข้าใจ และขับเคลื่อนการรวมตัวของชาวบ้าน ให้ก้าวทันกับความคิดที่ก้าวหน้าในการพัฒนาชุมชน
ของผู้นำ อาจยังไม่แข็งแรงนัก ประกอบกับข้อจำกัดของท้องถิ่นที่ขับเคลื่อนกันรุนแรงใน
เขตเทศบาล ทำให้มีความยากลำบากพอสมควรในการสร้างการมีส่วนร่วมของ
ชาวบ้านที่ต้อง “ข้ามข้อจำกัด” ของชุมชนแห่งนี้

พื้นฐานเศรษฐกิจของชาวบ้านกาแลตาแป ถือว่าอยู่ในลักษณะหาเช้ากินค่ำ
ต้องประสบกับภาวะหนี้สิน โดยเฉพาะในฤดูมรสุมที่ทำประมงไม่ได้ ซึ่งกินเวลาถึงปี
ละ 3-4 เดือน ซึ่งกระทบเป็นลูกโซ่ไปถึงอาชีพรับจ้างแปรรูปสัตว์น้ำด้วย จึงไม่น่า
แปลกเมื่อโครงการ ช.ช.ต. เข้ามาในชุมชน เมื่อกลางปี 2552 หลังจากกระบวนการ
เก็บข้อมูลชุมชน จนเข้าสู่เวทีวิเคราะห์ชุมชน บ่งชี้ว่า ประเด็นการสร้างรายได้เสริมเป็น
เรื่องที่ชาวบ้านต้องการมากที่สุด และในที่สุดได้ข้อสรุปประเด็นที่จะดำเนินโครงการ
พัฒนาในปีแรก 3 กิจกรรม ได้แก่ 1) กลุ่มเลี้ยงแพะ 2) กลุ่มแม่บ้านทำน้ายา
อเนกประสงค์ และ 3) กลุ่มแม่บ้านรับจ้างทำอาหาร ในปีที่ 2 กลุ่มเลี้ยงแพะล้มเลิก
ไป เช่นเดียวกับกลุ่มทำน้ายาอเนกประสงค์ที่ชะลอการผลิตลง ชาวบ้านจึงขอเริ่ม
กิจกรรมใหม่ ที่วิเคราะห์ความเป็นไปได้แล้วว่าจะสามารถดำเนินการไปได้บนฐาน
ความรู้ และทุนด้านวัตถุดิบที่มี คือกลุ่มทำข้าวเกรียบปลาหรือก๊อโป๊ะ มีสมาชิก
เข้าร่วม 50 คน ในจำนวนนี้มี 15 คน ที่หมุนเวียนกันมาผลิตข้าวเกรียบปลา
ซึ่งกิจกรรมนี้ดำเนินมาได้ด้วยดีจนปัจจุบัน

ที่ผ่านมา กลุ่มเลี้ยงแพะดำเนินการโดยกลุ่มชาวบ้านผู้ชายที่ทำประมง มี
สมาชิก 35 คน เริ่มด้วยการดูงานการเลี้ยงแพะที่ศูนย์ฝึกอาชีพพิบูลทอง และประสาน
งานกับปศุสัตว์จังหวัดให้มาเป็นที่ปรึกษา แต่พอทำไประยะหนึ่ง สมาชิกมองว่า การ
เลี้ยงแพะนั้นมีรายละเอียดมากและต้องการการดูแลเอาใจใส่สม่ำเสมอ เป็นเวลา ไม่
สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชาวบ้าน จนต้องแก้ปัญหาด้วยการจ้างคนมาดูแลแพะ 1 คน
สุดท้ายพบว่า สภาพแวดล้อมของเกาะกลางน้ำไม่เหมาะสมต่อการเลี้ยง ทำให้แพะ
เป็นโรคร่างตายบ่อย จนต้องยุติกิจกรรมลงในปีแรก ส่วนกลุ่มแม่บ้านทำน้ายา
อเนกประสงค์ มีสมาชิก 16 คน โดยมองว่า น่าจะต่อยอดนำความรู้ที่ได้รับจากการ
อบรมในโครงการต้นกล้าอาชีพมาใช้ได้ แต่ด้วยประสบการณ์เรื่องการตลาดไม่เพียงพอ
แม้จะมีการสำรวจความเป็นไปได้ จนสามารถระบุตลาดรองรับได้ส่วนหนึ่ง เช่น
ร้านค้าในชุมชน ร้านค้าในชุมชนอื่นที่โครงการ ช.ช.ต. สนับสนุน อย่างร้านค้าสหกรณ์

โคกพะยอม รวมทั้งส่งให้ ธกส. ช่วยจัดจำหน่าย แต่พอทำการผลิตจริง วางขายอยู่ได้ไม่นาน ก็พบปัญหาว่า ผู้ซื้อยังติดในรูปลักษณะและบรรจุภัณฑ์ของน้ำยาล้างจานยี่ห้อเดิมที่วางขายทั่วไปมากกว่า ประกอบกับชาวบ้านส่วนใหญ่ มีรายได้น้อย นิยมซื้อน้ำยาล้างจานเป็นซองเล็ก ๆ ซองละ 3 บาทมากกว่า สมาชิกกลุ่มจึงเริ่มลดลงเรื่อย ๆ จนเหลือเพียง 10 คน แม้ปีที่ 2 จะมีการต่อยอดโครงการ โดยเน้นการพัฒนาศักยภาพของกลุ่มฯ ปรับกลยุทธ์กระตุ้นการขาย เช่น ซื้อครบ 10 ขวดแถม 1 ขวด หรือให้ส่วนแบ่งกำไร แก่สมาชิกที่รับทำการตลาด แต่ก็ไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร

ส่วนทางด้านกลุ่มแม่บ้านรับจ้างทำอาหาร มีสมาชิก 14 คน เป็นการรวมตัวกันทำอาหารเวลาว่างประเพณี งานบุญ ซึ่งเป็นเรื่องที่ทำกันเป็นปกติอยู่แล้ว และเกาะกลางน้ำก็เป็นพื้นที่สาธารณประโยชน์ที่มีคนมาใช้อยู่เนือง ๆ ทั้งการจัดประชุม สัมมนา และการเข้าค่ายของเด็ก ชาวบ้านจึงเห็นเป็นช่องทางรับจ้างทำอาหารให้กับผู้ที่มาทำกิจกรรม เพื่อสร้างรายได้ให้กับกลุ่ม ซึ่งตอนปีแรก กิจการไม่ค่อยดีนัก เนื่องจากการเข้ามาใช้พื้นที่จัดกิจกรรมลดลง เพราะต้องใช้อาคารจัดประชุมและที่พักแขก ให้เด็กเรียนศาสนาใช้เป็นที่พักชั่วคราวจนกว่าอาคารที่พักของนักเรียนจะสร้างเสร็จ จึงไม่สามารถรับแขกอื่น ๆ ได้ ซึ่งใช้เวลานานพอสมควร แต่กลุ่มก็ยังสามารถรักษาอุปกรณ์ครัวที่ได้ลงทุนไว้ได้อย่างครบครัน และสามารถดำเนินการมาได้จนถึงปัจจุบัน

สำหรับกิจกรรมที่เกิดขึ้นใหม่คือ การทำข้าวเกรียบปลา หรือ กือโป๊ะ ในภาษามลายูถิ่นของชุมชนแห่งนี้ มีชื่อเสียงมานาน เห็นได้จากผู้ที่พอมีทุนรอน มีการทำธุรกิจข้าวเกรียบปลากันร่วม 10 ราย มีการจ้างงานชาวบ้านในขั้นตอนต่าง ๆ ชาวบ้านหลายคนจึงมีทักษะด้านนี้ เมื่อมารวมตัวกันเป็นกลุ่ม ทำให้สามารถดำเนินการไปได้ด้วยดี แม้บางช่วงมีการขาดทุนบ้าง เช่น ช่วงที่ปลาราคาถูก จึงซื้อมามาก แต่พอทำเป็นข้าวเกรียบแล้วฝนตกต่อเนื่อง ตากข้าวเกรียบไม่ได้ จำต้องทิ้งไป กลุ่มฯ มีการกำหนดเกณฑ์ในการจัดสรรกำไร โดยให้เป็นทุนสำรองของกลุ่มร้อยละ 20 ปีผลให้กับคณะกรรมการร้อยละ 10 ปีผลให้กับสมาชิกร้อยละ 70 ส่วนเงินทุนเริ่มต้นที่ได้รับจากโครงการ ช.ช.ต. เพื่อซื้อเครื่องจักร และวัตถุดิบจำนวน 65,680 บาทนั้น ถือเป็นทุนของชุมชน และต้องได้รับการปันผลตามจำนวนหุ้นเพื่อนำไปใช้ในกิจกรรมสาธารณประโยชน์ของชุมชน ทั้งนี้กลุ่มกำหนดให้มีการปันผลครั้งแรกในเดือนมิถุนายน 2556 นี้

แม้ข้าวเกรียบปลาของชุมชนกาแลตาแป จะมีขายกันหลายเจ้า แต่กลุ่มฯ ก็สร้างจุดขายให้กับตัวเอง คือ **“ซื้อแล้วได้บุญ”** ได้ช่วยเหลือเด็กกำพร้า คนยากจน และเด็กที่กำลังเรียนศาสนา รวมทั้งเงินกำไร ส่วนหนึ่งจะนำไปใช้ในกิจกรรม สาธารณประโยชน์ต่างๆ ของชุมชน ซึ่งปัจจุบันสินค้ายังไม่เพียงพอับความต้องการ ของตลาด โดยเฉพาะในเดือนรอมฎอนและช่วงมรสุม ข้าวเกรียบมักขาดตลาดเป็นประจำ เพราะขาดวัตถุดิบ

ระยะเวลา 3 ปีที่ชุมชนกาแลตาแปดำเนินโครงการพัฒนาชุมชนของตน ผ่าน ช่วงเวลาการลองผิดลองถูกมาในปีแรก ประกอบกับความเป็นชุมชนเมืองที่ชาวบ้าน ยังต้องปากกัดตีนถีบกับการทำมาหากิน ทำให้การดำเนินโครงการดูจะเป็นไปอย่าง ลุ่มๆ ดอนๆ แต่ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น ก็ทำให้คณะทำงานได้เรียนรู้ ซึ่งเป็นประโยชน์ กับกลุ่มกิจกรรมการทำข้าวเกรียบปลาที่ยังดำเนินไปได้ด้วยดีในปัจจุบัน

ความลุ่มๆ ดอนๆ ที่ว่านั้น เริ่มตั้งแต่งานเอกสาร ซึ่งต้องการความละเอียด รอบคอบ ต้องตรวจสอบราคาก่อนซื้อของ อีกทั้งการบันทึกข้อมูลต่างๆ ที่ชาวบ้าน รู้สึกว่าใช้เวลามาก แก้วแล้วแก้วอีกกว่าจะทำได้ถูกต้อง ประกอบกับข้อจำกัดเรื่องการ เขียนอ่านของคณะทำงาน จนหลายครั้งเกิดความท้อ แทบจะเลิกทำโครงการไปเลย แต่เมื่อผ่านมาได้ ก็เห็นข้อดีว่า การทำเอกสารที่ชัดเจนแบบนี้มีประโยชน์ ได้รู้กันหลายคน และทำให้เกิดความโปร่งใส พร้อมแสดงหลักฐานให้ดูได้ หากมีการกล่าวหาเรื่อง การทุจริตเงินโครงการ และแม้ว่า โครงการนี้จะมีความยุ่งยากมากในสายตาชาวบ้าน ที่กว่าจะได้โครงการมา แต่พอได้ทำแล้ว ก็รู้สึกพอใจ เพราะช่วยสร้าง รายได้ ให้ครอบครัว และที่สำคัญไม่แพ้กัน คือ ทำให้ชาวบ้านที่เดิมต่างคนต่างอยู่ นานๆ ที่จะได้มาเจอกันก็เฉพาะในงานประเพณี งานนี้ทำให้ต้องมารวมกลุ่มกัน เพื่อนบ้านได้ พบปะพูดคุยกันมากขึ้น

ยิ่งทุกวันนี้ สมาชิกกลุ่มยิ่งภูมิใจ ที่สามารถดำเนินงานได้บรรลุผล สร้าง รายได้ให้กับสมาชิก และมีเงินปันผลเข้ากลุ่ม ทำให้กล้าไปบอกเล่าให้เพื่อนบ้านคน อื่นฟัง จนเพื่อนบ้านที่เคยปฏิเสธจะเข้ามาเป็นสมาชิกกลุ่ม เริ่มให้ความสนใจ มาร่วม ประชุมมากขึ้น และบางคนขอมาทำงานด้วย ซึ่งกลุ่มฯ ยังเปิดโอกาสให้มาเป็นสมาชิก ได้ โดยต้องลงหุ้นเบื้องต้นคนละ 100 บาท แม้มันเป็นเงินจำนวนไม่มาก แต่เพราะ รายได้ของชาวบ้านไม่มั่นคง ทำให้พวกเขาเรื่อที่จะลงหุ้นด้วย ผู้ประสานงานพื้นที่จึง แนะนำให้เริ่มจากการออมวันละ 10 บาท ให้ครบ 100 บาท เพื่อเอามาลงหุ้นกับ กลุ่มทำข้าวเกรียบ หรือหากยังไม่มั่นใจในคณะทำงานกลุ่มฯ ก็อาจไปร่วมกินอ่อมไว้

ที่ใครคนใดคนหนึ่งที่ตนวางใจก็ได้ และเห็นว่า จะต้องทำความเข้าใจกับชาวบ้านมากขึ้นในเรื่องการออมเพื่อการลงทุน

ประสบการณ์ของชุมชนกาแลตาแป แม้จะคลุ่ม ๆ ดอน ๆ จนลึ้มเล็กไปในบางกิจกรรม แต่ก็ได้สูญเสียเปล่า กลับทำให้คณะทำงานฯ มีความรอบคอบมากขึ้นในการทำกลุ่มอาชีพ เช่น ในปีที่ 2 เมื่อมีการเสนอทำกลุ่มข้าวเกรียบปลาขึ้นมา ก็มองเห็นว่า ชุมชนมีผู้รู้ที่มีฝีมือทำข้าวเกรียบเก่ง คือ นางมีชะ สะมะแอ ซึ่งจะช่วยกลุ่มได้ ทั้งเรื่องเทคนิคการผลิตและการตลาดจากเครือข่ายที่มีอยู่ นอกจากนี้ บทเรียนสำคัญในเรื่องกลุ่มอาชีพ ยังสอนให้รู้ว่า การที่จะทำให้ประสบความสำเร็จได้ต้องคำนึงถึงปัจจัยหลายอย่างประกอบกัน เช่น คุณภาพสินค้า บรรจุภัณฑ์ การตลาด และการบริหารจัดการกลุ่มที่ดี ซึ่งถือเป็นเรื่องไม่ถ้อยหนัก

นอกเหนือจากปัญหาอุปสรรคในเชิงการบริหารจัดการกลุ่ม และปัจจัยที่เกี่ยวข้องเฉพาะในอาชีพนั้น ๆ ไม่อาจปฏิเสธได้ว่า ในภาพรวมบริบทของชุมชนมีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมในงานพัฒนาของชาวบ้าน โดยเฉพาะเรื่องการเมืองท้องถิ่นกาแลตาแปเป็นอีกชุมชนเมืองที่มีความเป็นฝักฝ่ายของขั้วการเมืองท้องถิ่นที่แข่งขันกันอย่างเข้มข้น ประธานชุมชนคนปัจจุบันที่ได้รับเลือกตั้งมาหลายสมัย แม้มีผลงานโดดเด่น โดยเฉพาะการพัฒนาพื้นที่เกาะกลางน้ำให้มีสิ่งอำนวยความสะดวกมากมาย แต่พื้นที่เล็ก ๆ เช่น เกาะกลางน้ำแห่งนี้ ก็เป็นที่หมายปองของกลุ่มผลประโยชน์ที่ข้องเกี่ยวกับการเมืองอยู่ไม่น้อย ซึ่งส่งผลถึงการเข้าร่วมโครงการของชาวบ้านด้วย แม้ผู้ประสานงานพื้นที่จะพยายามประสานงานกับทุกแกนนำแม้ต่างขั้วกัน แต่คงไม่ใช่เรื่องที่จะลงตัวอย่างง่าย ๆ ข้างชาวบ้านนั้น มีทั้งที่ถือฝักฝ่าย และที่ไม่ได้ให้ความสำคัญมากนัก แต่ความเป็นพี่เป็นน้อง เป็นเพื่อนบ้านกัน ก็ทำให้ยึดอึดกระอักกระอ่วนที่จะไปเข้าร่วมโครงการหรือกิจกรรมกับแกนนำของอีกขั้วการเมืองหนึ่ง กิจกรรมที่เกิดขึ้นในช่วงแรกของโครงการจึงมีอุปสรรค มีแรงต้าน ชาวบ้านส่วนหนึ่งก็ไม่กล้ามาใช้พื้นที่บนเกาะ ไม่อยากแสดงตัวให้ดูเหมือนเข้าข้างฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด แต่เมื่อโครงการดำเนินการจนเริ่มสร้างประโยชน์ให้กับสมาชิกได้ คนก็เริ่มเข้ามาใช้พื้นที่เกาะกลางน้ำมากขึ้น ดังนั้นดูเหมือนแนวทางที่เป็นไปได้ คือ การดำเนินงานพัฒนาให้เกิดประโยชน์กับคนหมู่มากในชุมชน การสนับสนุนให้กลุ่มที่ทำโครงการอยู่แล้วในตอนนั้น สร้างโอกาสให้คนอื่น ๆ ได้เข้าร่วมโครงการด้วย หรือได้รับประโยชน์จากโครงการไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง

ชุมชนตลาดเก่า

เรียนรู้และปรับตัวที่ชุมชนตลาดเก่า

ห้องแถวเก่า ๆ เรียงติดต่อกันริมถนนสายแคบ ๆ ขนานไปกับแม่น้ำบางนรา ที่สร้างแตกต่างกันตามใจชอบ บ้างเป็นประตูไม้บานพับแบบโบราณ บ้างเป็นประตูเหล็กสมัยใหม่ สะท้อนความเป็นชุมชนเก่าที่เติบโตแบบไร้การวางแผน สภาพชีวิตที่ต่างคนต่างอยู่ ต่างทำมาหากิน แม้อันเรือนจะอยู่ชิดติดกัน ก็เห็นห่างแทบไม่รู้จักกัน

ตลาดเก่าเป็นชุมชนที่เพิ่งแยกตัวออกไปจากชุมชนกาแลตาแป เมื่อปี 2549 นี้เอง โดยมีถนนสายแคบ ๆ ที่ทอดสู่สะพานข้ามไปเกาะกลางน้ำของชุมชนกาแลตาแปเป็นเส้นแบ่งเขตชุมชน มีประชากรที่อยู่จริงในชุมชนราว 800 คน จาก 148 ครอบครัว และเช่นเดียวกับชุมชนในเมืองทั่วไป ที่มีวิถีแบบต่างคนต่างอยู่ ต่างดิ้นรนทำมาหากินไปแต่ละวัน แต่ละคนมักมีหลายอาชีพ ส่วนใหญ่เป็นงานรับจ้างตามฤดูกาล ทั้งงานที่เกี่ยวข้องกับการประมง การแปรรูปอาหาร และงานรับจ้างทั่วไป นอกจากนี้ ชาวบ้านส่วนหนึ่งได้พยายามรวมตัวกันเป็นกลุ่มอาชีพหารายได้เสริม เช่น กลุ่มแดนเซอร์ หรือกลุ่มทำโลง นอกจากนี้ ที่ชุมชนแห่งนี้ยังมีกิจกรรมสำหรับเยาวชนที่ได้รับการสนับสนุนจากเทศบาลจนสร้างชื่อเสียงให้ไม่น้อย นั่นคือการทำค่ายมวยและฟุตบอลเด็ก ส่วนกลุ่มชาरिकัتماตีหรือกลุ่มฌาปนกิจ เป็นกลุ่มทางสังคมที่ชาวบ้านแทบทั้งหมดในชุมชนเป็นสมาชิก

จากการวิเคราะห์ข้อมูลชุมชน ชี้ให้เห็นว่า ชาวบ้านที่ประสบปัญหาหนี้ระบบกันมาก เนื่องด้วยสภาพวิถีชีวิตแบบหาเช้ากินค่ำจากอาชีพประมงและกิจการต่อเนื่องจากประมง ที่ทุก ๆ ปีมีฤดูมรสุมราว 4 เดือน จึงมักขาดรายได้ กว่าจะใช้คืนได้ก็ต้องช่วงหมดหน้ามรสุม พอเข้าหน้ามรสุมก็เริ่มต้นเป็นหนี้ใหม่อีก หมุนเวียนเช่นนี้ทุกปี จึงได้ข้อสรุปว่า หากคนในชุมชนสามารถร่วมกันออมเงิน จนเกิดแหล่งทุนให้กับตัวเองได้ ก็จะลดปัญหาหนี้นอกระบบลงได้บ้าง จึงเป็นที่มาของกลุ่มออมทรัพย์และร้านค้าลอยฟ้าชุมชนตลาดเก่า อันเป็นโครงการที่ได้รับการสนับสนุนในปีก่อน มีเป้าหมายเพื่อส่งเสริมการออมและจัดซื้อสิ่งของจำเป็นให้กับสมาชิกในราคาถูก ทั้งยังสามารถผ่อนชำระได้ด้วย แต่เนื่องจากไม่มีสถานที่สำหรับเปิดเป็นร้านค้า จึงปรับให้เป็น “ร้านค้าลอยฟ้า” คือ ไม่ต้องซื้อสินค้ามาเก็บไว้แบบร้านค้าทั่วไป หากทุกเดือนจะมีใบรายการสั่งซื้อสินค้าไปสอบถามความต้องการจากสมาชิก โดยเลือกเอาสินค้า

หลักๆ ประมาณ 4-5 รายการเท่านั้น แล้วกลุ่มฯ ไปดำเนินการจัดซื้อมาแจกจ่ายให้สมาชิกตามวันเวลาที่ตกลงกัน แม้ทางกลุ่มฯ จะบวกก่าไรเพื่อนำมาใช้ในการบริหารจัดการบ้าง แต่การรวมซื้อสินค้าเป็นจำนวนมากเช่นนี้ ทำให้ได้ราคาถูกลงกว่า สำหรับสินค้าที่มีราคาสูง สมาชิกสามารถผ่อนจ่ายได้ โดยมีสมาชิกคนอื่นมาค้ำประกัน 2 คน

กลุ่มฯ เริ่มต้นด้วยสมาชิก 30 ครอบครัว สมาชิกแต่ละคนต้องออมต่อเนื่องเดือนละไม่ต่ำกว่า 50 บาท ปัจจุบันมีสมาชิกรวม 71 คนแล้ว นับเป็นสัดส่วนประมาณครึ่งหนึ่งของจำนวนครัวเรือนทั้งหมดในชุมชน เลยทีเดียว สำหรับการบริหารจัดการรายได้จากร้านค้า หลังจากหักเงินชะงาด หรือการทำบุญให้กับผู้นำศาสนา และผู้ด้อยโอกาสรวม 8 ประเภทในชุมชนร้อยละ 2.5 แล้ว จะปันผลให้ผู้ถือหุ้นร้อยละ 70 และให้กับคณะทำงานร้านค้าร้อยละ 20 ที่เหลืออีกร้อยละ 10 เป็นทุนสำรอง ของกลุ่ม ส่วนเงินสนับสนุนการจัดซื้อสินค้ารอบแรกที่ได้รับจากโครงการช.ช.ต. จำนวน 2 แสนบาท ให้ถือเป็นทุนของชุมชน ที่ต้องได้รับการปันผลคืนสู่ชุมชน ในรูปกองทุนสาธารณประโยชน์ เพื่อการจัดสวัสดิการและกิจกรรมสาธารณะสำหรับชาวบ้านในชุมชนต่อไป

ในปีที่ 2 ชาวบ้านเสนอขอรับการสนับสนุนกลุ่มเลี้ยงปลากระชัง เนื่องจากเป็นที่ต้องการของตลาดทั้งในและต่างประเทศ ประกอบกับชาวบ้านมีความชำนาญในอาชีพนี้อยู่แล้ว ทำเลที่ตั้งของชุมชนซึ่งอยู่ติดกับแม่น้ำบางนราก็เหมาะสม แต่ต้นทุนในการเลี้ยงสูงขึ้นจนทำให้ชาวบ้านหลายคนไม่สามารถที่จะลงทุนเลี้ยงเองตามลำพังได้ โดยโครงการ ช.ช.ต. สนับสนุนวัสดุทำกระชังปลาทั้งหมด สมาชิกต้องออกแรงทำกระชังกันเอง ส่วนพันธุ์ปลาและค่าอาหารปลานั้น โครงการฯ ออกให้ครึ่งหนึ่งที่เหลือสมาชิกต้องระดมทุนกันเอง ในรูปการขายหุ้นๆ ละ 100 บาท แต่ซื้อได้ไม่เกินคนละ 100 หุ้น เพื่อกระจายการถือหุ้นให้กับคนในชุมชน และป้องกันไม่ให้ผู้ที่มีฐานะเข้ามาถือหุ้นในสัดส่วนที่สูงกว่าสมาชิกคนอื่น ๆ และทำให้มีอำนาจครอบงำกลุ่มฯ ได้ การเลี้ยงปลาในรอบแรก เริ่มต้นเพียง 5 กระชัง และกลุ่มฯ เพิ่งจับขายได้เมื่อปลายปี 2555 ที่ผ่านมานี้เอง ผลกำไรที่ได้เป็นที่น่าพอใจ ทำให้กลุ่มฯ กำลังเตรียมเลี้ยงในรอบที่ 2 หลังหมดหน้ามรสุม โดยมีผู้สนใจลงทุนเลี้ยงปลาเพิ่มขึ้นเป็น 10 กระชัง จากผู้ลงหุ้นทั้งหมด 20 ราย ทั้งนี้มีการตกลงจัดสรรรายได้ที่เกิดขึ้น โดยหลังจากหักเงินชะงาดร้อยละ 2.5 แล้ว รายได้ที่เหลือปันผลให้ผู้ถือหุ้นร้อยละ 60 ให้ผู้ทำหน้าที่เลี้ยงปลาร้อยละ 30 และอีกร้อยละ 10 ให้กับคณะทำงานโครงการ

ชุมชนเมืองอย่างชุมชนตลาดเก่า ที่ชาวบ้านส่วนใหญ่หาเช้ากินค่ำ การหาคนเข้าร่วมโครงการซึ่งมีกระบวนการเป็นขั้นเป็นตอนอย่างมีหลักการ เน้นการมีส่วนร่วม และใช้เวลา อีกทั้งต้องทำงานเอกสารที่ชาวบ้านไม่คุ้นเคย จึงเป็นเรื่องไม่ง่าย และเมื่อได้คนเข้าร่วมแล้ว ก็ยังต้องเผชิญกับอุปสรรคเรื่องการให้เวลาที่มักกระทบต่อการทำมาหากินของชาวบ้าน ดังนั้นดูเหมือนการต้องปรับวิธีทำงานให้เหมาะกับเวลาและวิถีชีวิตของชาวบ้าน จะเป็นบทเรียนสำคัญที่ได้จากที่นี่

ผู้ประสานงานพื้นที่ให้ภาพย้อนหลังว่า ในช่วงแรกที่เข้ามาทำงานในพื้นที่เพื่อทำความเข้าใจโครงการ และหาอาสาสมัครร่วมเก็บข้อมูลชุมชน เป็นไปด้วยความยากเย็น เริ่มจากการเสาะหาคนผ่านประธานชุมชนและกลุ่มผู้นำในชุมชน ซึ่งมักได้รับการชี้เป้าไปยังคนอื่น ๆ ต่อไปเรื่อยๆ ทำให้ต้องไปพูดคุยกับชาวบ้านคนแล้วคนเล่า แต่น้อยคนนักที่จะสนใจ ด้วยเหตุผลคล้ายกันว่า ไม่มีเวลา นอกจากนี้ ยังใช้วิธีค้นหาชาวบ้านที่อาจจะสนใจด้วยตัวเอง โดยพาตัวไปเข้าร่วมกิจกรรมกับกลุ่มคนในชุมชน เช่น ไปวิ่งออกกำลังกายบริเวณชายหาด เพื่อพบปะกับกลุ่มเยาวชนที่ไปวิ่งออกกำลังกาย หรือไปเยี่ยมค่ายซ่อมมอไซค์ จนในที่สุด ได้อาสาสมัครมา 5 คน ปัญหาพร้อมของชาวบ้านที่นี่คือ ไม่ค่อยมีเวลาว่าง หรือพอมีว่างก็มักไม่ตรงกัน เนื่องจากมีการงานอาชีพที่หลากหลาย ทำให้มีการเข้า ๆ ออก ๆ ของอาสาสมัครอยู่เสมอ หรือในขั้นการหาคณะทำงานโครงการ แม้จะได้รายชื่อมาครบ 15 คน แต่กว่าจะได้เห็นรูปธรรมที่จับต้องได้ ทำให้สุดท้ายเหลือคณะทำงานที่เกาะติดต่อเนื่องเพียง 7 คนเท่านั้น

นอกจากจะหาชาวบ้านมาร่วมทำงานยากแล้ว สถานการณ์ในชุมชนตลาดเก่ายังซับซ้อนด้วยเรื่องข้อจำกัดพื้นที่ที่ซับซ้อนเข้ามาอีกด้วย ปรีชา บือราเฮง หรือแบดลุ หนึ่งในคณะทำงานโครงการ เล่าย้อนหลังถึงวันที่ผู้ประสานงานพื้นที่เข้ามาติดต่อกว่า ตอนแรกตนได้ปฏิเสธไปว่าไม่สะดวกเข้าร่วมโครงการ ด้วยไม่แน่ใจว่าโครงการมีที่มาที่ไปอย่างไร มีเป้าประสงค์แอบแฝงทางการเมืองหรือไม่ อีกทั้งต้องการพิสูจน์ความมุ่งมั่นของผู้ประสานงานด้วยว่ามีความจริงใจจริงใจกับชุมชนแค่ไหน แต่ผู้ประสานงานพื้นที่ก็ยังมีมาชวนคุยอยู่เรื่อยๆ ที่ร้านซ่อมมอเตอร์ไซค์ของตน

ครั้นเมื่อได้คณะทำงานโครงการแล้ว การจัดประชุมแต่ละครั้ง ไม่ว่าจะกับชาวบ้านทั่วไป หรือระหว่างคณะทำงานด้วยตนเอง ก็มักประสบปัญหาเดิม ๆ หลายครั้งต้องเริ่มประชุมไปก่อนกับคนจำนวนไม่มาก ระหว่างนั้นก็จะมีคนเข้า ๆ ออก ๆ ตลอดเวลา เพราะต้องออกไปทำภารกิจส่วนตัว จนสุดท้ายผู้ประสานงานพื้นที่ต้อง

คอยตามไปชี้แจงเนื้อหาการประชุมเพิ่มเติมเสมอ สำหรับผู้ที่ไม่ได้เข้าร่วมประชุม จนจบ เวลาว่างที่ไม่ตรงกันของคณะทำงานโครงการทำให้เรียกประชุมยากเช่นนี้ ผลักดันให้ผู้ประสานงานต้องปรับจากการประชุมพร้อมกัน เป็นการตระเวนคุยเป็น กลุ่มย่อยๆ ต่างกรรมต่างวาระกัน เช่น กับผู้นำศาสนา กรรมการมัสยิด ไปคุยกันหลัง เวลาละหมาด กับแกนนำชุมชนและผู้อาวุโสในชุมชน ไปคุยตามร้านน้ำชา กลุ่ม แม่บ้านต้องคุยขณะทำข้าวเกรียบ เช่นเดียวกับกลุ่มอาชีพอื่นๆ ก็ต้องตามไปคุยจนถึง ที่ๆ พวกเขาทำงานกันเลย ขณะที่กลุ่มเยาวชนนั้น ต้องตามไปร่วมกิจกรรมกับพวกเขา เช่น ไปร่วมวิ่งออกกำลังกาย หรือร่วมเตะฟุตบอลด้วย หรือถ้าต้องการพูดคุยกับ ประธานคณะทำงานซึ่งมีอาชีพเสริมด้วยการทำกลุ่มแดนเซอร์ ก็ต้องตามไปคุยที่กลุ่ม ในกรณีที่ต้องให้มาประชุมพร้อมกันในวาระสำคัญๆ เพื่อสร้างความรับรู้ให้ทั่วถึงมากที่สุดและต้องการความเห็นร่วมจากคนทั้งชุมชน เช่น เวทีวิเคราะห์ชุมชน ก็จะแบ่ง อาสาสมัครออกไปตามโซนบ้าน เพื่อไปชักชวนชาวบ้านให้มาเข้าร่วมเวที โดยกำหนด ว่าอาสาสมัครคนหนึ่ง ต้องชวนคนมาร่วมเวทีให้ได้อย่างน้อย 3 คน และถึงที่สุดแล้ว ก็เห็นการปรับตัวของชาวบ้านเองในเรื่องนี้ด้วย เช่น มีการสลับเปลี่ยนหรือแบ่งกัน ในครอบครัว อย่างการประชุมสัปดาห์นี้ ให้ผู้หญิงไปเข้าร่วม ผู้ชายทำงาน หรือถ้านัด ประชุมวันศุกร์ ซึ่งชาวประมงไม่ออกเรือ ก็จะได้ผู้ชายมาร่วมประชุมเป็นส่วนใหญ่

นอกจากนี้ สถานที่สำหรับการประชุมหรือ พบปะกัน ก็เป็นอีกปัญหาหนึ่งของที่นี่ บางครั้งสามารถใช้มัสยิดได้ แต่ก็ไม่สะดวกนัก เนื่องจากต้องหลีกเลี่ยงการ ประกอบศาสนกิจตามเวลา จนในที่สุด ได้มาใช้ที่ศูนย์ประสานงานของชุมชนตลาด เก่า ซึ่งเป็นร้านซ่อมมอเตอร์ไซค์ส่วนตัวของแบดูล ซึ่งเป็นคณะทำงานคนหนึ่งนั่นเอง

ทั้งโครงการกลุ่มออมทรัพย์และร้านค้าลอยฟ้าชุมชนตลาดเก่า และกลุ่ม เลี้ยงปลากระพงในกระชัง เบื้องต้นถือว่าสามารถตอบโจทย์ของชาวบ้านได้ เรื่องการ ลดรายจ่าย ทำให้สมาชิกซื้อสินค้าในราคาถูกลง และสร้างรายได้เสริมให้กับกลุ่มเลี้ยง ปลากระพง ส่วนประโยชน์ที่เกิดจากกระบวนการทำงานของโครงการนั้น อาจยังกล่าว ได้ไม่ชัดเจนนัก แต่อย่างน้อยก็เป็นโอกาสให้คณะทำงานได้สัมผัสกับการทำงานบน ฐานข้อมูล และทักษะการบริหารจัดการโครงการด้วยตัวชาวบ้านเอง ซึ่งแตกต่างไป จากโครงการทั่วไป โดยเฉพาะการเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชนที่ละเอียด ชัดเจน นำมา วิเคราะห์จนได้ประเด็นทำโครงการพัฒนาที่เป็นความต้องการของชุมชนจริงๆ เป็น จุดเด่นที่คณะทำงานบอกว่า มีความแตกต่างจากโครงการอื่นๆ ซึ่งแทบทั้งหมดใช้ การประชุมชาวบ้าน เพื่อชี้แจงประเด็นการทำโครงการที่ถูกกำหนดมาแล้ว อย่างมาก

ที่สุด ชาวบ้านก็เพียงยกมือโหวตเลือกในตัวเลือกที่หน่วยงานนั้น ๆ นำมาเสนอ เช่น โครงการส่งเสริมอาชีพ ก็ให้เลือกระหว่างการเลี้ยงเป็ดหรือเลี้ยงไก่ เป็นต้น

นอกจากนี้ ข้อมูลชุมชนยังทำให้คณะทำงานเห็นว่า ใครอยู่ตรงไหน ทำอะไรบ้าง ...แต่ก่อนใครมาถามอะไรเกี่ยวกับชุมชนต้องนึกก่อน เดียวนี้ใครถาม ตอบได้ทันที และทำให้รู้อีกว่า ในชุมชนมีคนที่มีความสามารถในการงานหลายอย่าง

ที่สำคัญ การที่กำหนดให้คณะทำงานต้องทำแผนการทำงาน และแผนงบประมาณที่ชัดเจนเสนอก่อนได้รับการอนุมัติงบประมาณ และการให้ชาวบ้านเป็นผู้ถืองบประมาณและบริหารจัดการโครงการด้วยตัวเอง แม้จะยุ่งยากในช่วงแรก แต่พอทำไปตามที่ได้รับคำแนะนำจากผู้ประสานงานพื้นที่ และเจ้าหน้าที่สำนักงาน แอลดีไอ ทำให้คณะทำงานพบว่า ตนมีความรู้ ความสามารถเพิ่มขึ้น เช่น เรื่องการจัดเวทีประชุม อีกทั้งยังเปิดบทบาทของตนเองในฐานะคณะทำงานให้เป็นที่รู้จักของคนในชุมชนมากขึ้นด้วย

ชุมชนพิทักษ์ลิขิต

พื้นที่สาธารณะของชุมชนพิทักษ์ลิขิต

ชุมชนพิทักษ์ลิขิตเพิ่งตั้งขึ้นเมื่อ 20 ปีก่อน โดยได้ชื่อตามถนนเส้นหลักเส้นหนึ่งกลางเมืองนราธิวาส ที่ตั้งชุมชนอยู่ระหว่างถนนสองสาย มีพื้นที่ราว 40 ไร่ แต่แออัดด้วยประชากรราว 1,002 คน จาก 217 ครัวเรือน ที่ปลูกสร้างที่อยู่อาศัยกันอย่างแน่นขนัด หลังคาบ้านแต่ละหลังแทบเกยกัน แม้บालาเซาะห์หลังน้อยกลางชุมชนก็ยังตั้งเบียดเสียดอยู่กับบ้านเรือนโดยรอบ ทั้งชุมชนเหลือที่ว่างส่วนบุคคลที่ด้านข้างของมัสยิด กว้างยาวเพียง 25x10 เมตร ซึ่งบัดนี้กลายเป็นอาคารอเนกประสงค์หลังย่อมใหม่เอี่ยม

ปัญหาการไม่มีสถานที่ทำกิจกรรมของชุมชนแห่งนี้ เป็นความต้องการที่อยู่ในใจของคนทุกคน ที่ผ่านมามีคนต้องไปอาศัยทำที่บาลาเซาะห์ ไม่ว่าจะการประชุม หรือกิจกรรมอะไร หากเป็นงานที่มีการกินอาหารกัน ก็ต้องรีบเก็บกวาดเช็ดถู ก่อนถึงเวลาละหมาด บางกิจกรรม เช่น หมออนามัยมาฉีดวัคซีนเด็ก ก็ทำกันที่นั่น เด็กร้องไห้กันกะจองอแง ดูแล้วไม่เหมาะสมเท่าไรนัก วิถีชีวิตของชาวบ้านที่นี่เร่งรีบ ไม่ค่อยมีเวลา เหมือนคนในชุมชนเมืองทั่วไป และการไม่มีพื้นที่สาธารณะรองรับการพบปะปะทะสังสรรค์ของผู้คน ก็ยิ่งส่งเสริมสภาพชีวิตให้ต่างคนต่างอยู่ ไม่ค่อยมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันนัก แม้จะอยู่บ้านใกล้กันก็แทบไม่รู้จักกัน

จากการวิเคราะห์ข้อมูลชุมชนที่อาสาสมัครร่วมกันเก็บขึ้นมา นำไปสู่การตัดสินใจของชาวบ้านที่จะทำโครงการสร้างอาคารอเนกประสงค์ โดยระดมทุนกันซื้อที่ดินว่างแปลงดังกล่าว ในราคา 380,000 บาท และแม้ชุมชนจะขอซื้อโดยการผ่อน แต่เจ้าของที่ดินก็ได้มอบโฉนดและทำหนังสือสัญญาที่ดินแปลงดังกล่าวให้กับชุมชน

นอกจากปัญหาการขาดพื้นที่สาธารณะสำหรับทำกิจกรรมชุมชนร่วมกันแล้ว ข้อมูลชุมชนยังสะท้อนปัญหาการขาดเงินทุนหมุนเวียนในการประกอบอาชีพ พอปีที่ 2 จึงมีการพัฒนากลุ่มออมทรัพย์ โดยสนับสนุนให้เกิดการออมก่อนที่จะกู้ยืมไปลงทุนสร้างอาชีพ และเพื่อให้สมาชิกได้สะสมเงินไว้ทำกูรบ้าน หรือการซื้อตัสต์ร์ เพื่อแจกเป็นทานแก่ผู้ยากไร้ อันเป็นประเพณีที่ปฏิบัติสืบเนื่องกันมานานของชาวมุสลิม

กลุ่มออมทรัพย์เพิ่งเริ่มเปิดรับสมาชิกในเดือนตุลาคม 2555 ที่ผ่านมา โดยสมาชิกทุกคนต้องลงหุ้น ๆ ละ 10 บาท เพื่อให้คนที่มียรายได้น้อยได้มีโอกาสออมด้วย

และกำหนดให้แต่ละคนมีหุ้นสูงสุดไม่เกิน 200 หุ้น เพื่อป้องกันไม่ให้มีใครคนใดคนหนึ่งถือหุ้นมากกว่าคนอื่น ๆ เกินไปจนมีอิทธิพลเหนือสมาชิกคนอื่น ๆ โดยเฉพาะสมาชิกแต่ละคนมีหุ้นราว 10 หุ้น หลังจากนั้นสมาชิกสามารถออกรายเดือนได้ตามกำลังการดำเนินงานของกลุ่มในช่วงที่ผ่านมา เน้นการอบรม ทำความเข้าใจกระบวนการทำงานของกลุ่มออมทรัพย์ การดูงานการบริหารจัดการกลุ่มออมทรัพย์ต่างๆ เช่น ที่มีสียัดบ้านเหนือ อมรมที่กลุ่มออมทรัพย์อิมานูอ์ฟฟาน หรือเชิญวิทยากรจากสหกรณ์ออมทรัพย์อัสลิติก มาพูดเรื่องการออมทรัพย์ตามหลักศาสนาอิสลาม ซึ่งชาวบ้านให้ความสนใจเข้าร่วมฟังเป็นจำนวนมาก

ชุมชนพิทักษ์ลิขิตเป็นตัวอย่างของชุมชนเมืองที่พยายามข้ามผ่านอุปสรรคการทำงานโครงการพัฒนา ในเรื่องการไม่มีเวลาของชาวบ้าน ด้วยความอดทนของคณะทำงานกลุ่มเล็กๆ ร่วมกับความสม่ำเสมอในการหนุนเสริมของผู้ประสานงานพื้นที่ จนได้รับการสนับสนุนโครงการ

ยูกิฟลี หะมะ หรือแบลี อดีตประธานชุมชน บอกว่า ช่วงแรกที่ร่วมงาน รู้สึกงง ๆ ไม่รู้ว่าแอลดีเอดีต้องการอย่างไร เพราะโดยทั่วไป ถ้ามีโครงการมา ก็จะได้เลย แต่กับโครงการ ช.ช.ต. มาแปลก มีกระบวนการที่ซ้ำมาก อย่างในขั้นตอนการเก็บข้อมูลชุมชน ที่ต้องถามข้อมูลด้านต่าง ๆ อย่างละเอียด คณะกรรมการโครงการที่เคยเป็นอาสาสมัครเก็บข้อมูล เล่าว่า เวลาไปสอบถามชาวบ้านเพื่อหาข้อมูลนั้น มักถูกชาวบ้านย้อนถามว่า *จะรู้เรื่องนี้ไปทำไม เรื่องที่จะรู้เกี่ยวข้องกับโครงการที่จะทำหรือ* กระทั่งในหมู่อาสาสมัครด้วยกัน ก็มีคำถามทำนองว่า *ทำไมต้องเก็บเยอะขนาดนี้* จนหลายครั้งรู้สึกท้อ และเริ่มไม่มั่นใจว่าจะได้ทำโครงการจริง แต่ที่อดทนทำเพราะเชื่อใจผู้ประสานงานที่ขยันมาบ่อย ๆ และคอยให้ความมั่นใจ

ช่วงปีแรก ผู้ประสานงานพื้นที่ต้องใช้ความพยายามอย่างมากในการชักชวนคนในชุมชนให้มาร่วมกิจกรรมแบบ *“ชวนแล้วชวนอีก”* แม้คนที่ชวนมาได้แล้ว ก็ต้องคอยให้กำลังใจ ไม่ให้ถอนตัวไปกลางคัน การเชิญประชุมแต่ละครั้ง มีผู้มาร่วมไม่เกิน 20 คน เนื่องจากชาวบ้านมีภาระการหาเลี้ยงชีพที่ค่อนข้างรัดตัว จนถึงเวทีวิเคราะห์ชุมชน จึงได้ชาวบ้านมาเข้าร่วมเพิ่มขึ้นเป็น 60 คน หลังจากรับฟังการชี้แจงโครงการแล้ว ยิ่งรู้สึกแปลกเข้าไปอีก เพราะไม่มีกิจกรรมหรือสิ่งของมาให้เหมือนโครงการอื่นๆ กว่าจะเห็นกิจกรรมชัดเจน หรือสิ่งที่พอจับต้องได้ก็ใช้เวลานานถึง 8 เดือน ช่วงแรกๆ มีแต่การประชุมที่ไม่ได้อะไรกลับไปเลย ทำให้การชักชวนคนมาร่วมงานหรือร่วมประชุมยิ่งยากขึ้นไปอีก หลายคนมาร่วมประชุมครั้งเดียวเท่านั้น พอไปชวนครั้งที่ 2

ก็ไม่ยอมมาแล้ว สร้างความหนักใจและท้อแท้ให้กับคณะทำงานอย่างมาก และปัญหา
นี้ ก็เกิดขึ้นตลอดระยะเวลาการดำเนินงานของโครงการ แม้การประชุมประจำทุกเดือน
ของโครงการ คณะทำงานบางคนก็ไม่ว่าง ต้องออกไปทำงานนอกชุมชน หรือไม่ก็
กำลังออกเรือไปทำงานในทะเล จนในที่สุดพวกเขา ก็ปรับตัว โดยสลับกันมาร่วมเวที
เช่น หากเป็นการประชุมที่นัดในวันศุกร์ ที่คนส่วนใหญ่หยุดงาน ก็จะมีผู้ชายมาเข้าร่วม
มากขึ้น ขณะที่ในครั้งอื่นๆ จะให้คณะทำงานที่เป็นหญิงมาร่วมเป็นส่วนใหญ่

โตวันโนรีดา สุกิจจານันท์ ผู้หญิงเพียงคนเดียวในคณะกรรมการโครงการ 4
คน ที่ยืนหยัดทำงานมาตั้งแต่ต้นบอกว่า ตนเองก็เคยท้อ เมื่อคนที่ทำงานด้วยกัน บาง
ช่วงเหมือนไม่ให้ความร่วมมือ ไม่ค่อยมาร่วมประชุม บางครั้งเหลือคนมาประชุมเพียง
ไม่กี่คน แต่อาศัยกำลังใจจากผู้ประสานงาน ที่ช่วยให้เกิดแรงจูงใจเธอสามารถทำ
โครงการต่อมาจนถึงวันนี้ ด้านนาตาเราะะ ยูโซะ แม่บ้านวัยกลางคนซึ่งเป็นกรรมการ
โครงการบอกว่า การทำงานร่วมกันในโครงการ ทำให้มีโอกาสดำเนินกิจกรรมกับกลุ่ม
เยาวชนในชุมชน ที่แม้จะพอรู้จักหน้าค่าตากันอยู่บ้าง แต่น้อยนักที่กิจกรรมประจำวัน
จะได้มาข้องเกี่ยวกับกัน กลางวันไม่รู้ว่าจะไปอยู่ที่ไหนกัน แต่พอตกเย็นก็พากันไป
เตะฟุตบอลหรือนั่งเล่นริมทางเดิน เมื่อผู้ประสานงานมาขอร้องให้ตนช่วยหาตัวแทน
เยาวชนมาร่วมงานให้ ในฐานะที่เป็นกรรมการชุมชน (ขณะนั้น) จึงได้ไปชวนอาสา
สมัครเยาวชนได้ 4 คน ระหว่างการทำงานร่วมกันนั้น แม้พวกเขาอาจจะไม่ได้จดจ่อ
กับการทำงานตามแผนงาน ต้องกระตุนกันอยู่บ้าง แต่เมื่อได้ลงมือทำแล้ว ก็ทำอย่าง
แข็งขัน โดยเฉพาะด้านงานก่อสร้างแล้ว แม่บ้านอย่างเธอห้วนใจว่า *ไม่รู้ว่าจะเสร็จ
ได้อย่างไร เพราะเราจะสร้างอาคาร แต่ไม่มีคนที่มีความสามารถ เราจะทำงานกันได้อย่างไร*
ใจ เธอเห็นว่า การได้ร่วมงานกับเยาวชนที่คนหนึ่งกำลังเรียนด้านก่อสร้างที่วิทยาลัย
เทคนิค ส่วนอีกคนมีประสบการณ์จากการทำงานรับจ้างก่อสร้างมาก่อน ถือเป็นความ
ลงตัวที่เหมาะสมมากสำหรับโครงการพัฒนาที่กำลังเกิดขึ้นในชุมชน

กระนั้นก็ตาม การก่อสร้างอาคารอเนกประสงค์แห่งนี้ ก็ใช้เวลาค่อนข้างนาน
เพราะชาวบ้านแต่ละคนต้องทำงานหาเลี้ยงชีพกันหลายอย่าง ทำให้แทบไม่มีเวลาว่าง
หรือมีบ้างก็ไม่ตรงกัน งานก่อสร้างที่ต้องช่วยกัน ทำเป็นกลุ่ม จึงยังนัดหมายลำบาก
ประกอภกับช่วงก่อสร้างคาบเกี่ยวกับเดือนถือศีลอด ชาวมุสลิมมักพักการทำงานหนัก
และเมื่อผ่านพ้นไปแล้ว ก็เจอหน้าฝนอีก ทำให้การก่อสร้างอาคารยิ่งล่าช้าไปอีก

ย้อนหลังไป เมื่อได้รับอนุมัติโครงการแล้ว คณะกรรมการโครงการได้ไปร่วม
อบรมการบริหารจัดการโครงการร่วมกับพื้นที่อื่นๆ จากทั้ง 3 จังหวัดชายแดน

ภาคใต้ คณะกรรมการฯ ที่ไปกันทั้ง 4 คน สะท้อนว่า ต้องทำเอกสารละเอียดมาก ...แต่ดีนะ เพราะตรวจสอบได้ชัดเจน โปร่งใส ใครจะว่าเรากินเงินโครงการ เราก็มีย เอกสารให้ดู แม้กระนั้น ระหว่างการดำเนินโครงการ ก็ยังมีข่าวลือว่าคณะกรรมการ โครงการทุจริต โดยลือว่าโครงการนี้ได้เงินมาตั้ง 5 ล้าน แต่ทำงานจริงเพียงไม่กี่แสน ซึ่งกรรมการโครงการตัดสินใจว่า จะไม่นำพากับข่าวลือที่ไม่เป็นจริง เพราะมันใจว่า ทุกอย่างที่เราทำมีเอกสารชัดเจน อีกทั้งยังเห็นความสำคัญของการประชุมชี้แจงการ ดำเนินงานของโครงการ อย่างไรก็ตาม การดำเนินงานหลายอย่างก็ค่อนข้างลำบาก โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับการตรวจสอบราคา คณะทำงานฝ่ายจัดซื้อ-จัดจ้างแล้วว่า บางที โคนร้านค้า เวลาไปตรวจสอบราคา ว่ามาตามๆ แต่ไม่เห็นชื่อ หรือ บางทีให้ประธาน คณะทำงานโครงการไปซื้อสินค้า แต่ได้ใบเสร็จไม่ครบ หรือไม่ถูกต้อง ก็ต้องอาศัย ผู้ประสานงานพื้นที่ไปเป็นเพื่อนด้วย เพื่อทวงใบเสร็จ

เมื่อชวนมองย้อนหลังถึงประสบการณ์และบทเรียนที่ได้ คณะกรรมการ โครงการบอกว่า ทำให้ตนมีทักษะการทำเอกสาร และแม้งานยากก็สามารถทำได้ ทั้งๆ ที่ไม่เคยทำโครงการที่ไหนมาก่อน แผนงานที่ต้องเขียนขึ้นในโครงการนี้ ทำให้มีการ ทำงานเป็นขั้นเป็นตอน แต่ละกิจกรรมมีการระบุงบประมาณกำกับชัดเจน รวมทั้งมี ระบบบัญชีที่ละเอียด ชัดเจน ดังนั้นหากมีโครงการอื่นๆ เข้ามาในชุมชนอีก ก็อยาก จะบริหารโครงการแบบนี้ แม้แหล่งทุนไม่กำหนดก็ตาม เพราะถือว่าทำเก็บไว้ดูกันเอง เพื่อแสดงถึงความโปร่งใสของคนทำงาน และบอกว่า แม้เคยนึกท้อ แต่ไม่เคยถอย เพราะได้แรงใจจากเพื่อนในคณะทำงานด้วยกัน ที่แม้จะเหลือ น้อยคน แต่ก็สู้ เมื่อ ทำสำเร็จแล้วก็เกิดความภูมิใจในสิ่งที่กรรมการฝ่ายการเงินการบัญชีบอกว่า *วันนี้เรา ทำสิ่งยากๆ ได้แล้ว พอวันหน้าหากได้ทำโครงการอื่นๆ จะง่ายหมด*

ลาอีฟ ยา รองประธานโครงการก่อสร้างอาคารอเนกประสงค์ในวัยเพียง 26ปี ซึ่งเป็นกำลังหลักคนหนึ่งของงานนี้บอกว่า ตนเองมีความกล้าซึ้น มีความสัมพันธ์ กับเพื่อนและผู้ใหญ่ในชุมชนดีขึ้น ภูมิใจที่ได้ค้นพบว่า *เราก็มทำได้ด้วยตัวเอง และอยาก สอนคนอื่นให้ทำได้ด้วย* ส่วน อัคริฟ เจ๊ะมะ วัย 25 ปี ประธานโครงการฯ กล่าวย้ำ ความเต็มออยู่ 2-3 ครั้ง ที่แสดงถึงความภูมิใจในโครงการสร้างอาคารอเนกประสงค์ เป็นสิ่งที่ชาวบ้านต้องการอย่างมาก *อยากได้มานานแล้ว พยายามขอการสนับสนุน มาหลายรุ่นแล้ว มีการประชุมเรื่องอาคารนี้หลายครั้ง แล้วหายไปหมด... บาง หน่วยงานว่าจะให้ๆ แต่ไม่ให้สักที แต่โครงการนี้ให้จริง ๆ และบอกว่า ผมเป็นเยาวชน อายุหน่อย แต่ทำได้ ต้องการพิสูจน์ตัวเองว่าเราทำได้ ลบคำสบประมาทจากคนอื่น ๆ*

เยาวชนซึ่งเป็นกำลังที่แข็งแกร่งของโครงการฯ ทั้งคู่ บอกเล่าอย่างภาคภูมิใจว่า ตนรู้สึกว่ารุดาดีขึ้น เข้าสังคมเป็นขั้นๆ กล้าพูดในเวที แต่ก่อนเป็นกบในกะลา พอมาทำโครงการนี้ได้เปิดหูเปิดตา ได้ไปประชุมบ่อยๆ และการได้พบกับเพื่อนต่างชุมชนที่ทำงานภายใต้โครงการฯ ช.ช.ต. เหมือนกัน พอได้คุยกันได้เป็นเครือข่าย แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ก็รู้สึกภูมิใจที่ทำให้ชุมชนอื่นๆ เห็นบทบาทของเยาวชนที่ชุมชนพิทักษ์ลิขิต จนมีบางคนอยากมาดูผลงาน นอกจากแกนนำเยาวชน 2 คนนี้แล้ว ยังมีเยาวชนอีกราว 10 คนที่มาร่วมทำโครงการก่อสร้างอาคารจนสำเร็จ ขณะนี้พวกเขาหลายคนจบการศึกษามัธยมปลายแล้ว กำลังไปเรียนต่อที่หาดใหญ่ แต่ความสนิทสนมที่ได้จากการทำงานร่วมกันที่ผ่านมา ทำให้พวกเขายังติดต่อคบค้ากันอยู่

นอกเหนือจากเยาวชนที่เป็นกำลังหลักของงานแล้ว โครงการนี้ยังสนับสนุนให้ผู้หญิงเข้ามาเป็นคณะทำงานด้วย แม้จะเป็นโครงการก่อสร้างก็ตาม หญิงแม่บ้านคณะกรรมการโครงการคนหนึ่ง รู้สึกภูมิใจมากที่ตนมีส่วนทำสิ่งที่เป็นประโยชน์กับชุมชนมาก เธอบอกว่า ...ไม่เคยนึกมาก่อนว่าจะทำได้... แต่ในที่สุดเราก็สามารถสร้างอาคารได้ทั้งหมด

“แต่ก่อนไม่อยากจะคบหากับใคร ไม่เคยรับรู้ความเป็นไปในชุมชน เราไม่เคยได้อะไรจากชุมชน เลยไม่อยากจะยุ่งด้วย”

(บีบี ซาวีเยะ อาแว)

“โครงการนี้ดีที่สุดที่สุด ทำให้คนที่ไม่รู้จักกัน ก็ได้รู้จักกัน”

(ประธานคณะทำงานโครงการ)

เสียงดังกล่าวสะท้อนว่า การอยู่อย่างตัวใครตัวมัน เป็นปรากฏการณ์ปกติของชุมชนพิทักษ์ลิขิต และอาจจะหมายรวมถึงชุมชนเมืองทั่วไป ด้วยกระบวนการของโครงการที่สร้างเงื่อนไขให้คณะทำงาน ต้องมาร่วมประชุมกัน ต้องแก้ไขปัญหางานเอกสารที่ยากแสนยากหรือปัญหาอื่นๆ ของการดำเนินงานด้วยกัน แต่กลับเป็นโอกาสให้คนที่แทบไม่รู้จักกันได้มาทำงานด้วยกัน จนได้ชื่นชมความสำเร็จร่วมกัน พลั้งภายในของแต่ละคนถูกถ่ายทอดออกมารวมกันเป็นพลังกลุ่ม ที่ทำให้ บีบี ซาวีเยะ หรือ บี คณะทำงานวัยปลาย 20 ปี บอกว่า แม้กับเพื่อนที่เป็นคณะทำงานกลุ่มมอสมทรัพย์

ด้วยกันตอนนี้ แต่ก่อนก็ไม่เคยรู้จักกันเลย แต่ตอนนี้ หลังจากได้ทำงานร่วมกันมาไม่ถึง 1 ปี ก็สนิทสนมกันมาก ถึงขั้น *ไปไหน ไปกันตลอด* ขณะที่ ปี ก็เห็นความสามารถของคนอื่น คณะทำงานโครงการทุกคนโดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงวัย ก็ได้เห็นความสามารถของเธอในด้านที่พวกเขาไม่มีและเห็นว่ายาก คืองานเอกสาร ทุกคนกล่าวชื่นชมเธอ เป็นเสียงเดียวว่า *ปี เก่งเรื่องเอกสารมาก ฟังครั้งเดียวก็เข้าใจเลย ทั้ง ๆ ที่ไม่เคยทำโครงการใดๆ มาก่อนเลย* นี่คือพลังของการชื่นชมที่ช่วยเหลือเลี้ยงซึ่งกันและกัน

กระบวนการการดำเนินงานของโครงการ ช.ช.ต. ที่เน้นกระบวนการมีส่วนร่วม นั้น แม้ใช้เวลามาก แต่ก็สร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของโครงการให้กับชาวบ้านที่เข้าร่วม และยังกระตุ้นให้พวกเขาตั้งทุนที่มีในชุมชนออกมาใช้ให้มากที่สุด เพื่อทำสิ่งที่เหนือไปจากที่ได้รับการสนับสนุนจากโครงการ เช่น กรณีการสร้างอาคารอเนกประสงค์ของชุมชน ที่ตามแผนเดิมเป็นอาคารชั้นเดียว แต่เนื่องจากชาวบ้านรู้ว่า ในชุมชนไม่มีพื้นที่ว่างให้ขยายอาคารได้อีกแล้ว และต้องการสร้างฐานอาคารให้เพียงพอ จึงเสริมเสากลางให้กับอาคารเพิ่มขึ้นอีก 1 เสา เพื่อรองรับการต่อเติมเป็นอาคาร 2 ชั้นในอนาคต รวมทั้งกันเสาหน้าอาคาร ที่ไม่ได้ขอการสนับสนุนไว้ในตอนแรก ก็ได้ประธานชุมชนสมทบค่ากันเสาติดตั้งให้เอง อีกรูปธรรมหนึ่ง ที่สะท้อนการไม่รอความช่วยเหลือจากภายนอกแต่ถ่ายเดียวคือ ขณะนี้อาคารกำลังอยู่ระหว่างดำเนินการขอหม้อแปลงไฟฟ้า ซึ่งเกี่ยวพันกับเรื่องทะเบียนบ้าน และเอกสารแสดงกรรมสิทธิ์ที่ดิน ชาวบ้านก็พยายามแก้ไขปัญหาด้วยตัวเอง

หลังจากสร้างอาคารอเนกประสงค์เสร็จ ชาวบ้านได้ประจักษ์แก่ตัวเอง ถึงประโยชน์ของการมีพื้นที่ส่วนกลาง ที่ตั้งหน่วยงานต่าง ๆ ให้เข้ามาทำกิจกรรมในชุมชนมากขึ้น เช่น ตอนนี้มี กศน. กำลังติดต่อมา จะทำมุมห้องสมุดให้ที่อาคารแห่งนี้ หรือสมาคมป้องกันยาเสพติด ก็เข้ามาพูดคุยกับประธานชุมชน เรื่องการสร้างชุมชนเข้มแข็ง รวมทั้งหน่วยงานด้านสุขภาพก็ได้ใช้สถานที่นั้นมาออกหน่วยอบรมให้ความรู้ด้านสุขภาพ และฉีดวัคซีนให้กับเด็ก ๆ เป็นต้น

โครงการนี้ได้สร้างโอกาสให้ชุมชนหลังจากคนตัวเล็กตัวน้อยระดับปัจเจกหรือเฉพาะกลุ่มของตน ได้มาหลอมรวมกันผ่านกิจกรรมโครงการ จนเกิดเป็นพลังทวีคูณให้ชุมชนวิถีเมืองที่ต่างคนต่างอยู่ ได้มาร่วมกันสร้างสิ่งที่เป็นความปรารถนาของทุกคนในชุมชนร่วมกันจนสำเร็จได้

เสริมสร้างพลังชุมชนท้องถิ่นสู่สันติภาพชายแดนใต้ : บทเรียนจากโครงการ ช.ช.ต.

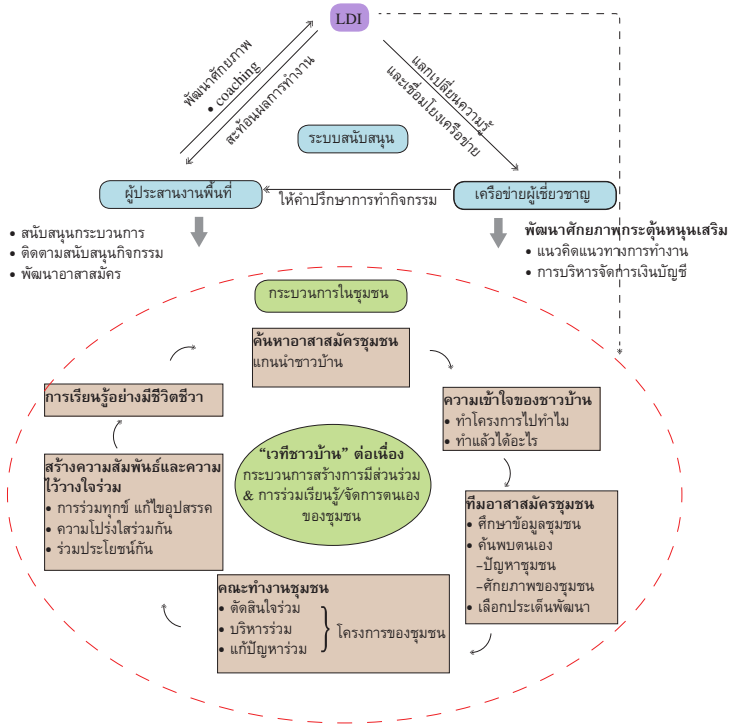
การดำเนินโครงการสนับสนุนชุมชนท้องถิ่นเพื่อฟื้นฟูชายแดนภาคใต้ (ช.ช.ต.) ตลอดเวลา 3 ปี ได้สร้างโอกาสและพื้นที่ประสบการณ์ให้กับชุมชนท้องถิ่นใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ทั้ง 27 ชุมชน ในเวลาเดียวกัน ได้ให้บทเรียนเป็นความรู้กับสังคมส่วนรวม ในเรื่องการเสริมสร้างพลังชุมชนท้องถิ่นเพื่อนำไปสู่สันติภาพของชายแดนใต้ ที่สำคัญ 4 บทเรียนหลัก ๆ ได้แก่ 1) ขั้นตอนกระบวนการสำคัญในการดำเนินงาน 2) กระบวนการเสริมสร้างพลังชุมชนท้องถิ่น 3) ปัจจัยความสำเร็จ และ 4) การสนับสนุนงานพัฒนาชุมชนด้วยกระบวนการ CDD

1. บทเรียน ขั้นตอนกระบวนการสำคัญในการดำเนินงาน ⁵

การดำเนินงานโครงการ ช.ช.ต. ด้วยแนวทางกระบวนการ CDD หัวใจสำคัญคือ มุ่งสร้างการมีส่วนร่วมและสร้างความเป็นเจ้าของโดยชุมชนเป็นสำคัญ ซึ่งมีขั้นตอน กระบวนการ ที่สำคัญ (ดังแสดงในแผนภาพที่ 2) ได้แก่

(1) **ค้นหาอาสาสมัครชุมชน แกนนำชาวบ้าน** ซึ่งเป็นผู้นำแบบไม่เป็นทางการ เป็นผู้เข้าใจความหมายที่หมายถึง ผู้มีจิตอาสา มีความกล้าหาญ เสียสละที่จะกระทำการเพื่อส่วนรวม ขณะที่งานพัฒนาชุมชนที่ผ่าน ๆ มา มักทำผ่านโครงสร้างเดิมที่เป็นผู้นำแบบทางการ มีการกระจุกตัวของผลประโยชน์ และโดยมากถูกกระตุ้นโดยใช้เงินหรืองบประมาณทุ่มลงไป เป็นการทำงานแบบบนลงล่าง และชาวบ้านมีส่วนร่วมคิด ร่วมตัดสินใจน้อย

⁵ ปรับปรุงจาก “บทเรียนการทำงานโครงการ ช.ช.ต. : บทสังเคราะห์เบื้องต้น” โดย เอนก นาคะบุตร ในเวทีวิชาการ “เสริมพลังชุมชนท้องถิ่นด้วยกระบวนการ CDD” 29 พฤศจิกายน 2553 ณ โรงแรมเซาเทิร์นวิว จ. ปัตตานี

แผนภาพที่ 2 แสดงกระบวนการทำงานสนับสนุนการพัฒนาชุมชน

(2) **ทำความเข้าใจกับชาวบ้าน** การสร้างความเข้าใจกับชาวบ้านถือเป็นเรื่องสำคัญด้านหน้าที่จะส่งผลต่อการดำเนินงานต่อไป ขณะที่การเข้าใจเป้าหมายโครงการที่ชัดเจนและเล็งเห็นถึงประโยชน์ที่จะได้รับ จะเป็นแรงกระตุ้นและผลักดันให้ต้องการเข้ามามีส่วนร่วม ให้ความร่วมมือหรือ ชันอาสา แม้อาจต้องพบเจอปัญหาอุปสรรค ก็สามารถอดทน หาหนทางแก้ไขให้ลุ่ส่วงไปได้เมื่อคำนึงถึงเป้าหมายที่ใหญ่กว่าปัญหาเฉพาะหน้า ซึ่งคำถามสำคัญคือ ทำโครงการนี้ไปเพื่ออะไรหรือทำไปทำไม ทำแล้วชุมชนจะได้อะไร หากไม่เข้าใจ ความรู้สึกอยากมีส่วนร่วมก็จะน้อย ผู้เข้าร่วมมักถูกเกณฑ์มาทำกิจกรรมแบบไม่เต็มใจ แต่ทำไปเพียงเพราะรักษาความสัมพันธ์

(3) **การวิเคราะห์ชุมชน และเลือกประเด็นการพัฒนา** โดยอาศัย อาสาสมัครชุมชนซึ่งมาจากชาวบ้านที่มีใจอาสา เป็นกลไกในการศึกษารวบรวมข้อมูล และวิเคราะห์ชุมชน อันเป็นขั้นตอนที่ช่วยสร้างการเรียนรู้ ค้นพบตนเองของชุมชน ไม่ว่าจะ เป็นปัญหา ทนหรือศักยภาพที่ชุมชนมีอยู่ที่แม้ชาวบ้านจะคลุกคลีดีโองอยู่ทุกวัน และคิดว่ารู้จักชุมชนของตนดี แต่หลายกรณีที่ชาวบ้านเองสะท้อนว่า ขั้นตอน กระบวนการนี้ ทำให้พวกเขารู้จักบ้านหรือท้องถิ่นของตนมากขึ้น ทำให้เห็นประเด็น ที่ต้องการให้เกิดการพัฒนา นำไปสู่การเลือกประเด็นงานพัฒนาที่จำเป็น เกิดประโยชน์ กับคนส่วนใหญ่หรือกลุ่มที่ด้อยโอกาสในชุมชน จากที่ได้ผ่านการคิดวิเคราะห์ร่วมกัน หลายๆ มุมมอง เพื่อพิจารณาถึงความสำคัญ เงื่อนไขปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจน ความเป็นไปได้หรือความพร้อมที่จะดำเนินการ ซึ่งจะช่วยให้โครงการพัฒนานั้น สามารถตอบโจทย์หรือสร้างประโยชน์ได้จริง

(4) **การบริหารจัดการโครงการของชุมชนโดยคณะทำงานชุมชน** ซึ่งเป็น กลไกการพัฒนาในระดับชุมชน ที่มีบทบาทในการตัดสินใจร่วม บริหารร่วม และแก้ ปัญหา ร่วม ในโครงการที่ได้รับการสนับสนุน แม้ว่าจะต้องผ่านกระบวนการที่สร้างความ ยุ่งยาก เช่นเรื่อง บัญชี การเงิน การจัดซื้อจัดจ้าง แต่เมื่อผ่านมาได้ ก็ทำให้มี ทักษะมากขึ้น แข็งแรงขึ้น จากความรู้ความเข้าใจที่ติดตัวไปสร้างประโยชน์ต่อได้ การ บริหารร่วม ตัดสินใจร่วม และแก้ปัญหา ร่วมนี้เอง เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการมี ส่วนร่วมซึ่งช่วยสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของ และเป็นที่มาของความรู้สึกว่าอำนาจอยู่ใน มือของชาวบ้านเอง คืออำนาจในการตัดสินใจใช้ทรัพยากรให้ตอบสนองต่อความ ต้องการที่ชุมชนเห็นร่วมกัน รวมถึงความโปร่งใส ตรวจสอบได้ในการบริหารงาน เพราะเป็นเงินทุนที่ถูกใช้โดยชุมชน จึงเกิดการตรวจสอบกันเอง เรียนรู้กันเอง แม้จะ มีกรณีที่เกิดข้อครหา ก็สามารถมีหลักฐานชี้แจงได้อย่างชัดเจน

(5) **การสร้างความสัมพันธ์และความไว้วางใจ** จากการดำเนินโครงการ พัฒนาของชุมชนร่วมกัน การได้ทำงานร่วมกัน ที่มีการร่วมทุกข์ร่วมสุข ร่วมกันแก้ไข ปัญหาอุปสรรคระหว่างทางในหมู่บ้านด้วยกันเอง หรือระหว่างพี่น้องไทยพุทธกับ ไทยมุสลิม การมีโอกาสดูฟุตบอลหรือกัน ช่วยสานความสัมพันธ์และความไว้วางใจ ให้เกิดขึ้น ถมช่องว่างที่เคยมีอยู่ ด้วยกระบวนการที่ให้ชาวบ้านร่วมกันคิด ร่วมกันทำ ร่วมกันตัดสินใจ ร่วมรับประโยชน์ด้วยกัน และทำให้เกิดความรู้สึกว่าเป็นทีมหรือเป็น พวกเดียวกัน

(6) **การเรียนรู้อย่างมีชีวิตชีวา** กระบวนการงานพัฒนาเพื่อสร้างความเข้ม แข็งชุมชนจากฐานราก จำเป็นต้องให้ความสำคัญกับกระบวนการเรียนรู้ การได้ศึกษา

รวบรวมข้อมูลชุมชนด้วยตัวชาวบ้านเอง มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ วิเคราะห์ชุมชนด้วยกัน เป็นการเรียนรู้ที่มีชีวิต ใกล้ชิดกับชีวิตจริงของชาวบ้าน หรือเรียกว่าเป็น “ความรู้ที่กินได้” เป็นความรู้ที่ทำให้รู้จัก ค้นพบตัวเอง ค้นพบทุนหรือศักยภาพที่นำไปใช้ประโยชน์ได้จริง

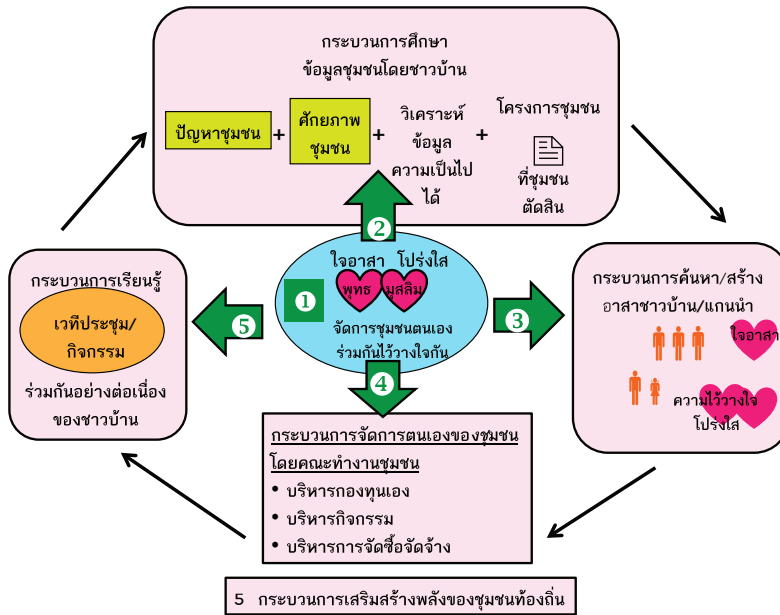
(7) **เวทีชาวบ้านที่ต่อเนื่อง** เป็นกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมในทุกชั้นตอนที่กล่าวมา นำไปสู่การร่วมเรียนรู้และจัดการตนเองของชุมชน เพราะรู้สึกว่าเป็นเวทีประชุมหรือกิจกรรมที่เป็นของชาวบ้านเอง จากเดิมที่อาจคุ้นเคยกับการร่วมประชุมหรือทำกิจกรรมแล้ว ถามหาเบียดเบียน ค่าเดินทาง กลับกลายเป็นความรู้สึกว่าเป็นเจ้าของเรื่องเอง เพราะเป็นเรื่องของตัวเอง ของชุมชนตัวเอง

(8) **ระบบสนับสนุน** ขั้นตอน กระบวนการที่ (1) - (7) นั้น เป็น กระบวนการภายในชุมชน ซึ่งต้องอาศัยระบบสนับสนุนจากภายนอกที่ทำงานสัมพันธ์อย่างใกล้ชิด ซึ่งได้แก่ ผู้ประสานงานพื้นที่ เครือข่ายผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งรวมถึงผู้ประสานงานจังหวัด และสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา (LDI) สำนักงานปัตตานี ทำงานร่วมกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ประสานงานพื้นที่เป็นกลไกที่มีบทบาทติดตามสนับสนุนกิจกรรมและพัฒนาอาสาสมัครในระดับชุมชน ทำหน้าที่กระตุ้นสร้างการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน จึงเป็นกลไกที่มีผลอย่างมากต่อความสำเร็จของโครงการฯ

2. บทเรียน กระบวนการเสริมสร้างพลังชุมชนท้องถิ่น

ประสบการณ์การเรียนรู้ของชาวบ้านจากทั้ง 27 ชุมชน สะท้อนให้เห็นว่า กระบวนการสร้างพลังของชุมชนท้องถิ่น ไม่ได้สร้างโดยการใช้เงินเป็นตัวตั้ง แต่คือการปลูกพลังภายในของชุมชนผ่านกระบวนการ 5 เรื่อง (แสดงในแผนภาพที่ 3) ดังนี้

(1) **กระบวนการที่ให้ความสำคัญเรื่องใจ** กระบวนการสนับสนุนการพัฒนาชุมชนที่ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วม การทำงานด้วยใจอาสา ช่วยกระตุ้นผู้มีใจรักถิ่นฐานบ้านเกิด ให้รักชุมชนหมู่บ้านของตนเองแบบข้ามพรมแดนศาสนา เข้ามาทำงานด้วยใจอาสา ช่วยสร้างปฏิสัมพันธ์หรือการพบปะปะทะสังสรรค์ทำกิจกรรมทางสังคมร่วมกัน ดำเนินงานพัฒนาอย่างโปร่งใส ทำให้เกิดความไว้วางใจ โดยทุนเงินเป็นเพียงปัจจัยที่ช่วยสนับสนุนกิจกรรมที่เป็นรูปธรรม แต่ส่วนที่สำคัญ เป็นหัวใจ เป็นเรื่องนามธรรม ได้แก่เรื่องจิตใจ ความสัมพันธ์ทางสังคม ความไว้วางใจ ที่ต้องอาศัยกระบวนการภายในชุมชน เป็นผู้สร้างกันขึ้นมาเอง เป็นการเปลี่ยนผู้คนให้รู้สึกเป็น

แผนภาพที่ 3 แสดง 5 กระบวนการเสริมสร้างพลังของชุมชนท้องถิ่น

เจ้าของชุมชนและลูกขึ้นมาจัดการตนเอง ซึ่งมีตัวอย่างให้เห็นว่าเมื่อผ่านประสบการณ์การทำงานพัฒนาร่วมกัน สามารถช่วยพลิกความคิด พลิกใจชาวบ้านได้

(2) กระบวนการข้อมูล ความรู้ การสนับสนุนการพัฒนาชุมชนบนฐานข้อมูล ความรู้ โดยให้มีการศึกษาข้อมูลชุมชนโดยชาวบ้าน มีการวิเคราะห์ชุมชนร่วมกัน ทำให้ชาวบ้านเห็นปัญหา ศักยภาพของชุมชน ช่วยชี้ประเด็นโครงการพัฒนาที่ควรที่จะเลือกทำอย่างเป็นเหตุเป็นผลมีความเป็นไปได้ และลำดับความสำคัญ โดยชาวบ้านเห็นตรงกัน เป็นกระบวนการจัดการที่ใช้ข้อมูล แล้วเปลี่ยนข้อมูลเป็นความรู้ มาพัฒนาโครงการเพื่อตอบสนองคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน ที่ชุมชนเป็นผู้ตัดสินใจเอง

(3) **กระบวนการสร้างคน** ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมทุกขั้นตอน โดยเริ่มต้นจากการค้นหา/ สร้างอาสาสมัครชุมชน ผ่านกระบวนการศึกษาข้อมูลชุมชน ซึ่งช่วยสร้างการเรียนรู้ รู้จักชุมชนของตน รู้สภาพปัญหาหรือสิ่งที่ต้องการพัฒนาให้เกิดขึ้นในชุมชนของตน ทำให้สนใจจะเข้ามามีส่วนมากขึ้น มองถึงประโยชน์ที่จะเกิดกับคนส่วนใหญ่และอยากอาสาเข้ามาช่วย เป็นการใช้องค์ความรู้สร้างคน พัฒนาเป็นแกนนำ

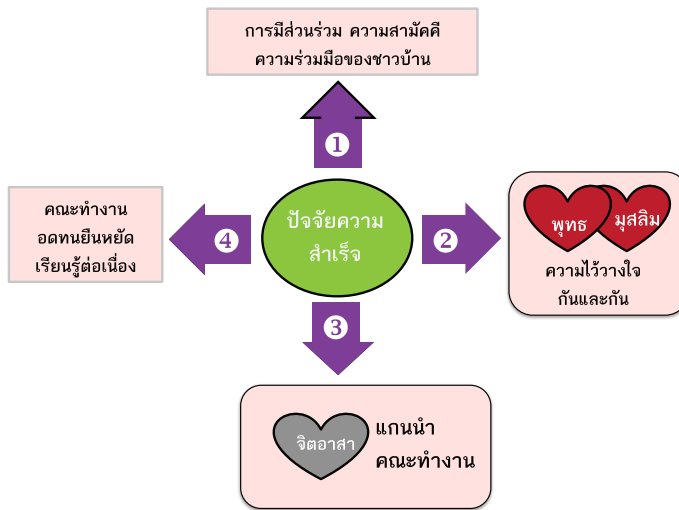
(4) **กระบวนการจัดการตนเองของชุมชน** โดยมีการก่อรูปเป็นคณะทำงาน ชุมชนเข้ามารับผิดชอบโครงการของชุมชน ทั้งบริหารเงินทุน บริหารกิจกรรม การจัดซื้อจัดจ้าง การสื่อสารสร้างความรับรู้สร้างความโปร่งใส มีการแบ่งหน้าที่กัน แก้ปัญหาาร่วมกัน จากที่แต่ก่อนเคยแต่เป็น ผู้รอรับการพัฒนา ก็กลับมีพลังลุกขึ้นมาจัดการตนเอง เมื่อได้รับการหนุนเสริมความรู้และการติดตามชี้แนะ สามารถบริหารจัดการได้ แก้ปัญหาได้ ยิ่งสร้างความมั่นใจ จากการมีความรู้ มีทักษะ ประสบการณ์ที่เพิ่มขึ้น

(5) **กระบวนการเรียนรู้** จากการลงมือทำ นำมาสรุป นำมาเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งหากทำเป็นกระบวนการต่อเนื่อง จะทำให้ผู้เข้าร่วมได้เรียนรู้มากขึ้น เก่งขึ้น รวมไปถึงการได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างชาวบ้านข้ามชุมชน ข้ามจังหวัดในเครือข่ายด้วยกัน ดังกรณีที่มีการศึกษาดูงานระหว่างชุมชนหรือเรียนรู้กิจกรรมชุมชนที่ประสบความสำเร็จ ตลอดจนการเรียนรู้จากเวทีประชุมและกิจกรรมของโครงการร่วมกัน

ทั้ง 5 กระบวนการเป็นตัวสะท้อนปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างพลังชุมชนหรือการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง ได้แก่ **ปัจจัยทุน** อาทิ ทุนคน ทุนความรู้ในตัวคน ซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐานในการขับเคลื่อนงานทุกระดับ **ปัจจัยกระบวนการเรียนรู้** ทำให้เกิดความเข้มแข็งจากภายใน เป็นการพัฒนาศักยภาพและทักษะความสามารถของทุนคน **ปัจจัยกระบวนการจัดการ** ทำให้สามารถจัดการตนเองได้ทั้งในส่วนของทุนคน กระบวนการเรียนรู้ ตลอดจนการส่งเสริมเรื่องระบบคุณค่า ทักษะคติ ค่านิยมที่ให้ความสำคัญเรื่องใจ และ **ปัจจัยระบบคุณค่าหรือจิตใจ** หากชุมชนมีระบบคุณค่า ค่านิยม ที่ให้ความสำคัญกับเรื่องจิตใจ คุณธรรม หรือศาสนธรรม ย่อมเอื้อให้กระบวนการส่วนอื่นๆ ดังที่กล่าวมา ดำเนินไปอย่างเหมาะสม มีความเกี่ยวเนื่องอาหาร แบ่งปัน ค่านึงถึงประโยชน์ของผู้อื่น ของส่วนรวม หรือของผู้ที่ด้อยโอกาสกว่า ไม่เกิดการทุจริต เอาเปรียบ หรือทำลายกัน

3. บทเรียน ปัจจัยความสำเร็จของงานพัฒนาชุมชน

หากพิจารณาถึงปัจจัยหรือตัวชี้วัดความสำเร็จ โดยคำนึงถึงความต่อเนื่อง ยั่งยืนของการพัฒนา ต้องมองที่ตัวคนเป็นสำคัญ เป็นปัจจัยหรือตัวชี้วัดความสำเร็จเปลี่ยนแปลงในการพัฒนาคน การสร้างสำนึกในคน ซึ่งการถอดบทเรียนจากประสบการณ์ของชาวบ้านใน 27 ชุมชน ทำให้เห็นถึงปัจจัยชี้วัดความสำเร็จของงานพัฒนาโดยชุมชน แบ่งเป็นปัจจัยภายนอกและภายใน (แสดงในแผนภาพที่ 4) ดังนี้

แผนภาพที่ 4 แสดงปัจจัยและตัวชี้วัดความสำเร็จ

ปัจจัยภายนอก ได้แก่ 1) การมีส่วนร่วมของชาวบ้าน ถ้าสร้างการมีส่วนร่วมได้มากเท่าไร ก็เป็นปัจจัยไปสู่ความสำเร็จได้มากเท่านั้น และ 2) **ปฏิสัมพันธ์และความไว้วางใจซึ่งกันและกัน** หากชาวบ้านในหมู่บ้านเดียวกัน ชุมชนเดียวกัน มีปฏิสัมพันธ์ต่อกันมากขึ้น หากความไว้วางใจซึ่งกันและกันกลับมามากขึ้นเท่าไร ย่อมเป็นตัวบอกลงถึงความสำเร็จ

สำหรับปัจจัยภายใน ได้แก่ 1) **ความมีจิตอาสา** ของแกนนำ คณะทำงาน ชุมชน หรือชาวบ้านคนอื่น ๆ ยังมีในตัวของคนทำงานมากเท่าใด ก็ยิ่งทำให้งานพัฒนา นั้น ๆ ได้รับเกิดความร่วมมือ เกิดการให้ ทั้งให้เวลา แรงงาน ความรู้ความสามารถ ฯลฯ นำไปสู่ความสำเร็จได้โดยลงทุนในส่วนที่เป็นตัวเงินน้อย และ 2) **ความอดทน ยืนหยัด มุ่งมั่น ตลอดจนการปรับตัวและการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง** ของชาวบ้านที่ อาสาเข้ามา รับผิดชอบดำเนินโครงการพัฒนาของชุมชนในรูปคณะทำงานชุมชน ซึ่ง มักต้องพบกับปัญหาอุปสรรคหลายทาง หากรู้จักแก้ไข เรียนรู้และปรับตัว ค้นหาวิธีการ ต่าง ๆ มาเป็นกุศโลบายให้ข้ามพ้นไปได้ เช่น ใช้หลักทางศาสนา คบหากัลยาณมิตร หรือผู้รู้ การมองเห็นประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นแก่ส่วนร่วมหรือลูกหลานในอนาคต เป็นต้น ก็ยังมีโอกาสประสบความสำเร็จมากเท่านั้น

ทั้งนี้การสร้างเงื่อนไขที่เอื้อให้ปัจจัยทั้งภายนอกและภายในดังกล่าวเกิดขึ้น หรือพัฒนาเปลี่ยนแปลงในเชิงบวกได้ ต้องอาศัยการหนุนเสริมหลายด้าน อย่างน้อย ที่สุด คือการมองเห็นขั้นตอนกระบวนการสนับสนุนการพัฒนาชุมชนทั้ง 7 ขั้นตอน ดังกล่าวในข้อ 1.

4. บทเรียนการสนับสนุนงานพัฒนาชุมชนด้วยกระบวนการ CDD

การออกแบบโครงการ

- การทำงานพัฒนาในพื้นที่ความขัดแย้ง การออกแบบและวางแผนการทำงานต้องยืดหยุ่น มีการประเมินสถานการณ์อย่างต่อเนื่อง พร้อมปรับเปลี่ยนได้ตามสถานการณ์ เพราะเหตุการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้นในพื้นที่ ส่งผลกระทบต่อการทำกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน
- การทำงานในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนใต้ซึ่งคนส่วนใหญ่เคยชินกับการเป็นผู้รับ ขณะที่กระบวนการ CDD เป็นระบบอาสาสมัคร ต้องมีความมุ่งมั่น และเสียสละค่อนข้างสูง การประยุกต์ใช้หลักการทางศาสนาเพื่อสร้างความมุ่งมั่น แรงจูงใจ เป็นสิ่งที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต
- งานพัฒนาแบบกระบวนการ CDD ต้องใช้เวลา เห็นผลช้า ระหว่างทางอาจ ท้อแท้ จำเป็นต้องสร้างแรงจูงใจ และกระบวนการ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ผ่าน วัฏธรรมความสำเร็จในพื้นที่อื่น ๆ เช่น การศึกษาดูงาน และการแลกเปลี่ยน

เรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

- การทำงานพัฒนาที่หนุนเสริมให้ชาวบ้านเป็นแกนหลักในการขับเคลื่อนและวางบทบาทให้ผู้นำทางการเป็นที่ปรึกษาตลอดกระบวนการทำงาน จำเป็นต้องสื่อสารทำความเข้าใจ ประสานการทำงานระหว่างกันอย่างต่อเนื่อง เพื่อการหนุนเสริมการทำงานกันอย่างมีประสิทธิภาพ
- การใช้หลักเกณฑ์การเลือกประเด็นงานพัฒนาชุมชนในพื้นที่ พหุวัฒนธรรม ซึ่งมีคนกลุ่มน้อย (พุทธ-มุสลิม) การจัดสรรทรัพยากรในการดำเนินโครงการ ต้องคำนึงถึงการเปิดโอกาสให้ เข้าถึงได้อย่างเท่าเทียม มิเช่นนั้นจะเท่ากับไปสร้างความขัดแย้งที่เพิ่มขึ้น
- ต้องมีการติดตามหนุนเสริมงานของชุมชนอย่างต่อเนื่อง เพื่อเป็นที่ปรึกษาพาให้ทำ และคอยกระตุ้นให้แกนนำที่ไม่ได้เป็นผู้นำทางการมีความเชื่อมั่น มีความกล้าที่จะลุกขึ้นมาทำงานส่วนรวม

การสื่อสาร

- การเข้าทำงานในพื้นที่ที่มีความไม่ไว้วางใจกัน ต้องทำการสื่อสารและสร้างความเข้าใจเรื่องเป้าหมาย วิธีการทำงาน แหล่งงบประมาณ องค์กรที่รับผิดชอบ ตลอดจนผู้ประสานงานในพื้นที่ในทุกระดับอย่างชัดเจน
- การทำงานในชุมชนต้องใช้การสื่อสารหลากหลายรูปแบบและหลายช่องทาง เพราะคนในชุมชนรับข้อมูลข่าวสาร และเชื่อถือต่อแหล่งข้อมูลแตกต่างกัน

ผู้ประสานงานพื้นที่

- ผู้ประสานงานพื้นที่ซึ่งทำหน้าที่เป็นผู้เอื้อกระบวนการ (Facilitator) เป็นปัจจัยสำคัญต่อความสำเร็จของกระบวนการ CDD ที่ต้องใช้กระบวนการมีส่วนร่วมสูง จึงจำเป็นต้องสร้างและพัฒนา Facilitator ที่มีศักยภาพ
- การทำงานในพื้นที่ที่มีความขัดแย้งทั้งจากสถานการณ์ความไม่สงบและความขัดแย้งอื่น ๆ ผู้ประสานงานพื้นที่ต้องมีความเป็น กลาง เพื่อจะได้เข้าถึงและดึงความร่วมมือจากทุกฝ่ายได้

ชุมชนและพื้นที่ที่เข้าร่วมโครงการ

จังหวัด	ตำบล	ชุมชนดำเนินการปีที่ 1 (9 ชุมชน)	ชุมชนขยายปีที่ 2 (18 ชุมชน)
ปัตตานี	ควนโนรี	หมู่ 3 บ้านควนโนรี	หมู่ 2 บ้านช้างเหือก หมู่ 5 บ้านตุปะ
	ปะเสยาวอ	หมู่ 1 บ้านปาดาบาระ	หมู่ 4 บ้านทุ่งเค็จ หมู่ 7 บ้านลุ่ม
	พ่อมิ่ง	หมู่ 3 บ้านพ่อมิ่ง	หมู่ 2 บ้านนาจาก หมู่ 4 บ้านใหม่
ยะลา	อาซ่อง	หมู่ 1 บ้านกือเม็ง	หมู่ 2 บ้านแยะ หมู่ 5 บ้านสะโต
	ห้วยกระทิง	หมู่ 2 บ้านตรือป่าแบหอ	หมู่ 1 บ้านควา หมู่ 4 บ้านควนนางา
	เทศบาลเบตง	ชุมชนกุนงจนอง	ชุมชนกาแป๊ะกอตนอก ชุมชนกาแป๊ะกอตใน
นราธิวาส	เกาะสะทอน	หมู่ 2 บ้านเกาะสะทอน	หมู่ 1 บ้านปยู หมู่ 9 บ้านซุมบก
	โคกเคียน	หมู่ 1 บ้านโคกเคียน	หมู่ 2 บ้านโคกพะยอม หมู่ 11 บ้านทอนอามาน
	เทศบาลเมือง	ชุมชนกาแลตาแป	ชุมชนตลาดเก่า ชุมชนพิทักษ์ลิขิต

ผู้เฒ่าเพื่อประสบการณ์และบทเรียน

- หมู่ 2 บ้านช้างให้ออก ตำบลควนโนรี อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี**
กัลยา บุญชู, เสริมศิริ ทองอร่าม, ละออ คงศรีจันทร์, เกร็ดวัลย์ มณีปราสาท,
นางประคอง มีชัย, แสงศรี พรหมมณี, ปลื้ม คงสาดี
ผู้ประสานงานพื้นที่ มุฮัมหมัด เจ๊ะดอเลาะ
- หมู่ 3 บ้านควนโนรี ตำบลควนโนรี อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี**
ยะโก๊ะ ลาเต๊ะ, ยูนุ หะมะ, มะ สามี, นิเดร์ โตีะนิ, ฟารีดา เจ๊ะเกาะบะ, คอลิเยาะ
สะนุดอเลาะ, คอริเยาะ โตซา, ฮายาดี โตซา,
ผู้ประสานงานพื้นที่ มุฮัมหมัด เจ๊ะดอเลาะ
- หมู่ 5 บ้านตู่ปะ ตำบลควนโนรี อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี**
แวนา มะ ลามะ, มะยะโก๊ะ โตีะตาหยง, ฮารน กะจี, อับดุลมุตอลิ๊บ ดอเลาะ,
อิสมาแอ สะนุดอเลาะ, อาแอ คาร์เง็ง
ผู้ประสานงานพื้นที่ มุฮัมหมัด เจ๊ะดอเลาะ, ฮัฟเสาะ วาเลาะ, อัญชลี นมัดเลียด,
อาดือนัน สุและเลาะ
- หมู่ 1 บ้านป่าตาบาระ ตำบลปะเสยาวอ อำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี**
มะยูโซะ สแลม, อารีฎู เตียวเลาะ, เจ๊ะโกะ ยูโซะ, ราเซ็ง ตูแวง, ฮามีซัง
เจ๊ะสะแม, อามีเนาะ อูเซ็ง, ฮามีดีะ ฮาแวง, อามีเนาะ เจ๊ะดาแม
ผู้ประสานงานพื้นที่ ดนยา สแลม
- หมู่ 4 บ้านทุ่งเค็ง ตำบลปะเสยาวอ อำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี**
พาตีเมาะ เจ๊ะบือราเฮง, สะบีนี สะมะแอ, สตีฟตีเมาะ อีแต, ฮาซีเยห์ เวาะชะ,
พารีดี อีแต, สากีตี อีแต, ซุลกิฟลี มูซอ
ผู้ประสานงานพื้นที่ ซากีเตาะ วามะ
- หมู่ 7 บ้านลุ่ม ตำบลปะเสยาวอ อำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี**
ฮาซัน เจ๊ะแวง, นูรุลสุดา อีแต, กูแวนะ อีแต, ตูแวงเยาะ อีแต, ฮัปะซะห์ เจ้อาลี, รอกี
เยาะ เจ๊ะเดร์, ฮาบีบะฮ์ สะมะแอ
ผู้ประสานงานพื้นที่ ดนยา สแลม
- หมู่ 2 บ้านนาจาก ตำบลพ้อมิ่ง อำเภอปะนาเระ จังหวัดปัตตานี**
คอลล่าตี ยาโกะ, สายนูล อาบีแดน ยาโกะ, ไนโรมา บาซา
ผู้ประสานงานพื้นที่ โยฮัน สาดออุมา, กัรตีนิ สแลม
- หมู่ 3 บ้านพ้อมิ่ง ตำบลพ้อมิ่ง อำเภอปะนาเระ จังหวัดปัตตานี**
อิมรอน สแลม, อับดุลเลาะห์ ดือราแมง, ฮาเร็ง มูนะม อิมรอนเฮม ยามา,
มาซีเตาะ มะลี,
ผู้ประสานงานพื้นที่ อับดุลเลาะ ตาเยะ

หมู่ 4 บ้านใหม่ ตำบลพ้อมิ่ง อำเภอปะนาเระ จังหวัดปัตตานี

ทิพย์วิมล สาเมาะ, ฮาसानะ เจะและ, คอเดร์ มะแด, คอเลาะ เจะสะ
ผู้ประสานงานพื้นที่ อับดุลเลาะ ตาเยะ

หมู่ 1 บ้านกือเม็ง ตำบลอาซ่อง อำเภอรามัน จังหวัดยะลา

สมาน โดซอมิ, สามีปะ แมแล, นาปีชะห์ มิซอ, แยะนะ เจะแด, สารีพีะ โดซอมิ,
อาบิดึง สือแม็ง
ผู้ประสานงานพื้นที่ รูฮานา สุดามิง

หมู่ 2 บ้านแยะ ตำบลอาซ่อง อำเภอรามัน จังหวัดยะลา

มายือนี้ะ ลาโบราณเล็ม, สุภาภรณ์ คอโรแม, สะมะแอ สดีแม, รอซาลี สาอือ,
อับดุลรอแม แวะมะ, รุสลี มะแน
ผู้ประสานงานพื้นที่ รูฮานา สุดามิง

หมู่ 5 บ้านสะโต ตำบลอาซ่อง อำเภอรามัน จังหวัดยะลา

ชลอ และยา, มะจาเย็ง วาอิบาซุ, มะซูกิ มะสีละ, นูร์ยือ ตะเสะ, ซาริลลา อาลี,
รอเกียยะ บือแน
ผู้ประสานงานพื้นที่ พีซาม หะแ

หมู่ 1 บ้านควา ตำบลห้วยกระทิง อำเภอกรงปินัง จังหวัดยะลา

หะมะกอเซ็ง มะเตะ, อีดีอะ มาสะ, ไอดีะ ดาnung, มูรณี มาแสะ, อาญุสะ มาสะ, ซา
วาริ หะ, รอมละ มะเตะ, ปารีหะยะ อูมา, รอซือมาะ มาสะ, อามีณี บินิมิ, สุไบดีะ
เจะอาแซ, ฟาอิซุยะ ยูโซะ, รอซือมาะ ดิง
ผู้ประสานงานพื้นที่ รอฮือหือ มะหะมิง

หมู่ 2 บ้านตรือปา-แบหอ ตำบลห้วยกระทิง อำเภอกรงปินัง จังหวัดยะลา

โนรรีตา ปะลอมง, ยามีละ มูดี, ซากีนา สามะ, มาร์เย เด็งมิง, นาปีสีะ ยะสะ
ริ, มะยากิ เปาะซุ, มาหามาเซ ดือราแม
ผู้ประสานงานพื้นที่ รอฮือหือ มะหะมิง

หมู่ 4 บ้านควนนางา ตำบลห้วยกระทิง อำเภอกรงปินัง จังหวัดยะลา

มะยูโซ๊ะ ซาและ, อูสมาน สังสาริ, อาญุ บากา, กอเดร์ มะเซ็ง, แมะนะ ซาและ,
รูรานี ดอนิ, ยาวาเฮ ตะละมะ, แวงซง ลอเต็ง, กาลิซึะ วาโซะ, สามียะห์ ดือรา
โอะ, ยารอด๊ะหุ ลูเต๊ะ, มะแอะ หะ
ผู้ประสานงานพื้นที่ มะอูเซ็ง ปูมูคูกิจ

ชุมชนกุนจนอง เทศบาลเบตง อำเภอเบตง จังหวัดยะลา

อัสมิ ดาหะมี, มูไฮหมัดรอดิง สาเฮาะ, ซูฟีดา ซอเด๊ะ, กนกพร ยาแมง,
อูมา บือฮิง
ผู้ประสานงานพื้นที่ มะอูเซ็ง ปูมูคูกิจ

ชุมชนกาแป๊ะกอตนอก เทศบาลเบตง อำเภอเบตง จังหวัดยะลา

ลำดวน รอฮิง, บุญญิกา คิตะโสภณ, รอฮือหือ บาสนง, มานะ วัชรกรดาราร,
มาหะมะ รือเฮาะ, รัตติยา บาสา, มุสตาฟา แวะอาแซ, มะหะมะ ลาแซ
ผู้ประสานงานพื้นที่ พีซาม หะแ

หมู่ 1 บ้านปู่ยู่ ตำบลเกาะสะท้อน อำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส

มุฮัมมัดซาคี เลงฮะ, ซากาเรีย เจ๊ะมะ, อับดุลกอลเด อาแวเลาะ
ผู้ประสานงานพื้นที่ อรัญญา วิริยสกุล

หมู่ 2 บ้านเกาะสะท้อน ตำบลเกาะสะท้อน อำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส

มะรอสาลี อาลี, อัจฉรา เล่าเลิศ, อาอีเสาะ ตีมุง, ฮาสมาะ บากา,
กามารียะ ลอดันหยง, ไลลา อาแวก็อจี
ผู้ประสานงานพื้นที่ อรัญญา วิริยสกุล

หมู่ 9 บ้านชุมบก ตำบลเกาะสะท้อน อำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส

วันดี มะเลาะ, ชูกรูมัม มุซอ, สาธารอนิง จิปูเงาะ, สาลี มุซอ
ผู้ประสานงานพื้นที่ พาตีเมาะ ดวงจินดา

หมู่ 1 บ้านโคกเคียน ตำบลโคกเคียน อำเภอเมือง จังหวัดนราธิวาส

ถาวร อินทร์ดี, ฐานิส แยมบางยาง, เจ๊ะฮามะ เจ๊ะมะ, สนิท เหลี่ยมทอง
ผู้ประสานงานพื้นที่ อัสรีย์ ยา

หมู่ 2 บ้านโคกพะยอม ตำบลโคกเคียน อำเภอเมือง จังหวัดนราธิวาส

โมฮัมมัดซาคี มุฮะ, สะอูดี คามิ, ซาอูดี กาเซ็ง
ผู้ประสานงานพื้นที่ อัสรีย์ ยา

หมู่ 11 บ้านทอนอาฆาน ตำบลโคกเคียน อำเภอเมือง จังหวัดนราธิวาส

มารีแย ดอเลาะ, นิอิดริส เจอะอาลี, มานิตย์ บินอูเซ็ง, ดอเลาะ บินอูเซ็ง,
อิสมาอิล บินเจะนิ, รอป๊ะเซ มูดอ, อาซุรา กะเด็ง, แอเซาะ เซ็ง, มาสือนะ บินนาแว,
นุรฮานา นิซาแย, เจะฮันนะ เจะดาโอะ, นูรไอนิง บินแยนา, ซัลมา ลาเต๊ะ,
การิม ปอหะ
ผู้ประสานงานพื้นที่ อาฟีนดี เดง

ชุมชนกแลตาแป เทศบาลเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนราธิวาส

นิรุสนา นิเฮง, นินะ นิเฮง, แมะเนาะ สะมะแอ, ลีนา สุกิจจันน์
ผู้ประสานงานพื้นที่ นูรุดดีน โต๊ะตาหยง

ชุมชนตลาดเก่า เทศบาลเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนราธิวาส

ปรีชา ปือราเฮง, ฟาตีฮะ ยูโซะ
ผู้ประสานงานพื้นที่ นูรุดดีน โต๊ะตาหยง

ชุมชนพิทักษ์ลิขิต เทศบาลเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนราธิวาส

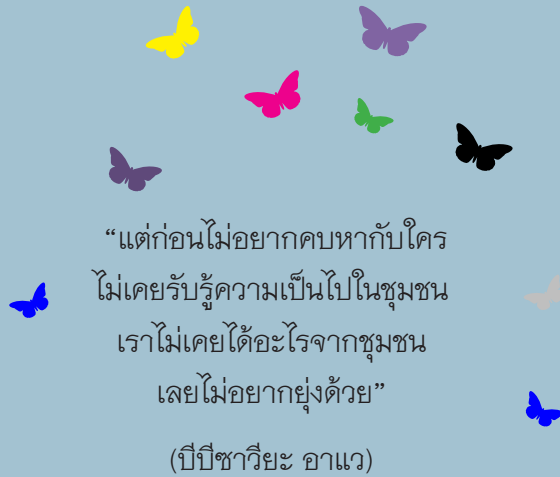
ยูลกีฟลี ะมะ, ไตวันโนริดา สุกิจจันน์, นาตือเราะ ยูโซะ, อัซรฟ เจมะ,
ลาอ็ีฟ ยา, บีชีฮาวีเย อาแว, สุขฤทัย ดอเราะห์มาน, นิฮานีดา นิอรัง
ผู้ประสานงานพื้นที่ อาลิฟ แบญยานุสรณ์

หยิ่งจาก... เติบโต : เสริมสร้างพลังชุมชนท้องถิ่นสู่สังคมภาพชาชนไทย

โครงการสนับสนุนชุมชนท้องถิ่น
เพื่อฟื้นฟูชายแดนภาคใต้ (ช.ช.ต.)

“แต่ก่อนไม่อยากคบหากับใคร
ไม่เคยรับรู้ความเป็นไปในชุมชน
เราไม่เคยได้อะไรจากชุมชน
เลยไม่อยากจะยุ่งด้วย”
(ปปีซาวิยะ อาแว)

“โครงการนี้ดีที่สุด
ทำให้คนที่ไม่รู้จักกัน ก็ได้รู้จักกัน”
(ประธานคณะทำงานโครงการ)

ธนาคารโลก

กระทรวงการทอง

ISBN 978-616-91527-6-7

9 786169 152767